

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจริญงเบริญ

สุวคนธ์ ชัญญาวาร

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2535

คณะกรรมการควบคุม และคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอก
ไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์) ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ได้

คณะกรรมการควบคุม

..... ประธาน
(ผศ. สมชาย ลำตวน)

..... กรรมการ
(ผศ. ดร. เจริญชัย ชนไพโรจน์)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(ผศ. สมชาย ลำตวน)

..... กรรมการ
(ผศ. ดร. เจริญชัย ชนไพโรจน์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ดร. วิษณุ กอปรสิริวัฒน์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์) ของ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

..... รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ดร. มนตรี อนันตรักษ์)

วันที่ เดือน พ.ศ.

ปริญญาโทฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ประกาศขอบคุณการ

ปริญญาโทฉบับนี้ สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างสูงจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมชาย ลำดวน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ ดร.วิญญู กอปรสิริวัฒน์ อาจารย์สุรศักดิ์ นิคมเส้น และคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้แนะนำสั่งสอนให้กำลังใจช่วยเหลือด้าน วิชาการวิจัย จวบจนสำเร็จการศึกษา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง และขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพยิ่ง ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สัทธา อริยะชุกกันต์ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ ตรวจสอบด้านภาษาเขียนคำอ่านภาษาเขมร ตลอดจนการแปลความหมายของบทเพลงเจรีียงเบรียง ในปริญญาโทฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมชาติ มณีโชติ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรเชต วรรคามวิชัย ที่ได้กรุณาแนะนำส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียบเรียงปริญญาโทฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ปิ่น ดีสม คุณมงกุฏ แก่นเด็ชว คุณทองพลอน ประดับสิริพรหม คุณสุนันท์ มีสติ คุณประกอบ พันธุ์ลา และศิลปินเจรีียงเบรียงในจังหวัดสุรินทร์ ทุกท่าน ที่กรุณาให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย ได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่เอื้อยะ และอาจารย์ศรินภา เรืองทอง คุณณพนพร คุณอรวรรณ วุฒิเวשר์ และครูอาจารย์โรงเรียนเบญจคามสามัคคีทุกท่าน ที่เอื้ออาทรต่อการศึกษาของผู้วิจัย ตลอดมา และขอขอบคุณเพื่อน ๆ ไทยคดีศึกษา รุ่น ปท.11 ทุกท่านที่เข้าร่วมทุกข์ร่วมสุขในการ ศึกษาครั้งนี้ ซึ่งคอยแนะนำให้กำลังใจด้วยดีจนจบการศึกษา

คุณค่าของปริญญาโทฉบับนี้หากยังมี ขอมอบบูชาแด่คุณพ่อสวิง คุณแม่ดารา ชัญฉวาร และขอมอบบูชาแด่คุณพ่อวัชรာ คุณแม่เปรมจิต ราชแสนเมือง ผู้ซึ่งให้ชีวิต ความรัก ความอบอุ่น ความหวังใจ และอบรมสั่งสอน ตลอดทั้งนี้ ๆ นื่อง ๆ ทุกคนที่ได้ให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาตลอด

สุวคนธ์ ชัญฉวาร

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจวียงเบริญ

บทคัดย่อ

ของ

สวคนธ์ ชัญฉวาร

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์)

พฤษภาคม 2536

โลกทัศน์ของชาวลัทธิจากบทเพลงเจรีซงเบรีย

การศึกษาโลกทัศน์ของชาวลัทธิจากบทเพลงเจรีซงเบรีย มีจุดมุ่งหมายอยู่ 2 ประการ คือ 1) เพื่อทราบถึงองค์ประกอบ วิธีการ และขั้นตอนการแสดงเจรีซงเบรีย เขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อทราบถึงภาพสะท้อนด้านโลกทัศน์ของชาวลัทธิที่ปรากฏในบทเพลงเจรีซงเบรียทั้ง 3 ด้าน คือ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยได้ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการใช้แบบสัมภาษณ์ การสังเกตจากนักเจรีซง 16 ท่าน ในการแสดงเจรีซงเบรีย และผู้รู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาวลัทธิ ผลการศึกษาทำให้ทราบว่า

เจรีซงเบรียเป็นการละเล่นที่พัฒนามาจากการขับร้องแบบดั้งเดิมของชาวไทยเขมร ในแถบอีสานใต้ มีลักษณะเป็นเพลงปฏิพจน์ เน้นความไพเราะของภาษา น้ำเสียง และทำนองที่ใช้ในการขับร้อง นิยมเล่นในงานประเพณี พิธีกรรม โดยเฉพาะในพิธีงานศพ และงานบวชจตุฐิ ในจำนวนเพลงเจรีซงเบรียที่นำมาศึกษา 144 บทเพลง จากขั้นตอนการขับร้องดังนี้ บทไหว้ครู บทปฏิสนธิการกับเจ้าภาพ บทโต้ตอบปัญหา บทเล่าตำนาน นิทาน ชากดก บทเบ็ดเตล็ด และบทลาน เนื้อหาที่นำมาขับร้องส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวตามคติทางพุทธศาสนา

ทางด้านโลกทัศน์ของชาวลัทธิที่มีต่อมนุษย์นั้นมีดังต่อไปนี้คือ การยกย่องบุรุษเพศว่าเป็นผู้มีคุณความกล้าหาญ อดทน ซื่อปฏิบัติที่บุตรจึงมีต่อบิดามารดา การเน้นความสามัคคีในชุมชน การให้ความสำคัญต่อการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมในสังคม เกอดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนตั้งใจในการปกครองและแบบระบอบประชาธิปไตย ในส่วนโลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติ บทเพลงเจรีซงเบรียได้สะท้อนให้เห็นถึงการนำสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติมาประยุกต์ใช้เพื่อการดำรงชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการด้านปัจจัยสี่ และโลกทัศน์ของชาวลัทธิต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ก็ได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา ซึ่งผสมผสานกันระหว่างหลักธรรมคำสอนตามคติทางพุทธศาสนา และความศักดิ์สิทธิ์ของเทพต่าง ๆ ตามคติในศาสนาพราหมณ์

ตลอดทั้งความลึกซึ้งของดวงวิญญาณ กุติผี ปีศาจ ปาฏิหาริย์ตามลัทธิไสยศาสตร์และโหราศาสตร์
จากแนวความคิดความเชื่อดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นถึงความคงอยู่ของประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ
คู่กับวิถีชีวิตของกลุ่มชนชาว ไทย เขมร ในจังหวัดสุรินทร์

THE SURIN PEOPLE'S WORLDVIEWS FROM THE JARIANG

BROEN SUNG TEXTS

AN ABSTRACT

BY

SUWAKHON CHANTHAVORN

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Arts degree in Thai Studies (Humanities)
at Srinakharinwirot University

May 1993

THE SURIN PEOPLE'S WORLDVIEWS FROM THE JARIANG BROEN SUNG TEXTS

The purposes of the study of the worldviews of the Surin's people from the jariang broen sung texts are as follow : 1, to explore the components, performance practices and the steps of the jariang broen performances in Amphoe Muang, Surin province ; 2, to find out the contents of the Surin people worldviews as found in the jariang broen texts of three aspects on human being, on nature, and super natural being. The data for analysis were collected from written materials and field work materials. The field work materials were obtained from interviews and observations. Sixteen jariang broen singers and a number of the key informants on Surin culture were interviewed. The results of the study are as follow :

The jariang broen performing has been developed from a traditional vocal genre of the Thai-Khmer people in southern Isan. The performance consists of male and female singers singing back and forth, emphasized on the beauty of the texts, voices, and melodies. The jariang broen are hired to perform for various occasions and ceremonies, especially, funerals and ash rite for tue dead. One hundred and forty four jariang broen texts were analized, the common format of the performance consisted of the following steps : paying respect to the teachers, talking the host, questions and answers, myths, jataka tales, miscellaneous, and farewell songs. The contents

of the texts mostly deal with the stories related to the Buddhist rules.

The worldviews on the human beings mentioned about the following aspects : praising the men as brave and hard working persons, codes of conduct for sons and daughters toward their parents, how to form the unity for the community, paying attention to the transferring process of old traditions and rituals of the society, paying respect to the royal institution, including an understanding of democratic government. The worldviews on nature concerned about applications of the natural beings to serve the four basic needs of human being. In terms of the worldviews on super natural being dealt with thoughts, beliefs, and faiths. These phenomena are the combination of the buddhist doctrines and the holiness of Bharman's god, including the magics according to magical and astrological beliefs. Because of the thought and the beliefs mentioned above, these traditions and beliefs are still being practiced among the Thai-Khmer in Surin province.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
จุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	6
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	6
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	7
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	10
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดสุรินทร์	27
ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสุรินทร์	27
สภาพทางภูมิศาสตร์	40
ลักษณะภูมิประเทศ	41
การคมนาคม	41
การเมืองการปกครอง	42
ประชากร	43
ประวัติความเป็นมาของอำเภอเมืองสุรินทร์	44
ลักษณะภูมิประเทศ	45
การคมนาคม	46

สภาวะเศรษฐกิจ	46
การเมืองการปกครอง	46
การศึกษา	48
สถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม	49
ประเพณีและพิธีกรรม	52
3 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านของไทย	59
ความสำคัญของเพลงพื้นบ้าน	59
ที่มาของเพลงพื้นบ้าน	60
การแบ่งประเภทของเพลงพื้นบ้าน	68
เพลงพื้นบ้านของไทย	71
เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์	73
ลักษณะของการละเล่นพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์	73
เจรีซงในจังหวัดสุรินทร์	84
ประเภทของเจรีซงในจังหวัดสุรินทร์	85
4 องค์ประกอบของการแสดงเจรีซงเบวัญ	96
เจรีซงเบวัญ	96
ประวัติความเป็นมาของเจรีซงเบวัญ	98
ความหมายของเจรีซงเบวัญ	99
องค์ประกอบของการแสดงเจรีซงเบวัญ	100

ลักษณะบทหรือขกรองเจรีียง เบริญ	113
ขั้นตอนในการแสดงเจรีียง เบริญ	119
5 โลกทัศน์ของชาวสุรินทรที่มีต่อมนุษย์จากบทเพลงเจรีียงเบริญ	137
โลกทัศน์ต่อสถานภาพบุคคล	137
โลกทัศน์ต่อสถาบันครอบครัวและเครือญาติ	156
โลกทัศน์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม	167
โลกทัศน์ต่อขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรม	185
โลกทัศน์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์	209
โลกทัศน์ต่อการเมืองการปกครอง	211
6 โลกทัศน์ของชาวสุรินทรที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ	215
โลกทัศน์ของชาวสุรินทรที่มีต่อธรรมชาติจากบทเพลงเจรีียงเบริญ	215
โลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติในด้านปัจจัยในการดำรงชีวิต	215
โลกทัศน์ที่มนุษย์เห็นประ โยชน์และโทษของธรรมชาติ	224
โลกทัศน์ของชาวสุรินทรที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติจากบทเพลงเจรีียงเบริญ	232
โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อคติทางศาสนา	233
โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเร้นลับในธรรมชาติ	260
โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อไสยศาสตร์	272
โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อโหราศาสตร์	282

บทที่	หน้า
7 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	290
สรุปผลการศึกษา	290
อภิปรายผล	298
ข้อเสนอแนะ	301
 บรรณานุกรม	 303
 ภาคผนวก	 315
ภาคผนวก ก. รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	315
ภาคผนวก ข. แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย	321
ภาคผนวก ค. ตัวอย่างบทเพลงเจรีซงเบรียญ	326
ภาคผนวก ง. แผนที่	377

บัญชีภาพประกอบ

	ภาพประกอบ	หน้า
1	นักแสดงเจรียงเบรียญและหมอแคนรวม 3 คน	97
2	การแต่งกายนักแสดงเจรียงเบรียญชาย-หญิงในปัจจุบัน	104
3	หมอแคนมีหน้าที่เป่าแคนประกอบการขับร้องเจรียงเบรียญ	105
4	แคนแปด ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้เป่าประกอบการขับร้องเจรียงเบรียญ	107
5	พระภิกษุประกอบพิธีกรรมในการทำบุญบังสกุลต่ออายุ	108
6	เวทีการแสดงเจรียงเบรียญ	109
7	เครื่องไหว้ครู สำหรับใช้ทำพิธีไหว้ครูก่อนการแสดงเจรียงเบรียญ	111
8	การทำพิธีไหว้ครูของนักแสดงเจรียงเบรียญและหมอแคน	120
9	การขึ้นเวทีของนักแสดงเจรียง ฝ่ายหญิงจะต้องขึ้นก่อนฝ่ายชายเสมอ	122
10	นักแสดงเจรียงฝ่ายหญิงกำลังขับร้องเพลงไหว้ครูเบรียญ	124
11	นักแสดงเจรียงฝ่ายชายกำลังขับร้องบทกวีสั้นถวายเป็นเจ้าภาพ	126
12	นักแสดงเจรียงฝ่ายหญิงกำลังขับร้องบทโต้ตอบปัญหา โดยการตั้งกระทู้ถามฝ่ายชาย	128
13	นักแสดงเจรียงฝ่ายชายกำลังขับร้องบทโต้ตอบปัญหา โดยการตอบกระทู้ถามฝ่ายหญิง	129
14	นักแสดงเจรียงกำลังร่ำร่ำประกอบแคนทำนองอมตูกหลังจากฝ่ายชายขับร้อง เปิดเตล็ดทั่วไปจบลง	131
15	นักแสดงเจรียงเบรียญกำลังขับร้องเพลงลาและอวยพรให้เจ้าภาพทั้งผู้ชม	133
16	นักแสดงเจรียงเบรียญกำลังลงจากเวทีการแสดงเจรียงเบรียญ	135
17	แผนภูมิแสดงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจรียงเบรียญ	297
18	แผนที่แสดงจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	377

19	แผนที่แสดงอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์	378
20	แผนที่แสดงตำบลต่าง ๆ ในอำเภอเมืองสุรินทร์	379

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เพลงมีความสำคัญสำหรับมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย เพราะเพลงเป็นสิ่งที่ให้ความบันเทิงใจ ช่วยกล่อมใจให้ได้รับความรื่นเริงสนุกสนานในโอกาสต่าง ๆ ทั้งยังมีแง่คิดคติเตือนใจ อันเป็นแนวทางดำเนินชีวิตในสังคมได้เป็นอย่างดี เพลงของแต่ละท้องถิ่นย่อมจะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของกลุ่มชน ตลอดจนค่านิยมและสำเนียงภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นด้วย

เพลงพื้นบ้านเป็นเพลงที่ปรากฏในท้องถิ่น โดยที่ชาวบ้าน แต่ละท้องถิ่นคิดเป็นแบบฉบับ การร้อง การเล่น ตามความนิยมและสำเนียงภาษาที่เป็นภาษาถิ่นของตนแตกต่างกันไป ซึ่งพบว่ามีอยู่ทุกภาคของประเทศไทย เอนก นาวิกมูล ได้กล่าวถึงเพลงพื้นบ้านของไทยไว้ว่า เมื่อเอ่ยถึง เพลงฉ่อย เพลงเรือ เพลงลำตัด เหล่านี้เป็นเพลงภาคกลาง เหมือนกับหมอลำ เพลงโคราช เพลงเข้ต่าง ๆ เป็นเพลงพื้นบ้านอีสาน เพลงบอก เพลงโนรา เป็นเพลงพื้นบ้านภาคใต้ และ จ้อยกับซอ เป็นเพลงพื้นบ้านของภาคเหนือ (เอนก นาวิกมูล. 2531 : 125) สำหรับเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านนั้นนับว่าเป็นกิจกรรมอันดีแรกที่ทำให้ชาวบ้าน ได้รับความบันเทิงใจ เนื้อความในบทเพลงจะสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ (จารุณี กองพลพรม. 2527 : 157) จากเหตุผลดังกล่าวพบว่า เพลงพื้นบ้านมีอยู่แพร่หลายและกระจายทั่วไปตามกลุ่มวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยมีบุคคลหรือสังคมคิดประดิษฐ์ขึ้น และสมาชิกยอมรับร่วมกัน เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง

ภาคอีสานนั้นเป็นดินแดนที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทย ประกอบไปด้วย 17 จังหวัดและดินแดนในภาคอีสานนี้จะมีประชาชนที่มีความแตกต่างกันในเรื่องชาติพันธุ์ (Ethnic Group) อาศัยอยู่กระจัดกระจายทั่วไปในแอ่งสกลนคร และแอ่งโคราช กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จะมีวัฒนธรรมหลัก ซึ่งได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนา และสภาพสังคมเป็นสังคมชานา แต่วัฒนธรรมย่อยของแต่ละกลุ่มชน ก็มีความแตกต่างกันในเรื่องของชาติพันธุ์ (สุนจน์ ประเสริฐศรี. 2527 : 51-52) เมื่อกลุ่มชนมีความแตกต่างกันในเรื่องของชาติพันธุ์ แล้วจึงเป็นเหตุให้ศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีและการละเล่นของชาวอีสานมีความแตกต่างและหลากหลายไปตามสภาพแวดล้อมของกลุ่มชนนั้น ๆ ด้วย ดังจะเห็นได้จาก เจริญชัย ชนไพโรจน์ ได้ศึกษาและแบ่งกลุ่มวัฒนธรรมด้านการละเล่น แต่ละท้องถิ่นได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวัฒนธรรมโคราช กลุ่มวัฒนธรรมกันตริม และกลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ เพลงพื้นบ้าน และการละเล่นดังกล่าวมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวอย่างเห็นได้ชัด เช่น การละเล่นกลุ่มวัฒนธรรมโคราชที่นิยมเรียกว่า "เพลงโคราช" นั้นเป็นการละเล่นประเภทขับร้องประกอบการฟ้อน ผู้แสดงประกอบด้วย ชาย-หญิง ฝ่ายละ 2 คน ร้องโต้ตอบกันไปมา โดยไม่มีดนตรีประกอบ กลุ่มวัฒนธรรมกันตริม เป็นการละเล่นพื้นเมืองชาวสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ มีการละเล่นประเภทขับร้อง เช่น เจริญ อาัยย กันตริม ฯลฯ นอกจากนี้ก็มีการบรรเลงวงกันตริม วงปี่พาทย์ และวงมโหรี ส่วนกลุ่มวัฒนธรรมหมอลำนั้นเป็นการละเล่นพื้นเมืองของชาวอีสาน ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ กลุ่มหนึ่งเป็นการละเล่นประเภทการขับร้องประกอบการฟ้อนที่เรียกว่า "หมอลำ" นั้นมีหลายประเภท เช่น หมอลำหมู่ หมอลำกลอน หมอลำเพลิน การลำนั้นจะมีแคนเป่าประสานเสียง และกำกับจังหวะด้วย (เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2530 : 67)

กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มหนึ่งที่ได้อาศัยทางตอนล่างของภาคอีสานหรือเรียกว่า แอ่งอีสานใต้ นั้น ในอดีตเรียกบริเวณนี้ว่า "หัวเมืองเขมรป่าดง" ชนกลุ่มนี้มีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากชาวอีสานส่วนใหญ่ (ไทยลาว) และแตกต่างไปจากชาวภาคกลาง (ไททัญญู มีกุล. 2531 : 15-26) ซึ่งประกอบด้วยสามจังหวัด คือ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ มีขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมที่ต่างจากทางอีสานเหนือ โดยได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมของชาวเขมรมาเกี่ยวข้อง

มีเพลงชาวบ้านที่เป็นแบบอย่างของตนเองโดยเฉพาะ เช่น เพลงกระโน้มคิงต้อง หรือระบำ ตึกแตนคำข้าว กันตรึม เจรียง อาฮัย เป็นเพลงที่ขับร้องโต้ตอบเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ประกอบเล่นดนตรี และเรื่่อมตรด หรือระบำตฤษสงกรานต์ (ประเทือง คล้ายสุบรรณ. 2531 : 31) เนื่องจากชาวอีสานได้มีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะ เพลงพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งได้สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนมาช้านาน จึงทำให้วัฒนธรรมเหล่านี้ยังหลงเหลืออยู่ และได้รับใช้กลุ่มชนของตนเองมาจนถึงปัจจุบัน

วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง และแสดงออกถึง วิถีชีวิตของมนุษย์ โดยแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เป็นตัวเลือกในการดำเนินชีวิต แต่ละท้องถิ่น จะมีวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยเป็นของตนเอง อันได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี นิธิกรรม เพลง การละเล่น นิทาน หรือความเชื่อ กิ่งแก้ว อุตถากร กล่าวว่ การศึกษา ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้เข้าใจถึง "ความมีเอกลักษณ์ คือ ความอิสระทางวัฒนธรรม" (กิ่งแก้ว อุตถากร. 2519 : 2) วรรณกรรมจัดว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญและช่วยบันทึกวิถีชีวิต ของกลุ่มชนได้เป็นอย่างดี ประสิทธิ์ กาศย์กลอน กล่าวว่ หากจะดูความเป็นอยู่และวิถีชีวิต ของคนชาติใดก็ได้ จากวรรณคดีของชาตินั้น เพราะวิถีชีวิตของคนปรากฏอยู่ในวรรณคดีเสมอ แสดงว่ วิถีชีวิตของคนในสังคมกับวรรณคดีสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ยากที่จะแยกจากกันได้ (ประสิทธิ์ กาศย์กลอน. 2523 : 181) วรรณคดีเป็นศิลปะประจำชาติ ซึ่งเกิดจากอัจฉริยภาพ ของคนส่วนน้อย แต่วรรณกรรมพื้นบ้านเกิดจากพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศจึงศึกษาให้ลึกซึ้ง เพื่อความเข้าใจมนุษย์และสังคมเป็นใหญ่ (กุหลาบ มัลลิกะมาส. 2516 : ก) เมื่อมีการ สร้สร้างสรรค์วรรณกรรมท้องถิ่นแล้ว เพื่อความคงอยู่ของวรรณกรรมนั้น ๆ จะต้องมีการถ่ายทอด และสืบทอดจากคนรุ่นเก่ามาสู่คนรุ่นใหม่ และการถ่ายทอดวรรณกรรมท้องถิ่นมี 2 ลักษณะ คือ วรรณกรรม ประเภทขปาฐะ และวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์

เพลงพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างหนึ่งที่มีการสืบทอดและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง มาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยการบอกเล่าด้วยถ้อยคำ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เพลง นิทาน

ตำนาน สุภาษิต ฯลฯ และจดจำติดต่อกันเรื่อยมาเท่าที่พบจะไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์ บางครั้งจึงเรียกว่า ถิ่นบ้านหรือมุขปาฐะ ตามที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร พูดถึงเพลงพื้นบ้านว่า เพลงพื้นบ้านเป็นวรรณกรรม มุขปาฐะ (Oral literature) ที่สามารถถ่ายทอดปรัชญา ความนึกคิดของชาวบ้าน หรือกลุ่มชนได้อย่างใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด เนื่องจากผลผลิตทางความคิดที่ผ่านขนบการกลั่นกรองมากน้อยว่าวรรณกรรมมุขปาฐะ ประเภทอื่น การศึกษาเพลงพื้นบ้านของกลุ่มชนต่าง ๆ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของเพลงได้เป็นอย่างดียิ่งขึ้น เพราะเพลงอาจบอกความรัก ความหวัง โศก แสดงค่านิยมในเชิงเตือน สอน หรือ ตำหนิ เพลงอาจคร่ำครวญ บอกความสิ้นหวัง บอกความโกรธแค้น เศร้าสร้อย ความสนุกสนานรื่นรมย์ใจ หรืออารมณ์วิไลหา แม้การประท้วงสังคม ความรู้สึกบอกสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเองและสิ่งแวดล้อม การศึกษา บทบาทของเพลงพื้นบ้าน จึงเป็นการศึกษาถึงอารมณ์แก่นแท้ของมนุษย์อันเกี่ยวเนื่องกับชีวิตของสังคม (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2530 : 1)

สังคมมนุษย์ ในปัจจุบันมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ มากมาย เพราะกลุ่มชนได้ขยายตัวมากขึ้น การที่บุคคลไปอยู่ในสภาพแวดล้อมอย่างหนึ่ง ได้ติดต่อสื่อสาร หรือไปอยู่ในสภาวะแวดล้อมของคนอีกกลุ่มหนึ่ง อาจเกิดปัญหาได้ เพราะวิถีการปฏิบัติที่ชนกลุ่มหนึ่งเห็นว่าถูกต้อง แต่ชนอีกกลุ่มหนึ่งอาจเห็นว่าไม่ถูกต้อง ไม่สมควรปฏิบัติที่เป็นเช่นนี้ เพราะแนวคิดและวิถีชีวิตของชนแต่ละกลุ่มย่อมมีส่วนที่แตกต่างกัน การที่จะเข้าใจถึงชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงโลกทัศน์ของชนกลุ่มที่ตนต้องการเข้าใจ (จำเวริญ แสงดวงแข. 2523 : 3) จากเหตุผลดังกล่าวจะเห็นว่า การศึกษาโลกทัศน์เป็นวิธีหนึ่งที่สำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง สมควรที่จะได้นำมาศึกษาในวรรณกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อความเข้าใจในแนวทางการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนนั้นได้

ในแถบอีสานใต้ มีชาวไทยชนมกลุ่มหนึ่งที่อาศัยในจังหวัดสุรินทร์ ชนกลุ่มนี้จะมีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่น่าสนใจยิ่ง เนื่องจากมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา ความใกล้ชิดทางภูมิประเทศ ทำให้กลุ่มชนทั้งสองไปมาหาสู่กัน และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังพบว่าเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ ได้รับอิทธิพลจากเขมรอันแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเข้าทรง สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ค่านิยม และเพลงพื้นบ้าน กับการละเล่นพื้นบ้าน ยังมีความสำคัญที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาติในด้านอื่นด้วย (สมจิตร กัลยาศิริ. 2524 : 3) ดังนั้น หากนำเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านของชาวสุรินทร์มาศึกษาถึงโลกทัศน์แล้ว อาจสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนความเชื่อทางด้านต่าง ๆ ของชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ได้เป็นอย่างดี

เจี๊ยะเบริน หรือ เบริน เป็นการละเล่นเพลงพื้นบ้านประเภทขับร้องที่ได้รับความนิยมในกลุ่มชนชาวสุรินทร์มาเป็นเวลาช้านานแล้ว การเจี๊ยะประกอบด้วยฝ่ายชาย 1 คน ฝ่ายหญิง 1 คน เจี๊ยะได้ต่อกันไปมา มีแคนเป็นดนตรีประกอบ ซึ่งใช้คนเป่าแคนเพียง 1 คน รวมผู้แสดงเพียง 3 คนเท่านั้น เบรินเป็นการร้องดัดแปลงมาจากบทร้องที่เก่าแก่ของภาษาเขมร ซึ่งเรียกว่า "กัญต็อบโก" เป็นบทร้องคำกลอนร้องโต้ตอบกันไต่มาระหว่างชายและหญิง ไม่มีดนตรีประกอบ มีเพียงตมมือให้จังหวะ ต่อมาเพลงพื้นบ้านกัญต็อบโก ได้วิวัฒนาการบทร้อง ซึ่งเรียกว่า "ไปยอ้งโงง" ได้ดัดแปลงเป็นการร้องอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า "เจี๊ยะเบริน หรือ เบริน (ภูมิจิต เรื่องเศษ. 2524 : 20.2-20.5) ส่วนในท้องที่เขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เช่น เรือมอันเร เรือมตรต เรือมมมัวตกันตริม อาฮัย เจี๊ยะ สำหรับการเล่นเจี๊ยะเบรินเป็นการละเล่นประเภทขับร้อง ซึ่งได้รับความนิยมจากกลุ่มชนชาวไทยเขมรตลอดจนปัจจุบัน เจี๊ยะหรือจำเจี๊ยะ หมายถึง การขับร้องมีหลายประเภท แต่ละประเภทมีการขับร้องและเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามลักษณะของการเจี๊ยะ เช่น เจี๊ยะซันตุง เจี๊ยะนอรแกว เจี๊ยะเบริน สำหรับเจี๊ยะเบรินนั้นจะมีลักษณะของบทร้องที่แตกต่างกันไปจากเจี๊ยะประเภทอื่น ๆ คือ เรื่องราวที่นำมาร้องจะเกี่ยวกับพุทธศาสนา ตำนาน นิทาน ชาดก (เครือจิตร ศรีบุญนาค. 2534 : 90-94) นอกจากนี้ยังพบว่า อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีกลุ่มศิลปินพื้นบ้านด้านเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านมากมายท่าน ซึ่งรวมทั้งศิลปินที่เก่าแก่ที่เลิกประกอบอาชีพ และศิลปินที่

ประกอบอาชีพในปัจจุบันประมาณ 70 คน ในจำนวนทั้งหมดนี้พบว่ามีนักเจริญเบรียที่เป็นทั้งครูเพลง และศิลปินที่ยึดเป็นอาชีพในปัจจุบันประมาณ 30 คน ทั้งนี้ว่าอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ยังนิยม การละเล่นเจริญเบรียและรักษาวัดธรรมไว้ได้ตลอดมา (วิทยาลัยครูสุรินทร์. 2534 : 50-100)

จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเพลงพื้นบ้าน เจริญเบรีย ได้เลือกศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในด้านโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่ปรากฏในบทเพลง เจริญเบรีย อันจะทำให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดและวิถีทางการดำเนินชีวิตของชาวไทยเขมร ในจังหวัดสุรินทร์

จุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษารวบรวมบทเพลงเจริญเบรียในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ จากบทเพลงเจริญเบรียตามหัวข้อต่อไปนี้
 - 2.1 โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์
 - 2.2 โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ในด้านปัจจัยการดำรงชีวิต
 - 2.3 โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงเนื้อหาและขั้นตอนในการขับร้องบทเพลงเจริญเบรีย ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
2. ทำให้ทราบถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจริญเบรียในหัวข้อต่อไปนี้
 - 2.1 โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์
 - 2.2 โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ในด้านปัจจัยการดำรงชีวิต
 - 2.3 โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเจรียงเบรียญ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยจะศึกษาโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจรียงเบรียญเท่านั้น
2. การศึกษาเพลงเจรียงเบรียญ ผู้วิจัยจะศึกษาจากนักเจรียงทั้งหญิงและชายที่เคยเป็นครูสอน เจรียงเบรียญที่เลิกประกอบอาชีพแล้ว และประกอบอาชีพจนปัจจุบัน จำนวน 6 คน โดยเลือกเกณฑ์อายุตั้งแต่ 45 ปีขึ้นไป และมีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 20 ปี และจะศึกษาจากนักเจรียงทั้งชายและหญิงที่ประกอบอาชีพการเจรียงเบรียญในปัจจุบัน จำนวน 10 คน โดยเลือกเกณฑ์อายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป โดยมีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี
3. บทเพลงเจรียงเบรียญที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยจะเลือกศึกษาจากบทเพลงเจรียงเบรียญท่านละ 10 บท จากขั้นตอนการร้องใน 6 ขั้นตอน คือ บทไหว้ครู บททักทาย เจ้าภาพ (ปฏิสันถารกับเจ้าภาพ) บทโต้ตอบปัญหา บทเล่นนิทาน ตำนานและชาดก บทเกี่ยวพาราสิ ตลกคะนอง หรือบทเบ็ดเตล็ด บทลา ซึ่งมีเกณฑ์การเลือกขั้นตอนละ 2 เพลง ยกเว้นบทไหว้ครูกับบทลา จะเลือกคนละ 1 เพลงเท่านั้น เพื่อความหลากหลายและครอบคลุมเนื้อหาในการศึกษา เพราะฉะนั้นจึงรวมเป็นทั้งหมด 160 เพลง จากนักเจรียง 16 ท่าน
4. รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม คติความเชื่อ และข้อมูลเกี่ยวกับดนตรี เพลงพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้านของชาวสุรินทร์ที่พูดภาษาเขมร จากวิทยากรผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นศิลปินผู้รู้ในเรื่องเหล่านี้ ตามคุณสมบัติดังต่อไปนี้
 - 4.1 ต้องเป็นชาวจังหวัดสุรินทร์ที่พูดภาษาเขมร มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
 - 4.2 เป็นผู้รู้ในท้องถิ่น มีความรู้ด้านประวัติ สังคม และวัฒนธรรมของชาวไทยเขมร

- 4.3 เป็นครูสอนเจริ่ง ที่ได้รับการยอมรับทั้งในอดีตและปัจจุบัน
- 4.4 เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้าน จังหวัด

สุรินทร์

5. ระยะเวลาในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยใช้เวลาในการทำการศึกษา ตั้งแต่เดือน
กุมภาพันธ์ 2535 เป็นต้น

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการในการศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล วิธีการรวบรวมข้อมูลคั้งนี้ได้ใช้วิธีรวบรวมข้อมูลตามแนวทาง
ดังต่อไปนี้

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูล
ในเรื่องต่อไปนี้

1.1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับโลกทัศน์
1.1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้าน
ทั่วไป ตลอดทั้งเพลงพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์

1.1.3 ประวัติและวัฒนธรรมในด้านประเพณี วัฒนธรรม และคติความเชื่อ
ของจังหวัดสุรินทร์

1.2 รวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือดังต่อไปนี้

1.2.1 เครื่องบันทึกเสียง

1.2.2 กล้องถ่ายรูป

1.2.3 กล้องบันทึกภาพ (วีดีโอ) โดยจะใช้ถ่ายทำในการแสดงเพื่อศึกษา

องค์ประกอบการแสดงเจริ่งเบวัญ

1.3 ใช้แบบสัมภาษณ์และสังเกต วิธีการรวบรวมข้อมูลจะใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการแสดงเจริ่งเบริญ ตลอดทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวสุรินทร์ และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง จากคู่มือการเก็บข้อมูลวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภาคสนามของสำนักงานวัฒนธรรมพื้นบ้านแห่งชาติ

2. ขึ้นจัดกระทำข้อมูล ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยจะจัดกระทำข้อมูลดังต่อไปนี้

2.1 แปลความจากภาษาเขมรให้เป็นภาษาไทยกลาง พร้อมตรวจสอบข้อมูลโดยละเอียดทุกถ้อยคำ และนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่

2.2 ในการนำเสนอบทเพลงเจริ่งเบริญ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งมีปรากฏตั้งแต่บทที่ 4 ถึงบทที่ 6 ได้จัดระเบียบในการพิมพ์คำร้องในบทเพลงเจริ่งเบริญ ดังนี้

บรรทัดแรก พิมพ์คำร้องบทเพลงเจริ่งเบริญ สะกดด้วยอักษรไทย โดยอ่านออกเสียงเป็นภาษาเขมร

บรรทัดที่สอง พิมพ์คำร้องบทเพลงเจริ่งเบริญ ถอดแปลเนื้อเพลงตามที่ปรากฏในบรรทัดแรก ให้มีความหมายเป็นภาษาไทย โดยได้ใส่วงเล็บกำกับไว้ สลับกันเช่นนี้ไปโดยตลอด

2.3 วิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำบทเพลงเจริ่งเบริญมาวิเคราะห์ตามหัวข้อต่อไปนี้

2.3.1 โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจริ่งเบริญ โดยวิเคราะห์ตามหัวข้อต่อไปนี้

2.3.1.1 โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์

2.3.1.2 โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ

2.3.1.3 โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

3. ขึ้นนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

นิยามศัพท์เฉพาะ

โลกทัศน์ (Worldviews) หมายถึง แนวคิด ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ทัศนคติของบุคคล หรือกลุ่มชนต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยประสบการณ์ส่วนตัว สิ่งแวดล้อมอันเป็นวัฒนธรรมที่สะสมถ่ายทอด และสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน จนกลายเป็นตัวกำหนดอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ชาวสุรินทร์ หมายถึง ประชาชนชาวไทยเขมร เชื้อสายเขมร ที่พูดภาษาเขมรในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

เจรีียง หมายถึง คำร้อง หรือการขับร้องเพลงพื้นบ้านเป็นทำนองเสนาะ ใช้ภาษาถิ่นเขมรล้วน ๆ นิยมเล่นและขับร้องกันในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

เบรียญ หมายถึง ชื่อการเจรีียงเพลงพื้นบ้านมาจากคำว่า ไบร เป็นภาษาข่า แปลว่า แคน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีใช้เป่าประกอบการขับร้อง "เจรีียงเบรียญ" ของอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

เจรีียงเบรียญ หมายถึง การละเล่นเพลงพื้นบ้านของอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เนื้อร้องเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา การกำเนิดมนุษย์ ตำนานมหิทธานชาดก และร้องโต้ตอบกันไปมา โดยใช้ภาษาเขมรล้วน ๆ มีลักษณะคล้ายการลำกลอน เพลงโคราช และเพลงลำตัด

บทเพลง หมายถึง ลำนำ ทำนอง คำขับร้องที่ผู้ร้องมีความประสงค์จะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนออกมาในรูปของบทเพลง ที่ร้อยกรองเป็นคำกลอน เพื่อความบันเทิง สนุกสนาน ได้สาระและแก่นเรื่อง อันมีคุณค่าต่อสังคมส่วนรวม

การละเล่น หมายถึง การเล่นดนตรี การเล่นเพลง การเล่นรำ การเล่นที่ต้องร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ตลอดจนบรรดาที่เรียกว่ามหรสพ หรือศิลปะการแสดง (Performing Art) แต่ไม่รวมการละเล่นของเด็ก (โครงการไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2526 : 2) ในการศึกษาครั้งนี้ถือว่าการละเล่นเจรีียงเบรียญในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นการเล่นประเภทมหรสพ ซึ่งแสดงบนเวที

ธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามวิสัยของโลก ซึ่งปรากฏอยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ เช่น สัตว์ พืช ก้อนหิน ดิน ทราย มหาสมุทร ท้องฟ้า ฯลฯ (สุริวงค์ พงศ์ใหญ่ และคนอื่น ๆ. 2527 : 34)

สิ่งเหนือธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่มนุษย์มีความเห็นว่าเหลือเชื่อ มีอำนาจเหนือกว่าธรรมชาติ นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องที่อยู่เหนือเหตุผล และการพิสูจน์ เช่น ภูมิจี ปีสัจ วิญญาณ เป็นต้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัย ได้จัดกลุ่มเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม และ คติความเชื่อของจังหวัดสุรินทร์

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้าน

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโลกทัศน์

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม และ คติความเชื่อของจังหวัดสุรินทร์

หนังสือที่ระลึกในการก่อสร้างอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง (ปุม) ผู้สร้างเมืองสุรินทร์ ได้กล่าวถึงประวัติพระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง (ปุม) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองปกครองเมืองสุรินทร์ท่านแรก และได้กล่าวถึงประวัติเมืองสุรินทร์พอสังเขป (จังหวัดสุรินทร์. 2528 : 21)

หนังสือพงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน ซึ่งเขียนโดยหม่อมอมรวงศ์วิจิตร ซึ่งเคยเป็นปลัดหัวเมืองมณฑลอีสาน ได้บันทึกเรื่องราวและเหตุการณ์บ้านเมืองในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประวัติศาสตร์ของจังหวัดสุรินทร์ เริ่มในสมัยรัชกาลสมเด็จพระเอกทัศ ชาวส่วยน้ำช้างเผือกเป็นช้างหลวง แดกโรงหนีจากกรุงศรีอยุธยา มาสู่ดินแดนอันเป็นจังหวัดสุรินทร์

ในปัจจุบัน นำกลับไปถวายเมื่อปี พ.ศ. 2302 จังหวัดนี้จึงได้เป็นที่รู้จักครั้งในประวัติศาสตร์
 ในความต่อไปเป็นการกล่าวถึงการสร้างบ้านเมือง การอพยพโยกย้ายของชาวต่างชาติเข้ามาสู่
 ดินแดนนี้ ความจงรักภักดีของชาวเมืองที่มีส่วนร่วมในการทำสงครามกับประเทศข้างเคียงอย่าง
 กล้าหาญ (ม.ร.ว.ปฐม ดเนจร (หม่อมอมรวงศ์ วิจิตร). 2507 : 654)

หนังสืออักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย กล่าวถึงพงศาวดารเมืองสุรินทร์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่
 สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย โดยกล่าวอย่างสังเขป (ราชบัณฑิตยสถาน. 2507 : 1467-1471)

ไพฑูรย์ มีกุล (2515 : 23) ได้กล่าวถึงประวัติเมืองสุรินทร์ก่อน พ.ศ. 2434
 ว่าการอพยพของพวกส่วยหรือกวย ได้อพยพมาจากเมืองอัตปือ เมืองแสนปาง แล้วมาตั้งบ้านอยู่
 ที่บ้านเมืองที่ บ้านกุดหวาย บ้านเมืองลิง บ้านอ้อจะปะนิง บ้านลำดวน และบ้านจารพัตร ต่อมา
 พ.ศ. 2503 สมัยอยุธยา พวกเขมรส่วยได้ช่วยตามจับช้างเผือก จึงได้รับฐานันดรศักดิ์จาก
 พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา และปี พ.ศ. 2434 ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีข้าหลวงจากส่วนกลางไปกำกับ
 ราชการที่เมืองสุรินทร์

ไพฑูรย์ มีกุล (2531 : 15-26) ได้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ทางอีสานใต้
 ซึ่งในอดีตเรียกว่า "หัวเมืองเขมรป่าดง" โดยเน้นให้เห็นถึงกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจาก
 ชาวอีสานส่วนใหญ่ (ไทยลาว) และแตกต่างจากชาวภาคกลาง ต่อมาเมื่อชุมชนกลุ่มอื่นที่มี
 วัฒนธรรมเด่นกว่าเข้าไปอาศัยอยู่ในเขตอีสานใต้ กลุ่มชาติพันธุ์เดิมได้ค่อย ๆ ยอมรับวัฒนธรรม
 ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นรวมทั้งการยอมรับวัฒนธรรมใหญ่ ที่ทางราชการได้นำมาทั้งทางการเมือง
 การคมนาคม สังคม และการศึกษา จึงเป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมตามแนวคิดทฤษฎี
 การเปลี่ยนแปลงชาติพันธุ์

ไพฑูรย์ สุนทรารักษ์ (2515 : 59-85) ได้เรียบเรียงเรื่องเมืองสุรินทร์ถึง 2 ครั้ง
 ครั้งแรกกล่าวถึงประวัติจังหวัดตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จนถึง พ.ศ. 2480 ครั้งหลังได้แก้ไข
 ปรับปรุงและเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับชาวส่วยหรือกวย

ภราดร (นามแฝง) (2510 : 35-53) ได้กล่าวถึง จังหวัดสุรินทร์ในแง่ต่าง ๆ
 อย่างสังเขป ได้แก่ ประวัติเมือง การคมนาคม อาชีพ การศึกษา ภาษา ประเพณีสำคัญทาง

ศาสนา ประเพณีท้องถิ่น และการเล่นรื่นเริง เช่น เล่นสะบ้า เล่นตรด (ตรุษ) เล่นชิงช้าไฟ การเล่นที่ต่างจากที่อื่น ๆ คือ เต้นสาก หรือชาวบ้านเรียกว่า โลดอันเร (เรียมอันเร หรือ เรียมอันเร็กเรียก) ประเพณีอื่น ๆ ที่กล่าวถึงมีประเพณีที่มาล่อช้าง การเล่นแม่มด ประเพณี การทำบุญศพ การแต่งงาน ตอนท้ายกล่าวถึงลัทธิ ศาสนา และนิสัยของประชาชน

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ (2528 : 50) ได้รวบรวมสำนวนภาษาพูดคำสอนพื้นบ้าน ในเขตจังหวัดสุรินทร์-ศรีสะเกษ แล้วถอดความเป็นภาษาไทยกลาง มีสำนวน คำสอน ภาษาเขมร สุรินทร์ สำนวนภาษากุยสุรินทร์ สำนวนภาษาไทยอีสาน และรายชื่อวิทยากร

เฉลิมชัย จารุวัสด์ (2514 : 26-27) ได้กล่าวถึง สถานที่ท่องเที่ยวและวัฒนธรรม ท้องถิ่นที่สำคัญของภาษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และได้กล่าวถึงเมืองสุรินทร์ตอนหนึ่งว่า เดิม เป็นจังหวัดที่ไม่น่าสนใจ แต่เมื่อ พ.ศ. 2503 จังหวัดได้จัดงานประจำปี มีการแสดงของช้าง เมื่อ ทาง อ.ส.ม.ท. ทราบ ได้ช่วยประชาสัมพันธ์ จน "งานช้าง" เป็นที่รู้จักแพร่หลายทั้งในประเทศ และต่างประเทศ จนถึงขนาดที่บริษัทที่ขายทัวร์ในยุโรปและอเมริกาแจ้งมาว่าต้องการกำหนดให้รู้ ล่วงหน้าถึง 2 ปี เนื่องจากนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศบางคนเดินทางเพื่อมาดูช้างสุรินทร์ โดยเฉพาะ

ชื่น ศรีสวัสดิ์ (2528 : 72) ได้ศึกษาถึงการเลี้ยงช้างของชาวไทยกุย (ล่วย) ในจังหวัดสุรินทร์ โดยศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มไทย-กุย ความสัมพันธ์ของชาวไทย-กุย กับช้าง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน วิธีการเลี้ยงดูช้าง ประชากรช้าง การใช้ประโยชน์จากช้างในด้าน เศรษฐกิจ และการอนุรักษ์ส่งเสริมการเลี้ยงช้างในปัจจุบันว่ามีอยู่อย่างไร ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทย-กุย (ล่วย) เดิมเป็นกลุ่มชนอิสระกลุ่มหนึ่งมีอาณาจักรเป็นของตนเองอยู่ทางภาคใต้ ของอาณาจักรลาว และด้านตะวันออกเฉียงเหนือของอาณาจักรกัมพูชา ก่อนที่อาณาจักรลาวจะ สถาปนาตนเองในช่วงศตวรรษที่ 18-20 และมีความผูกพันกับช้างตั้งแต่บัดนั้นมา จนกระทั่ง อพยพเข้ามาอยู่ทางอีสานตอนใต้ของประเทศไทย ก็ได้นำช้างมาด้วย โดยมีการเลี้ยงดูช้างใน ฐานะที่เป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน

ดำเนียร เลขะกุล (2506 : 30-34, 41-44) ได้กล่าวถึงจังหวัดสุรินทร์หลายด้าน คือ ด้านโบราณสถานและผู้สร้าง จากการค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ สรุปว่าปราสาทหินต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์เป็นศิลปะขอม พวกนี้มีวัฒนธรรมสูงกว่าชาวพื้นเมือง ซึ่งเป็นพวกชานันท์นิกิริโต ได้ร่วมมือกับชาวพื้นเมืองสร้างปราสาทขึ้นมากมายเป็นศาสนสถานและได้กล่าวถึงภาษาที่ใช้พูดกันของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ที่สำคัญ คือ ภาษาเขมรและภาษาส่วย เนื่องมาจากการอพยพของชนชาติทั้งสองที่มาสู่จังหวัดนี้ตั้งแต่ครั้งอดีต ในตอนท้ายสุดกล่าวถึงสถานที่ที่น่าท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นโบราณสถาน

ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ (2525 : 55-56) ผู้สนใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในเมืองไทย ได้กล่าวถึงช้างและงานช้างของจังหวัดสุรินทร์ว่า เป็นเครื่องมือส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ดีที่สุดของไทยอย่างหนึ่ง ท่านเล่าถึงบรรยากาศในงานช้าง ช้างเป็นจำนวนมากที่ได้รับการฝึกมาอย่างดีได้สร้างความสนุกสนานแก่ผู้ชม ไม่ว่าจะเป็นการเล่นซัดคะเข็กับคน การเข้าร่วมขบวนยาดร่าทัพสมัยโบราณ การวิ่งแข่งขันของช้าง การฝึกช้างให้ปฏิบัติตามคำสั่งของควาญ และอื่น ๆ นำความตื่นเต้นตื่นตาตื่นใจแก่ชาวต่างประเทศ มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเขียนบทความแสดงถึงความสำเร็จในการจัดงานช้างของไทย

นิคม วงเวียงน (2526 : 168) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมส่วย (กูย) ด้านความเชื่อในจังหวัดสุรินทร์ โดยกล่าวถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดสุรินทร์ ความเชื่อและประเพณีของชาวส่วย ตลอดจนวิเคราะห์วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวส่วย เช่น ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และไสยศาสตร์ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอบรมในสังคม ความเชื่อเกี่ยวข้องกับไสยกลาง และปรากฏการณ์ธรรมชาติ ผลจากการวิเคราะห์พฤติกรรมการแสดงของชาวส่วย โดยทั่วไปมีลักษณะที่เด่น ๆ คือ รักสันโดษมีก้น้อย นิยมใช้ชีวิตอย่างมีความสุข โดยเฉพาะเน้นในด้านความสุขทางจิตใจ ไม่เห็นวัตถุ และมีความเชื่อในเรื่องผี เทวดา ปรากฏอยู่ทั่วไป เชื่อในทางด้านไสยศาสตร์

สุทธิวงศ์ พงศ์ใหญ่ (2525 ข : 210) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้หนึ่งสื่อ วัฒนธรรมพื้นบ้านแนวปฏิบัติภาคใต้ โดยกล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านว่ามีบทบาทและหน้าที่นานาประการ

ที่สำคัญ คือ ช่วยตุงเถียรภาพและเป็นกำลังสนับสนุนการแผ่ขยายของแบบอย่างการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่สังคมปกป้องรักษามาแต่อดีต ทำให้เราสามารถเข้าใจและหยั่งถึงความต้องการที่จำเป็น รวมทั้งความมุ่งหมายของสังคมนั้น ๆ ตลอดจนถึงสิ่งที่กดดันให้เกิดปัญหาขัดขวางการอยู่ดีกินดี

จากรวบรวม ธรรมวัตร (2530 : 180-193) ได้กล่าวถึงความเชื่อและพิธีกรรม ว่า "ความเชื่อของชาวไทยคือความรู้สึกเชื่อถือและยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้มนุษย์มีหลักยึดเหนี่ยวทางใจ เกิดความรู้สึกอบอุ่นมั่นใจว่ามีอำนาจพิเศษคอยปกป้องคุ้มครองให้กับตน และพูดถึงวิวัฒนาการความเชื่อเรื่องมนุษย์ ส่วนพิธีกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กับความเชื่อของมนุษย์และแบ่งพิธีกรรมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ พิธีกรรมส่วนรวม และพิธีกรรมจำเพาะท้องถิ่น"

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรม คติความเชื่อของจังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยจะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและอ้างอิงประกอบความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดสุรินทร์ ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสุรินทร์ ทางด้านสภาพภูมิศาสตร์ ลักษณะภูมิประเทศ การปกครอง
2. ประวัติความเป็นมาของอำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ ทางด้านภูมิประเทศ การคมนาคม ภาวะเศรษฐกิจ สถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม ตลอดถึงวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวจังหวัดสุรินทร์

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้าน

กิ่งแก้ว อรรถากร (2519 : 195) ได้ศึกษา "อารมณ์จากเพลงกล่อมเด็ก" ผลการศึกษานำเสนอในหนังสือคตินววิทยาของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู สรุปได้ว่า เนื้อความในกลอนเพลงกล่อมเด็ก แสดงอารมณ์ต่าง ๆ กัน เช่น แสดงความรัก ความเข้าใจ แสดงความรักระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาว แสดงอารมณ์กดดัน และอารมณ์กระทบกระเทือน เป็นต้น มีการแสดงอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมกับเด็กวัยปรากฏอยู่บ้าง แต่โดยทั่วไปแล้วเพลงกล่อมเด็กจะมีความเหมาะสมกับเด็ก

สุมาลย์ เรื่องเดช (2516 : 536) ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านในหัวข้อเรื่อง "เพลงพื้นเมืองจากพมทวน" เสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นวิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมเพลงพื้นเมืองในตำบลพมทวน อำเภอพมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยแบ่งเพลงพื้นเมืองเป็น 3 ตอน คือ เพลงเด็ก เพลงประกอบการเล่นพื้นเมือง และเพลงประกอบพิธี ซึ่งเพลงแต่ละตอนนี้ได้แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้ ตอนที่ 1 เพลงเด็ก แบ่งประเภทเป็น เพลงกล่อมเด็ก เพลงปลอบเด็ก และบทเล่นเด็ก ตอนที่ 2 เพลงประกอบการเล่นพื้นเมือง แบ่งประเภทเป็น เพลงรำวง เพลงปฏิพากย์ และ เพลงประกอบการเล่นเบ็ดเตล็ด ตอนที่ 3 เพลงประกอบพิธี แบ่งประเภทเป็น เพลงแห่นางแมว และปิ่นเมฆ เพลงพานพาง เพลงส่งคอลำพวน เพลงชกกระดาน เพลงนิษฐาน เพลงร้อยพรรษา บททำขวัญ บทเซ่นผี และบทแห่ ผลการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ว่า เพลงเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนในสังคมชนบท เพลงพื้นเมืองส่วนมากเป็นเพลงเกี่ยวกับประเพณีอันเนื่องมาจากการกสิกรรม เนื้อหาของเพลงจะเกี่ยวข้องกับสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณี ความเชื่อ ทศนคติ เหตุการณ์ประทับใจของคนในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านใช้การเล่นเพลงผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานประจำ

สุกัญญา ภัทราชัย (2523 : 416) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านเรื่อง "เพลงปฏิพากษ์ : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิเคราะห์" เสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นวิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า เพลงปฏิพากษ์แบ่งตามลักษณะเนื้อหาเพลงได้ 2 ประเภท คือ เพลงปฏิพากษ์สั้น และเพลงปฏิพากษ์ยาว เพลงปฏิพากษ์สั้นกำเนิดในระยะแรก จากการรวมหมู่เพื่อประโยชน์ในการทำงานร่วมกัน และการรวมหมู่เพื่อแสวงหาความสนุกสนานเพลิดเพลินในเทศกาลรื่นเริง เพลงในระยะแรกนี้ค้นหาในเชิงเกี่ยวพาราสี เข้าหยั่งกันอย่างง่าย ๆ ทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ เพลงยังไม่มีการแบ่งแยกและคนดูออกจากกัน ในระยะหลังมีการผูกโครงเรื่องให้ซับซ้อน มีการสมมติบทบาทให้มีลักษณะเป็นการแสดงจึงเกิดปฏิพากษ์ยาวขึ้น กลุ่มคนร้องและคนฟังจึงเริ่มแยกออกจากกัน

ผู้วิจัยได้ศึกษาบทบาทเพลงปฏิพากษ์ต่อสังคม ซึ่งสรุปหน้าที่สำคัญของเพลงปฏิพากษ์ได้ดังนี้

1. สร้างความบันเทิง หน้าที่หลักสำคัญของเพลงปฏิพากษ์ คือ ให้ความเพลิดเพลิน เพลงทุกเพลงจึงมีลักษณะสนุกเป็น เรื่องเกี่ยวพาราสิ ปะทะคารมระหว่างชายหญิง โดยมีโวหารเชิงสังวาส

2. สร้างความสามัคคี เพลงปฏิพากษ์สร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันแก่คนในสังคม เพลงที่สืบเนื่องจากการรวมหมู่ใช้แรงงาน เช่น เพลงเรือ เพลงส่งฟาง เพลงชักกระดาน ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงในขณะที่ลงแรงร่วมกัน ส่วนเพลงที่ร้องในเทศกาลสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในหมู่บ้าน

3. ให้การศึกษาแก่ผู้คนในสังคม เพลงปฏิพากษ์ได้สอดแทรกความรู้สึกรู้จักทั้งทางโลก และทางธรรม ความรู้ทางโลก ได้แก่ แนวทางการดำเนินชีวิตและค่านิยมต่าง ๆ ในสังคม ส่วนความรู้ทางธรรม ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา ทั้งส่วนเป็นประวัติศาสตร์และส่วนที่เป็นหลักธรรม

4. ระบายความแค้นเคืองอันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์ ประเพณี และค่านิยมบางประการ โดยเฉพาะในเรื่องการแสดงออกทางเพศ

5. ระบายความแค้นเคืองอันเนื่องมาจากภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนความรู้สึกแบ่งแยกต่อชนชั้นที่เหนือกว่าตน

6. บันทึกเหตุการณ์และวิพากษ์วิจารณ์สังคม

ผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันบทบาทเพลงปฏิพากษ์ลดถอยลงอาจกล่าวได้ว่าหมดบทบาทไปแล้วจากสังคมไทย เพราะระบบเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนไป (สุกัญญา ภัทราชัย. 2525 : 410)

สุกัญญา ภัทราชัย (2512 : 210 หน้า) ได้ศึกษาคติชาวบ้านป่าใต้ โดยศึกษารวบรวมเพลงกล่อมเด็ก ภาษา ความเชื่อ และนิทานชาวบ้าน ซึ่งผู้ศึกษาได้อธิบายเนื้อหาของเพลงกล่อมเด็กว่า มีเนื้อหอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่กล่อมให้เด็กนอนจนถึงนิทานลูกสาวชาวบ้าน นอกจากนี้เพลงกล่อมเด็กยังให้ความรู้ทางด้านภาษา ทั้งยังสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมด้วย

ปราณี วงษ์เทศ (2521 : 103-104) ศึกษาเพลงพื้นบ้านในฐานะที่เป็นเครื่องสะท้อนสถาบันต่าง ๆ ของชุมชนและสภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้านที่เป็นเจ้าของและบทบาทหน้าที่ทางสังคมของเพลงพื้นบ้านที่มีต่อชุมชน พบว่าเพลงมีหน้าที่ทางสังคมหลายประการ ดังนี้

1. เป็นเสมือนตัวแทนของระบบสัญลักษณ์ทางสังคมที่สะท้อนออกมาให้เห็นตามความเชื่อทางศาสนาและระบบชนชั้นทางสังคม
2. มีหน้าที่กระตุ้นให้เกิดการตอบสนองทางกาย ซึ่งจะพบได้ในเพลงที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เช่น เพลงเกี่ยวข้าว หรือถ้าเป็นสังคมแบบดั้งเดิมก็จะพบเพลงที่เกี่ยวข้องกับการล่าสัตว์และการสงคราม เป็นต้น
3. เพลงมีบทบาทเป็นเสมือนเครื่องควบคุมทางสังคม รักษาบรรทัดฐานทางสังคม และชี้แนะระเบียบแบบแผนที่สมควร รวมทั้งกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมทางสังคมอีกด้วย
4. เพลงมีบทบาทในการรักษาสถาบันที่สำคัญทางสังคม เช่น ศาสนา ความเชื่อ และทำให้การประกอบพิธีกรรมมีเหตุผล โดยมีหน้าที่รักษาสัญลักษณ์ทางพิธีกรรม
5. มีหน้าที่ให้เกิดความสับสนและความมั่นคงทางวัฒนธรรม

ผะอับ โปะชะกฤษณะ และคนอื่น ๆ (2527 : 227 หน้า) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเพลงกล่อมเด็กและเสนอเป็นรายงานวิจัย เรื่อง "เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นเด็กภาคกลาง 16 จังหวัด" โดยรวบรวมวิเคราะห์บทกล่อมเด็กและบทประกอบการเล่นเด็กภาคกลาง 16 จังหวัด ในด้าน ภาษา วรรณคดี และความสัมพันธ์กับสังคม อีกทั้งยังเปรียบเทียบผลของการศึกษาพบว่า เพลงกล่อมเด็กส่วนใหญ่ใช้ภาษาง่าย ๆ ฟังแล้วเข้าใจทันที ในด้านวรรณคดีพบว่าเพลงกล่อมเด็กบางบทเป็นหลักฐานอ้างอิงถึงวรรณคดีเก่า ๆ เช่น อิเหนา ไชยเชษฐ์ มโนรา นอกจากนี้เพลงกล่อมเด็กส่วนใหญ่ยังให้อารมณ์สะเทือนใจ อาจเป็นความสะเทือนใจในความรัก ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูก อารมณ์รัก อารมณ์แค้นระหว่างหนุ่มสาว ในด้านสังคมนั้นเพลงกล่อมเด็กสะท้อนถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแง่ต่าง ๆ เช่น ประเพณี วัฒนธรรม ศรัทธา ความคิดเห็น และค่านิยมต่าง ๆ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2528 : 211 หน้า) ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านของภาคอีสานในหัวข้อ "บทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ" เสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นรายงานวิจัยเสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย สรุปผลการศึกษาค้นคว้า ได้ว่า หมอลำเป็นเพลงพื้นบ้านอีสานที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางและมีบทบาทต่อชุมชนอีสานมาทุกยุคทุกสมัย หมอลำมีบทบาทสำคัญอยู่สองประการ คือ บทบาทด้านพิธีกรรมและบทบาทด้านนันทศิลป์ บทบาทด้านพิธีกรรม คือ หมอลำผีฟ้า ซึ่งมีบทบาทโดยตรงในเรื่องการผ่อนคลายความตึงเครียดในสังคม การควบคุมพฤติกรรมสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐาน สร้างเอกภาพในการอยู่ร่วมกันในกลุ่มชนที่มีผีฟ้าตัวเดียวกัน ส่งเสริมดนตรีพื้นบ้านและการละเล่นบางอย่างและมีบทบาทในการลดช่องว่างระหว่างวิถีชีวิตแบบเก่าและแบบใหม่บางส่วนสำหรับบทบาทของหมอลำด้านนันทศิลป์นั้น มีบทบาทโดยตรงในด้านนี้ให้ความบันเทิง ให้การศึกษาเผยแพร่ศาสนาและปกป้องรักษาบรรทัดฐานของสังคม สร้างเอกภาพทางการเมืองและความคิด และเครื่องสื่อสารชาวบ้านและบทบาทด้านนันทศิลป์ที่แฝงเร้น คือ บทผ่อนคลายความเก็บกด และความคับข้องใจอันเกิดจากรอบสังคมและปัญหาในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าบทบาทของหมอลำแต่ละบทบาทจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน

เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2526 : 87-95) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านและดนตรีพื้นบ้านอีสาน โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้านอีสานที่เรียกว่า "หมอลำกลอน" พอสรุปได้ว่า "การลำกลอนนับเป็นเพลงพื้นบ้านของชาวอีสานชนิดหนึ่ง ที่มีมาคู่กับชาวอีสานที่ชื่นชอบมาก และใช้เล่นประกอบเพลงพื้นบ้านอีสาน "ลำกลอน" ก็คือ "แคน" การลำกลอนนอกจากจะคลอด้วยเสียงแคนแล้ว สิ่งที่หมอลำกลอนจะขาดไม่ได้ก็คือ "การพ็อน" ประกอบของหมอลำกลอน ซึ่งเป็นภาระเน้นรสชาติและความสนใจให้กับผู้ชมมาก ไม่ว่าจะเป็นการพ็อนในลักษณะที่เป็น "ท่าพ็อนอิสระ" ที่พ็อนเฉพาะหมอลำกลอนवादอุปราชธานีบางคน หรือ "ท่าพ็อนแม่บท" ที่หมอลำกลอนทุกคนถือปฏิบัติก็ตาม หมอลำกลอนถ้าขาดการพ็อนประกอบแล้วจะทำให้ผู้ชมขาดความสนใจและเบื่อหน่ายได้ ท่าพ็อนที่หมอลำกลอนจะขาดเสียมิได้ในการพ็อนประกอบการลำกลอนคือท่าพ็อนแม่บท หรือเรียกอีกอย่างว่า "การพ็อนเกี่ยว" ซึ่งเป็นภาระพ็อนที่สวยงามน่าดูมาก

สมจิตร์ กัลยาศิริ (2524 : 268 หน้า) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นบ้าน ในหัวข้อเรื่อง "ศึกษาและวิเคราะห์เพลงพื้นเมืองและการละเล่นพื้นเมืองของจังหวัดสุรินทร์" เสนอผลการศึกษาเป็นวิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สรุปผลการศึกษาค้นคว้าได้ว่า เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ได้รับอิทธิพลจากเขมร นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อเกี่ยวกับการเข้าทรง สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และค่านิยม เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านในสมัยโบราณเป็นที่นิยมแพร่หลายจากทำความรู้จักในหมู่หนุ่มสาว ก่อให้เกิดความรักนำไปสู่การเลือกคู่ครอง และผู้วิจัยได้แสดงความคิดเห็นว่า เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้าน นอกจากจะมีความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีความสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมชาติในด้านอื่นด้วย

จารุวรรณ ธรรมวัตร (ม.ป.ป. : 119-128) กล่าวถึงการละเล่นพื้นบ้านภาคอีสานในหนังสือคันทาชาวบ้านอีสาน โดยแบ่งการละเล่นพื้นบ้านภาคอีสานออกเป็น 3 ประเภท คือ การกีฬา การดนตรี การฟ้อนรำ และชี้ให้เห็นว่าการละเล่นพื้นบ้านเป็นคันทาชาวบ้านประเภทหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพราะมนุษย์ได้นำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความบันเทิงใจให้แก่ตน

พะอบ โปษะภุชณะ (2520 : 1-226) ศึกษาวรรณกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่ วัดชนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยศึกษาความสำคัญของการเล่นหนังใหญ่ ตัวหนัง การเชิด บทพากย์ บทเจรจา ดนตรี ตลอดจนความสัมพันธ์ขององค์ประกอบนั้น ๆ และวิวัฒนาการของหนังใหญ่ วัดชนอน ในด้านวรรณกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่ได้รวบรวมบทพากย์ บทเจรจาแล้ววิเคราะห์ในด้านคุณค่าวรรณคดีและความสัมพันธ์กับสังคมชาวบ้าน

วิทยาลัยครูสุรินทร์ (2526 : 336) ได้รวบรวมบทความเรื่องเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้าน จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 18 เรื่อง ว่าด้วยเรื่องจังหวัดสุรินทร์ตั้งแต่ประวัติ จังหวัดสุรินทร์ในอดีต ภาษา ประเพณี การละเล่นพื้นเมือง เพลงพื้นเมือง และคุณค่าของเพลงพื้นเมืองจังหวัดสุรินทร์

สมจิตร กัลยาศิริ (2524 : 151) ได้กล่าวถึงการละเล่นพื้นเมืองของจังหวัดสุรินทร์ไว้ในหนังสือการวิเคราะห์เพลงพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ได้แบ่งเป็น เพลงประกอบการเล่น 25 เพลง เพลงประกอบพิธีกรรม 5 เพลง เพลงกล่อมเด็ก 17 เพลง และการละเล่นพื้นเมือง 3 ประเภท วิเคราะห์คุณค่าของเพลงพื้นเมืองในด้านภาษา สังคมวิทยา อารมณ์ จริยศาสตร์ จิตวิทยา และดนตรี

ภูมิจิต เรื่องเดช (2528 : 203) ได้กล่าวถึงกันตรึมไว้ในงานวิจัยเรื่องกันตรึม เพลงพื้นบ้านของชาวเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ โดยศึกษาเพลงกันตรึมในเขตอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 5 คณะ อำเภอประโคนชัย จำนวน 5 คณะ โดยรวบรวมทำนองเพลง และบทเพลงกันตรึมและศึกษาในด้านรูปแบบ เนื้อหา ลักษณะคำประพันธ์ ศึกษาเปรียบเทียบ ลักษณะการขับร้องกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง วิเคราะห์คุณค่าเพลงกันตรึมในด้านสังคมวิทยาและ จิตวิทยา

ผกา บุญจากัญญ์ (2523 : 158) ได้ศึกษาวิเคราะห์การละเล่นพื้นเมืองของ อีสานใต้ โดยศึกษาประวัติความเป็นมา จุดมุ่งหมายของการเล่น ลักษณะการเล่น จำนวนผู้เล่น โอกาสที่แสดง เครื่องดนตรี นักร้อง และจังหวะลีลาท่ารำ การศึกษาพบว่า การละเล่นพื้นเมือง เป็นการละเล่นเกี่ยวกับประเพณีความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อม ฉันทลักษณ์ส่วนใหญ่เป็นกลอนชาวบ้าน

เครือจิตร ศรีบุญภาค (2524 : 91-93) ได้ศึกษาการฟ้อนรำของชาวไทยเขมร ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และได้กล่าวถึงการละเล่นการขับร้องเจรีียงไว้ว่า เจรีียง หรือจำเรียง หมายถึง การร้อง แบ่งออกเป็นหลายประเภท แต่ละประเภทจะมีลักษณะการร้อง ที่แตกต่างกันออกไป เช่น เจรีียงขันตุง แปลว่า ร้อยตุงเบ็ด เป็นการร้องในเทศกาลงานต่าง ๆ เรื่องงานบวช มีคนเบ็ดเป็นอุปกรณ์ โดยใช้ท่อนหรือผลไม้เป็นเหยื่อล่อ ระหว่างท่อนสาว เจรีียง นอรแก้ว เป็นการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง มีลูกคู่ร้องรับ ผู้เล่นจะเข้าแถวสองแถว หันหน้าเข้าหากัน เจรีียงปิงนาหรือแก้วฟ้า วิธีเล่นคล้ายเจรีียงนอรแก้ว เจรีียงกันตรึมกัย เป็นการเล่นคนเดียว ไม่มีดนตรีเป็นแบบแผน ใช้วิธีการตบมือหรือสีซอ เป็นการว่ากลอนสด

ใช้ปฏิภาณไหวพริบ เจริญตรัว (ชอ) เป็นการร้องโต้ตอบกัน 2 คน มีชื่อประกอบคำเจริญ มีลักษณะคล้ายการลำ เจริญจะเปย เป็นเจริญนั่งร้องคนเดียว พอจบวรรคหนึ่งก็ตีกลองจับปี ทำนองเป็นเพลงอ้ายทั้งหมด เจริญจรวง เป็นเจริญที่นั่ง เจริญโต้ตอบถามกันเป็นเรื่องตำนาน สุภาสิต เป็นคำร้องทำนอง "ลำ" เครื่องดนตรีมีปี่อั้งโกล เจริญเบริน เป็นการร้องเพลงคลอ กับเครื่องสาย คือ ชอ ผู้ร้องจะร้องคู่ชายหญิง ทำนอง "ลำ" เป็นเพลงเล่นได้ทุกงาน เรื่องที่เล่นมักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

สงบ บุญคล้าย (2522 : 122-123) ได้กล่าวถึงเจริญของชาวไทยอีสานใต้ ไว้ในการละเล่นพื้นบ้านอีสานไว้ว่า การเจริญมีลักษณะเหมือนกับหมอลำและเพลงโคราช ดนตรีที่ใช้ประกอบในการเจริญ คือ แคน การเจริญประกอบด้วยฝ่ายชาย 1 คน ฝ่ายหญิง 1 คน และคนเป่าแคนอีก 1 คน เจริญโต้ตอบกันไปมา การเจริญจะเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู ปฏิสันถาร กับผู้ฟัง การบอกกล่าวความสำคัญของงาน มีการยกนิทานมาประกอบ อาจเจริญเชิงกระทู้ถาม ทำนองการเทศน์ปุจฉา วิสัชนา จากนั้นก็เจริญโดยทั่ว ๆ ไป มีบทหยอกล้อ เกี่ยวพาราสิ ตลก คณอน การเจริญแบบนี้จึงเรียกว่า "เจริญเบริน"

สมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ (2528 : 70) ซึ่งแก่นจันทร์ นามวัฒน์ และสุจิตต์ ทองหล่อ ได้กล่าวถึงการฟ้อนรำของจังหวัดสุรินทร์ 2 อย่าง คือ เรือมอันเร และ เรือมกันตรึม โดยเขียนอธิบายความทำพอสรุปและบันทึกได้เขียนบทร้องเรือมอันเร เจริญปางนา ได้เขียนบทร้องนอรแก้ว ร่วมกับอาจารย์เทพ ฉัตรทอง และได้แปลเป็นภาษากลางไว้ด้วย

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นบ้านที่ผู้วิจัย จะนำมาเป็นแนวทางประกอบการศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นบ้าน ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านของไทย
2. เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์
3. การละเล่นเพลงพื้นบ้านประเภท เจริญ ในจังหวัดสุรินทร์

นอกจากนี้ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านเหล่านี้ ผู้วิจัยจะใช้อ้างอิงในการศึกษาองค์ประกอบของการละเล่นเจริ่งเบริกด้วย

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับโลกทัศน์

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2526 : 7-14) ได้กล่าวถึงโลกทัศน์ของชาวไทยอีสานไว้ในหนังสือคติชาวบ้านไทยอีสาน โดยให้ความหมายว่า โลกทัศน์ คือ ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด โลกทัศน์ของชาวไทยอีสาน หมายถึง ทักษะหรือความรู้สึกนึกคิดที่ชาวอีสานมีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด และได้ยกโลกทัศน์บางอย่างของชาวอีสานมากล่าวไว้โดยสังเขป

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2523 : บทนำ) ศึกษาโลกทัศน์ทางการเมือง จากวรรณกรรมอีสาน ผลการศึกษาพบว่า โลกทัศน์ทางการเมืองในวรรณกรรมอีสานมี 2 ลักษณะ คือ (1) โลกทัศน์ที่แสดงออกมาตามอัชฌาศัยของแต่ละบุคคล ตามความรู้สึกนึกคิดที่เป็นอิสระของตน (2) โลกทัศน์ที่แสดงออกตามที่ได้รับราชการชี้แนะจากสถาบันของรัฐ จากหน่วยงานบางหน่วย และจากกลุ่มลัทธิหรืออุดมคติที่ตนสังกัดอยู่

อร่ามจิต ชิดช่าง (2531 : 125-148) ศึกษาเรื่องกาพย์เซิ้งบั้งไฟ ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ได้กล่าวถึงโลกทัศน์ของชาวจังหวัดยโสธร จากกาพย์เซิ้งบั้งไฟ โดยแบ่งโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งชาวยโสธรมีโลกทัศน์ที่ต้องการยกย่องจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ต้องการผู้นำที่ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม เชื่อว่าการประพฤติปฏิบัติได้สอดคล้องกับธรรมชาตินั้น จะทำให้ปลอดภัย มีความสุข เชื่อเรื่องภูตผี ปีศาจ วิญญาณ และเชื่อเรื่องพระศรีอาริยมฤตไตรย์

จารุณี กองพลพรม (2523 : 409) ทำการวิจัยเรื่องโลกทัศน์จากวรรณกรรมพื้นบ้านหมู่บ้านขามธาตุ ขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมพื้นบ้านได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อในผลบุญแห่งการทำความดี ชาวบ้านมีศรัทธาในพุทธศาสนา และมีความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของเจดีย์พระธาตุขามแก่น ความเชื่อนี้แสดงให้เห็นโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

นิตยา ภักดีบัณฑิต (2532 : 180) ได้ศึกษาภาษาชาติในเชิงวิเคราะห์ พบว่า

โลกทัศน์ของชาวอีสานที่ปรากฏในกฎหมายคือ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ในเรื่องการคบมิตร เกิดจากความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กฎหมายที่เน้นในสิ่งที่ควรปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว โลกทัศน์ต่อผู้นำได้ ชาวอีสานต้องการผู้นำที่ดี มีอาชีพที่ดีที่สุด คือ อาชีพรับราชการ ชาวอีสานเข้าใจว่าธรรมชาติได้สามารถให้คุณและให้โทษแก่ตนได้ และโลกทัศน์ต่อสิ่งเหนือธรรมชาตินั้น ชาวอีสานมีความเชื่อในเรื่องผีสง่า เทวดา ว่าสามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ ส่วนความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์มีการใช้คาถาอาคมและวัตถุมงคล ด้านศาสนาที่มีความเชื่อระดับโลกีย์ โดยเชื่อเรื่องกรรม ชาติภพ การเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ และบาปบุญ โลกทัศน์จากกฎหมายมีความสอดคล้องกับประเพณี นิธิกรรม ตามขนบธรรมเนียมอีสาน

สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคนอื่น ๆ (2527 : 149) ศึกษาโลกทัศน์ทางการเมืองของชาวไทยภาคใต้ โดยแบ่งการศึกษาโลกทัศน์ออกเป็น 3 ด้าน คือ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และมนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่า ชาวใต้เป็นคนที่รักถิ่นฐาน เคารงครัดในเรื่องพฤติกรรมทางเพศ ยกย่องผู้อาวุโส คนมีความรู้สูง มีฐานะ มีความกตัญญูต่อบุพการี รักความสนุกสนาน มีความจริงใจ รักพวกพ้อง และมีความเชื่อในอำนาจลึกลับของธรรมชาติ เชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความฝัน ฤกษ์ยาม เชื่อเรื่องวิญญาณ ขวัญ คำสาบาน กฎแห่งกรรม และเชื่อเรื่องภพมีจริง

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2521 : 67-76) ศึกษาโลกทัศน์ทางการเมืองของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีจุดประสงค์ในการศึกษาว่าชาวอีสานมองธรรมชาติของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในลักษณะใด การศึกษาพบว่า มีพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ของชาวอีสานมากยิ่งขึ้นกว่าความเชื่อ โชคลาง ภูมิผี และความเชื่ออื่นใด ชาวอีสานเชื่อในเรื่องผลของบุญ กรรม อย่างหนักแน่น และเป็นพวกที่มองโลกในแง่ดี

ปัญญา บริสุทธิ์ (2523 : 98-99) ได้ศึกษาโลกทัศน์ของคนไทย โดยวิเคราะห์จากหลักฐานทางวรรณคดีคำสอนสมัยสุโขทัยประกอบกับหลักฐานที่นักปราชญ์ชาวไทย และชาว

ต่างประเทศ เสนอไว้ในที่ต่าง ๆ โดยแบ่งการศึกษาโลกทัศน์ออกเป็น 4 ด้าน คือ (1) โลกทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาและจริยธรรม (2) โลกทัศน์เกี่ยวกับการปกครองและเศรษฐกิจ (3) โลกทัศน์เกี่ยวกับวัฒนธรรม (4) โลกทัศน์เกี่ยวกับความสำคัญทางสังคม ผลการศึกษาพบว่าคนไทยสมัยสุโขทัยเป็นผู้ที่มีจิตใจอ่อนนุ่ม มีเหตุผล ไม่นิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย มีเสรีภาพในการค้าขาย ยึดถือในทบธรรมนิยมประเพณีอย่างเคร่งครัด มีความสามารถสูงสุดในทางช่าง และสามารถวางระเบียบแบบแผนของสังคมไว้อย่างมั่นคงและมีเหตุผล

รุจนร วิรานันท์ (2530 : 166-168) ศึกษาเรื่องโลกทัศน์ชาวหล่มเก่า จากวรรณกรรมประกอบการละเล่นดับเต่า ได้แบ่งโลกทัศน์ออกเป็น 3 ด้าน คือ (1) โลกทัศน์ที่มีมนุษยสัมพันธ์ (2) โลกทัศน์ที่มีมนุษยสัมพันธ์ต่อธรรมชาติ (3) โลกทัศน์ที่มีมนุษยสัมพันธ์ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่า โลกทัศน์ชาวหล่มเก่าที่มีมนุษยสัมพันธ์นั้นเน้นความสำคัญของจริยธรรมสตรี ให้สตรีวางตัวอยู่ในกรอบวัฒนธรรมที่งดงาม เพื่อจะได้ไม่เกิดคำครหาฉันทนา ส่วนบุรุษจะต้องเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาด เข้มแข็ง และกล้าหาญ เป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ ชาวหล่มเก่ามีความผูกพันต่อระบบเครือญาติอย่างแน่นแฟ้น และเห็นว่าจารีตประเพณีมีความสำคัญต่อแนวทางการดำเนินชีวิตในด้านธรรมชาตินั้น มองว่าธรรมชาติมีคุณค่าต่อมนุษยชนำ้มการ ส่วนในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวหล่มเก่ามีความเชื่อทั้งศาสนาพราหมณ์ เกี่ยวเนื่องควบคู่กัน

ลีดา สอนศรี (2526 : 1-38) ศึกษาโลกทัศน์ของชาวใต้จากประเพณี ผลการศึกษาพบว่า ชาวใต้รักความสนุกสนานรื่นเริง มีความสามัคคี มีความศรัทธาในพุทธศาสนา เชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ และหลักธรรมทางพุทธศาสนามีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และมีความเคารพยกย่องผู้อาวุโส

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องโลกทัศน์ที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยได้นำมาผสมผสานและปรับใช้เป็นแนวคิดในการศึกษาโลกทัศน์ โดยผู้วิจัยจะแบ่งการศึกษาโลกทัศน์ออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. โลกทัศน์ในด้านมนุษยสัมพันธ์

2. โลกทัศน์ในด้านมนุษย์ต่อธรรมชาติ
3. โลกทัศน์ในด้านมนุษย์ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดสุรินทร์

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสุรินทร์

ในสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาขึ้น สถาปนาความเป็นมาในทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดสุรินทร์ ไม่มีปรากฏเป็นหลักฐานและเอกสารอันแน่นอนเนียงแต่ได้มีการจดบันทึกไว้เพียงสังเขป ซึ่งส่วนมากได้จากคำบอกเล่าของผู้มีอายุ และเล่าต่อ ๆ กันมา แต่จากการสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี ได้สันนิษฐานว่า พื้นที่ซึ่งเป็นภาคอีสานในปัจจุบันเคยเป็นที่อยู่ของพวกละว้า และลาว มีแว่นแคว้นอันเป็นเขตปกครองเรียกว่า "อาณาจักรพุมัน" ซึ่งเป็นพวกตระกูลมอญ-เขมร สมัยที่ละว้ามีอำนาจปกครองอาณาจักรพุมันนั้น คงจะได้สร้างเมืองสุรินทร์ขึ้น และต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 1100 พวกละว้าเสื่อมอำนาจลง ขอมเข้ามามีอำนาจแทน ละตั้งอาณาจักรเจนละ หรือ อีสานปุระ ส่วนพวกละว้าก็ถอยร่นไปทางทิศเหนือ ปล่อยให้พื้นที่ที่ร้างว่างเปล่า และเป็นป่าดงอยู่ เมื่อขอมแผ่อิทธิพล และมีอำนาจครอบครองดินแดนของละว้าแล้วขอมก็ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ภาค โดยตั้งศูนย์กลางการปกครองบังคับบัญชาขึ้น 3 เมือง คือเมืองละโว้ (ลพบุรี) เมืองนิคมาย (อำเภอนิคมาย จังหวัดนครราชสีมา) และเมืองสกลนคร แต่ละเมืองเป็นเมืองประเทศราชเท่าเทียมกัน และปกครองบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อนครวัด อันเป็นราชธานีของขอม ซึ่งอยู่ในดินแดนเขมร (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2526 : 4)

สมัยที่ขอมมีอำนาจนั้น เมืองสุรินทร์ เป็นดินแดนแห่งหนึ่งที่อยู่ในเส้นทางกาารไปมาของขอม ระหว่างเขาพระวิหาร เขาพนมรุ้งนครพนม ก็ได้ จึงปรากฏว่าได้มีการสร้างปราสาทหินขนาดเล็ก คำนวณอายุประมาณ 1,100 ปีเศษ เรียงรายอยู่ตามท้องที่อำเภอต่าง ๆ ตามชายแดนท้องที่

จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ โดยเฉพาะท้องที่ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์มีปราสาท
 อยู่ริมเขาพนมดงแทรก หรือดงรัก เรียกว่าช่องตาเมียนมีปราสาทตาเมียนโต๊จ (ปราสาทตาเมียน
 เล็ก) ปราสาทตาเมียนธม (ปราสาทตาเมียนใหญ่) มีวิหารระเบียงคด สระน้ำ เรียงรายรอบ ๆ
 บริเวณปราสาทนอกนี้ก็มีปราสาทอื่น ๆ อีกมากมาย อยู่ตามท้องที่อำเภอต่าง ๆ ในเขตจังหวัดสุรินทร์
 (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. 2526 : 4)

สุรินทร์ จึงเป็นจังหวัดที่เก่าแก่จังหวัดหนึ่ง เพราะมีโบราณสถานอันแสดงให้เห็นร่องรอย
 ทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน ในยุคสมัยขอมเสื่อมอำนาจ (สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น) จังหวัดสุรินทร์
 และดินแดนใกล้เคียงมีสภาพเป็นป่าดง ไม่มีการบันทึกหรือกล่าวถึงเมืองสุรินทร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา
 ตอนต้น หรือตอนต้น หรือตอนกลาง เฝิงจะได้มีการรู้จักเมืองสุรินทร์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย
 โบราณสถานที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์นักประวัติศาสตร์และ โบราณคดีต่างสันนิษฐานว่าดินแดน
 แถบนี้จะต้องเคยเป็นเมืองสำคัญในอดีต มีโบราณสถานมากมาย กระจุกกระจายอยู่ในพื้นที่ทั่วไป คือ
 อำเภอปราสาท 8 แห่ง อำเภอเมืองมี 2 แห่ง อำเภอจอมพระมี 1 แห่ง อำเภอสังขะมี 4 แห่ง
 (กรมศิลปากร. 2504 : 18-33) ปราสาทที่สำรวจพบสันนิษฐานว่าขอมสร้างขึ้นเพื่อเป็น
 ที่พักพลและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เมืองสุรินทร์อาจเป็นดินแดนแห่งหนึ่งที่อยู่ในเส้นทาง
 ไปมาของขอม ระหว่างเขาพระวิหาร เขาพนมรุ้ง นครธม นครวัด ขอมคงยึดพื้นที่เมืองสุรินทร์
 เป็นเมืองหน้าด่านในการที่จะข้ามเทือกเขาพนมดงแทรก หรือดงรัก จากนครวัด นครธม เพื่อมุ่งไปสู่
 ศูนย์กลางทั้งสามคือ เมืองละโว้ เมืองฝาย เมืองสกลนคร เพราะสุรินทร์นี้มีกำแพงดินล้อมรอบ
 2 ชั้นเหมาะสมที่จะสร้างค่ายคูประตูหอรบ เพื่อป้องกันการรุกรานของข้าศึก นอกจากนั้นก็มีเมืองหน้า
 ด้านรอง ๆ ลงไปอีก เช่น เมืองลิ่ง (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอจอมพระ) บ้านประปืด บ้านแสงพัน
 บ้านสลักไถ และปัจจุบันยังมีร่องรอยให้เห็นบ้างคือที่บ้านประปืด ตำบลเขวาสินรินทร์ ซึ่งเป็น
 กำแพงดินและคูเมือง 2 ชั้น (ไพบูลย์ สุนทรารักษ์. 2515 : 64)

การตั้งเมืองสุรินทร์ปรากฏหลักฐานพงศาวดารเมืองสุรินทร์ว่า มีชาวไทยนั้นเมืองซึ่งเรียกตัวเองว่า "ส่วย" หรือ "กุย" อพยพมาจากเมืองอัตปือ แลแบบ ในแคว้นจำปาศักดิ์ข้ามลำน้ำโขงเข้าสู่ฝั่งขวาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2200 และแยกย้ายกันเป็นหลายพวกเพื่อตั้งถิ่นฐานอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ (ม.ร.ว. ปฐม เคนจร. 2507 : 30)

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์ของประเทศไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสุรินทร์ ได้บันทึกไว้ว่า ขณะนั้นราชอาณาจักรไทยมีอาณาเขตกว้างขวางมาก แคว้นจำปาศักดิ์จึงเป็นดินแดนของราชอาณาจักรไทยโดยสมบูรณ์ และกลุ่มชนที่เรียกตนเองว่าส่วยหรือกุยนั้น เมื่ออพยพข้ามลำน้ำโขงมาสู่ฝั่งไทย ใน พ.ศ. 2260 ก็ได้แยกย้ายกันออกเป็นหลายพวก โดยแต่ละพวกมีหัวหน้าควบคุมมา และมาตั้งหลักฐานดังต่อไปนี้ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2526 : 16-52)

พวกที่ 1 มาตั้งหลักฐานที่บ้านเมืองที่ (บ้านเมืองที่ ตำบลเมืองที่ อำเภอเมืองสุรินทร์) หัวหน้าชื่อ "เซียงปุม"

พวกที่ 2 มาตั้งหลักฐานที่บ้านภูคหวาย หรือเมืองเตา (อำเภอรัตนบุรีปัจจุบัน) หัวหน้าชื่อ "เซียงลี" หรือ "ตากะอาม"

พวกที่ 3 มาตั้งหลักฐานที่บ้านเมืองลิง (เขตอำเภอจอมพระปัจจุบัน) หัวหน้าชื่อ "เซียงสง"

พวกที่ 4 มาตั้งหลักฐานที่บ้านโคกลำดวน (เขตอำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ) หัวหน้าชื่อ "ตากะจะ" และ "เซียงขัน"

พวกที่ 5 มาตั้งหลักฐานที่บ้านอ้อจะปะนิง หรือโคกอ้อจะ (เขตอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์) หัวหน้าชื่อ "เซียงระ"

พวกที่ 6 มาตั้งหลักฐานที่บ้านภูปะไท (บ้านจารย์ัด อำเภอศรีนครินทร์ปัจจุบัน) หัวหน้าชื่อ "เซียงไซย"

พวกส่วย กุย ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในที่ต่าง ๆ ดังกล่าว ต่อมาได้มีศกษาบรรดาศักดิ์เป็นที่
 รู้จักของทางราชการในเมืองหลวง มีสาเหตุมาจาก ในปี พ.ศ.2301 สมัยสมเด็จพระที่นั่ง-
 สิริยามรินทร์ (เจ้าฟ้าเอกทัศน์ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) แห่งกรุงศรีอยุธยา ช้างเผือกแตกโรงหนีออก
 จากกรุงมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่เขตเมืองฉะเชิงเทรา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้
 ทูนางสองพี่น้องกับไพร่พล 30 คน ออกติดตามช้างเผือกมาทางแขวงเมืองฉะเชิงเทรา ได้มาสืบถาม
 ร่องรอยช้างจากชาวเมืองฉะเชิงเทราซึ่งเป็นผู้นำภูมิมิประเทศในแถบนั้น ก็ได้รับคำแนะนำให้ไปสืบถาม
 พวกส่วย มอญ แซก โพนช้างอยู่ริมเขาตองใหญ่ เชียงเขาพนมดงรัก เมื่อได้รับคำแนะนำจากชาวเมือง
 ฉะเชิงเทราว่าช้างเผือกหนีไปทางไหนแล้ว ทูนางสองพี่น้องพร้อมด้วยไพร่พลออกติดตามต่อมาตามลำน้ำมูล
 มาพบเชียงลี หรือตากะอาม หัวหน้าบ้านภักดีหวาย เชียงลีได้พาทูนางสองพี่น้องไปพบกับหัวหน้า
 หมู่บ้านอื่น ๆ เพื่อจะได้ช่วยกันติดตามช้างเผือกต่อไป โดยไปหาเชียงชุมที่บ้านเมืองที่เชียงชุม
 ได้ร่วมสมทบกับทูนางสองพี่น้องพากันไปหาเชียงไชยที่บ้านภักดีหวาย (บ้านจาวพัด) ไปหาเชียงขัน
 ที่บ้านโคกล่าดวน ไปหาเชียงระที่บ้านอจจะปะนิง จึงทราบข่าวจากเชียงระว่า ได้พบช้างเผือก
 เชือกหนึ่งมีเครื่องประดับทั้งพาดบริวารซึ่งเป็นช้างป่ามาเล่นน้ำที่หนอง โขกหรือหนองบัวในเวลา
 บ่ายทุกวัน

เชียงระก็พาทูนางสองพี่น้องและพวกไปยังหนอง โขก พากันขึ้นต้นไม้ที่ริมหนอง โขก เพื่อ
 ดูช้างโขลงนั้น ครั้นเวลาบ่ายช้างโขลงนั้นก็ออกจากชายป่ามาเล่นน้ำตามเคย ปรากฏว่าช้างเผือก
 ที่หายมานั้นอยู่กลางฝูง พากันลงเล่นน้ำที่หนอง โขก ทูนางสองพี่น้องจึงเอาก้อนอิฐปลดก้อนที่นำมา
 จากบ้านเมืองที่ขึ้นเศกเวทย์มนต์ตามพิธีกรรมคชศาสตร์ อธิษฐานแล้วปาไปยังโขลงช้างทั้งแปดทิศ
 ฝ่ายซ้ายปากก็แตกตื่นหนีเข้าป่าหมด คงเหลืออยู่แต่ช้างเผือกเพียงเชือกเดียว ทูนางสองพี่น้องก็ลง
 จากต้นไม้พากันขึ้นขึ้นหลังช้างโดยง่าย เมื่อจับช้างได้แล้ว ทูนางสองพี่น้องและบริวารพากัน
 เดินทางกลับ หัวหน้าหมู่บ้านทั้งหลายที่มาช่วยเหลือในการติดตามช้าง ก็ได้อำนวยความสะดวก
 ในการควบคุมช้างเผือกมาส่งยังกรุงศรีอยุธยาด้วย

จากความคิดความชอบนี้เอง เมื่อมาถึงพระนครแล้วขุนนางสองพี่น้องจึงได้นำหัวหน้าหมู่บ้านทั้งหลายเข้าเฝ้าสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ และกราบบังคมทูลพดภิรมณ์ทั้งหมดให้ทราบ พร้อมทั้งเสนอความคิดความชอบที่ได้ช่วยในการจับช้างเผือก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำริว่า ปาดงชายพระราชอาณาเขตทางด้านนี้มีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่แล้ว และจะมีจำนวนมากขึ้นในภายหน้าสมควรที่ชุมชนเหล่านั้นจะได้เข้าเขตสังกัดการปกครอง ดังนั้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หัวหน้าหมู่บ้านมีภูมิลำเนาตั้งอยู่ทุกคนคือ

1. เชียงปุม	หัวหน้าหมู่บ้านเมืองที	เป็นหลวงสุรินทรภักดี
2. ตากะจะ	หัวหน้าหมู่บ้านโคกล่าดวน	เป็นหลวงแก้วสุวรรณ
3. เชียงขัน	อยู่ร่วมกันกับตากะจะ	เป็นหลวงปราบ
4. เชียงมะ	หัวหน้าหมู่บ้านอ้อจะปะนิง	เป็นหลวงเพชร
5. เชียงลี	หัวหน้าหมู่บ้านกุดหวาย	เป็นหลวงศรีนครเตา
6. เชียงไชย	หัวหน้าหมู่บ้านกุดปะไท	เป็นขุนไชยสุริยงค์

พร้อมทั้งพระราชทานตราตั้ง และโปรดเกล้าฯ ให้ปกครองหมู่บ้านเดิม ขึ้นตรงต่อ

เมืองนิมาย

หลวงสุรินทรภักดีกับพวก ได้พากันเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิม และได้ปกครองหมู่บ้านเดิมตามที่ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตลอดมา

พ.ศ. 2306 หลวงสุรินทรภักดี (เชียงปุม) ได้ขอให้เจ้าเมืองนิมายกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตย้ายจากหมู่บ้านเมืองทีไปตั้งอยู่ที่บ้านคุปะทาย หรือบ้านปะทายสมันต์ เพราะบ้านเมืองที่เป็นหมู่บ้านเล็ก ไม่เหมาะสม ส่วนบ้านคุปะทายหรือปะทายสมันต์ (เมืองสุรินทร์ในปัจจุบัน) เป็นหมู่บ้านที่กว้างใหญ่มีกำแพงค่ายคูล้อมรอบถึง 2 ชั้น เป็นชัยภูมิเหมาะสมที่จะป้องกันและต่อต้านศัตรูที่มารุกรานได้เป็นอย่างดี ประกอบทั้งเป็นแหล่งที่เหมาะสมในการอยู่อาศัย มีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ก็ได้ทรงอนุญาตให้ย้ายได้ หลวงสุรินทรภักดีจึงได้อพยพราษฎรบางส่วนไปอยู่ที่บ้านคุปะทาย ส่วนญาติพี่น้องชื่อ เชียงปิด เชียงเกตุ เชียงพัน นางสะดา นางแล และราษฎรส่วนหนึ่งคงอยู่ ณ หมู่บ้านเมืองทีตามเดิม

ระหว่างที่อยู่บ้านเมืองที่ หลวงสุรินทรภักดี (เชียงใหม่) ร่วมกับญาติตั้งกล่าวพากันสร้าง เจดีย์ 3 ยอด สูง 18 ศอก และสร้างโบสถ์พร้อมพระปฏิมา หน้าตักกว้าง 4 ศอก ซึ่งปรากฏอยู่ที่ วัดเมืองที่มาจนถึงปัจจุบันนี้

ภายหลังพวกนายกองค์ 4 คน ได้นำช้างม้า แก่นสน ปีกนก นอรรมาด งาช้าง ชีตัง เป็นของส่วยไปส่ง ณ กรุงศรีอยุธยาจึงโปรดเกล้าให้มีบรรดาศักดิ์สูงขึ้น ยกฐานะหมู่บ้านเป็นเมือง คือ

1. หลวงสุรินทรภักดี (เชียงใหม่) เป็นพระสุรินทร์ศรีณรงค์จางวาง เป็นเจ้าเมือง ตั้งบ้านคูประทายเป็นเมือง ประทายสะมันต์ (ภายหลังเป็นชื่อสุรินทร์ตามชื่อของเจ้าเมือง)

2. หลวงศรีนครเตา (เชียงใหม่) เป็นพระศรีนครเตา ตำแหน่งเจ้าเมือง ยกบ้านกุดหวาย หรือบ้านเตาเป็นเมืองรัตนบุรี

3. หลวงเพชร (เชียงใหม่) เป็นพระสังฆะบุรีศรีนครอัจจะ เป็นเจ้าเมือง ยกบ้านโคกอัจจะเป็นเมืองสังฆะ

4. หลวงแก้วสุวรรณ (ตากะจะ) เป็นพระไกรภักดีศรีนครลำดวน เป็นเจ้าเมือง ยกบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวนใหญ่เป็นเมืองชุกชั้น

และให้เมืองที่ตั้งใหม่ทั้งหมดขึ้นกับเมืองนิมายตามเดิม

หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เมื่อ พ.ศ. 2310 แล้วบรรดาเมืองขึ้นต่าง ๆ ก็ ประกาศตนเป็นอิสระ

ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2321 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพไปสมทบกับกำลังเกณฑ์เมืองคูประทายสะมันต์ เมืองชุกชั้น และเมืองสังฆะบุรี เพื่อตามตีกองทัพพระยาสุโขทัย ผลของสงครามครั้งนี้ กองทัพไทยตีได้หัวเมืองต่าง ๆ ของกรุงศรีสัตนาคนหุต และในที่สุดตีได้เมืองเวียงจันทน์ เมื่อเสร็จศึกคราวนั้นแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงปูนบำเหน็จให้เจ้าเมืองประทายสะมันต์ เจ้าเมืองชุกชั้น และเจ้าเมืองสังฆะบุรีมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยา ซึ่งเจ้าเมืองประทายสะมันต์ก็ได้บรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง

ในสมัยที่พระยาสุรินทรภักดีศรีไทสมันต์ (เชียงปุม) เป็นเจ้าเมืองประทายสมันต์นั้น ได้เกิดศึกสงครามขึ้นอีกครั้งหนึ่ง บรรพบุรุษชาวสุรินทรได้ไปรวบรวมในครั้งนั้นด้วย ทางฝ่ายเขมร เกิดจลาจลและนักกองตัวเองขึ้นเป็นเจ้ากรุงกัมพูชาแล้วกลับฝักใฝ่ไปทางญวน พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกกับพระยาสุรสีห์ยกกองทัพไปปราบปราม โดยเกณฑ์กำลังทางซุขันธ์ ประทายสมันต์ สังฆะ ไปช่วย การยกทัพไปปราบปรามยังราบคาบดี ภายในกรุงธนบุรีก็ระส่ำระสาย เพราะพระเจ้าแผ่นดินมีพระสติวิปลาศ สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกทราบข่าวจึงกลับคืนมายังกรุงธนบุรี

ในระหว่างสงครามครั้งนี้ ได้มีพวกเขมร พวกบราย พวกลาว อพยพหนีภัยสงครามจากเมืองเสียมราฐ กำปงสวาย บรรทายเพชรและเมืองอื่น ๆ เข้ามาอยู่ในเมืองประทายสมันต์ เมืองสังฆะเป็นจำนวนมาก ออกญานินทร์ เสน่หาจางวาง ออกไกรแป้น ออกญาตุม นางสาวตาม บุตรีเจ้าเมืองบรรทายเพชรรวมทั้งพี่น้องบ่าวไพร่เมืองเสียมราฐ ก็ได้พากันมาอยู่เมืองประทายสมันต์ด้วย ต่อมาบุตรชายของพระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง (เชียงปุม) ชื่อสุน ทราบว่า นางสาวตาม เป็นผู้มีตระกูลสูง จึงได้แต่งงานเป็นสามีภรรยา กัน ภายหลังชาวเขมรทราบว่า นางสาวตามเป็นนายของตนมาเป็นลูกสะใภ้เจ้าเมืองจึงพากันอพยพมาอยู่ที่เมืองคูประทายมากขึ้น ดังนั้นชาวเมืองคูประทายซึ่งเป็นส่วย จึงปะปนกับเขมร และเพราะเหตุที่ชาวเขมรมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนวัฒนธรรมตลอดทั้งความเป็นอยู่ผันแปรไปทางเขมรมากขึ้น

ต่อมาปี พ.ศ. 2329 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์ได้ทรงโปรดเกล้าให้เปลี่ยนชื่อเมืองประทายสมันต์เป็นเมืองสุรินทรตามสร้อยบรรดาศักดิ์ของเจ้าเมือง

เมืองพระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง (เชียงปุม) ถึงแก่กรรมผู้ที่ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้เป็นเจ้าเมืองสุรินทรสืบแทนได้แก่บุตรชายคนแรก คือท้าวดี ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพระสุรินทรภักดีศรีไทสมันต์ (ดี) ในยุคนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านภาษารปกครองที่สำคัญคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทราบพระราชดำริว่าเมืองสุรินทร เมืองสังฆะ

และเมืองชุขันธ์ เป็นเมืองที่ได้เคยตามเสด็จไปในการสงครามหลายครั้ง มีความชอบมาก จึงได้โปรดเกล้ายกเมืองทั้ง 3 ขึ้นตรงต่อกรุงเทพ ฯ ไม่ต้องขึ้นตรงต่อมณฑลตั้งแต่ก่อน เมืองสุรินทร์ได้มีเจ้าเมืองปกครองสืบมาจนถึงสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียงตามลำดับเจ้าเมืองที่ปกครอง ดังนี้

1. พระสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง (เซียงปุม) เป็นเจ้าเมืองช่วงปลายสมัยอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. 2303 ถึงสมัยรัชการที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2337
2. พระสุรินทร์ภักดีศรีไพลสมันต์ (ดี บุตรเซียงปุม พ.ศ. 2337-2351) (สมัย ร. 1)
3. พระสุรินทร์ภักดีศรีไพลสมันต์ (มี หรือ แมีย น้องชายท้าวดี) พ.ศ. 2351-2354 (สมัย ร. 1)
4. พระสุรินทร์ภักดีศรีไพลสมันต์ (สุน่ บุตรท้าวดี) เป็นเจ้าเมืองในช่วงสมัย ร. 2 พ.ศ. 2355 ต่อมาสมัย ร. 3 หลังปราบกบฏเจ้าอนุเวียงจันทร์ ได้เลื่อนเป็นพระยาสุรินทร์ภักดีศรีไพลสมันต์ ถึงแก่กรรมสมัยต้นรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394
5. พระสุรินทร์ภักดีศรีไพลสมันต์ (ม่วง) เป็นเจ้าเมืองในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2395 ต่อมาได้รับพระราชโองการโปรดเกล้าให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุรินทร์ภักดีศรีไพลสมันต์ เมื่อ พ.ศ. 2411 ในระยะนี้ได้เปลี่ยนแปลงตำแหน่งเจ้าเมืองเป็นผู้ว่าราชการเมือง ตำแหน่งอื่น ๆ มี ผู้ช่วยผู้ว่าราชการเมือง ปลัดเมือง ยกกระบัตรเมืองมหาดไทย หลวงแพ่ง ซึ่งรวมเรียกว่าคณะกรรมการรักษาราชการเมือง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2412 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีตราพระราชสีห์ตั้งที่บ้านกุดประทายหรือบ้านจารย์เป็นเมืองศรีขรภูมิ มีพระศรีขรภูมานุรักษ์เป็นเจ้าเมือง ขึ้นต่อเมืองสังขะ และใน พ.ศ. 2419 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระศีกดิ์เส็นย์เป็นข้าหลวงออกไปตั้งสืบสวนจับโจรผู้ร้ายหัวเมืองตะวันออก เนื่องจากพระยาสุรินทร์ภักดีศรีไพลสมันต์ (ม่วง) และพระยาสังขะ ได้ออกมายังกรุงเทพ ฯ ว่าเกิดโจรผู้ร้ายปล้นลักทรัพย์สิ่งของราษฎรในเขตแขวงเมืองทั้งสอง แล้วหนีเข้าไปแขวงเมืองบุรีรัมย์ เมืองนางรอง เมืองประโคนชัย ราษฎรได้รับความเดือดร้อนมาก

ใน พ.ศ. 2425 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเมืองชุมพลบุรี มีพระวิเศษราชา เป็นเจ้าเมือง เพราะมีราษฎรเมืองสุรินทร์อพยพครอบครัวไปตั้งอยู่ปากฝั่งแม่น้ำมูลข้างเหนือเป็นจำนวนมาก และในปีเดียวกันนี้เอง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านลำดวนขึ้นเป็นเมืองสุรินทร์นิคม มีพระสุรินทร์นิคมบุรุษเป็นเจ้าเมืองขึ้นต่อเมืองสุรินทร์ ต่อมากรมการเมืองรัตนบุรี รวม 500 คนเศษ มาร้องทุกข์ต่อคณะลูกขุน ณ ศาลว่าการลูกขุน กรุงเทพฯ กล่าวหาว่า พระศรีนครไชย เจ้าเมืองรัตนบุรีคนใหม่กดขี่ข่มเหงราษฎรได้รับความเดือดร้อน จะขอสมัครไปขึ้นอยู่กับเมืองสุรินทร์ จึงทรงโปรดเกล้าฯ อนุญาตให้พระยาสุรินทร์ภักดีศรีไททสมันต์ (ม่วง) รับไว้ และตั้งให้หลวงจินดารักษ์ เป็นพระภักดีพัฒนาการควบคุมสำมะโนครัว ตัวเลขเสียส่วยขึ้นเมืองสุรินทร์ โดยตั้งอยู่ ณ โฉกหนองสนม (ปัจจุบันคือ อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์) แต่ยังไม่ทันได้ทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งเมือง พอดีพระยาสุรินทร์ภักดีศรีไททสมันต์ (ม่วง) เจ้าเมืองสุรินทร์ถึงแก่กรรม ก่อนเดือนตุลาคม พ.ศ. 2433 (รศ. 109) ทรงมิได้แต่งตั้งผู้ใดเป็นเจ้าเมือง เนื่องจากเหตุการณ์ในขณะนั้น ไทยกับฝรั่งเศส เริ่มบาดหมางกัน เรื่องเขตแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง จึงโปรดให้กรมการเมืองช่วยกันรักษาเมืองสุรินทร์ไปก่อน

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงต้องการที่จะปฏิรูปการปกครองหัวเมืองตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้มีเหตุสืบเนื่องมาจากการคุกคามของชาติมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝรั่งเศสได้แสดงท่าทีและขยายอิทธิพล เข้ามายังดินแดนไทยในขณะที่สภาพการปกครองภายในราชอาณาจักรไทย ยังขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแท้จริง ซึ่งในลักษณะเช่นนี้อาจเป็นโอกาสและช่องทางให้มหาอำนาจตะวันตกแผ่ขยายอิทธิพล เข้ามายังดินแดนไทยได้สะดวกขึ้น โดยเฉพาะหัวเมืองอีสานซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับดินแดนอารักขาฝรั่งเศสถึงสองด้าน และยังมีการปกครองที่หละหลวมขาดความแน่นอน ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงตระหนักดีว่าไม่ควรทอดทิ้งหัวเมืองอีสานให้อยู่ในสภาพห่างไกลและล่าหลังการปกครองเช่นที่เป็นอยู่นี้ จึงโปรดเกล้าฯ จัดการปกครองหัวเมืองได้ดีขึ้น โดยให้รวมหัวเมืองหลายฝ่าย ตะวันออกเฉียงเหนือเข้าด้วยกัน เรียกว่าหัวเมืองลาวกาว และโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ

กรมหลวงนิชิตปรีชากรเป็นข้าหลวงใหญ่ ตั้งรักษา ณ เมืองนครจำปาศักดิ์ เพื่อดำเนินการปรับปรุง
จัดการหัวเมืองลาวให้เรียบร้อย กรมหลวงนิชิตปรีชากร จึงทรงแต่งตั้งให้พระนิไชยณรงค์ภักดี
(บุญมาก) น้องชายพระยาสุรินทร์ (ม่วง) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองสุรินทร์ต่อมาเป็นลำดับที่ 6

ในยุคพระนิไชยณรงค์ภักดี (บุญมาก) เป็นเจ้าเมืองนั้น เป็นยุคที่บ้านเมืองกำลังปรับปรุง
ระบบการบริหารใหม่ มีข้าราชการจากกรุงเทพฯ มาเป็นข้าหลวงกำกับราชการทุกหัวเมืองอันเป็น
นโยบายการปกครองในยุคนี้ สำหรับเมืองสุรินทร์หลวงธนาสารสุทธารักษ์ (หว่าง) เป็นข้าหลวง
กำกับ การ ซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดทัดเทียมเจ้าเมือง นับเป็นครั้งแรกที่ไม่ใช่เชื้อสายบรรพบุรุษชาว
สุรินทร์ ด้วยความที่ไม่เข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีและความเป็นอยู่ของชาวเมืองได้ดีพอ จึง
ทำให้การดำเนินการบางอย่างผิดพลาด มีข้อขัดข้องหลายประการ แต่พระยาวิไชยณรงค์ภักดี (บุญมาก)
เจ้าเมืองไม่อาจขัดขวางได้ เพราะเห็นว่า ถ้าเกิดขัดขวางแล้วก็มีแต่ความร้าวฉาน แดกสามัคคี
ในชนชั้นปกครอง จึงรอโอกาสที่จะนำความเข้ากราบบังคมทูลให้เสด็จในกรมหลวงนิชิตปรีชากร
ข้าหลวงใหญ่สำเร็จราชการต่างพระองค์ให้ทรงทราบแต่ยังมีกันจะ ได้จัดการอย่างไรก็เกิดกรณีพิพาท
เรื่องดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง กับฝรั่งเศสขึ้นที่เรียกว่า เหตุการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2463)
กรณีพิพาทครั้งนี้ กรมหลวงนิชิตปรีชากร ในฐานะผู้สำเร็จราชการ ข้าหลวงใหญ่มหาดไทยได้รับ
หน้าที่อำนาจการป้องกันราชอาณาจักรโดยส่งกำลังเข้าตี การรุกรานของฝรั่งเศสรุกจุดพร้อมกับเกณฑ์
กำลังพลจากเมืองศรีสะเกษ ขุขันธ์ สุรินทร์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด เมืองละ 800 คน มีการฝึกหัด
ชายฉกรรจ์ให้เป็นกำลังรบ แต่การปะทะกับฝรั่งเศสมีเพียงเล็กน้อย ทั้งสองฝ่ายก็ตกลงสงบศึก
ตามสัญญา ร.ศ. 113 กองกำลังเมืองสุรินทร์ที่ถูกส่งไปประจำการที่เมืองอุบลฯ ก็กลับคืนมายัง
บ้านเมืองของตน

หลังจากเหตุการณ์ ร.ศ. 112 สงบลง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็น
ความจำเป็นรีบด่วนที่จะต้องจัดการปกครองภายในหัวเมืองตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็นระเบียบ
แบบแผนยิ่งขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิ ประสงค์
เป็นข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองลาวกาว และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น "มณฑลลาวกาว" สืบแทน

หลวงพิชิตปรีชากร ส่วนหลวงพิชิตปรีชากรให้ย้ายเข้ากรุงเทพฯ ระหว่างที่เสด็จกลับกรุงเทพฯ มาถึงเมืองสุรินทร์ได้ทรงแต่งตั้งให้พระพิชัยนครบรรวุฒิ (จรัณ) ยกกระบัตรเมือง เป็นผู้รักษาเมืองสุรินทร์ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระพิชัยนครบรรวุฒิ (จรัณ) ผู้รักษาเมืองสุรินทร์เป็นพระยาสุรินทร์ภักดีศรีไพทสมันต์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเมืองสุรินทร์สืบต่อมา และถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2438 (ร.ศ. 114)

เมื่อพระยาสุรินทร์ภักดีศรีไพทสมันต์ (จรัณ) ผู้ว่าราชการจังหวัดเมืองสุรินทร์ ถึงแก่กรรม พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ได้ทรงตั้งให้พระไชยณรงค์ภักดี (บุญจันทร์) เป็นผู้รั้งตำแหน่งเจ้าเมืองสุรินทร์ ในสมัยนี้ยุคที่มหรสพต่าง ๆ รุ่งเรืองมาก ภรรยาของท่านชื่อนาง "นางแอ" ได้จัดตั้งคณะละคร โขน หนัง ขึ้นแสดงในงานต่าง ๆ เช่น เฉลิมพระชนม์พรรษา 7 วัน 7 คืน เป็นต้น ละครในสมัยนั้นเป็นละครรำ คือตัวละครรำตามบท ส่วนคนร้องมีคนทำหน้าที่ร้องและพากย์ต่างหาก ส่วนหนังในยุคนั้นคือหนังตะลุง ส่วนโขนก็มีเฉพาะโขนของคุณยายแอเท่านั้น นอกจากผู้เล่นเป็นตัวต่าง ๆ ในเรื่องรามเกียรติ์ ก็มีนักพากย์มีวงฉิ่งฉาบใช้บรรเลง ช่างที่แกะสลักรูปหัวโขนก็มี พระสามภักดีภูมิกาน (นัด พันธุ์ฤกษ์) อดีตผู้พิพากษาเมืองสุรินทร์สมัยนั้น เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการเป็นช่างแกะสลักหัวโขน

พระพิชัยณรงค์ภักดี (บุญจันทร์) รั้งตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองสุรินทร์มาถึง ปี พ.ศ. 2450 ก็ถึงแก่กรรม และในปีที่ถึงแก่กรรมนี้พอได้รับสัญญาบัตรแต่งตั้งให้เป็นพระสุรินทร์ภักดีศรีไพทสมันต์

เมื่อพระสุรินทร์ภักดีศรีไพทสมันต์ (บุญจันทร์) ถึงแก่กรรม พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ข้าหลวงใหญ่มหาดเล็กอีสาน จึงโปรดให้หลวงประเสริฐสุรินทร์บาล (ตุ่มทอง) ซึ่งเป็นบุตรของพระไชยณรงค์ภักดี (บุญชาติ) ผู้ว่าราชการเมืองสุรินทร์คนที่ 8 เป็นผู้รั้งตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองสุรินทร์แทน แต่ดำรงตำแหน่งได้เพียง 1 ปี ก็ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2451 และในต้นปี พ.ศ. 2451 นี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ไปรับราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวังเป็นช่วงเวลาที่ได้มีการปรับปรุงระบบบริหารราชการแผ่นดินใน

ราชการบริหารส่วนภูมิภาค (เข้าสู่แบบเทศภิบาล) ส่วนกลางได้เริ่มแต่งตั้งข้าราชการฝ่ายปกครอง มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดบ้างหรือผู้ว่าราชการจังหวัดบ้าง บุคคลแรกที่ได้รับการแต่งตั้ง มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดสุรินทร์ ในปี พ.ศ.2451 คือ พระกรงศรีบุรีรักษ์ (สุข สุมานนท์)

นับแต่ได้มีพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งเมืองสุรินทร์ มีเจ้าเมืองหรือผู้ว่าราชการเมือง ปกครองสืบเชื้อสายต่อมา ได้มีเจ้าเมืองหรือผู้ว่าราชการเมืองปกครองโดยลำดับ ดังนี้

1. พระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง (ปุม) พ.ศ.2303-2337
2. พระยาสุรินทร์ภักดีศรีไททสมันต์ (ดี) พ.ศ.2337-2351
3. พระสุรินทร์ภักดีศรีไททสมันต์ (มี) พ.ศ.2351-2354
4. พระยาสุรินทร์ภักดีศรีไททสมันต์ (สูน) พ.ศ.2354-2394
5. พระยาสุรินทร์ภักดีศรีไททสมันต์ (ม่วง) พ.ศ.2395-2432
6. พระยาสุรินทร์ภักดีศรีไททสมันต์ (เอียด) พ.ศ.2432-2433
7. พระยาสุรินทร์ภักดีศรีไททสมันต์ (ม่วง) พ.ศ.2433-2434
8. พระไชยณรงค์ภักดี (บุญมาศ) พ.ศ.2435-2436
9. พระยาสุรินทร์ภักดีศรีไททสมันต์ (จรัญ) พ.ศ.2436-2438
10. พระสุรินทร์ภักดีศรีไททสมันต์ (บุญจันทร์) พ.ศ.2438-2450
11. พระประเสริฐสุรินทรบาล (ตุ่มทอง) พ.ศ.2450-2451

รายนามข้าหลวงและผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์

1. พระกรงศรีบุรีรักษ์ (สุข สุมานนท์) พ.ศ.2451-2453
2. หลวงวิจิตรสรไกร (ชำ ฌ ป้อมเพชร) พ.ศ.2453-2454
3. พระอนันตราษฎกุล (สว่าง พุฒานนท์) พ.ศ.2454-2457
4. พระยาสำเริงนฤปการณ (อนงค์ พยัคฆ์พันธ์) พ.ศ.2461-2465

5. พระนิกรจ่านงค์ (จิตร ไกรฤกษ์) พ.ศ.2465-2469
6. พระยาเสนาสุจิต (จร ศกุนตะลักษณ์) พ.ศ.2469-2470
7. พระยาปทุมเทพภักดี (ชน ณ สงขลา) พ.ศ.2470-2471
8. พระยาสุริยาราชวรภัย (ศิริ วิเศษโกลิม) พ.ศ.2471-2476
9. พ.ต.อ.พระยาขจรธรรมิ (ปลั่ง โสภารักษ์) พ.ศ.2476-2477
10. พระศรีพิชัยบริหาร (สวัสดิ์ ปัทมดิลก) พ.ศ.2477-2481
11. หลวงนครคุณูปถัมภ์ (หยาก ไพโรจน์) พ.ศ.2481-2484
12. นายโถม จงศิริ พ.ศ.2484-2489
13. ขุนไมตรีประชารักษ์ (ไมตรี ไมตรประชารักษ์) พ.ศ.2489-2490
14. ขุนน่านนิคมคาม (สนธิ น่านนิคมคาม) พ.ศ.2490-2492
15. นายทำนุก รัตนดิลก ณ ภูเก็ต พ.ศ.2493-2496
16. นายเลื่อน ไชแสง พ.ศ.2496-2498
17. พ.ต.อ.นิรันดร ชัยนาม พ.ศ.2498-2500
18. นายมานิต ปุรณพวรรค์ พ.ศ.2500-2501
19. หลวงปวิรรตวรวิจิตร (จันทร์ เจริญชัยปวิรรตวร) พ.ศ.2501-2505
20. นายคำรน สังขกร พ.ศ.2505-2510
21. พล.ต.ต.วิเชียร สีมันตร พ.ศ.2510-2513
22. นายสงัด รักษ์เจริญ พ.ศ.2513-2514
23. นายฉลอง วัชรากร พ.ศ.2514-2515
24. นายสงวน สาริตานนท์ พ.ศ.2515-2517
25. นายสุวัรี โอบล้อม พ.ศ.2517-2519
26. นายฉลอง กัลยาณมิตร พ.ศ.2519-2523
27. นายเสนอ มูลศาสตร์ พ.ศ.2523-2530
28. นายเถกิง เจริญศรี พ.ศ.2530-ปัจจุบัน

สภาพทางภูมิศาสตร์

สภาพทางด้านภูมิศาสตร์จังหวัดสุรินทร์นั้น เครื่องจิตร ศรีบุญภาค ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับที่ตั้ง อาณาเขต ลักษณะภูมิประเทศ และการคมนาคม ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ (เครื่องจิตร ศรีบุญภาค. 2534 : 25-27)

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ระหว่างเส้นแวงที่ 103 องศา และ 105 องศา ตะวันออก และอยู่ในระหว่างเส้นรุ้งที่ 14 องศา และ 16 องศาเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานคร 420 กิโลเมตร โดยเส้นทางรถยนต์ โชคชัย-เดชอุดม ห่างจากกรุงเทพฯ 442 กิโลเมตร สูงจากระดับน้ำทะเล 1500-1800 ฟุต เป็นจังหวัดชายแดนติดต่อกับประเทศกัมพูชา โดยมีทิวเขาพนมดงรักกั้นเขตแดนตลอดทางทิศใต้ มีช่องทางขึ้นลงข้ามเทือกเขาระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาหลายช่อง ความยาวตามแนวชายแดนประมาณ 90 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 8,784 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,490,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 10.5 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดอื่น คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ กิ่งโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด และอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีลำห้วยพลับพลากั้นเขตแดน ทิศใต้ ติดต่อกับสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย มีทิวเขาพนมดงรักกั้นเขตแดน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอชุมพูน อำเภอปราสาท กิ่งอำเภอห้วยทับทัน อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอราษีไศล และกิ่งอำเภอปทุมรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ มีห้วยทับทันกั้นเขตแดน ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอบ้านกรวด อำเภอประโคนชัย อำเภอกระสัง อำเภอสตึก และอำเภอนูตไชยสง จังหวัดบุรีรัมย์ มีลำน้ำชีกั้นเขตแดน

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดสุรินทร์แบ่งออกเป็นสองตอน คือตอนเหนือเป็นเขตติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม เป็นที่ราบลุ่มมีป่าโปร่งและทุ่งหญ้าเป็นบางส่วนตอน มีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ส่วนตอนใต้ติดต่อกับสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย เป็นที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ มีป่าทึบและภูเขาสลับซับซ้อนหลายลูก โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงและค่อย ๆ ลาดต่ำลงไปโนเขตแดนของกัมพูชาตรงบริเวณจังหวัดอุดรธานี เมื่อมองไปจากฝั่งไทยจะเห็นดินแดนของกัมพูชาอยู่ต่ำกว่า ด้วยเหตุนี้ชาวจังหวัดสุรินทร์จึงมักเรียกตัวเองและภาษาที่ตัวเองใช้พูดว่า "เขมรสูง" และเรียกคนและภาษากัมพูชาว่า "เขมรต่ำ" อย่างไรก็ตามแม้จะมีภูเขาและป่าทึบเป็นแนวกั้นพรมแดนในตำนานก็ตาม แต่ก็มีช่องและช่องเขาชั้นลงที่สามารถไปมาหาสู่กัน ระหว่างไทยกัมพูชาถึง 35 ช่อง และช่องเหล่านี้เองที่ใช้เป็นเส้นทางติดต่อไปมาระหว่างกันในสมัยโบราณและใช้เป็นเส้นทางอพยพหนีภัยของชาวกัมพูชาเข้ามาในประเทศไทยปัจจุบัน

แม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ แม่น้ำมูล ไหลผ่านอำเภอชุมพลบุรี อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี แม่น้ำสายนี้มีประโยชน์ต่อการเกษตรการเพาะปลูก การคมนาคม นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำชีซึ่งเป็นแม่น้ำที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ และมีลำห้วยต่าง ๆ ไหลลงสู่แม่น้ำชีอีกด้วย นอกจากแหล่งน้ำตามทีกล่าวมาแล้วรัฐบาลยังได้จัดสร้างโครงการชลประทานหลวงขึ้นคือ โครงการชลประทานหลวงห้วยเสนง อยู่ในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นโครงการส่งน้ำและทดน้ำให้ประโยชน์แก่เนื้อที่ประมาณ 46,180 ไร่

การคมนาคม

ปัจจุบันจังหวัดสุรินทร์สามารถติดต่อไปมากับจังหวัดใกล้เคียงได้โดยสะดวก ทั้งทางรถยนต์และทางรถไฟ และสามารถเดินทางไป-กลับกรุงเทพฯ ในวันเดียวได้โดยทางรถยนต์และทางรถไฟ และสามารถเดินทางไป-กลับกรุงเทพฯ ในวันเดียวกันได้โดยทางรถยนต์ประมาณ 477 กิโลเมตร และทางรถไฟประมาณ 420 กิโลเมตร ส่วนการคมนาคมภายในจังหวัดไปสู่อำเภอและ

หมู่บ้านต่าง ๆ นั้นมีทางหลวงแผ่นดินติดต่อไปทุกอำเภอ บางอำเภอก็สามารถติดต่อได้โดยทางรถไฟด้วย การเดินทางภายในจังหวัดติดต่อได้สะดวกเกือบทุกฤดูกาล ส่วนการคมนาคมทางน้ำแทบกล่าวได้ว่าไม่มีเลย จะมีก็เฉพาะบางฤดูกาลที่น้ำมากไม่สะดวกในการคมนาคมทางบกเท่านั้น

ส่วนปัจจุบันนี้ มีการติดต่อโดยสารทางเครื่องบินจากสุรินทร์ ไปยังกรุงเทพมหานคร ซึ่งจะรับส่งผู้โดยสารจาก สุรินทร์ไปยังกรุงเทพมหานคร และจากกรุงเทพมหานคร มายังจังหวัดสุรินทร์ ในอัตราค่าโดยสาร เพียง 700 บาท

การเมืองการปกครอง

จังหวัดสุรินทร์ มีประชากรทั้งสิ้น 1,176,237 คน ชาย 593,151 คน หญิง 853,086 คน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 อำเภอ กับ 1 กิ่งอำเภอ 129 ตำบล 1,690 หมู่บ้าน โดยสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2534 : 1-10)

1. อำเภอเมือง มี 24 ตำบล 320 หมู่บ้าน
2. อำเภอศรีบรภูมิ มี 13 ตำบล 198 หมู่บ้าน
3. อำเภอปราสาท มี 12 ตำบล 178 หมู่บ้าน
4. อำเภอสังขะ มี 13 ตำบล 152 หมู่บ้าน
5. อำเภอรัตนบุรี มี 14 ตำบล 194 หมู่บ้าน
6. อำเภอท่าตูม มี 9 ตำบล 140 หมู่บ้าน
7. อำเภอกาบเชิง มี 7 ตำบล 73 หมู่บ้าน
8. อำเภอชุมพลบุรี มี 7 ตำบล 92 หมู่บ้าน
9. อำเภอสนม มี 6 ตำบล 66 หมู่บ้าน
10. อำเภอสำโรงทาบ มี 8 ตำบล 94 หมู่บ้าน
11. อำเภอบัวเชด มี 4 ตำบล 46 หมู่บ้าน

12. กิ่งอำเภอลำดวน มี 6 ตำบล 62 หมู่บ้าน

13. อำเภอจอมพระ มี 8 ตำบล 93 หมู่บ้าน

การเมืองการปกครอง 2475 ภายหลังจากคณะราษฎร ได้ก่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นระบอบประชาธิปไตย ได้ให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 จังหวัดสุรินทร์ จึงมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา

ในด้านการเมืองระหว่างประเทศนั้น โดยที่จังหวัดสุรินทร์มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน จึงอาจพิจารณาได้ว่าความปลอดภัยของประเทศส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับนโยบายต่างประเทศที่รัฐบาลเป็นผู้กำหนด โดยเฉพาะทางชายแดนด้านอำเภอกาบเชิง อำเภอสังขะ และกิ่งอำเภอบัวเชด ซึ่งติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย มีช่องทางขึ้นลงระหว่างไทยและประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ถึง 35 ช่องทาง และความยาวตลอดแนวชายแดน ประมาณ 90 กิโลเมตร มีปัญหายุ่งยากสลับซับซ้อนมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยปัจจุบันจึงมีผลกระทบต่อความปลอดภัยทางด้านชายแดนจังหวัดสุรินทร์ เป็นอย่างยิ่ง อันเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการรุกล้ำชายแดน ปัญหาการสูบบุหรี่ในบ้านเมืองซึ่งก่อให้เกิดการขาดแคลนอาหารและเกิดความยากลำบากในการดำรงชีพ ตลอดจนความบีบคั้นทางด้านการเมือง การปกครองในประเทศของตน ทำให้ชาวกัมพูชาจำนวนมาก ไม่สามารถจะอดทนได้ พวกเขานอพยพหนีเข้ามายังประเทศไทยอย่างผิดกฎหมายทางพรมแดนด้านอำเภอกาบเชิง กิ่งอำเภอสังขะ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 เป็นต้นมา

ประชากร

ประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ มีเชื้อชาติไทย มีภาษาพูดเป็นภาษาพื้นเมือง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (สมจิตร กัลยาศิริ. 2524 : 4)

กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่พูดภาษาเขมรเป็นภาษาพื้นเมือง เป็นกลุ่มที่มีมากที่สุด ภาษาเขมรสุรินทร์จะผิดเพี้ยนจากเขมรกัมพูชาไปบ้าง และกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีมากในท้องที่อำเภอเมือง อำเภอประสาท อำเภอกาบเชิง อำเภอสังขะ อำเภอศรีขรภูมิ อำเภอท่าตูม และกิ่งอำเภอลำดวน ส่วนอำเภออื่น ๆ ก็มีบ้าง

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่พูดภาษาลาวเป็นภาษาพื้นเมือง ส่วนใหญ่อยู่อำเภอรัตนบุรี อำเภอสนม อำเภอชุมพลบุรี กลุ่มนี้มีมากเป็นอันดับสอง

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่พูดภาษาส่วย เป็นภาษาพื้นเมือง มีน้อยกว่าสองกลุ่มที่กล่าวมาแล้ว ส่วนใหญ่อยู่อำเภอจอมพระ อำเภอศรีขรภูมิ อำเภอลำโรงทาน

เนื่องจากประชาชนจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่พูดภาษาเขมร ดังนั้นประเพณีวัฒนธรรมทั้งหลายจึงเป็นของกลุ่มที่พูดภาษาเขมรมากที่สุดจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์

ประวัติความเป็นมาของอำเภอเมืองสุรินทร์

เครื่องจิตร ศรีบุญภาค (2534 : 27-29) ได้ศึกษาการฟ้อนรำของชาวไทยเขมรในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ และได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมา ลักษณะภูมิประเทศและความสำคัญทางด้านต่าง ๆ ของอำเภอเมืองสุรินทร์ โดยสรุปได้ดังนี้

อำเภอเมืองสุรินทร์ ตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2440 หนะนั้นเรียกว่า "อำเภอกักขิน" จนถึง พ.ศ. 2457 จึงเปลี่ยนชื่อเรียกว่า "อำเภอเมืองสุรินทร์" เป็นอำเภอที่มีอาณาเขตกว้างขวางมาก ทางทิศใต้จรดเขตประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ครั้น พ.ศ. 2480 ทางราชการจึงได้แยกตำบลต่าง ๆ ทางทิศใต้รวม 7 ตำบล ไปจัดตั้งเป็นอำเภอขึ้นใหม่ เรียกว่า "อำเภอลำดวน" ปัจจุบันที่ว่าการอำเภอเมืองสุรินทร์ ตั้งอยู่ที่ถนนจิตรบำรุง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ ใกล้กับศาลากลางจังหวัดสุรินทร์

ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอเมืองสุรินทร์ มีพื้นที่ประมาณ 1,302.1 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่ออำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์
ทิศใต้	ติดต่ออำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันออก	ติดต่ออำเภอศรีขรภูมิ และกิ่งอำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันตก	ติดต่ออำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีห้วยลำชีเป็นเส้นแบ่ง

เขตแดน

ลักษณะภูมิประเทศ ของอำเภอเมืองสุรินทร์นั้น เป็นที่ราบสูงลาดต่ำไปทางทิศเหนือ พื้นที่ดินโดยทั่วไปเป็นดินปนทรายและบางแห่งเป็นดินเหนียวปนทราย เหมาะแก่การทำนาและทำสวน

ลำน้ำสำคัญ

อำเภอเมืองสุรินทร์ ไม่มีลำน้ำสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อการเกษตร มีแต่ลำห้วยเสงซึ่ง เป็นลำห้วยเล็ก ๆ ตั้งต้นจากภูเขาบรรทัดที่บ้านกาบเชิง เขตอำเภอกาบเชิง ติดต่อกับอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ไหลผ่านอำเภอเมืองสุรินทร์ ในท้องที่ตำบลตาอ้ออง ตำบลเทมมีย์ ตำบลนอกเมือง ตำบลท่าสว่าง และมีห้วยลำชี ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ ตำบลสวาย ตำบลคอโค ตำบลท่าสว่าง และตำบลเพ็ชราม ลำห้วยทั้งสองสายนี้ ให้ประโยชน์ต่อการเกษตรในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ไม่ครอบคลุมทุกตำบล ราษฎรซึ่งเป็นชาวไร่ส่วนใหญ่ใน ท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ อาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ดังนั้น ถ้าปีใดฝนแล้ง ราษฎร ชาวนา ชาวไร่ ส่วนใหญ่เกือบทั้งอำเภอจะไม่ได้ทำนา

ในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ มีอ่างเก็บน้ำซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลและบำรุงรักษา ของกรมชลประทาน อยู่ 2 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำห้วยเสง และอ่างเก็บน้ำอำปิล มีเนื้อที่เก็บน้ำ ประมาณ 10,000 ไร่ หนองน้ำ คลอง บึง และสระน้ำ บ่อน้ำเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกจำนวนไม่มากนัก มีเนื้อที่ร่วมกันประมาณ 3,000 ไร่

การป่าไม้ ในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ ปัจจุบันไม่มีป่าไม้ เนื่องจากป่าไม้ทั่วไปถูกราษฎรซึ่งเป็นชาวนาชาวไร่บุกรุกแผ้วถางจนหมดสิ้นแทบทุกแห่ง ยังมีเหลืออยู่เฉพาะป่าทำเลเลี้ยงสัตว์บางแห่งเท่านั้น

หินภูเขา ในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ มีทรัพยากรที่เป็นหินภูเขาที่พอจะหาได้จากเขาสวาย ท้องที่ตำบลสวาย สำหรับป้อนโรงงานโม่หินเพื่อใช้ประโยชน์ในการก่อสร้าง

ลูกรัง ในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ มีลูกรังสำหรับใช้ประโยชน์ในการก่อสร้าง ถนนหนทางต่าง ๆ อยู่บ้างพอสมควร ที่ท้องที่ตำบลบัว การก่อสร้างในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสุรินทร์ ใช้หินลูกรังที่นี้เกือบทั้งสิ้น

การคมนาคม

การคมนาคม ติดต่อกันระหว่างอำเภอกับตำบล และหมู่บ้าน ติดต่อกันได้โดยทางรถยนต์ สภาพทางการของถนนเป็นถนนลาดยาง และถนนลูกรังใช้ได้ทุกฤดูกาล ส่วนการคมนาคมระหว่างหมู่บ้านในตำบลเดียวกัน บางท้องที่สภาพถนนใช้ได้บางฤดู โดยเฉพาะฤดูฝนใช้ไม่ได้ไม่สะดวก บางหมู่บ้านใช้ไม่ได้เลย สำหรับขบวนพาหนะ

สภาวะเศรษฐกิจ

อาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนคือการทำนา นอกจากนั้นก็มีการปลูกพืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้น และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การค้าส่วนมากก็เป็นการค้าภายในท้องที่และในแหล่งชุมชน การอุตสาหกรรมก็มีบ้างแต่ก็เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ทั้งนี้เนื่องจากจังหวัดสุรินทร์มีทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในวงจำกัด จึงไม่เอื้ออำนวยต่อการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ สภาวะเศรษฐกิจของจังหวัดสุรินทร์มีผลจากองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพของประชาชน ผลผลิตและสินค้าพื้นเมือง เป็นต้น

การเมืองการปกครอง

การบริหารราชการส่วนภูมิภาคมี 24 ตำบล 320 หมู่บ้าน (รวมทั้งในเขตเทศบาลด้วย) สำหรับการบริหารส่วนท้องถิ่นมีเทศบาลเมือง 1 แห่ง สุขาภิบาล 1 แห่ง รวมพลเมืองทั้งหมด

277,000 คน แยกได้เป็นชาย 138.825 คน หญิง 138.156 คน (สถิติเดือนพฤษภาคม 2534) และได้แบ่งเขตการปกครองดังนี้ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2534 :1-14)

อำเภอเมืองสุรินทร์ได้แบ่งการปกครองเป็น 24 ตำบล 320 หมู่บ้าน ดังนี้

1. ตำบลนอกเมือง	มี	14	หมู่บ้าน
2. ตำบลแกใหญ่	มี	9	หมู่บ้าน
3. ตำบลคอโค	มี	10	หมู่บ้าน
4. ตำบลเพนียด	มี	13	หมู่บ้าน
5. ตำบลสลักไค	มี	16	หมู่บ้าน
6. ตำบลเมืองที่	มี	13	หมู่บ้าน
7. ตำบลท่าสว่าง	มี	19	หมู่บ้าน
8. ตำบลนาดี	มี	14	หมู่บ้าน
9. ตำบลเขวาสินรินทร์	มี	10	หมู่บ้าน
10. ตำบลเจนีียง	มี	19	หมู่บ้าน
11. ตำบลสวาย	มี	13	หมู่บ้าน
12. ตำบลตลุกอี้อง	มี	14	หมู่บ้าน
13. ตำบลนาบัว	มี	19	หมู่บ้าน
14. ตำบลราม	มี	11	หมู่บ้าน
15. ตำบลสำโรง	มี	9	หมู่บ้าน
16. ตำบลบุฤาษี	มี	10	หมู่บ้าน
17. ตำบลตาตุก	มี	9	หมู่บ้าน
18. ตำบลปิง	มี	11	หมู่บ้าน
19. ตำบลตั้งใจ	มี	9	หมู่บ้าน
20. ตำบลเพ็ชราม	มี	21	หมู่บ้าน

21. ตำบลแสงพัน	มี	8	หมู่บ้าน
22. ตำบลแร่	มี	8	หมู่บ้าน
23. ตำบลตาแสง	มี	11	หมู่บ้าน
24. ตำบลปราสาททอง	มี	13	หมู่บ้าน

อำเภอเมืองสุรินทร์ ตั้งขึ้น พ.ศ. 2472 เป็นอำเภอศูนย์กลางของความเจริญในจังหวัดสุรินทร์ อยู่ห่างจากชายแดนกับมณฑลประมาณ 70 กิโลเมตร ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสุรินทร์ได้บันทึกข้อความด้านการศึกษา ศาสนา อาชีพ และสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม ตลอดทั้งสถานที่ท่องเที่ยวในอำเภอเมืองสุรินทร์ไว้โดยสรุปได้ดังต่อไปนี้ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2526 : 40-57)

การศึกษา

อำเภอเมืองสุรินทร์ มีโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมการฝึกหัดครู กรมอาชีวศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ดังนี้

การศึกษาระดับวิทยาลัย	5	แห่ง
โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา	2	แห่ง
โรงเรียนระดับประถมศึกษา	130	แห่ง
โรงเรียนอนุบาล	1	แห่ง
โรงเรียนสังกัดเทศบาล	3	แห่ง
โรงเรียนราษฎร์ (เอกชน)	7	แห่ง

ศาสนา

ประชาชนในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ ส่วนใหญ่มีนับถือศาสนาพุทธ วัดศาสนาพุทธ มี 53 แห่ง สำนักสงฆ์ มี 43 แห่ง ศาลเจ้ามี 2 แห่ง

อาชีพ

ประชากรในอำเภอเมืองสุรินทร์ ส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก ที่สำคัญคือ

การปลูกข้าว รองลงมาเป็นข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ถั่วเขียว พืชผัก ปอแก้ว นอกจากนี้ก็มี การทอผ้าไหม เป็นอาชีพเสริม ในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา ส่วนการค้าขายนั้นจะมีอยู่มาก เฉพาะในหมู่คนจีน ในตัวอำเภอเมืองสุรินทร์ เท่านั้น ส่วนในรอบนอกที่เป็นตำบล หมู่บ้าน จะมี อยู่บ้างเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นสินค้าประเภทเครื่องอุปโภค บริโภคทั่ว ๆ ไป เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก สุรา ไม้ขีดไฟ เป็นต้น

สำหรับอาชีพที่เป็นธุรกิจ ในอำเภอเมืองสุรินทร์นั้น ส่วนมากบุคคลที่ยึดอาชีพเหล่านี้ จะเป็นกลุ่มคนจีนเป็นส่วนมาก เช่น การปลูกล้วย การประมง การอุตสาหกรรม การพาณิชย์กรรม และการธนาคาร เป็นต้น

สถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม

สถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมที่สำคัญ และมีชื่อเสียงของเมืองสุรินทร์ คือ

1. หลวงพ่อชีวี ประดิษฐานอยู่ที่วัดบูรพาราม ซึ่งเป็นวัดที่เก่าแก่วัดหนึ่ง เป็น วัดพัฒนาตัวอย่าง หลวงพ่อชีวีเป็นพระพุทธรูปประจำเมือง ที่ชาวสุรินทร์ เคารพนับถือมาก เป็น พระพุทธรูปแบบศิลปะลาว ปั้นด้วยดินเหนียวฉาบbronze ปางมารวิชัย ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างขึ้น เมื่อใด สำหรับวัดบูรพารามนั้น ตั้งอยู่ใจกลางเมือง จึงอยู่ภายในกำแพงเมืองชั้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ คงสร้างในสมัยกรุงธนบุรีหรือต้น (เชียงใหม่) ได้ตำแหน่งจางวาง เมืองปทาสย์สมันต์แล้ว ได้เริ่มทำนุ บำรุงบ้านเมือง ส่งเสริมศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง ควบคู่กันไป

2. กำแพงคูเมืองปทาสย์สมันต์ ซึ่งเป็นเมืองเก่า คำว่า ปทาส มาจากคำว่า "บันทาส" แปลว่า กำแพง หรือเมือง หรือป้อม กำแพงและคูเมืองเก่านี้จะสร้างมาแต่ครั้งไหน ไม่มีหลักฐานบอกไว้ กำแพงคูเมืองนี้มี 2 ชั้น ชั้นนอกเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวจากทิศตะวันตกจด ทิศตะวันออก 2,250 เมตร กว้างจากทิศเหนือจดทิศใต้ประมาณ 1,390 เมตร เป็นกำแพงดินกว้าง ก่อเป็นเชิงเทินสูงใหญ่ ส่วนที่ยังเหลือและเห็นได้ชัดที่สุดอยู่ระหว่างถนนสายอำเภอเมือง ลำชีตัดผ่าน ด้านหนึ่งทลายลงมาแล้วอีกด้านหนึ่งอยู่ในสภาพดี คูเมืองชั้นนอกด้านนี้เป็นนาข้าว แต่ยังคงแลเห็นร่องรอย ชัดเจน

กำแพงและคูเมืองชั้นในลักษณะเป็นรูปหัวใจ อยู่ใจกลางเมืองสุรินทร์ ปัจจุบันนั้น เลอง ในกำแพงเมืองชั้นใน ยาวจากทิศตะวันตกจดทิศตะวันออกประมาณ 1,050 เมตร กว้างจากทิศเหนือจดทิศใต้ประมาณ 870 เมตร คู่นั้นถูกรื้อไปเกือบหมดแล้ว ทางจังหวัดยังรักษาไว้เพียงบางส่วน บางตอนถมดินทำถนนตัดผ่านคูเมือง มีสวนอยู่ตอนหนึ่ง ริมถนนกรุงศรีนอก ทำเป็นสวนสาธารณะ ในคูปลูกบัวไว้สวยงามสองฝั่งปลูกไม้ดอกไม้ประดับไว้อย่างร่มรื่น

3. หลักรเมืองสุรินทร์ ตั้งอยู่ที่ถนนหลักเมือง ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศตะวันตกประมาณ 1 กิโลเมตร ไม่มีหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใดแน่ แต่นับย้อนถอยหลังไปประมาณ 100 ปี หลักรเมืองเป็นศาลที่ราษฎรสร้างขึ้นในใจกลางตัวเมืองเพื่อเป็นที่เคารพบูชา ต่อมามีการขนหินมาก่อเป็นรูปเจ้าพ่อหลักเมืองไว้สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อมีการประหารชีวิตผู้กระทำผิดกฎหมาย ก็ตัดศีรษะของผู้ถูกประหารมาเสียบประจานเป็นถาวรสังเวชนาศาลหลักเมืองและฝังไว้ ณ ที่นั้น จึงถือกันว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2511 ชาวสุรินทร์ได้ร่วมใจกันหาเงินสร้างศาลหลักเมืองขึ้นใหม่ โดยกรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบ เป็นรูปปราสาทขอมดโพรังค์ ส่วนหลักเมือง กรมป่าไม้ได้ไม้ชัยพฤกษ์เป็นไม้สูง 3 เมตร วัดได้รอบ 1 เมตร สลักยอดเป็นรูปพรหมพักตร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจิมเสาศหลักเมือง เมื่อ 21 สิงหาคม 2515 ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน แล้วมีพระราชดำรัสว่า "การสร้างเสาศหลักเมืองนี้ดี เป็นหลักแห่งความสามัคคี ขอให้ชาวสุรินทร์จงมีความสามัคคีกัน สร้างความเจริญ"

4. ปราสาทเมืองที อยู่ที่ตำบลเมืองที หมู่ที่ 1 อำเภอเมืองสุรินทร์ ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองสุรินทร์ไปทางทิศตะวันออกประมาณ 16 กิโลเมตร ทำเป็นปรางค์รูปสี่เหลี่ยมย่อมุมก่อด้วยอิฐใบกปูน 5 องค์ อยู่บนเนินฐานเตี้ยๆกัน องค์ประธานขนาดใหญ่ทรงสอบเป็น 3 ชั้น ยอดคล้ายพุ่มข้าวบิณฑ์ ขนาดกว้าง 2.70 เมตร ยาว 2.70 เมตร สูง 9.30 เมตร มีฐานทักษิณสูง 0.70 เมตร กว้าง 9.00 เมตร ยาว 9.00 เมตร มีบันไดทั้ง 4 ด้าน อีก 4 องค์ เป็นปรางค์บริวารขนาดย่อมอยู่ประจำ 4 มุม เวลานั้นเหลืออยู่เพียง 2 องค์ ที่มุมตะวันตกเฉียงเหนือและเฉียงใต้ ทรงสอบเป็น 3 ชั้น นอกนั้นพังทลายสูญไปหมดแล้ว ห่างบริเวณปรางค์มาทางมุม

ตะวันตกเฉียงใต้ มีอุโบสถหลักหนึ่ง สถานที่บริเวณนี้เป็นวัดมีพระสงฆ์อยู่ประจำ

5. ปราสาทหินแสรออ อยู่ที่บ้านหมู่ที่ 8 ตำบลตากูก อำเภอเมืองสุรินทร์ ก่อด้วยอิฐเป็นปราสาทสี่เหลี่ยมย่อมุม มีประตู 4 ด้าน ตั้งอยู่บนฐานซึ่งก่อเป็นเขื่อนอิฐถมดินขนาด กว้าง 14.00 เมตร ยาว 14.00 เมตร องค์ปรังค์แห่งนี้ มีลักษณะคล้ายกับปรังค์ของปราสาท เมืองที่ ประมาณอายุการก่อสร้างรุ่งเรืองราวคราวเดียวกัน

6. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ที่วิทยาลัยครูสุรินทร์ อำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นสถานที่เก็บรวบรวมอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้

7. นิทรรศน์จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุรินทร์

สถานที่ท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดสุรินทร์ นอกจากจะมีปราสาทหิน นิทรรศน์สถาน ปุชนิยสถาน ปุชนิยวัตถุมากมายแล้ว ยังมีสถานที่ที่น่าเที่ยวชมและใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจอีก หลายแห่ง ดังนี้

1. อุทยานขุนพล อยู่บนเส้นทางสุรินทร์-ช่องจอม ห่างจากตัวเมืองประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ชาวค่ายวีรวัฒน์โยธิน สร้างขึ้นมีบริเวณไม้กว้างขวางร่ม มีสระน้ำโดยรอบ ด้านเหนือของสระมีศาลาจตุรมุข กลางสระมีศาลาทรงไทย มีสะพานเชื่อมจาก สระไปยังศาลานี้ ริมสระใหญ่ปลูกต้นไม้ต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งไม้ดอกไม้ผลและไม้ประดับต่าง ๆ เช่น กถินณรงค์ หลิว ยูคาลิปตัส โขงโค ตระแบก ชัยพฤกษ์ เสลา มะขาม และพุทรา เป็นต้น เมื่อถึง คราวที่ไม้ดอกไม้ต่าง ๆ เริ่มออกดอกบานสะพรั่ง จะทำให้อุทยานแห่งนี้เป็นที่น่าชมมาก

2. วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา หรือชื่อเดิมว่า "วิทยาลัยเกษตรกรรม สุรินทร์" วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา มีเนื้อที่ประมาณ 2,000 ไร่ ภายในบริเวณวิทยาลัย มีไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ผล แหล่งเพาะกล้าไม้ต่าง ๆ แปลงสาธิตการเกษตร ฟาร์มเลี้ยงเบ็ด ไก่ บ่อเพาะเลี้ยงปลา ฟาร์มโคนม ตลอดจนสวนพฤกษชาติที่สวยงามมาก ในบริเวณวิทยาลัยมีเกาะ ประมาศ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเคยเสด็จ

ประพาศและเคยประทับสำราญพระราชอิริยาที่เกาะนี้ ทางวิทยาลัย ได้ปลูกพวก ไม้ดอกในวรมณคดีไว้หลายชนิด แต่ละชนิดนอกจากจะติดป้ายชื่อไว้แล้วยังติดคำประพันธ์จากวรมณคดี เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ นั้น ๆ และบอกชื่อวรมณคดีไว้ด้วย ต้นไม้ในวรมณคดีที่วิทยาลัยปลูกไว้มีหลายชนิด เช่น พยอม ประยงค์ กรรณิการ์ มหาหงส์ พุดซ้อน จำปี มะลิวัลย์ มะลิลา ฝ้ายคำ หิริกัญญ์การ์ เลื้อยเมื่อนาง สายหยุด เป็นต้น อีกด้านหนึ่งของวิทยาลัยมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ ธรรมชาติในบริเวณอ่างเก็บน้ำเป็นทัศนียภาพที่น่าดูมาก นอกจากนี้บริเวณของวิทยาลัยยังมีวัดป่า โยธาประสิทธิ์ และศาลลูกเสือจังหวัดสุรินทร์

3. อ่างเก็บน้ำ อ่างเก็บน้ำที่มีบรรยากาศน่าพักผ่อนหย่อนใจของอำเภอเมืองสุรินทร์ คือ

อ่างเก็บน้ำห้วยเสนง

อ่างเก็บน้ำอำปิล ตำบลเทมมีย์ อำเภอเมืองสุรินทร์

ภูเขาสวาย สำหรับภูเขาสวายนั้น ชาวสุรินทร์จะมีประเพณีไหว้พระสำคัญในรอบปี คืองานกันเขาเดือน 5 เพื่อไปไหว้พระบนเขาสวาย ที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์

4. งานประเพณีประจำปีของชาวสุรินทร์ งานประเพณีประจำปีที่สำคัญของชาวสุรินทร์คือ "งานช้าง" ซึ่งจะมีในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี และจะจัดขึ้นที่สนามกีฬาากลางจังหวัดสุรินทร์ ในงานนี้จะมีการแสดงหลายอย่าง เช่น ขบวนพาเหรดของช้าง การแข่งบั้งไฟ พิธีบวงสรวง เช่นมีปะกำ การคล้องช้าง ช้างทำงาน ช้างวิ่งเร็ว การแสดงการละครเล่นพื้นเมืองสุรินทร์ ช้างข้ามคน ช้างชักคะเชือกกับคน ช้างแข่งฟุตบอล และขบวนช้างศึก นอกจากนี้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในงานช้างยังมีโอกาสเที่ยวชมงานช้างแพร์ ซึ่งจะมีการออกร้านของเอกชน องค์การโรงเรียน อำเภอ นอกจากนี้ก็มีการแสดงการละเล่นในเวลากลางคืน อีกมากมายหลายอย่าง

ประเพณีและพิธีกรรม

ประเพณีและพิธีกรรมของชาวสุรินทร์นั้น มีอยู่หลายอย่าง อันเกิดจากพื้นฐานของความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มงกุฏ แก่นเตี๋ย

(2533 : 1-80) ได้ศึกษาและรวบรวมประเพณี พิธีกรรมในจังหวัดสุรินทร์ แล้วพบว่าชาวสุรินทร์ มีประเพณีที่ยังยึดถือปฏิบัติคือ "จารีต" หรือ ภาษาไทยอีสานเรียกว่า "ฮีตสิบสอง คองสิบสี่" เป็นการทำบุญประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบ 12 เดือน โดยยังยึดถืออยู่มาก แต่บางอย่างจะไม่เหมือนทางชาวไทยลาว ด้วยเหตุที่ชาวไทยเขมร มีวัฒนธรรมบางส่วนที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองแต่มีอยู่มากที่ถูกกลืนทิ้งหลงลืมไป ทั้งนี้ก็เนื่องจากความเจริญของบ้านเมือง วัฒนธรรมใหม่ ๆ ก็หลั่งไหลเข้ามาแทนที่ ทำให้ค่านิยมของชาวสุรินทร์เปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่เป็นที่น่าภูมิใจอย่างยิ่งที่ชนบทรอบนิคมประเพณี พิธีกรรมบางอย่างยังฝังแน่นอยู่ในกลุ่มสังคมชาวไทยเขมรจนปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพราะว่าประเพณีเหล่านี้ ยังมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นเอง ซึ่งพอจะสรุปและจำแนกตามประเภทได้ดังนี้

1 ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับกาลเวลา ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับกาลเวลา ส่วนมากจะเป็นประเพณีต่าง ๆ ในรอบ 12 เดือน หรือเรียกว่า "จารีต" แต่ในที่นี้จะสรุปเพียงบางประเพณีเท่านั้น เช่น

1.1 ประเพณีบุญเดือนห้า หรือประเพณีตรุษสงกรานต์ แท้จริงคือประเพณีต้อนรับปีใหม่ส่งท้ายปีเก่านี้เอง เป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณ ที่ชาวสุรินทร์ ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ในวันขึ้น 1 ค่ำ ของเดือน 5 เป็นวันขึ้นปีใหม่ ทางจันทรคติ และจะฉลองส่งท้ายในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 5 วันเริ่มต้นขึ้นปีใหม่นั้น ทุกครัวเรือนจะพากันหยุดงาน โดยพร้อมเพรียงกัน มีกำหนด 3 วัน เพื่อนักผ่อน เรียกว่าการ "ตอม" ถ้าทางไทยอีสานเรียกว่า "ชะล่า" คือไม่ประกอบกิจการงานอย่างอื่น ส่วนวันที่ 4 ก็ทำงานได้ตามปกติ วันพระก็ไปวัดตามปกติ มีการขนทรายเข้าวัด เพื่อถวายเป็นบุญกุศลเป็นบ่อ จนถึงวันขึ้น 14 ค่ำ จะมีพิธีก่อภูเขาทรายตามวัดวาอารามต่าง ๆ มีพระสงฆ์สวดมนต์ฉลองภูเขาทราย ส่วนหนุ่มสาวก็จะมีการเล่นสนุกสนานต่าง ๆ เช่น เรือมตรด เรือมกันตุง เรือมอันเร เป็นต้น จนกระทั่งถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 ก็จะหยุดงานอีก 7 วัน ช่วงนี้ก็จะมีการเล่นสนุกสนานอีก วันแรม 14 ค่ำ เดือน 5 ก็จะเป็นวันสุดท้ายของเดือน 5

ก็จะมีการทำบุญ "สร้างน้ำพระ" ไปทำบุญตักบาตรที่วัด ส่วนหนุ่มสาวก็จะมีการสาธน้ำใส่กัน และจะรดน้ำพระสงฆ์ แบบสุภาพ และงานประเพณีบุญเดือน 5 นี้ ชาวสุรินทร์จะไปมีสการพระพุทธรูปที่จำลองที่ เขาสวย ที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์

1.2 ประเพณีบุญเดือนสิบ ตามประวัติเล่าว่า บุญนี้เชื่อว่าผู้ที่ตายไปแล้ว จะต้องไปอยู่ที่ยมโลก มีพระยายมราชปกครองคนที่ทำบาปกรรมก็จะตกนรกบ้าง เป็น เปรตบ้าง ได้รับความทุกข์ทรมารเป็นอันมาก และเมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 พระยายมราชก็จะอนุญาตให้วิญญาณเหล่านี้ได้เดินทางไปเยี่ยมลูกหลานคืน วิญญาณเหล่านี้ก็จะเดินทางมาไกลแสนไกล เมื่อมาถึงโลกมนุษย์ก็จะไปยังวัดบ้านเกิดของตนเอง แต่ละคนมีรูปร่างซูบซีด เหน็ดเหนื่อย หิวโซ ฝ้าซะเงอซะแง่มองดูทางประตูวัด เพื่อจะได้เห็นลูกหลานของตน ได้ทำบุญอุทิศให้ หากลูกหลานอุทิศให้ก็จะอวยชัย ให้พร ให้ทำมาหากินเจริญรุ่งเรืองอยู่เย็นเป็นสุข งานบุญเดือน 10 นี้โดยทั่ว ๆ ไป เรียกว่า "วันสารท" มี 2 ระยะเวลา ในระยะแรกตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ประชาชนจะพากันไปทำบุญตักบาตรที่วัด ในระยะหลังตรงกับวันแรม 14 ค่ำ สำหรับในวันนี้ทุกครัวเรือนจะทำพิธีเซ่นไหว้เรียกวิญญาณของญาติพี่น้องที่ได้ล้มตายจากไปแล้วมารับของทาน เป็นต้นว่า ขนม นมเนย ข้าวต้มห่อกับข้าว หรือผลไม้ต่าง ๆ พิธีทำบุญ เช่นนี้ ชาวสุรินทร์เรียกว่าบุญ "แซนโดนตา" กลางคืนไปฝังพระสวดที่วัด มีการทำบุญ กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลผลบุญต่าง ๆ รุ่งเช้าในวันแรม 15 ค่ำ ไปทำบุญตักบาตรกันที่วัด โดยพร้อมเพรียงกัน

1.3 ประเพณีเดือนสิบสอง บุญเดือนสิบสองนั้น จะมีบุญชนิดหนึ่ง ชาวไทยเขมร เรียกว่า "ปึงออก ปเรีฮย แค" แปลตรงตามตัวว่า ปือนพระจันทร์ คือเขาเอาข้าวเฒ่า คลุกกับมะพร้าว กลั้วขสูก ไปทำพิธีที่วัด ตอนเที่ยงคืน ถือว่าเอาข้าวเฒ่าไปถวายแด่พระจันทร์เพ็ญ เดือนสิบสอง คือสมัยก่อนยังไม่มีการประเพณีลอยกระทง แต่ก็เพิ่งแพร่หลายเข้ามาภายหลัง ในเดือนสิบสอง ข้าวเหนียวที่ปลูกในนาเริ่มสุก เขาจะเอามาทำบุญตั้งกล่าวโดยดำเป็น ข้าวเฒ่าตั้งแต่ตอนหัวค่ำ แล้วมาชุมนุมพร้อมกันที่วัด จากนั้นจะมีพิธีเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารในเดือนต่อไป โดยการใช้เทียน 6 คู่ หมายถึงเดือนในฤดูฝน 6 เดือน ได้แก่ เดือน 6

เดือน 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือน 10 เดือน 11 และจะมีวิธีตั้งเทียนแต่ละคู่ติดกับไม้ยาว 2 เมตร 2 ท่อน ใช้เทียน 12 เล่ม เล่มทางซ้ายมือคือทิศตะวันตก แทนข้างขึ้น ข้างขวามือคือข้างแรม จากนั้นก็จะพาดไม้ราวเทียนไว้กับหลักไม้งามสูงประมาณ 1.20 เมตร สิ่งบูชาก็มีกรวย 5 รูป 3 ดอก เท่านั้น ทุกคนจะรอจนถึงเดือนเพ็ญ จึงเริ่มจุดเทียน อาจารย์ที่ทำพิธีก็จะเริ่มพาดไม้ราวเทียน 3 ครั้ง ขณะที่พาดนั้นก็จะมีคำสวดคาถาไปด้วย จากนั้นก็จะมีการทำนายว่าเทียนดวงไหนที่ติดสว่าง และไม่หลุดโดยทำนายตามราวด้านขวามือและซ้ายมือ ถ้าหากเทียนข้างขึ้นสว่างตลอดก็แปลว่าฝนชุก ถ้าดับก็แปลว่าฝนน้อยลงหน่อย จากนั้นก็มีการปาวประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน นอกจากนี้ประเพณีลอยกระทงที่เป็นประเพณีไทยที่แพร่หลาย ชาวสุรินทร์ก็มีการยึดถือปฏิบัติ ความคุ้มมาจนปัจจุบัน

2 ประเพณีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตของชาวไทยเกิดขึ้นก็เพราะความเชื่อของกลุ่มชนที่ยึดถือเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตเพราะประเพณีนี้มีปรัชญาอันลึกซึ้งอยู่ในตัวมันเอง ที่จะช่วยให้เกิดขวัญและกำลังใจที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขซึ่งจะได้สรุปเฉพาะประเพณี และพิธีกรรมที่สำคัญ ดังนี้

2.1 ประเพณีการเกิด ชาวสุรินทร์มีความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของสตรีที่ตั้งครรภ์จนกระทั่งการคลอดอยู่ว่า สตรีที่ตั้งครรภ์ไม่ควรเดินตามหลังสามี ไม่เข้าใกล้คนที่เชื่อว่าเป็นผีปอบ (ชายไทยเขมร เรียกว่า ทะมบ) เพราะจะทำให้คลอดยาก และผีปอบ จะได้กลิ่นคาวเลือดแล้วเข้าสิงตอนคลอดได้ สตรีที่ขณะตั้งครรภ์ ควรหาโอกาสไปรดน้ำมนต์ที่วัด เพื่อป้องกันเหตุร้าย เมื่อเวลาปวดท้องคลอดต้องให้สามีไปตามหมอด้าย เมื่อคลอดแล้ว หมอด้ายจะต้องรับล้างทำความสะอาดเด็ก และตัดสายรก จากนั้นก็นำรอกห่อด้วยผ้าขาวไปเผา หรือฝัง หาทนมาปกคลุมไว้ เพื่อป้องกันผีร้าย เด็กที่เกิดมานั้น ชาวไทยเขมรถือว่าทุกคนมีครูกำเนิด จะต้องมีจวมโบน คือ มีเครื่องแต่ง ดังนี้ (1) กะลามะพร้าว หรือ หันน้ำ (2) ขี้เถ้า 1 กำมือ (3) ใบพลูซ้อน 4 ใบ วางสี่ทิศ รวมเป็น 16 ใบ (4) หมากสุก 1 ลูก (5) เทียนไข 1 เล่ม (6) เงิน 1 สตางค์ หรือ 1 บาท ตามความเชื่อนั้น จวมนี้เท่ากับศาลเจ้า หรือสิ่งสถิตของเทวดา

ผู้คุมครองบุคคลนั้น ๆ ผู้เป็นเจ้าของครูกำเนิดนี้เป็นเทพเจ้าที่จะดลบันดาล ให้สุขภาพพลานามัย สมบูรณ์ ถ้าหากกระทำผิดต่อครู ก็จะเกิดอาการปวดศีรษะมีชีวิตอยู่อย่างขาดความสดชื่น หลังจากนั้น ก็จะมีพิธีเรียกขวัญเด็ก เพราะก่อนเกิดนั้นเด็กทุกคนถือว่ามี "มนายเดิม" คือแม่เก่าแม่หลัง หรือ แม่ชื้อ และจะมีการแต่งเครื่องครุให้มนายเดิม เพื่อให้ทราบว่ตอนนั้นเด็กได้เกิดมาเป็นลูกของ คนใหม่แล้วขอให้เด็กมีความสุขความเจริญ อย่าได้มาแผ้วพานให้เด็กมีอันเป็นไปเลย ต่อไปก็จะมี พิธีกรรมเกี่ยวกับการตัดผมไฟ ชาวสุรินทร์เรียกว่า "กิด ลือก บังกอก จมอบ" พิธีนี้แม่และเด็กก็จัด เครื่องไหว้แสดงความขอบคุณหมอต้าแย มอบเครื่องไหว้ทุกอย่างให้หมอต้าแย และหมอต้าแยก็จะ เป็นคนตัดผมไฟให้เด็กเป็นคนแรก จากนั้นก็จะเป็น พ่อ แม่ มีคำให้พรต่าง ๆ แล้วก็เลี้ยงข้าวปลา อาหาร เป็นอันว่าจบพิธี

2.2 ประเพณีการแต่งงาน หมู่สาวชาวสุรินทร์โดยเฉพาะชาวบ้านแล้วมักจะ เลือกคู่ครองในกลุ่มที่พูดภาษาเดียวกัน เพราะพูดภาษารู้เรื่องดีกว่ากลุ่มอื่น ๆ เมื่อหมู่สาวประสงค์ จะร่วมชีวิตกันแล้ว ก็จะมีการไปพูดทาบถาม เรียกว่าการไปกระซิบ เพื่อต้องการทราบว่ไม่ขัดข้อง แล้ว ก็จะส่งผู้ใหญ่ไปสู่ขอ เรียกว่า "มหา" ส่วนฝ่ายหญิง เรียกผู้เจรจาว่ "ตะลาการ" ฝ่ายชาย จะจัดนำ "สราเล็ก มลูเปียน" คือ สຸรา 2 ขวด กรวย 5 เทียน ธูป อย่างละคู่ หมากพลู บุหรี่ ขนม นำเข้าไปบ้านฝ่ายหญิง จากนั้นก็จะมีพิธีหมั้น การหมั้นจะมีพิธีเช่นผีด้วย คือ มีหัวหมู กรวย เทียน ธูป จวมโบน ข้าวสาร 1 ถ้วย หมาก 1 ลูก เงิน 1 บาท มีกับข้าว อาหาร จัดเป็นสำรับ เช่นโดยการกล่าวบอกผีปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง พิธีนี้จะทำที่บ้านเจ้าสาว จากนั้น ก็จะยกลงไปใต้ถุนบ้าน เช่นเจ้าที่ เจ้าทาง จากนั้นก็จะทำพิธีหมั้น และเตรียมหาฤกษ์ยามของ วันแต่งงาน การแต่งงานนั้นจะเลือกวัน เดือน และฤกษ์นั้นต้องอยู่ในวันเดียวกับฤกษ์ส่งตัวเจ้าสาว คือไม่แยกวันแต่ง วันส่ง การแต่งงานของชาวไทยเขมรนั้น ฝ่ายชายนอกจากจะจัดหาสินสอด ทองหมั้นแล้ว เครื่องเช่นผี เครื่องใช้ในงานบางอย่างฝ่ายชายต้องเป็นฝ่ายหาให้เจ้าสาวหมด และมีสิ่งแปลกอยู่อย่างหนึ่งคือ ในชบวนแห่ขันหมากของฝ่ายชายนั้น จะต้องมีเต่าเป็นทูตของความรัก เพราะมีตำนานกล่าวว่ สมัยพุทธกาล เต่าเป็นแม่สื่อไปขอลูกสาว ขอลูกสาวเมืองมนุษย์ให้พยานาค

ฉะนั้น แม่สื่อของชาวไทยเขมรจึงเรียกว่า "แม่เนิก" แปลว่า แม่เต่า เมื่อมาถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว ตรงกันไต่บ้านเจ้าสาวจะมีแผ่นหิน เพื่อให้เจ้าบ่าวขึ้น และเจ้าสาวก็จะล้างเท้าให้ ตอนนี้มี คำเฉลยปริศนาว่า หิน เรียกว่า ศิลา มาจากคำว่า ศีล แปลว่า ชีวิตคู่จะมั่นคงได้ด้วยศีล ตอบคำ ปริศนาเสร็จก็จะขึ้นไปทำพิธีแต่งงานบ้านเจ้าสาว เสร็จพิธีก็จะมี การเลี้ยงอาหาร ญาติมิตรที่มา ร่วมงาน

2.3 ประเพณีการตาย นิธีกรรมในงานศพของชาวไทยเขมรนั้น มีหลายระดับ คือ เมื่อคนตายครั้งแรกสิ่งที่ต้องทำก็คือ จุดตะเกียงไว้บนหัวนอนคนตาย เอาข้าวเปลือก 1 กะแอม ตั้งไว้ มีใบชวานโยนปักข้างบน วางไข่ดิบไว้บนรู ใบชวานโยนนั้น และที่ขาดไม่ได้คือ "กันแอม บันแจะ กำป่วง" หมายถึงเข้าของเครื่องใช้เป็นเสบียงสำหรับเดินทางไกล เพื่อให้วิญญาณ คนตายได้นำไปใช้ในภพภูมิใหม่ จากนั้นก็จะมีหญิงม่าย 1 คน โกนหัวมานั่งทำหน้าที่เขี่ยไข่ ไข่ไม่ให้ดับ โดยสิ่งที่เขี่ยนั้นเขาใช้เคียว มีการผูกแหวนที่คอเคียว การทำเช่นนี้เขาเรียกว่า "กีส ตะโอง อันเจน" แปลว่า "การเขี่ยหัวแหวน" เป็นปริศนาธรรม หมายถึง การเตือนปัญญา การเช็ดดวงตาที่มองเห็นภพแห่งกรรม คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ให้รู้จักกลัวผลบาปที่จะมองเห็นผล ต่อไปในปรโลก การเขี่ยหัวแหวนนั้น จะทำได้เฉพาะศพผู้สูงอายุ ถึง 50 ปี ขึ้นไปเท่านั้น ต่อไป ก็จะเป็นพิธีรดน้ำศพ "วัง อาส" คือเชิญอาจารย์ผู้กำกับด้านนี้โดยเฉพาะ มาจัดเครื่องบูชาครูก่อน เสร็จแล้วจึงจะต้มน้ำได้ โดยต้มใส่ใบส้มป่อย ขมิ้นผง พร้อมสวดคาถากำกับด้วย หลังรดน้ำศพ ก็จะมีนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป มาสวดพระอภิธรรม มาตีกาบังสกุล โดยใช้สายสิญจน์ 3 เส้น โยงจาก ศพไปหาพระที่สวด ตอนกลางคืนจะมีการละเล่น คือ "เลงกาฮ" และ "เจียงเบริน" มาร้องตอบ ปัญหาปริศนาธรรมการงานศพนั้น ก็จะมีหลายระดับโดยใช้พิธีกรรม เครื่องดนตรีที่ใช้ในงานเป็น เครื่องวัด ต่อไปก็จะเป็นปริศนาธรรมทั้งนั้น ตอนท้ายก็จะเก็บอัฐิ ตอนเย็นก็มีการนิมนต์พระสงฆ์ มาเจริญพระพุทธมนต์ รุ่งเช้าทำบุญตักบาตร ต่อไปก็ทำบุญบรรจุอัฐิ ซึ่งขึ้นกับความพร้อมของ ลูกหลาน ของผู้ตาย เป็นอันว่าเสร็จพิธี

จากการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ จะเห็นได้ว่าเมืองสุรินทร์ในอดีต เป็นเมืองที่ขอมได้ใช้เป็นเมืองหน้าด่าน ในการที่จะข้ามเทือกเขาพนมดงรัก ไปสู่นครวัดนครธมและคงจะได้มีการปรับปรุงบ้านเมืองให้ดีขึ้น เพราะเมื่อพิจารณาถึงการสร้างเมืองสุรินทร์ที่ประกอบด้วยกำแพงดินเป็นชั้น ๆ และมีคูน้ำล้อมรอบตัวเมือง ในสมัยโบราณซึ่งไม่มีเครื่องจักรกลหรือเครื่องทุ่นแรง เช่นในปัจจุบันแล้วคงต้องใช้คนจำนวนมากและใช้ระยะเวลาในการสร้างนานพอสมควรจึงจะสำเร็จ (สิงหะ ชัยยจ. ม.ป.ป. : 2)

ปัจจุบันสภาพของกำแพงเมืองสุรินทร์ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจนแทบจะไม่มีเหลือไว้แล้ว ถนนภายในตัวเมืองแต่เดิมมีสภาพเป็นทางเกวียนคดเคี้ยวเลี้ยวไปมาตามคุ่มบ้านต่าง ๆ ปัจจุบันได้มีการสร้างถนนขึ้นใหม่ เช่นถนนชนสาร สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2434 โดยเอาชื่อของหลวงชนสารซึ่งเป็นข้าหลวงกำกับราชการเมืองสุรินทร์ เป็นชื่อถนนเพื่อเป็นอนุสรณ์ (เครือจักร ศิริบุญภาค. 2534 : 31)

จะเห็นในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์จึงเป็นดินแดนที่หน้าอกของขอม เพราะมีกำแพงดินเป็นชั้น ๆ และมีคูน้ำล้อมรอบตัวเมือง ตลอดจนโบราณสถานเก่าแก่เช่นปราสาทหินเป็นหลักฐาน ต่อมาจึงมีชาวส่วยอพยพเข้ามาในดินแดนแห่งนี้ ภายหลังมีชาวเขมรจากกัมพูชาอพยพหนีภัยสงครามมาอยู่ทำให้อำเภอเมืองสุรินทร์มีภาษาพูด และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะอำเภอเมืองสุรินทร์ จึงเป็นแหล่งที่มีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่นำศึกษาอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทย นอกจากนี้ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมของชาวสุรินทร์ ก็มีความแตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่น ๆ ในแง่ของระเบียบการประกอบพิธีกรรมซึ่งล้วนแต่มีปริศนาต่อสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีกรรมนั้น ๆ อันมีความหมายในเชิงของหลักธรรม ส่วนวัฒนธรรมด้านเพลงพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นบ้านนั้น ก็มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะภาษา เนื้อหา รูปแบบในการเล่น จะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมได้เป็นอย่างดี

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านของไทย

ความสำคัญของเพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในสังคมมนุษย์ เพราะเพลงเป็นเรื่องของการบันทึกความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ อุดมการณ์ ตลอดจนความเป็นอยู่ของกลุ่มสังคมที่เป็นเจ้าของเพลง ซึ่งเป็นการถ่ายทอดลักษณะวัฒนธรรม ประเพณี วิถีกรรมต่าง ๆ ไว้ในบทเพลงนั้น ๆ เพื่ออนุชนรุ่นหลังจะได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของตนเองจากเพลงพื้นบ้านได้ เพลงพื้นบ้านยังมีบทบาทสำคัญในการกล่อมเกลอบุปนิสัยใจคอของประชาชนให้เป็นผู้มีจริยธรรม ศีลธรรม เพราะในบทเพลงได้สอดแทรกคติคำสอนทางพุทธศาสนาไว้มากมาย นอกจากนี้เพลงพื้นบ้านยังช่วยผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยในการประกอบกิจการงานในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย จารุณี กองพลพรม ได้ศึกษาคุณค่าของเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านให้ความเห็นว่า บทเพลงและการละเล่นพื้นบ้านเป็นกิจกรรมอันดับแรกที่ทำให้ชาวบ้านได้รับความบันเทิงใจ เนื้อความ ในบทเพลงสะท้อนให้เห็นสภาพที่ชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ (จารุณี กองพลพรม. 2527 : 157)

เพลงพื้นบ้านมีความเก่าแก่สืบทอดจากปากต่อปากมาหลายชั่วอายุคน โดยอาศัยการจดจำ ไม่มีกำหนดที่แน่นอน แต่เป็นที่ยอมรับและถ่ายทอดกันอย่างแพร่หลาย ลักษณะเด่นของเพลงพื้นบ้านคือ ความเรียบง่ายและมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น คือ ความเรียบง่ายนั้นปรากฏอยู่ในรูปแบบและทำนองความเรียบง่ายของรูปแบบ คือ การซ้ำคำ ซ้ำวรรค ซ้ำโครงสร้างของจังหวะสัมผัส (Isorhythmic Structure) ภาษาที่ใช้เป็นภาษาพูดธรรมดา ส่วนความเรียบง่ายในท่วงทำนองคือทำนองไม่ซับซ้อน มีระดับเสียงซ้ำไปซ้ำมา (Recurring tone) มีจังหวะหยุด (Internal)

ที่แน่นอน จึงง่ายและสะดวกต่อการจดจำ ส่วนลักษณะเฉพาะถิ่นปรากฏอยู่ที่ภาษา ที่รจนา ท่วงทำนอง ภาพลัษณ์ที่สะท้อนอยู่ในเนื้อหาของบทเพลงและแก่นเรื่อง (Theme) ที่เป็นสากล (สุภิญญา สัจฉายา. 2525 : บทนำ) เพลงพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่สามารถถ่ายทอดปรัชญา ความนึกคิดของชาวบ้านหรือกลุ่มชน ได้อย่างใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด เนื่องจากผลผลิต บางความคิดที่ผ่านขบวนการกลั่นกรองมาน้อยกว่าวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทอื่น การศึกษาเพลง พื้นบ้านของกลุ่มสังคมต่าง ๆ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในกลุ่มชนเป็นเจ้าของได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การศึกษาบทบาทของเพลงพื้นบ้านจึงเป็นการศึกษาถึงแก่นแท้ของมนุษย์อันเกี่ยวเนื่องกับชีวิตของ สังคม (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2530 : 1)

ที่มาของเพลงพื้นบ้าน

1. สภาพสังคม ธรรมชาติของมนุษย์ที่อาศัยในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมเมือง หรือสังคม ชนบท ย่อมมีความต้องการแสวงหาความบันเทิงใจหรือต้องการผ่อนคลายอารมณ์ แต่ในขณะเดียวกัน ความต้องการที่จะแสดงออกนั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับของสังคม คือเป็นไปตามความนิยมของกลุ่ม การศึกษาเพลงพื้นบ้านของแต่ละภาคในประเทศไทยน่าจะ ได้พิจารณาพื้นฐานของสภาพสังคม ดังเช่น สังคมเกษตรกรรม จะมีการร้องเพลงเกี่ยวข้าว พลองร้องเพลง พลองเกี่ยวพาราสิ ยั่วเข้ากัน เวลาเข็นเล็กลูกเกี่ยวข้าวจะเล่นเพลงเกี่ยวข้าวที่เรียกว่า เต็มกำรำเคียว มักเกี่ยวกันตั้งแต่เช้า พอสายหยุดพักแล้ว ไปเกี่ยวใหม่ตอนบ่าย ดังตัวอย่างเพลงเกี่ยวข้าวของภาคกลางที่ปรากฏร้องเล่นกัน แพร่หลาย (เอนก นาวิกมูล. 2523 : 230)

เกี่ยวเถิดหนาแม่เกี่ยว

อย่ามีวแลเหลียว

เคียวจะบาดมือเอ๋ย

คว่ำเถิดหนาแม่คว่ำ

รับตะปิงให้คิงคันทา

จะได้หลุดจากันเอ๋ย

เกี่ยวข้องกับแม่ยาย	ผักบั้งหญ้าหวาย
พื้นที่ปลายกำแพง	
เกี่ยวข้องกับแม่ควัว	ผักบั้งสันตะวา
ควัวให้เต็มกำแพง	

การร่วมแรงร่วมใจกันทำงานของชาวบ้าน เรียกว่าลงแขก แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนบ้าน ปลูกฝังความสามัคคี ซึ่งจะหาไม่ได้ในสังคมเมือง การทำงานจะเห็นคเหน้อย แต่ถ้าได้เปล่งร้องเพื่อคลายเหนื่อยนั้นบ้างก็จะทำงานด้วยความเพลิดเพลิน อีกทั้งผู้ทำงานจะรู้สึกสนุกสนานกับงาน และผู้ร้องจะได้รับความเพลิดเพลินจากสัมผัสเสียงตนด้วย เพลงอาจจะมี ความสนุกสนาน โดยการหยิบยกเหตุการณ์บ้านเมืองเข้ามาแทรกหรืออาจจะเรียไรเงินตามบ้านร้านค้า ตลาด หรือถนนหนทาง การหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้นคือความเปลี่ยนแปลงของเพลงพื้นบ้าน ตามสภาพสังคม

2. ความเชื่อ การดำรงชีวิตของชาวบ้านผูกพันกับความเชื่อถือและความศรัทธาในศาสนา ชาวบ้านพยายามสร้างศิลปะ การละเล่นและการแสดงเพื่อสนองกับความต้องการทางจิตใจ เราจึงมีศาสนสถาน ภาพเขียน วรรณกรรม รูปปั้น การแกะสลัก ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ มากมายที่สะท้อนความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนา การเล่นของชาวบ้านที่เป็นการเข้าทรง เช่น การเล่นแม่ศรี นางซ้าง นางตั้ง นางสาก เหล่านี้แสดงให้เห็นความเชื่อถือในวิญญาณ ภูตผี แม้กระทั่งการละเล่นและการแสดงของชาวบ้านบางชนิดก็สะท้อนให้เห็น ประเพณี และความเชื่อถือผีของชาวบ้าน เช่น ภาคเหนือมีการพ่อนผีมด ผีเม็ง ซึ่งเป็นการพ่อนรำเพื่อสังเวชัยบรรพบุรุษ (จารุณี กองพรพรม. 2527 : 159) จากเหตุผลดังกล่าว ความเชื่อในลัทธิภูตผีวิญญาณ (Animism) นั้นมนุษย์จึงเชื่อว่าจะบันดาลให้ตนได้รับความปลอดภัย ความผาสุก เจริญรุ่งเรือง และความหายหน้าก็ได้ หากด้วยการประพฤติปฏิบัติตนไม่ถูกต้อง เช่น การเซ่นบวงสรวงผีसांगเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

3. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา หลักปรัชญาทางพุทธศาสนามุ่งอธิบายปัญหาต่าง ๆ ตามข้อเท็จจริง ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง ความศรัทธานี้จึงมีผลให้เผยแพร่ต่อไป การได้ฟังพุทธประวัติบางตอนเป็นความเชื่อว่า ได้อิทธิพลแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องเวสสันดรชาดก สังคมชนบทในฤดูเข้าพรรษานิยมสวดสรวัดญะ ด้วยสัมเสียงไพเราะ ลักษณะของบทสวดมี 3 ตอน คือ บทนำ หรือบทไหว้ครูบรรยายเรื่องและบทสรุปรูป หรือบทลา (จารุณี กองพลพรม. 2523 : 255-260) นอกจากนั้น วิทยุ จิตต์ธรรม ได้ให้ความเห็นว่า เพลงชาวบ้านเกิดจากประเพณีศาสนาหรือวัฒนธรรมของชนบทในท้องถิ่น หรือเขตนั้น ๆ นับตั้งแต่ชุมชนได้รับความเจริญไปจนถึงชุมชนที่เจริญแล้ว และมีลักษณะพิเศษไปตามความนิยมของท้องถิ่นนั้นด้วย (วิทยุ จิตต์ธรรม. 2530 : 97)

การศึกษาเรื่องราวสำหรับเพลงพื้นบ้าน เพลงประกอบพิธีกรรมและเพลงเด็กของสังคมใดสังคมหนึ่ง ในแง่ของคติชาวบ้าน จะทำให้รู้จักคนในสังคมนั้นได้ว่ามีความเป็นอยู่ นิสัยใจคอ วัฒนธรรมนิยมประเพณีว่าเป็นอย่างไร (สุมาลย์ เรื่องเดช. 2522 : 2-3) นั่นก็เนื่องมาจากสภาพของการดำรงชีวิตของสังคม เช่น เพลงพื้นบ้านของอีสาน เกิดขึ้นจากการดำรงชีวิตของคนอีสานอันเป็นธรรมชาติที่สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีสานในสมัยก่อน (วิมา วิสัณเฑ. 2527 : 27) เพลงพื้นบ้าน นอกจากจะมีสาเหตุมาจากที่กล่าวแล้วข้างต้นก็ตาม แต่จุดมุ่งหมายของเพลงพื้นบ้านประการสำคัญ คือ เพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจ ผักผ่อนหย่อนใจ เพลงพื้นบ้านได้พัฒนาตามสภาพของสังคม อนาคตเยาวชนคนไทยจะไม่รู้จัก เพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงอีแซว เพลงหมอลำเรื่อง เพลงโคราช เพลงกันตรึม เพลงบอก เพลงซอ แต่กลับจะรู้จักเพลงสตริง โพลคซอง เพราะสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยเฉพาะระบบทุนนิยม มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ค่านิยม และโลกทัศน์ ของคนไทยในปัจจุบัน ที่ทำให้ศิลปะด้านเพลงพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นบ้านแตกต่างไปจากอดีตอย่างมาก

ลักษณะของเพลงพื้นบ้าน

การรจนาถ้อยคำเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึก และความคิดเป็นคุณสมบัติสำคัญของมนุษย์ในกลุ่มชาวบ้าน ถ้อยคำที่รจนาขึ้นล้วนนิยมนำเสนอออกมาในรูปของการถ่ายทอดปากเปล่า หรือที่เรียกว่าตามประเพณีมุขปาฐะ มีลักษณะทั่วไปดังต่อไปนี้ (สุมาลย์ เรื่อง เศษ. 2522 : 20-60)

1. เพลงพื้นบ้านเป็นงานของชาวบ้าน ซึ่งสืบทอดมาโดยการเล่าจากปากต่อปาก อาศัยการฟังและจดจำไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ข้อที่น่าสังเกตก็คือแม้ว่าเพลงพื้นบ้านจะสืบทอดมาตามประเพณีมุขปาฐะดังกล่าว แต่มิได้หมายความว่าเพลงทุกเพลงจะมีต้นกำเนิดโดยชาวเมือง หรือจากการร้องเพลงปากเปล่าเท่านั้น ชาวบ้านอาจได้รับเพลงบางเพลงมาจากชาวเมือง แต่เมื่อผ่านการถ่ายทอดโดยการร้องปากเปล่า และการท่องจำนาน ๆ เข้าก็กลายเป็นเพลงชาวบ้านไป ตัวอย่างเช่น เพลงกลุ่มเด็กภาคกลางบางเพลงนำมาจากบทร้องส่งของละครร้อง ดังเนื้อเพลงอิเหนาชมสวน ที่ศาสตราจารย์พะออบ โปะะกฤษณะ และคณะ รวบรวมได้จากนครปฐม มีความว่า

ตัวเอ๋ยตัวพี่	องค์ระเด่นมณฑรีรุ่งฟ้า
ลอบลักบุษยามา	ลงในน้ำมะศรี
เสด็จเข้าไป	แก้มสงสัยในกรุงศรี
บุษบานารี	ก็จะไปชมสวนศรีอุทยาน
เสด็จขึ้นรถทอง	เรืองรองฤทธิ์
เข้าไปในสวนศรี	เทวีแม่ก็ชมบุษมา
เด็ดเอาดอกกระดังงา	ก็ร้อยแล้วถนอมใบ

2. เพลงพื้นบ้านเป็นเพลงที่ไม่มีกำเนิดแน่นอน เนื่องจากสืบทอดกันมาจนไม่ทราบต้นตอแน่ชัด

3. เพลงพื้นบ้านเป็นเพลงของกลุ่มชน คนในสังคมมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของบทเพลง ชาวบ้านรวมกันขับร้องหรืออย่างน้อยเคาะฟิ่งและรู้จักเนื้อเพลง เป็นต้นว่าเพลงในทุ่งนาและลานนวดข้าว เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงสงพ่าง เพลงพวนพ่าง เป็นเพลงที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันของชาวนา ชาวนามีส่วนร่วมในการร้องเพลงได้ตอบกันเนื้อร้องจึงสั้นและง่ายต่อการได้ตอบคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้ร้องในขณะนั้นก็เป็นผู้คู่ คอยร้องรับและให้จังหวะ

4. เพลงพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นเพลงที่มีเนื้อร้องและทำนองไม่ตายตัว เนื้อร้องหรือบทเพลงสามารถขยายออกไปได้เรื่อย ๆ หรือตัดทอนให้สั้นเข้าก็ได้ตามใจคนร้อง เราจึงพบเสมอว่า เพลงพื้นบ้านเพลงเดียวกัน แต่มีเนื้อความแตกต่างกัน เช่น เพลงกล่อมเด็กที่ชื่อเจ้าขุนทอง เป็นเพลงกล่อมเด็กที่แพร่หลายมากเพลงหนึ่ง และเป็นเพลงที่มีสำนวนแตกต่างกันมากที่สุดเพลงหนึ่ง เช่น เพลงขุนทอง สำนวนที่แพร่หลายมาก

วัดเอษวัด โบสถ์	ตาล โตนดเจ็ดต้น
ขุนทอง ไปปล้น	ปานจะนี้ไม่เห็นมา
คดข้าวใส่ห่อ	ถ่อเรือไปหา
เขาก็รำลือมา	ว่าขุนทองตายแล้ว
เหลือแต่กระดูกแก้ว	มักรักจะไปปลง
ขุนศรีถือฉัตร	ยกกระบี่ตรึงทอง
ถือท้ายเรือหงส์	ปลงศพ เจ้าขุนทอง

5. เพลงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีความเรียบง่าย ความเรียบง่ายนั้นเป็นปรากฏอยู่ในถ้อยคำการร้องและการแสดงออก ความเรียบง่ายในถ้อยคำคือการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารและความเรียบง่าย ๆ ที่ชาวบ้านใช้โดยทั่วไปไม่ใช่ศัพท์สูงที่ต้องแปล ดังตัวอย่าง เพลงเรือสำนวนหลวงพ่อฟ้า

จะเลี้ยงสัตว์อภิษฐาน	ขอให้ เป็นพยานจะคลาดไป
ถ้าน้องเป็นน้ำ ตัวพี่จะตามเป็นปลา	มันจะได้ เห็นอร่าพี่ชาย
ถ้าน้องเป็นข้าว พี่จะขอเป็นเคียว	พี่จะ ได้ตามไปเกี่ยว ฉาดไป
หากถ้าน้องเป็นไม้ พี่จะขอเป็นผก	จะได้ ขึ้นอก ขึ้นใจ

ความเรียบง่ายในการร้องก็คือ มีการร้องซ้ำคำ ซ้ำวรรค ซ้ำร้องทวนวรรคเดิม เพื่อทอดเวลาคิดวรรคต่อไป หรือมีทำนองหลักเพียงทำนองหลักเดียว ร้องซ้ำไปซ้ำมาหลายเที่ยว อาจเป็นการร้องรับของลูกคู่ก็ได้ การร้องซ้ำนั้นอาจอยู่ที่ท่วงของพ่อเพลง แม่เพลงดังตัวอย่าง การร้องซ้ำนั้นอาจอยู่ที่ท่วงของพ่อเพลง แม่เพลงดังตัวอย่างการร้องซ้ำของลูกคู่ เพลงพวงมาลัย สำนวนนายไสว วงษ์งาม

เอื้อระเหยลอยมา	ลอยมาก็ลอยไป
ลูกคู่ : เอื้อระเหยลอยมา	ลอยมาก็ลอยไป
รักจะเล่นให้เต็นเข้ามา	พ่อคุณจะเข้าอยู่โย
พวงเอษมาลัย	รักกันไม่ไหวเลยเอย

อีกอย่างก็คือ เพลงพื้นบ้าน ไม่มีการบันทึก โน้ตดนตรีจริง ไม่มีทำนองที่ถูกต้องที่สุด เพราะฉะนั้นเราจะพบว่าเพลงพื้นบ้านชนิดเดียวกัน แต่มีลีลาการร้องแตกต่างกันออกไปได้หลายทาง

6. ความเรียบง่ายในการร้องและการเล่น สมบัติดั้งเดิมของมนุษย์ คือ ความไม่มีอะไรเป็นปฐม แล้วจึงค่อย ๆ คิดหาอะไรมาเพิ่มให้แก่ตัวเองมากขึ้น ๆ ทีละน้อย จนในที่สุดจากเพลงที่ร้องกันแค่เพียงปากก็กลายเป็นวงดนตรีวงใหญ่ มีเครื่องดนตรีมาร่วมด้วยเป็นร้อย ๆ ชิ้น เพลงพื้นเมืองยังคงยึดถือลักษณะดั้งเดิมของมนุษย์เอาไว้ ชื่อนี้ เราอาจจะมองเห็นว่า เพลงพื้นบ้าน เพลงพื้นเมืองขาดการปรับปรุงและขาดวิวัฒนาการ ดังนั้น เพลงพื้นเมืองจึงเลือกทางของตัวเอง

ในแบบหลังเพราะสภาพ การดำเนินชีวิตมาช่วยเป็นตัวกำหนด ดังนั้นจึงไม่ยากเลยที่จะเห็นชาวบ้าน หรือชาวเพลง "ทำเพลง" โดยไม่ต้องตระเตรียมอะไรเป็นการใหญ่โตนัก ส่วนที่จะช่วยให้เพลง ไพเราะนอกจากจะขึ้นอยู่กับการใช้ถ้อยคำแล้ว เขาได้ใช้มือหรือเครื่องประกอบจังหวะง่าย ๆ เช่น กรับ ฉิ่ง กลอง หรือเพลงกล่อมเด็กก็ใช้

7. การเน้นความสนุกสนานเป็นหลัก ลักษณะของคนไทยตามที่นักสังคมวิทยาเขียนไว้ คือ เป็นคนชอบสนุกไม่ค่อยทุกข์ร้อน จิตหมายเหตุของฝรั่งก็บ่งชี้ลักษณะนี้อยู่เสมอ แม้งานศพก็ยัง อดสนุกไม่ได้ จนการสวดศพหุ้สก็ต้องมีไว้เป็นเพื่อนยามเศร้า เพลงพื้นเมืองซึ่งเป็นส่วนประกอบ ของสังคมสนุก จึงมีเนื้อหาท่วงทำนองชนบทก็ไม่ต่างไปจากมหรสพบนเวที เวลาเทศน์กัณฑ์ซุก กัณฑ์มหาพน ก็เลยไม่ต้องหยุดถึง เพราะชาวบ้านฟังแล้วครื้นใจ ติดกัณฑ์เทศน์กันให้รับพรรับ

เพลงพื้นเมืองเราจึงมักเน้นอยู่ 2 อย่าง ซึ่งจะออกมาในรูปของการใช้ถ้อยคำ การใช้ถ้อยคำสองแง่สองง่าม และการเว้นเสี้ยวซึ่งเรียกทุกข์มาก ๆ เช่น

1. การใช้ถ้อยคำสองแง่สองง่าม เช่น เพลงฉ่อย ของโรงหนังวัดเกาะ เมื่อฝ่ายชายเกริ่น ฝ่ายหญิงได้ยินเสี้ยวก็ร้องตอบออกมาว่า

พี่เอ๋ยพี่มาถึงจะมาฟังของรัก	แม่หนูยังหนัก น้ำใจ
ไฉ่ตรงแฉ่งในหอผ้า	พี่เอ๋ยแกอย่าได้หมาย
พี่ฟังเงินจะกอง	พี่ฟังทองให้
พี่จะฟังอีแปะ	จนใจน้องแกะไม้ไหว (เอ๋ฮ่า)

เพลงชาวบ้านที่เล่นกันในลักษณะนี้ ซึ่งถือว่าไม่ใช่เรื่องหยาบโลน แต่ถือว่าเป็นความมีไหวพริบ โดยการพลิกเพลง

8. การเว้นเสี้ยวซึ่งเรียกทุกข์มาก ๆ ระหว่างความสนุกกับความทุกข์ คนเรา ต้องเลือกอย่างแรกก่อนเสมอ บทเพลงชาวบ้านก็เช่นกันเมื่อเทียบเนื้อหาในบทเพลงแล้ว ส่วนที่

กล่าวในเรื่องราวแห่งความทุกข์ที่มีเปอร์เซ็นต์น้อยกว่าความสนุกและบางครั้ง ความทุกข์ที่นำมา ร้องก็เป็นการสมมุติขึ้นเพียงเพื่อเปลี่ยนและคืนอารมณ์คนฟัง

เหมือนอย่างเพลงเรือดอนที่สามี่เก่ากลับบ้าน เมื่อมาถึงบ้านก็ต้องหตุใจที่บ้าน รกร้าง เพราะไม่มีใครดูแลถึงจะพรรณาคความเปลี่ยนแปลงความเหงาหงอย เพื่อเรียก ความสงสารเพียงใด พ่อเพลงก็ยังอดสอดใส่ลักษณะที่เล่นเข้าไปไม่ได้ เช่น (เอนก นาวิกมูล. 2523 : 84)

9. เพลงพื้นเมืองมีรูปแบบในการร้องคล้ายคลึงกัน ลักษณะรูปแบบของการร้องเพลง พื้นเมือง ส่วนมากจะแยกได้เป็นการร้องเพลงโต้ตอบกันอย่างสั้น และเพลงโต้ตอบอย่างยาว ส่วนเพลงที่ร้องโต้ตอบกันอย่างสั้นนั้นส่วนมากจะเป็นเพลงสั้น เพราะสำหรับผู้ที่ไม่ใช่เพลงอาชีพ ร้องกันคนละสี่ห้าวรรค ก็ลงเพลงเสียเป็นเพลงที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ร้องกันอย่างง่าย ๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงเนื้อสั้นจึงไม่จำเป็นจะต้องมีพิธีรีตองในการร้อง เมื่อเล่นที่ตั้งวงเข้าร่วม ร้องได้เลย จะมีสัมผัสเพียงวรรคสองวรรคเท่านั้น เช่น

ชายร้องเพลงระบำ

ระบำวัดไทรเล่าเอย	ระบำวัดหลวง
เห็นสาว ๆ เดิมา	แม่ใส่ระย้าคุ้มหูควง
ระบำวัดหลวง	เขาก็รำงามเอย

หญิงร้องว่า

ระบำทางไหลเล่าเอย	ระบำบ้านกล้วย
รูปร่างอย่างนี้	เศษจะมีเมียสวย
ระบำบ้านกล้วย	เขาก็รำงามเอย

เพลงพื้นบ้าน หรือเพลงพื้นเมืองของชาวบ้านจากการสังเกตดังกล่าวมาแล้ว จะพบว่า มีลักษณะเด่นอยู่ที่ความเรียบง่ายในการใช้ถ้อยคำ วิธีการร้องและการเล่น ซึ่งเป็นสมบัติดั้งเดิมในลักษณะนิสัยของมนุษย์ โดยมีวิธีการเล่นที่ง่าย ๆ สถานที่ร้องเล่น เช่น ลานวัด ลานบ้าน ส่วนการคิดถ้อยคำในการร้องนั้น จะเป็นถ้อยคำในลักษณะกลุ่มเสียง เป็นวรรคตอนเพื่อให้ลงจังหวะกว่าคิดเป็นคำ ๆ หรือบางทีก็อาจจะเป็นกลอนเดียวกัน แต่ใช้ไหวพริบ หรือความชำนาญในการชักย้ายคำให้ร้องได้หลายทำนอง หรือเพิ่มลดคำหรือเปลี่ยนแปลงตำแหน่งการสัมผัส ซึ่งอาจจะมีการสัมผัสสระเดียวกันหมดในวรรคท้ายของบท เช่น ลงโอ ก็ใช้โอไปเรื่อย ๆ ลงอา ก็ใช้อาไปเรื่อย ๆ นอกจากนี้เพลงพื้นบ้านก็มีการเล่นสัมผัส ซึ่งช่วยให้เพลงพื้นบ้านมีค่ามากขึ้น ในด้านความไพเราะ เราจะพบลักษณะนี้ได้ทั่วไปกับเพลงพื้นบ้านของไทย ส่วนรูปแบบของการร้องนั้น แยกได้สองลักษณะคือ การร้องเพลงโต้ตอบอย่างสั้น และเพลงโต้ตอบอย่างยาว ประการที่สองนี้ต้องให้ผู้ร้องที่มีความสามารถ และชำนาญด้านเนื้อหาและกลอนสัมผัส ผู้มีความชำนาญเช่นนี้ คือนวทพอมแม่และแม่เพลงนั่นเอง

การแบ่งประเภทของเพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพราะฉะนั้นอาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า เพลงพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น หรือแต่ละกลุ่ม ย่อมมีความแตกต่างกันไป เนื่องจากชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ไม่เหมือนกัน เช่น ชาวบ้านโกลีภูเขา ย่อมจะมีความเป็นอยู่ไม่เหมือนกับชาวบ้านที่อยู่ใกล้ทะเล เพราะสภาพภูมิศาสตร์ต่างออกไป ดังนั้น ชาวบ้านจึงต้องสร้างวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของตน จึงจะดำเนินชีวิตต่อไปได้ ดังนั้น การจัดหรือแบ่งประเภทของเพลงพื้นบ้านจึงอาจแบ่งได้หลายวิธีตามปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะของการเล่น ดังที่ สุกัญญา ภัทราชัย ได้แบ่งประเภทของเพลงพื้นบ้านตามปัจจัย ดังต่อไปนี้ (สุกัญญา ภัทราชัย. 2525 : 349-350)

1. แบ่งตามเขตพื้นที่

เป็นการแบ่งตามสถานที่ที่ปรากฏเพลง อาจเป็นกว้างที่สุดเป็นภาค ๆ เช่น เพลงพื้นบ้าน ภาคเหนือคือ ชาวซอจ้อย เพลงพื้นบ้านภาคกลางคือ เพลงฉ่อย เพลงลำตัด ฯลฯ เพลงพื้นบ้านภาคใต้คือ เพลงบอก เพลงโนราห์ เพลงเรือ ฯลฯ เพลงพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ หมอลำ เพลงโคราช เพลงกันตรึม อาโย เจริญ เป็นต้น หรืออาจจะแบ่งย่อยออกไปอีกเป็น จังหวัด อำเภอ ตำบล เช่น เพลงพื้นบ้านจากตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี นครสวรรค์ เพลงพื้นบ้านอำเภอพนมทวน กาญจนบุรี เป็นต้น

2. แบ่งตามกลุ่มวัฒนธรรมของผู้เป็นเจ้าของเพลง

เป็นการแบ่งตามกลุ่มวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ เช่น ชาวอีสานมีเพลงพื้นบ้านเพลงพื้นเมืองและการละเล่นพื้นเมืองที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะสภาพภูมิศาสตร์ และขนบธรรมเนียมประเพณี ของแต่ละท้องถิ่น แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราช กลุ่มวัฒนธรรมกันตรึม และกลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ (เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2530 : 67) หรือแบ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราช กลุ่มวัฒนธรรมไทยเขมร กลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว เพลงพื้นบ้านกลุ่มไทยพุทธ เพลงพื้นบ้านกลุ่มไทยมุสลิม เป็นต้น

3. แบ่งตามโอกาสที่ร้อง

เป็นเพลงที่ร้องตามฤดูกาล หรือเทศกาลและเพลงที่ร้องเล่นได้ทั่วไปไม่จำกัดโอกาส เช่น เพลงที่ร้องในฤดูกาลเก็บเกี่ยว ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงสง่างาม (ภาคกลาง) เพลงนา (ภาคใต้) สำหรับเพลงที่ร้องในตรุษสงกรานต์ คือ เพลงบอก (ภาคใต้) เพลงร่ายพรรษา (กาญจนบุรี) เพลงตรุษ (สุรินทร์) ส่วนเพลงที่ร้องได้ทั่วไปไม่จำกัดโอกาส คือ เพลงโคราช ซอหมอลำ เป็นต้น

4. แบ่งตามเพศของผู้ขับร้อง

เพลงแต่ละบทจะใช้ร้องสำหรับหญิง สำหรับชาย เช่น เพลงสวดสรภัญญ์ของอีสาน

เป็นเพลงของผู้หญิง เพลงที่ร้องในพิธีกรรมงานศพ เช่น เพลงกาหลอ (ภาคใต้) เพลงตุ้มโอง (สุรินทร์) สวดมาลัย (ภาคใต้) เป็นเพลงเฉพาะผู้ชาย

5. แบ่งตามวัยของผู้ขับร้อง

การขับร้องเพลงพื้นบ้านบางครั้งก็แบ่งตามวัยของผู้เล่นขับร้อง เช่น เพลงเด็ก สำหรับเด็กร้องเล่น เพลงผู้ใหญ่ สำหรับผู้ใหญ่ขับร้อง เช่น เพลงจำจ๊ะมะเขือเปราะ เป็นเพลงเด็ก ขอ หมอลำ เพลงฉ่อย เป็นเพลงผู้ใหญ่ เป็นต้น

6. แบ่งตามความสัมพันธ์ของบทเพลง

ลักษณะการขับร้องเพลงพื้นบ้านไทยส่วนมากมักจะมีรูปแบบของการร้องเพลง ที่คล้ายคลึงกัน เช่น เพลงโต้ตอบกันยาวและเพลงโต้ตอบสั้น เพลงโต้ตอบยาว ได้แก่ เพลง เรือ เพลงระบำบ้านไร่ เพลงพวงมาลัย เป็นต้น เพลงโต้ตอบสั้น ได้แก่ เพลงระบำ เพลง ส่างฟาง เพลงพินฐาน เพลงเต็นท์กำรำเคียว เป็นต้น (เอนก นาวิกมูล. 2531 : 79)

7. แบ่งตามจุดประสงค์ในการร้อง

แบ่งตามจุดประสงค์ในการร้อง เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงขู่เด็ก เพลงปลอบเด็ก เพลงล้อเล่นในหมู่เด็ก เพลงประกอบการเล่น เพลงให้พร (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2530 : 85) นอกจากนี้ก็จะมี การแบ่งตามลักษณะของการขับร้อง เช่น เพลงปฏิพากษ์ ซึ่งเป็นเพลงที่ชาย หญิง ร้องโต้ตอบกันไปมา เป็นเรื่องราวของการเกี้ยวพาราสี มีการชิงไหวพริบ และเพลงประกอบ พิธีกรรม (สุกัญญา ภัทราชัย. 2525 : 1-2)

8. แบ่งตามจำนวนผู้ร้อง

เพลงพื้นบ้านแต่ละประเภท แบ่งตามจำนวนผู้ร้องหรือผู้เล่นเป็นการขับร้อง เป็นหมู่ และเดี่ยว เช่น เพลงเต็นท์กำรำเคียวเป็นการขับร้องเป็นหมู่ หญิง 5 ชาย 5 เพื่อ ร้องให้ครบทำนองเพลง เพลงฉ่อยและลำตัด ร้องเป็นหมู่ แต่บางครั้งก็ร้องเป็นคู่ ๆ หมอลำกลอน ขับร้องเดี่ยวโดยเล่นเป็นคู่ร้องแก้ใจท์กันไปมาส่วนเพลงซอค่าว (ภาคเหนือ) ขับร้องเดี่ยว เป็นต้น (สุนันทา ไสร์จัจ. 2516 : 129-191)

การขับร้องเพลงหรือการเล่นเพลงแบ่งออกเป็นหลายประเภทตามสภาพภูมิศาสตร์ของเขตพื้นที่ตามกลุ่มวัฒนธรรม หรือตามวัยและโอกาสที่ขับร้อง มนุษย์ร้องเพลงโดยมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน เช่น เพลงกล่อมเด็ก ไม่ได้แคบอยู่เฉพาะเพื่อขับกล่อมให้เด็กหลับสบาย แต่มีทบนิยามในการเล่นเพลงตามโอกาสและจุดมุ่งหมายที่กว้างกว่า เช่น เล่นเป็นบทปฏิพากย์ ร้องตอบโต้แก่คารมกัน เพื่อแสดงความรอบรู้ และไหวพริบ นอกจากนี้จุดมุ่งหมายในการร้องเพลงก็ยังตอบสนองสังคม โดยการชี้แนะแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นด้วย โดยเฉพาะพ่อเพลง แม่เพลง ที่มีความสามารถที่จะโน้มน้าวจิตใจผู้คนให้คล้อยตามได้ และเพลงพื้นบ้านยังทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชน โดยการกระจายข่าวสารในสังคมได้เป็นอย่างดีจึงอาจกล่าวได้ว่า เพลงพื้นบ้านแต่ละประเภทมีความสำคัญในการสร้างความรู้สึกร่วมกันอันดีต่อกันแก่คนในสังคมทุกสังคมได้

เพลงพื้นบ้านของไทย

ลักษณะเนื้อหาของเพลงพื้นบ้านไทยนั้น ส่วนมากเป็นการเกี่ยวพาราสี หรือชกถามโต้ตอบกันระหว่างพ่อเพลง แม่เพลง ความเด่นของเพลงอยู่ที่ความไพเราะ คารม หรือถ้อยคำง่าย ๆ แต่มีความหมายกินใจ และไหวพริบปฏิภาณในการร้องกล่าวแก่กัน พ่อเพลง แม่เพลงชาวบ้านได้ชื่อว่าเป็นกวีมุขปาฐะ เพราะสามารถดัดกลอนสดมาร้องโต้ตอบกันได้

เพลงพื้นบ้านของไทยส่วนใหญ่ จะมีเนื้อหาและทำนองง่าย ๆ ร้องเล่นได้ไม่ยากการเล่นจะเล่นกันตามลานบ้าน ลานวัด ในท้องนา และตามลำน้ำ แล้วแต่โอกาสในการเล่น เครื่องดนตรีมีเพียงเครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับ กลอง หรือบางทีก็ไม่มีเลย แต่ใช้การปรบมือสิ่งสำคัญในการร้องอีกอย่างหนึ่ง คือ ลูกคู่ที่คอยร้องรับ ร้องกระทุ้ง หรือร้องสอดแทรกเพลง เพื่อให้เพลงนี้มีความสนุกสนานยิ่งขึ้น (ประเทือง คล้ายสรวรณ. 2531 : 29)

ในการศึกษาเพลงพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นนั้น เมื่อมองให้ลึกกลง ไปถึงภูมิหลังของกลุ่มชนนั้น ๆ แล้ว จึงจะทราบได้ว่าเขาได้มีการสืบทอดวัฒนธรรมมาอย่างไร มีจารีตประเพณีความเชื่อมาอย่างไร อีกสาเหตุหนึ่งเพลงพื้นบ้านเป็นเพลงร้องเพื่อความบันเทิงใจ และอาจจะมีบ่อเกิดจากพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งนับปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่ต่อมาภายหลังความมุ่งหมายเดิมอาจลบลือนหายไป คงไว้แต่เพื่อความสนุกสนานแต่อย่างเดียว

อีกสาเหตุหนึ่งก็ด้วยเนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมด้านการแสดง หรือการเล่นพื้นเมืองหรือพื้นบ้านของไทย เช่น ภาคเหนือมีภูมิประเทศเป็นป่าและภูเขาสูงมาก มีลุ่มน้ำต่าง ๆ ภูมิอากาศดี ทำให้ชาวเหนือเป็นคนยิ้มแย้มแจ่มใส น้ำใจไมตรีดี การละเล่นพื้นบ้านหรือร้องเพลง จึงอ่อนช้อยสวยงามและสำเนียงอ่อนหวาน เชื่อกันว่าได้ช่วยภาคกลางมีภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มดินใหญ่ และมีลุ่มแม่น้ำเหมาะแก่การเพาะปลูก ประชาชนอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ เสร็จจากหน้านาชาวนาก็จะมีการละเล่นรื่นเริง ส่วนใหญ่จะตัดแปลงมาจากชีวิตประจำวัน เช่น เต็มกำรำเคียว เพลงพวงมาลัย ฯลฯ ส่วนภาคใต้ภูมิประเทศทั้งทางตะวันตก และทางตะวันออกติดทะเล ได้ใกล้ชิดกับลมทะเลพัดเสียงคลื่นและมีเขตติดต่อกันมาหลาย อยู่มาก จึงมีลักษณะคล้ายถึงกัน คือ นุดเร็ว ว่องไว เสียงดัง เพราะติดกับคลื่นลม และภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงและลาดต่ำเอียงไปทางแม่น้ำโขง ภูมิอากาศมี 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูแล้ง ประการสุดท้ายนี้ทำให้ชาวอีสานประสพภัยธรรมชาติบ่อยที่สุด จะเห็นความมั่นคงปลอดภัยแห่งชีวิตความเป็นอยู่จึงเป็นปัจจัยสำคัญในเรื่องความเชื่อในลัทธิภูตผีวิญญาณ (Animism) และเนื่องด้วยเหตุนี้จึงย่อมมีการเซ่นสรวงบวงสรวง มีพิธีกรรมในการนับถือเนื่องด้วยเกรงกลัวภัยธรรมชาติ และหันต่อภัยแห่งธรรมชาติ ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนการกระทำย่อมแตกต่างกันไปตามกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามอิทธิพลแห่งความเชื่อของกลุ่มชนตนเอง

เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์

สุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ทางแถบอีสานตอนล่างหรือเรียกว่าอีสานใต้ชนกลุ่มนี้มีศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ที่แตกต่างไปจากชาวอีสานโดยทั่วไป และโดยเฉพาะศิลปะวัฒนธรรมด้านเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านดั้งเดิม มีความเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นชาวจังหวัดสุรินทร์อย่างเห็นได้ชัด ดังที่ภราดร (นามแฝง) ได้กล่าวไว้ว่า ชาวจังหวัดสุรินทร์มีภาษาพูด ประเพณีที่สำคัญทางศาสนา ประเพณีท้องถิ่น และการละเล่นรื่นเริง เช่น เล่นสะบ้า เล่นตรูต (ตรูช) เล่นเซ็งบั้งไฟ และมีการละเล่นที่แตกต่างกว่าที่อื่น ๆ ก็คือ เต็นสาก หรือชาวบ้านเรียกว่า โลดอันเร (เรืออันเร หรือเรืออันเร) (ภราดร (นางแฝง). 2510 : 35-53) นอกจากนี้สมจิตร กัลยาศิริ ยังได้กล่าวถึงเพลงพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ว่า ได้รับอิทธิพลจากเขมร เพราะสุรินทร์มีอาณาเขตติดต่อกับชายแดนกัมพูชา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมด้านความเชื่อเกี่ยวกับการเข้าทรง สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ค่านิยมสำหรับเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านในสมัยโบราณนั้นเป็นที่ชุมนุมพบปะพูดคุยทำความรู้จักในหมู่หนุ่มสาว ก่อให้เกิดความรักและนำไปสู่การเลือกคู่ครองด้วย (สมจิตร กัลยาศิริ. 2524 : 268)

ลักษณะของการละเล่นเพลงพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์

เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านของชาวสุรินทร์มีแบบอย่างอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยเฉพาะซึ่งจำแนกตามลักษณะของการเล่น ได้ดังนี้

1. นาฏกรรมกับนาฏศิลป์
2. สังคีตศิลป์
3. คุรียงศิลป์

1. นาฏกรรมกับนาฏศิลป์

นาฏกรรม คือ ลักษณะการเคลื่อนไหวร่างกาย โดยการรำรำในท่าทางต่าง ๆ ประกอบเสียงดนตรีและการขับร้องไปตามจังหวะและทำนองของบทเพลงเหล่านั้น ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อการสื่อความหมายบางอย่างแก่ผู้ชม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อของสังคมด้วย ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2534 : 31) ได้กล่าวไว้ว่า ศิลปะทางนาฏกรรมเป็นผลผลิตของสังคม ทั้งนี้ก็เพราะว่าผู้ประกอบนาฏกรรมย่อมต้องการสื่อความหมายบางอย่างแก่ผู้อื่น ซึ่งอาจจะเป็นมนุษย์ ผี เทพ เทวดา รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ที่สังคมเชื่อว่าทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิต ดังนั้นการเคลื่อนไหวร่างกายโดยการรำรำ เช่น การฟ้อนผีผดผีเม็ง ของภาคเหนือ การฟ้อนผีฟ้าในภาคอีสาน หรือ การรำกำปณ การรำถวาย เป็นต้น การฟ้อนรำเหล่านี้เป็นการฟ้อนเพื่อถวายแก่ผีในการประกอบพิธีกรรม กฎเกณฑ์ในการเคลื่อนไหวในการรำจึงไม่มีการกำหนดตายตัว ใครเห็น้อยก็หยุด ซึ่งแตกต่างไปจากคำว่านาฏศิลป์ เพราะดูเหมือนจะมีรูปแบบที่สมบูรณ์ในทางศิลปะการรำรำมากกว่า นาฏกรรม จากเหตุผลดังกล่าวมานี้ตรงกับความคิดของ เครือจิตร ศรีบุญภาค (2534 : 94-100) ที่ได้ศึกษาการฟ้อนรำของชาวไทยเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ แล้วพบว่า การฟ้อนรำในยุคแรก ๆ ของชาวจังหวัดสุรินทร์นั้นเกิดจาก ความเชื่อทางศาสนาของชาวบ้านและการเฉลิมฉลองในงานเทศกาลชีวิตของกลุ่มชนเหล่านี้ ผู้คนอยู่กับสถาบันศาสนามากที่สุด เพราะต้องเกี่ยวข้องกับการเกิด การตาย ระบบความเชื่อจากศาสนาพุทธ พราหมณ์ และความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ผสมผสานกลมกลืนได้เข้ามามีส่วนกำหนดค่านิยม ประเพณี ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวสุรินทร์ จึงเป็นบ่อเกิดแห่งการละเล่นประเภทการฟ้อนรำ 2 ประเภท คือ

1. การฟ้อนรำในประเพณีพิธีกรรม เช่น เรือมมมีวต เรือมมองก็วลจองได และเรือมตรช
2. การฟ้อนรำในงานนักขัตฤกษ์ เช่น เรือมอันเร เรือมอาฮัย เรือมกันตริม ระเบ่าลุ่ม ระเบ่ารุ่ม ระเบ่ากะลา เรือมศรีวิไลสมันด์ ระเบ่าชาป่าदान เรือมกะโอบิงตอง เรือมจับกรับ เรือมลิเกเขมร และเจรียงต่าง ๆ

ตั้งจะจำแนกประเภทของการละเล่นดังกล่าวต่อไปนี้ (เครื่องจิตร ศรีบุญภาค.

2534 : 94-100)

ประเภทของการละเล่นเพลงพื้นบ้านที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมของ
จังหวัดสุรินทร์

1. เรื่่อมมมืวด

เรื่่อมมมืวด หรือ เรื่่อมบั้นโจล เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่แรกอยู่ในพิธีกรรมบางแห่งในแถบอีสานใต้เรียกว่า "บองบ็อด" แต่ชาวสุรินทร์นิยมเรียกว่า เรื่่อมมะมืวด เรื่่อม (รำ) หรือโจล (เข้าทรง) มะมืวดนี้เป็นการเล่นที่ประกอบทั้งวงดนตรี การขับร้องและบุคคลภายนอกอาจเข้าร่วมได้ด้วยชาวสุรินทร์มีความเชื่อมาแต่โบราณว่า เรื่่อมมมืวด เป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้อาการเจ็บไข้ได้ป่วย มีอาการทุเลาได้เมื่อจักให้มีการเล่นมมืวด คนป่วยได้ยินเสียงดนตรีกระหึ่ม แทนนั้นมีอาการดีขึ้น ชาวสุรินทร์จึงเชื่อว่าดนตรีสามารถรักษาคนป่วยได้ เพราะเสียงดนตรีมีมนต์ขลังพอที่จะติดต่อกับอำนาจลึกลับของภูตผีปีศาจที่เข้าสิงอยู่ในร่างกายของผู้ป่วย เพื่อให้ภูตผีออกจากร่างกายผู้ป่วยหรือบอกวิธีการรักษาให้หายจากความเจ็บป่วย ตลอดจนเป็นการเสี่ยงทายว่าผู้ป่วยเจ็บป่วยด้วยเหตุอะไร การติดต่อกับภูตผีที่เข้าสิงอยู่ในร่างผู้ป่วยจะต้องมีคนทรง ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่ถือศีล และปฏิบัติตนในทางดีงามและมีการจัดเครื่อง เช่น ดนตรีปราณีต อย่างเรียบร้อย

2. เรื่่อมมองกัวลจองโด

"มองกัวล" แปลว่า มงคลหรือสิ่งที่ดีงาม

"จองโด" แปลว่า ผูกข้อมือ มองกัวลจองโด หมายถึง มงคลผูกข้อมือ คือ การนำเอาฝ่ายเส้นเล็ก ๆ พอให้ผูกกับข้อมือได้ มาทำพิธีกรรมให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ และนำไปผูกข้อมือเพื่อแสดงถึงความผูกพัน ความห่วงใยความเป็นมิตร ความชอบพอ และความพึงพอใจระหว่างผู้ให้ และผู้รับทั้งสองฝ่าย

3. เรีอมตรต (เรีอมตรท)

เรีอมตรตในสมัยโบราณ เรียกว่า เจรีงตรต มีการรำประกอบการ
 ัรบร้ง แต่มีการัรบร้งมากกว่า เป็นประเพณีการเล่นในวันตรุขสงกรรนต์ ซึ่งถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่
 มีการัรบร้งนำ และัรบร้งเป็นหมู่ ผู้เล่นไม่จำเป็นต้องจำกัดจำนวน เดิมัรบร้งเรีงกันเป็นแถว
 ไปอวษรซึ่งกันและกัน ใช้กลองโพนตีประกอบการัรบร้ง มีผู้สูงอายุ (หัวหน้า) ถือจรด (เครื่อง
 ให้จ้งหะด้วยการกระแทกด้ากับพื้นดิน) เดินนำหน้า (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2526 : 161-
 162) ปัจจุบันชาวสุรินทร์นิยมเรีงการละเล่นชนิดนี้ว่า เรีอมตรต หมายถึง รำตรุขนิยมเล่น
 ในประเพณีสงกรรนต์ หรือเพื่อขอบริจาคจตุปัจจัย และนำไปทำบุญที่วัด นิยมเล่นกันในเดือน
 เมษายน เรีอมตรทจะเล่นประกอบกับเรีอมอันเร หลังจากว่างวันจากฤดูเก็บเกี่ยวหรือฤดูว่างงาน
ประเภทของการละเล่นเพลงพื้นบ้านที่เกี่ยวกับงานฌักตฤกษ์ งานฌักตฤกษ์
 หมายถึง งานประจำปีหรืองานสนุกสนานรื่นเรีง ในเทศกาลต่าง ๆ นั้นเอง เครื่องจิตร ศรีบุญนาค
 ได้ศึกษาการฟ้อนรำในงานฌักตฤกษ์ ซึ่งเป็นการละเล่นประจำปีของกลุ่มชนชาวไทย-เขมร ใน
 จังหวัดสุรินทร์ไว้ดังนี้

1. เรีอมอันเร (ลุดันเร)

เรีอมอันเรหรือลุดันเรแปลว่า รำสาก หรือเต้นสาก เป็นการฟ้อนรำ
 ระหว่างชายหญิงที่มีสากดำข้าวเป็นอุปกรณ์ให้จ้งหะในการแสดง นิยมเล่นกันในวันหยุด สงกรรนต์
 ซึ่งเรียกว่า "วันตอม" ชาวสุรินทร์ถือว่าวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนห้า (แคนจต) เป็นวันขึ้นปีใหม่ทาง
 จันทรคติโดยจะหยุดงาน 3 วัน เพื่อพักผ่อนและไปมีสการพระพุทธรูปที่เขาสวาย พอถึง
 วันขึ้น 15 ค่ำ มีการทำบุญตักบาตร จากวันแรม 1 ค่ำ เป็นต้นไป ตามประเพณีให้หยุดงานอีก
 7 วัน เพื่อพักผ่อนในระหว่างวันหยุดประจำปี ชาวบ้านจะมาร่วมสนุกสนานรื่นเรีง จึงเป็นโอกาส
 ให้หนุ่มสาวมีโอกาสใกล้ชิดกัน ด้วยการละเล่นที่เรียกว่า เรีอมอันเร โดยจะใช้สถานที่ เช่น
 ลานวัด หรือลานบ้านที่กว้างพอที่เป็นที่ชุมนุมเล่น เรีอมอันเร

2. เรื่องกันตรึม

กันตรึมเป็นการละเล่นเพลงพื้นบ้านของคนไทยในเขตอีสานใต้ บริเวณที่ใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ในการเล่นกันตรึมจะนำเอา "สโกล" หรือกลองกันตรึมมาใช้ประกอบวงดนตรี เสียงกลองกันตรึมมีจังหวะ โฉ๊ะกันตรึม โฉ๊ะตรึมตรึม ซึ่งชื่อวงดนตรีที่เรียกว่า "กันตรึม" ก็คงมาจากจังหวะของกลองกันตรึมนั่นเอง การแสดงเรื่องกันตรึมจะใช้แสดงในโอกาสทั่ว ๆ ไป ที่เป็นงานมงคลหรือรับแขกที่มาเยี่ยมเยือน

3. เรื่องจับกรับ

เรื่องจับกรับ แปลว่า รำกรับ เป็นการรำที่ใช้กรับเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง โดยรำรำจับร้องประกอบกับเสียงกรับกระทบไม้ เรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า "จ๊กตะลือก" เรื่องจับกรับ มีมานานตั้งแต่สมัยที่เมืองสุรินทร์ยังไม่มีเครื่องรับวิทยุทรานซิสเตอร์ แบบใช้แบตเตอรี่ทุกรูปแบบ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. 2526 : 186) แต่เดิมการเล่นเรื่องจับกรับจะเล่นประกอบในวงกันตรึม โดยถือกรับกระทบกันไปตามจังหวะดนตรี แล้วรำรำประกอบไปด้วยผู้แสดงจะเป็นชายเป็นการรำที่แสดงออกถึงความสนุกสนานเพลิดเพลินให้กับตนเอง โดยแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกร่วมกับทำนองและเสียงเพลง พร้อมกับรำรำโดยกระทบกรับตามจังหวะประกอบในการรำ กรับอาจมีผู้เล่นใจอาสาจะเป็นคู่ลูกคู่ ตบมือ ตีเกราะ และไม่ร่วมด้วยก็ได้

4. เรื่องกโน้มติงต๋อง

กโน้มติงต๋อง แปลว่า ตักแตนตำข้าว เป็นการแสดงเลียนแบบมาจากการเคลื่อนไหวกของตักแตนที่กำลังเกี่ยวพาราสีกัน เรื่องกโน้มติงต๋อง เป็นการรำเลียนแบบท่าทางสัตว์เพื่อความสนุกสนาน

5. เรื่องอาฮัย

เรื่องอาฮัย เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่มีลักษณะเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาว มีบทร้องโต้กลอนระหว่างหญิงชาย เพลงอาฮัยเป็นเพลงปฏิพักษ์ที่ละเล่นกันในประเทศกัมพูชามีลักษณะการเล่นคล้ายเพลงปฏิพักษ์ของภาคกลาง ทั้งด้านโครงสร้างของเพลง และวิธีการแสดง (สกุณา ภัทราชัย. 2525 : 13)

นอกจากการเล่นพื้นบ้านที่กล่าวมาแล้ว จังหวัดสุรินทร์ มีการเล่นที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ตามลักษณะการดำรงชีวิตทางด้านประกอบอาชีพต่าง ๆ โดยนำกีฬาท่างมาประดิษฐ์เป็นการแสดงการฟ้อนรำ เพื่อเอกลักษณ์ของท้องถิ่นดังนี้ (เครือจิตร ศรีบุญนาค. 2534 : 74-90)

1. เรือมศรีพ ไทสมันต์

เรือมศรีพ ไทสมันต์ เป็นการประดิษฐ์ทำรำขึ้นจากขั้นตอนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ไปจนถึงการทอผ้าไหมออกมาเป็นผืน การแสดงเรือมศรีพ ไทสมันต์ เป็นชุดการแสดงที่คิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยคณะครูโรงเรียนอนุบาล และโรงเรียนสิรินธร เพื่อนำไปแสดงที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ ที่จังหวัดสกลนคร เมื่อปี พ.ศ.2525 ทำรำคิดประดิษฐ์ขึ้นมาจากขั้นตอนการของการทอผ้า โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม จนถึงการทอผ้าและนำผ้าออกมาใช้ว่าเป็นผืน

2. ระบำส้ม

ระบำส้มเป็นระบำที่แสดงให้เห็นถึงอาชีพของในการจับปลาของชาวประมง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวแกมพูชา ระบำส้มเป็นการแสดงที่ปรับปรุงมาจากการละเล่นของแกมพูชาที่เรียกว่า (Fishing Dance) เป็นการฟ้อนรำที่สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ โดยนำสภาพชีวิตจริงของชาวแกมพูชาที่มีอาชีพจับปลาในทะเลสาบ Tonal Sap มาคิดประดิษฐ์ทำรำเป็นชุดการแสดงในขณะที่จับปลายังเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวที่รักกันได้มาพบปะคุยกันระหว่างจับปลาด้วย เป็นชุดการแสดงที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวแกมพูชา เครื่องมือที่ใช้ในการจับปลา ลักษณะท่าทาง ตลอดจนลีลาการฟ้อนรำ

3. ระบำกะลา (เรือมตะลือก)

เป็นการระบำที่ปรับปรุงมาจากการละเล่นของชาวเขมรที่ใช้กะละมะพร้าวเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง ชาวแกมพูชานำมะพร้าวมาใช้ระโยชน์ในงานพิธีกรรมของประเทศ

และงานเทศกาลงานทางศาสนา ตลอดจนให้ประโยชน์ทางด้านอาหารประกอบอาหาร และให้ร่มเงา ฯลฯ ศิลปินที่นิยมชมรมชาติได้นำกะละมะพร้าวมาใช้เป็นเครื่องมือในการเล่นเกมส์ด้วยแรงบันดาลใจนี้ มหาวิทยาลัยในพนมเปญได้ประดิษฐ์การรำกะลาขึ้น เกมส์กะลานี้เกิดขึ้นในจังหวัดสเวเวียง และดัดแปลงมาสู่การรำ

แต่เดิมการเล่นเกมส์กะลาจะใช้แสดงในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้และใช้แสดงมากที่สุดในงานแต่งงาน งานหมั้น หรือในช่วงที่เจ้าบ่าวแห่ขบวนขันหมากไปที่บ้านเจ้าสาว ซึ่งในสมัยก่อนจะใช้ผู้ชายมาแสดงคนเดียว แต่ในปัจจุบันจะใช้ผู้แสดงชาย-หญิง จำนวนเท่า ๆ กันในการระกะลา

เนื่องจากการรำกะลาถูกใช้ในพิธีแต่งงาน ดั้งเดิมทำนองที่ใช้ในการเริ่มต้น จึงใช้ทำนอง Sampong (Sambon) และทำนองพื้นเมืองจนจบเพลง ปัจจุบันการแต่งกาย ตลอดจนทำนองเพลงยังคงรักษารูปแบบเดิมเป็นหลัก และเรียกชุดที่ปรับปรุงใหม่นี้ว่า ระบำกะลา หรือ ร็อมตะลือก

4. ระบำร่ม (ร็อมตันยู)

ระบำร่ม เป็นระบำสวยงามชุดหนึ่งที่ใช้ร่มเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง และแสดงให้เห็นลีลาการใช้ร่มประกอบกับอารมณ์สนุกสนานของหนุ่มสาว ระบำร่มหรือภาษาเขมรเรียกว่า ฌร็อมตันยู เป็นการแสดงที่ปรับปรุงมาจากการละเล่นของชาวเขมรอพยพ ที่อำเภอ กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ โดยอาจารย์ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยครูสุรินทร์ ได้ไปชมการแสดงของชาวเขมรที่ศูนย์อพยพ เมื่อ พ.ศ. 2524 และได้้นำการแสดงระบำร่มมาปรับปรุงใหม่ทั้งท่ารำ การแต่งกาย ตลอดจนทำนองเพลงให้กลมกลืนกันและสวยงามขึ้น โดยยึดรูปแบบท่ารำเดิมเป็นหลัก

5. ระบำชาปาदान

ระบำชาปาदान เป็นระบำที่คิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยใช้ทำนองเพลงชาปาदान แล้วบรรจุกำรำประกอบทำนองเพลงที่มีอารมณ์หวานและไพเราะสอดคล้องกับท่ารำ ในปี พ.ศ. 2526 วิทยาลัยครูสุรินทร์ ได้จัดสัมมนาเพลงพื้นบ้าน และการละเล่นพื้นบ้านขึ้น ต่อมาได้นำออกแสดงในงานต่าง ๆ ทั่วไปที่เป็นงานมงคล

จากการศึกษาเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทย-เขมร ในจังหวัด สุรินทร์ พบว่าการละเล่นที่เรียกว่า การฟ้อนรำ ตั้งแต่สมัยโบราณและได้รับการสืบทอดมาจนถึง ปัจจุบันนี้ มีความเกี่ยวข้องกับกับความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มชาวไทย เขมร เช่น เรือมมมืวด เรือมมมอแก้วทองได เรือมตรุช เรือมอาชัย เรือมอันเร เหล่านี้ถือเป็นนาฏกรรมในแง่การสื่อ ความหมาย เพื่อจุดมุ่งหมายใดจุดมุ่งหมายหนึ่งของผู้เล่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงนาฏกรรม ไว้ว่า นาฏกรรมคือการสื่อความโดยอาศัย ร่างกาย, จังหวะ, ทำนอง และหรือถ้อยคำที่เรียกว่า เนื้อร้อง โดยผู้ประกอบนาฏกรรมก็ย่อมต้องการสื่อความหมายบางอย่างแก่ผู้อื่น ไม่ว่าผู้อื่นนั้น จะเป็นมนุษย์, ผี หรือเทพก็ตาม อีกทั้งความหมายใด ๆ จะเป็นที่รับรู้ได้นั้นต้องอาศัยข้อตกลง ที่ขึ้นมาในสังคมหนึ่ง เรียกว่า ชนบประเพณี ศาสนา ความเชื่อ มาตรฐานทางศิลปะ ฯลฯ ดังนั้น คำว่า นาฏกรรม จึงมีความหมายมากกว่าคำว่านาฏศิลป์ เพราะคำว่านาฏศิลป์ดูเหมือนจะสื่อ ความคิดไปในทางที่เป็นมาตรฐานสมบูรณ์พร้อม ซึ่งย่อมจะต้องตายตัวมากกว่า (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2534 : 35)

2. สังคีตศิลป์

สังคีตศิลป์ คือ ลักษณะการละเล่นเพลงพื้นบ้านที่เน้นในทางการขับร้องมากกว่า การร่ายรำ เช่น เจริญ หรือจำเริญ เป็นการขับหรือการแสดงเสียงเป็นทำนองแบบการอ่าน ทำนองเสนาะ ใช้กลอนสดเป็นส่วนใหญ่ ขับขานนิทาน ชาดก อันเนื่องในพุทธศาสนา บรรยาย เหตุการณ์ในอดีต และปัจจุบัน เจริญมีลักษณะการขับคล้ายกับการขับขานวรรณคดีในภาคกลาง เรียกว่าเสภา ภาคเหนือเรียกว่า จ้อย หรือคว่า (กมล เกตุสิริ. 2505 : 184) การเรียก ชื่อการเจริญนั้น จะเรียกตามชนิดของเครื่องดนตรีที่เล่นประกอบการขับร้องหรือการเจริญ นอกจากนี้ก็มีการละเล่นอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า ลิเกเขมร ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาว สุรินทร์ที่เน้นในเรื่องการขับร้องมากกว่าการร่ายรำ ดังต่อไปนี้ (ปิ่น ตีสม : 2535 ; สัมภาษณ์)

1. เจริญนอรแก้ว ผู้แสดงประกอบด้วยชาย 2 คน หญิง 2 คน เจริญ ได้ตอบกัน ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ

2. เจริญปิงนา ผู้แสดงประกอบด้วยชาย 1 คน หญิง 1 คน บางครั้งอาจจะ มีชาย 2 คน หญิง 2 คน เครื่องดนตรีมี กลอง (โพน) ใช้ผู้เล่น 1 คน จะขับร้องบรรยาย เป็นเรื่องราวตามต้องการ

3. เจริญจรวง มีผู้เช่น 2 คน ชาย 1 คน หญิง 1 คน ผู้ชายจะเป่าปี่เป็น ผู้หญิงเป็นคนเจริญ

4. เจริญขันตุง (ขันตุง ภาษานั้นเมืองสุรินทร์ หมายถึง ตกเบ็ด) เป็นการ ขับร้องหยอกล้อ หรือทำนองหาคู่ระหว่างกลุ่มสาว กลุ่มสาว ๆ เมื่อพบกันในงานเทศกาล หรืองาน มงคลต่าง ๆ โดยฝ่ายหนุ่มจะใช้ไม้เล็ก ๆ ทำเป็นคันเบ็ด ผูกด้วยเทื่ออาจจะเป็นขม หรือผลไม้ ขณะขับร้องเพลงก็หย่อนเบ็ด ไปลอยที่ตรงหน้าของฝ่ายสาว

5. เจริญเบรียญ มีผู้แสดงและเครื่องดนตรีประกอบด้วย คนเป่าแคน 1 คน ผู้เจริญจะมีฝ่ายชายและฝ่ายหญิงอาจเป็นฝ่ายละ 1 คน ผู้หญิงอาจจะเป็น 2 คน ลักษณะ การขับร้องลำนำเรื่องราวหรือโต้ตอบ หรือซักถามปัญหา ตลอดทั้งนิทานชาดก

6. เจริญจะเบ็ย เครื่องดนตรีใช้ตีคคล้ายกระจำปี้ หรือซิง มีผู้เล่นคนเดียว เป็นผู้ขับร้องและตีจะเบ็ย ไปด้วย

7. เจริญกันตรึม ใช้ในงานมงคล โดยเฉพาะ เช่นกล่อมหอนในงานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ มีผู้เล่นประกอบ 4 คน เป็นชายทั้งหมดประกอบปี่อ้อ 1 คน ซอด้วง 1 คน กลองโพน 2 คน คนตีกลองเป็นผู้ขับร้อง

8. เจริญหรือเรือมตรุษ (ตรุษ) เจริญตรุษนี้จะมีการรำประกอบ แต่การรำ ประกอบนี้มีน้อยกว่าการขับร้อง เป็นการเล่นในประเพณีตรุษสงกรานต์ ซึ่งถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ ของชาวจังหวัดสุรินทร์ มีการขับร้องนำและขับร้องรับเป็นหมู่ ผู้เล่นไม่จำกัดจำนวนเดินขับร้อง เจริญเป็นแถวไปอวยพรแก่ผู้ที่ตนเคารพนับถือ ใช้กลอง โพน ตีประกอบการขับร้อง มีผู้สูงอายุ เป็นหัวหน้านำทางและให้จังหวะด้วยการกระทบกัฒนาคันดิน

9. ลิเกเขมร ลิเกเขมรเป็นการละเล่นพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์

มีลักษณะการเล่นเหมือนลิเกทั่วไป ปัจจุบันมีผู้น้อยมากแทบจะหาชมไม่ได้เลย เนื่องจากไม่ค่อยได้รับความนิยม เพราะว่ามีขั้นตอนการฝึกหัดที่ยากพอสมควร ถ้าผู้เล่นไม่มีความเชี่ยวชาญแล้วจะทำให้เล่นยากมาก ส่วนลิเกคณะเก่า ๆ ที่เคยได้รับความนิยมในอดีตก็แก่เฒ่าชราไปมากแล้ว และไม่มีผู้สืบทอดการเล่นเช่นนี้ นับวันที่จะสูญหายไปตามกาลเวลา เพราะความเจริญของสมัยใหม่

เครื่องดนตรี เครื่องดนตรีประกอบในการเล่นมี ซอด้วงเอก กลองรำมะนา 2 ใบ และเครื่องประกอบจังหวะ มี กรับ ฉิ่ง ฉาบ

เรื่องที่น่าสนใจ ส่วนมากมักจะเป็นนิทานที่เล่าสืบต่อกันมา เช่น กตมาชอ
เงินกุมาร ฯลฯ

ลักษณะการเล่น เล่นเหมือนกับลิเกโดยทั่วไป คือ ปลุกโรงสี่เหลี่ยมยกพื้นสูง และดำเนินเรื่องเหมือนลิเกโดยทั่วไป

3. ดุริยางคศิลป์

ในเรื่องของดุริยางคศิลป์นี้ ชาวสุรินทร์ มีเครื่องดนตรีที่ใช้เล่น หรือเล่นเป็นวง แตกต่างออกไปตามลักษณะของงานเฉพาะ เช่น (ประวัตินิพนธ์ไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดสุรินทร์. 2526 : 104)

1. การเป่าใบไม้ ใช้ใบไม้อะไรก็ได้ ที่มีความกว้างพอที่จะใช้ปากเป่าและเป่าออกมาเป็นเพลง ทำนองเพลงพื้นเมือง ประกอบการขับร้อง

2. เครื่องดนตรีสายเดี่ยว เรียกว่า กระแซเดี่ยว ใช้เป่าล็อกแข็งของน้ำเต้า เป็นเครื่องประกอบให้เกิดเสียงกังวาน อย่างที่ภาคกลางเรียกว่า นกน้ำเต้า

3. อังกูยว หรือจ้องหนอง

4. โหวด เครื่องเป่าเป็นเพลง ส่วนมากใช้ในการแห่ขบวนแข่งเรือ เช่น
ที่อำเภอท่าตูม

5. เครื่องดนตรีที่ใช้ในงานศพ

5.1 วงดนตรีคุมมุง เครื่องดนตรีประกอบด้วยฆ้องโหม่ง 1 ใบ กลองเพล

ขนาดใหญ่ 1 ใบ ปีไฉน 1 เล้า ช้องราว (มีฆ้อง 9 ใบ) 1 ราว ขณะบรรเลงมีการขับร้อง ประกอบ ใช้บรรเลงในงานศพของผู้มีอายุเท่านั้น ในงานศพที่มีใช้ศพผู้มีอายุ หากจะมีดนตรีบรรเลง ก็จะใช้วงฉิ่งฆ้อง ในบางงานศพของผู้มีอายุ อาจใช้ได้ทั้งวงตมมุง และวงฉิ่งฆ้อง

5.2 วงดนตรีฉิ่งฆ้อง นิยมใช้ในงานไม่ว่างานมงคล หรืองานศพ (ตามข้อ 3.5.1) เมื่อก่อนวัดใหญ่ ๆ ทุกวัด จะต้องมีวงดนตรีฉิ่งฆ้อง ประจำวัด

6. วงดนตรีกลองชะง่า ใช้เป็นวงดนตรีนำการแห่ขบวนในงานมงคลต่าง ๆ แห่นาค กลืน ผ้าป่า เป็นต้น มีผู้เล่นประกอบด้วยกลองหน้าตัด (กลองชะง่า) 6 ใบ ตีด้วยฝ่ามือ กลองยาว 2 ใบ ตีเป็นการขัดจังหวะกลองชะง่า ฉาบ 1 ลำรับ และห้องวง 1 อัน ใช้ตีรับจังหวะ ทำรำจะประกอบด้วยทำรำที่แสดงอาการอึกเขิม ทำท่าย และทำเป็นท่าพลิกแพลงต่าง ๆ

จากการศึกษาค้นคว้าเพลงพื้นบ้านในจังหวัดสุรินทร์ ที่อยู่ในประเภทสังคีตศิลป์ และ ดุริยางค์ศิลป์ แล้วพบว่า ดนตรีและเพลงพื้นบ้านเหล่านี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการดำเนิน ชีวิตของกลุ่มชนชาวไทย-เขมร ในจังหวัดสุรินทร์ ตลอดมาจะเห็นได้จากดนตรีที่ใช้บรรเลงในงานศพที่เรียกว่าตมมุง นิยมใช้กับศพผู้อาวุโสและสูงอายุ ส่วนศพที่มีอายุช้อย่น้อยจะใช้ฉิ่งฆ้อง บรรเลงแทนสำหรับการละเล่นประเภทการขับร้องประเภทเจรีียงนั้น ปัจจุบันคงมีหลงเหลือ ให้เห็นน้อยมาก ทั้งนี้จากคำบอกเล่าของ ทองพลอน ประดับสิริพรม อายุ 66 ปี อดีตเคยเป็น นักเจรีียงหญิงคนแรกของอำเภอเมืองสุรินทร์ มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมในสมัยก่อนท่านเล่าว่า เจรีียงในสมัยโบราณนั้นมีหลายประเภท เช่น เจรีียงนอรแก้ว เจรีียงปิงนา เจรีียงขันตูล เจรีียงตรัว เจรีียงเบรีย ฯลฯ ปัจจุบันเจรีียงเหล่านี้ได้สูญหายไปจากสังคมชาวสุรินทร์ เพราะว่า ไม่มีใครศึกษาเล่าเรียนไว้ผู้จะฝึกเรียนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีความอดทน ดังนั้นปัจจุบันจึงมีให้เห็นเฉพาะเบรีย หรือเจรีียงเบรีย ที่นิยมนำมาแสดงในงานบุญกุศลต่าง ๆ โดยเฉพาะประเพณีในการทำบุญบรรจุอัฐิ (ทองพลอน ประดับสิริพรม : 2535 ; สัมภาษณ์)

เจรีียงในจังหวัดสุรินทร์

คำว่า เจรีียง หรือจำเรียง ภาษาเขมรในสุรินทร์เรียกว่า จรีง หรือจำริง หมายถึง การขับร้องเป็นเพลง คล้ายทำนองแบบการอ่านทำนองเสนาะ มักจะใช้กลอนสดเป็นส่วนใหญ่ เนื้อร้องเป็นภาษาเขมร จะบรรยายถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เช่น การกำเนิดเมืองสุรินทร์ นิยายเก่า ๆ ตำนาน นิทาน ชาดกที่เกี่ยวข้องในพุทธศาสนา ปัจจุบันจะพบและได้ฟังกันบ้างตามชนบท ซึ่งมักจะจัดให้มีงานประเพณีต่าง ๆ ตามคติความเชื่อของชาวเขมร (เสนาอ มุลศาสตร์. 2526 : 161)

เจรีียงเป็นการละเล่นเพลงพื้นบ้านในลักษณะของเพลงปฏิพากย์ (Dialogue songs) คือ เพลงที่ชายหญิงใช้ร้องโต้ตอบกัน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการเกี้ยวพาราสี ซึ่งมีจุดเด่นอยู่ที่ ไหวหาร การชิงไหวพริบกัน เพลงพื้นบ้านที่ใช้ขับร้องนั้น แตกต่างกันไปบ้างตามลักษณะวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น โดยสังเกตได้จาก การใช้ภาษา ท่วงทำนอง เนื้อหา เครื่องดนตรี การร่ายรำ การแต่งกาย และโอกาสที่ขับร้อง (ภูมิจิตร เรื่องเดช. 2528 : 12) เพลงปฏิพากย์ เป็นเพลงที่ร้องเล่นกัน เป็นกลุ่มเป็นวงประกอบด้วย คนนำขับร้องที่เรียกว่า พ่อเพลง และแม่เพลง จะมีลูกคู่คอยให้จังหวะเป็นเพลงเป็นเพลงที่เล่นกันในยามเทศกาลหนุ่มสาวมีโอกาสนพบปะกัน เช่น เทศกาล ตรุษสงกรานต์ เทศกาลกฐิน ฟ้าป่า ในงานบุญต่าง ๆ ที่จัดขึ้นที่วัด เพลงปฏิพากย์นี้ยังเป็นเพลงที่พัฒนาการมากที่สุด หลายเพลงได้กลายมาเป็นการแสดง ที่เรียกว่า "มหรสพพื้นบ้าน" (สกุญญา ภัทราชัย. 2525 : 8-10) จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนั้น เจรีียง ซึ่งเป็นการละเล่นเพลงพื้นบ้าน ในจังหวัดสุรินทร์ จึงเป็นเพลงปฏิพากย์ ของชาวไทยเขมร โดยชายหญิง ร้องโต้ตอบกันไปมา มีทั้งเจรีียงประเภทที่ร้องโต้ตอบเป็นคู่ ๆ ระหว่างชาย หญิง และมีการร้องกันเป็นกลุ่ม ซึ่งมีผู้นำขับร้อง เรียกว่า หัวหน้า หรือพ่อเพลง และแม่เพลง อาจจะมีลูกคู่คอยร้องรับ ในจังหวะ เช่น เจรีียง อาฮัย (เรียมอาฮัย) เจรีียงทันตุจ เจรีียงตรวด เจรีียงเบวัญ ฯลฯ เป็นต้น

กาตียะ เนียงทลย	พบน้อง
คอยบ็องญ เวียชนา	คอยบุญวาสนา
...	...
ฯลฯ	
หญิง : เนียะ ปรีอฮ์เจาซู	คนผู้ชายเจ้าชู้
บโอิน ท็อบปอ	น้องทกซ์ ระทม
เจียะ ฮ็อช ฮ็ียตา	ใช้หมดยายตา
มันเก็อบเตียะ	ไม่เคยพบ
เนียะบ็อฮ์เลขนา	คนผู้ชายเลขนา
...	...
ฯลฯ	

2. เจริญ ชันตุจ เจริญชันตุจ เป็นคำภาษาเขมร แปลว่า การร้องตกเบ็ด เป็นการเล่นในงานเทศกาลต่าง ๆ หรืองานบวชนาค ซึ่งส่วนมากจะจัดในงานวัด หมู่สาว ที่มาร่วมงานจะรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ และหาคันเบ็ดเป็นอุปกรณ์ในการเล่นตกเบ็ด โดยใช้ทมิ ข้าวต้มมัด หรือผลไม้ เป็นเหยื่อล่อสาว ๆ จะผูกไว้ที่ปลายคันเบ็ด ชายหนุ่มจะนำไปล่อในบริเวณที่มีกลุ่มหญิงสาวนั่งอยู่ โดยทำท่าหย่อนเบ็ดไปใกล้ ๆ ตรงหน้าคนไหน คนนั้นก็ ขณะที่หย่อนเบ็ดหรือถือคันเบ็ดอยู่นั้น ชายหนุ่มก็จะพากันร้องเพลงไปด้วย ถ้าชอบพอสาวคนไหนก็จะไปตกเบ็ดให้สาวคนนั้น หากสาวคนนั้นรับเอาเหยื่อไป ก็แสดงว่ารับรัก ในที่สุดก็อาจจะมีการลงเอย โดยการแต่งงาน อยู่กินกันเป็นครอบครัว (กมล เกตุสิริ. 2505 : 58)

วิธีการเล่น การเล่นเจริญชันตุจ นั้นผู้เล่นจะนั่งรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่ม หรือบางครั้ง อาจจะใช้เป็นวงกว้าง ๆ มีที่ว่างตรงกลาง ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายขับร้องเจริญ แสดงท่าทางการตกเบ็ด โดยถือคันเบ็ด เดินทำท่าทางเคลื่อนไหวร่างกายให้เข้าจังหวะ ทำนองเพลง ส่วนหญิง

ก็จะนั่งตมมือให้จังหวัด อย่างสนุกสนาน ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ ส่วนมากจะนิยมเล่นในลานวัด สนามกว้าง ๆ ที่มีการจัดงานเทศกาลประจำปี (สุนทร มิวสิค : 2535 ; สัมภาษณ์) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทเพลงเจรียงขันตุง

ชาย : ขันตุงของดีจ	เบ็ดพีชขาด
ของมุดเต้ตัวตาม	พืดำน้ำตาม
ของชวาเบือนริ่ม	พืดำกอสวะ
ปะกะตามกันจิช	ถูกขูแก่
ปกวัวร์ เลื่อนแอตโอง	ฟ้าลั่นทางทิศใต้
ตีแบลลูน	น้ำหลหลาก
ของ ก้าวรว่วเวอล	พืดำเคเรือ
เมียนเอิร์จัมเป็ย	โกบันติด
ของรว่วตรุดะ	พืดำลอบไล่
นเ็จ็มมเ็ร็มชาดิง	เล็ชงผู้หญิงบาง
...	...

ฯลฯ

(วิทยาลัยครูสิรินทร์. 2526 : 251)

3. เจริงตรด หรือเจรียงตรุษ (เรื่อมตรุษ) นั้นเอง ถ้าเรียกตามโอกาสที่เล่น ใช้คำว่า "เจรียงตรด" เช่น งานสงกรานต์ คือ เล่นที่เนื้อร้อง ถ้าเรียกว่าลักษณะการเล่น ใช้คำว่า "เรื่อมตรด" เน้นที่การร่ำรำ แต่ปัจจุบัน เจริงตรด กลายมาเป็นการละเล่นประเภท การร่ำรำ ประกอบการขับร้องเพื่อขอบริจาคจตุปัจจัย ตามบ้านเรือนต่าง ๆ เพื่อนำไปทำบุญ

ที่วัด จึงนิยมใช้คำว่า "เรื้อมตรด" หรือ "เรื้อมตรฐ" ฉะนั้น เจริงตรด กับเรื้อมตรด จึงเป็น การละเล่นประเภทเดียวกัน (ทองพลอน ประดับสิริพรหม : 2535 ; สัมภาษณ์)

โอกาสในการเล่น เจริงตรด นิยมเล่นในเทศกาลวันสงกรานต์ ซึ่งถือว่าเป็น วันขึ้นปีใหม่ของไทยในสมัยก่อน สมจิตร กัลยาศิริ ได้กล่าวถึงวิธีการเล่น เจริงตรด และการ แต่งกายไว้ดังนี้ (สมจิตร กัลยาศิริ. 2524 : 27)

วิธีการเล่น ผู้เล่น เจริงตรดมีทั้งหญิงและชาย ไม่จำกัดจำนวนว่ากี่คน ในวงรำ จะมีหัวหน้าเป็นผู้นำร้อง จะนำบทกลอนเก่า ๆ มาร้อง หรือแต่งขึ้นเอง ที่มีได้ความเดิม เนื้อร้องจะเป็นบทอาวพรในวันขึ้นปีใหม่ของไทย บทชมเชย ยกย่องเจ้าของบ้านหรือบทเกี้ยว พาราสิ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในคณะ คือ หัวหน้า ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือจากคนในหมู่บ้าน จะพาคณะนักร้องและร้องไปตามบ้านเรือนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เมื่อถึงบ้านใครก็จะ ได้รับเชิญขึ้นบ้าน และเจ้าของบ้านก็จะช่วยบริจาคเงินทอง สิ่งของนำไปบำรุงวัดหรือสาธารณะประโยชน์

การแต่งกาย การแต่งกายนักเล่น เจริงตรดนั้น ไม่กำหนดว่าจะแต่งกายอย่างไร คือ แต่งกายตามสบาย บางคนก็แต่งให้ดูตลก ล้อเลียนก็ได้ แต่สำหรับผู้ที่ เป็นหัวหน้านั้นจะต้อง แต่งให้ดูสุภาพ เพื่อความน่าศรัทธาและเรียบร้อยสวยงาม

บทเพลง เจริงตรด

คมาต โมต้อลเฮย	กระผมมาถึงแล้ว
กราล กันติลคนอลเคนย	ปู่เลื่อมอน
จัมรี่ป ตังเคา	สำหรับหัวหน้า
คมาต โมลี-ตรด	กระผมมาแล้วตรด
คมาต โมลิ่งนา	กระผมมาเล่นที่ไหน
ไมตาม บริช้อต	มาตามบริสุทธ์

ตามประเพณี

ตามประเพณี

แคแสด กระเดาคัง

เตี๊นท์้าคดร้อน

...

...

ฯลฯ

(วิทยาลัยครูสุรินทร์. 2526 : 255)

4. เจริงบั้งนา หรือปางนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า แก้วฟ้า นี้มีลักษณะการเล่น คล้ายเจริญ นอรแก้ว ทั้งวิธีการร้อง วิธีการเล่น แต่จังหวะเร็วกว่า และในแต่ละวรรคของ เพลงจะมีสร้อย เพลงเข้าแทรก เครื่องจิตร ศรีบุญาค ได้อธิบายวิธีการร้อง และบทร้อง ของเจริญบั้งนาไว้ดังนี้ (เครื่องจิตร ศรีบุญาค. 2534 : 92)

วิธีร้อง ลูกคู่ จะร้องขึ้นก่อนหนึ่งเที่ยวว่า "แก้ว แก้วฟ้า แม่อา แกวเฮย เอ้อ เอ้อ เอย" แล้วต่อจากนั้น พ่อเพลง แม่เพลง จึงร้อง เมื่อจบวรรคหนึ่งแล้วจะมีสร้อยร้องแทรกว่า

เอาป่าปางนาก็เมนเฮย

เอานะเอานาก็เมนเฮย

ดร เป็อง แดลทากีฮ์ฮุคเฮย

กระम्मแดลทาบานกีฮ์เฮย

เพลงเจริญบั้งนา

(ลูกคู่) แก้ว แก้ว ฟ้า เอ๊ย นา แก้วเฮย เอ้ออิงเฮย

ชาย : กาลเนาะ ทวังเซา

วันนี้วันเสาร์

ตรูบองวังกะเดา

อกฟ้าร้องระอู

ปี บิวน กันลอง	ระอุ้อว
กิดเต๊วซ็อบกรม	คิดไปทั่ว
...	
ฯลฯ	
หญิง : เนียะ ^๕ เอยเนียะชดัป	ท่านเอยท่านฝง
เบียะ ^๖ บิอนปราชปรับ	คำน้องบอกกล่าว
ตามเคยตัมนอง	ตามทำนอง
คลุณบิอน ซ็อบทงย	ตัวน้องทุกวันนี้
...	
ฯลฯ	

5. เจริงกันตรอบกัย หรือ กัญต็อบไกก็เรียก เป็นการละเล่นเพลงพื้นบ้านที่เก่าแก่ของชาวเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ มีลักษณะการร้องแบบกลอนชาวบ้าน ร้องโต้ตอบกันไปมาระหว่างชายและหญิง ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ ใช้การตบมือให้จังหวะ บทร้องแต่ละบทจะมีสร้อยว่า "แก้วฟ้าอา" บทที่ร้องจะมีลักษณะแบบ หยอกเอิ้น แนวตลกโปกฮา สร้างอารมณ์ขันให้ผู้ฟังด้วย ชั้นเชิง ไหวพริบ คารม ของชายและหญิง กันตรอมกัยไม่มีบทร้องเป็นเรื่องราว ภูมิจิตร เรื่องเดช ได้กล่าวถึงโอกาสในการเล่นเจริญกันตรอมกัย ไว้ดังนี้

โอกาสในการเล่น เจริงกันตรอบกัย มักนิยมเล่นในเดือนเมษายน ตรงกับเทศกาลสงกรานต์ หรือบางครั้งก็เจริญในชบวนแห่ต่าง ๆ เช่น แห่กฐิน แห่นาค เป็นต้น เรื่องที่เจริญจะเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ (ภูมิจิตร เรื่องเดช. 2528 : 17)

บทเพลง เจริญกันตรอบกัย

ชนวีรย์ล่องตระลุ	ผู้หญิงงามอวยอ้วย
มุก์ เจริญตระเลีย	หน้ก้องอิมเอิบ
ตัมเนียรจุเจีย	เดินเจิดฉาย
ซั่มแต่ยชนวีรย์ตีวน	คำพูดหญิงอ่อนหวาน
ซั่มและซั่มลือส	ทำซั่มอัย ซ้ายตา
เนียงแปกุกักวน	น้องหันมามอง
ชวีวนปรอฮบอง	สงสารพี่
นี่ก้อแฮตักัม	นี่คือเหตุการณ์

(เป็น ดีสม : 2535 ; สัมภาษณ์)

6. เจริญจเปย คำว่า จเปย หรือจเป็ย เป็นคำภาษาเขมร แปลว่า พิน หรือ กระจับที่มีสาย 2 สาย บางครั้งก็พบว่ามี 3 สาย จเปย เป็นเครื่องดนตรีประเภทดีด ประกอบกับการขับร้องเจริญ ไม่ว่าจะขับร้องทำนองใด หากมีกระจับปี เล่นประกอบเป็นตัวหลักก็จะ เรียกว่าเจริญเปย โดยเรียกตามชื่อเครื่องดนตรี การเจริญเช่นนี้ จะใช้ผู้ขับร้องเพียงคนเดียว เท่านั้น เมื่อร้องจบลงวรรคหนึ่ง ๆ ผู้ขับร้องก็จะดีดกระจับปี รับทำนองเพลงเจริญของตน จากนั้นก็จะร้องวรรคต่อไปอีก แล้วดีดกระจับปีรับ ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนจบ เรื่องราวที่นำมา ขับร้อง ส่วนเนื้อหาที่นำมาขับร้องนั้น จะเป็นนิทาน ตำนานต่าง ๆ ผู้ขับร้องจะนั่งในท่าเทพธิดา เสมอ (วินัย แก้วเส้นใส : 2535 ; สัมภาษณ์) ดังตัวอย่างบทเพลงต่อไปนี้

บทเพลงเจริญจเปย

กาลแดลตำราโบราณห้ามกาบเขอ	นาหมาแล้วตำราโบราณห้ามตัดไม้
มูชเขอแดลเปรียะเทอเวียด	หนึ่งไม้ที่พระเจ้าสร้างวัด

ปี่รเซอรัมสะม็อก	สอง ไม้ที่รมควัน
แบ็ยเซอซีเตียะนัญ	สาม ไม้ที่ผูกผ้าผ่า
บุรเซอเดอนาค	สี่ ไม้แลบลั่น
ปรั้มเซอเวียรเล็ง	ห้า ไม้ที่เถาวัลย์ขึ้น
เบอเสี้ยนภายเซอเฮย	ถ้าหากตัด ไม้แล้ว
ช้อมออยคุดออยเตร์วติย	ขอ ให้ลม ให้ถูกทิศ

...

...

ฯลฯ

7. เจริงจรวง คำว่า จรวง เป็นภาษาเขมร แปลว่า ปี่ เจริงจรวงเป็นการขับร้องโต้ตอบกัน เป็นเรื่องราว นิทาน ตำนาน สุภาษิต คำสอนต่าง ๆ หรือถามประวัติความเป็นมาของอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ เครื่องดนตรีที่ใช้เล่นประกอบ คือ ปี่อังกโกล หรือเปยอังกโกล ซึ่งทำจากเขาควาง ปัจจุบัน หาผู้ที่มีความสามารถในการเป่าปี่อังกโกลยากมากเพราะต้องใช้ลมเป่า และผู้เป่าต้องมีความชำนาญ สุขภาพร่างกายต้องแข็งแรง ด้วยจึงจะสามารถเป่าปี่อังกโกลได้ดีและไพเราะ การเล่นเจริญจรวงนี้ จะใช้ผู้เล่น 2 คน คือ ชาย 1 คน หญิง 1 คน และผู้เป่าปี่อังกโกลอีก 1 คน รวม 3 คน ต่อมาใช้ช่อแทน ซึ่งเรียกว่า เจริงจรวง แต่ก็มีผู้เรียกเจริญจรวงในกลุ่มผู้มีอายุที่เคยมีความรู้ในเรื่องของการขับร้อง ดังตัวอย่างบทขับร้องเจริญจรวง ต่อไปนี้ (สุพจน์ มีสติ : 2535 ; สัมภาษณ์)

บทเพลงเจริญจรวง

เน็ยะทว้อจ้งทันเป็ระมุนกีโรนา	ผู้ทำจ้งทันพระก่อนเขาคือใคร
เน็องอุบาศรี เน็องเว็ยสาชา	นางอุบาศรี นางวิสาชา
เน็องสิจจิดา โปนจ้งทันเป็ระ	นางสิจจิดา กวนจ้งทันพระ

เทอดคำเปื้อนมังแต่ยเปรียบกับปะโทระเน็ย ทำที่กวนกับดินเปรียบพระชนนี
แดนอาสาเปรี๊าะ แซร์ยี่ จังกรานเดิมเจ็ก ที่อาสาชายหญิง เตาดันกล้วย

...

...

ฯลฯ

8. เจรียงตรัว คำว่าตรัว เป็นคำชาเขมร แปลว่า ซอ เป็นเครื่องดนตรีประเภท
ใช้สี เจรียงตรัว คือการขับร้องที่มีซอสีประกอบ จะขับร้องเป็นทำนองใดก็ได้ แต่ต้องมีซอเล่น
เป็นหลัก จึงจะเรียกว่าเจรียงตรัว ลักษณะการขับร้องจะเป็นการขับร้องโต้ตอบกัน 2 คน อาจจะ
ได้ถามเป็นตำนาน นิทาน ประวัติศาสตร์ และให้อีกฝ่ายตอบก็ได้ ถามกันตอบกันทั้งคืน แต่บางครั้ง
เจรียงตรัว ก็จะมีผู้นำมาขับร้องเดี่ยวโดยขับร้องด้วยซอสีประกอบด้วยตนเอง ส่วนมากจะเล่า
เป็นเรื่องนิทาน หรือนิยายพื้นบ้าน ประวัติสถานที่ต่าง ๆ ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับ "หมอลำพื้น"
ของชาวอีสานเหนือ ซึ่งเรียกว่าการ "ลำ" ดังจะยกตัวอย่างบทเพลงต่อไปนี้ (เป็น ตีสัม : 2535 ;
สัมภาษณ์)

บทเพลงเจรียงตรัว

ถาม : บองลอกกำปลงเน็ยง ซ้อมตำเน็ง	ผู้ชายรูปหล่อน้องชอถาม
เขียนกันแซงบอยเดิม โมปีอันเตร์ม	ยันต์กวั๊กเดิมมาจากไท
ตอบ : ลอตำรับจำเมอบองนิงปรับ	น้องคนงามคอยฟังพี่จะบอก
กาลเนาะเปรี๊าะกำสดมนายเง็อบ	ครั้งนั้นชายหนุ่มคนยากแม่ตาย
เต็อวเน็อวนิงสัจ เปรออชกามจังกา	ไปอยู่กับกษัตริย์ ใช้ให้ถางป่า
พอปริกเต็อวเมอเมอนิงกร็อก	พอรุ่งเช้าไปคู้ไม้ไผ่กับอีก
กระนีอรนัจญโมปีร็อกกันฆางโมพอง	หนูออกจากโพรงไม้ถือน้องด้วย
แซรกโห้เบ็ยคองทาเมอเขยกร็อก	ร้องโห้ 3 ครั้ง ไม้ไผ่เอชลุก
เปรี๊าะกำสคเค็งเลขจับกันตุษกระนีอร	ชายหนุ่ม โกรธจึงไปจับเอาหางหนู

กะเม็ยส์ล้าบคมาต เลยนิ่งออยระเป๊าะ อย่าจันมมเลยจะให้ของดี
 กระนีอรบานออยเขื่อนกัณฑ์แข่งบอย หนุจิงให้ยันต์กั๊กของวิเศษ

...

...

ฯลฯ

9. เจรียงไปยอ้งโกง คำว่า ไปยอ้งโกง เป็นคำในภาษาเขมร แปลว่า ปี่อ้อ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่า การขับร้องเจรียงไปยอ้งโกง จะขับร้องโต้ตอบ ของชาย หญิง เกี่ยวพาราสี ซึ่งฝ่ายชาย ต้องการให้หญิงรับรักตน ฝ่ายชายนั้นจะต้องมีชั้นเชิงปฏิภาณ และ คารมคมคายเป็นอย่างมาก การขับร้องจะมีเครื่องดนตรีประเภทเดี่ยวเท่านั้น คือ ปี่อ้อ ดังตัวอย่าง

บทเพลงเจรียงไปยอ้งโกง

ชาย : บองนิงเนาว์จำ	นี่จะอยู่รอ
ประมาณชนำประมาณแบ	จะก็ปีกี่เดือน
จนแพนง เขียวตรองแง	จนดวงตา เขียวปัด
บานจวบปะ โอนเซรีย	ขอให้พม้นองหญิง
หญิง : สลัญโรวะสัสรอไลด	รักชายคนชื้อ
โตจโชนิงอ้อมบ๊าง	น้องรักชายคนโง
เนียงสลัญโปประสัสรัง	น้องรักชายคนโง
ตุจี่ปรอเดา	ไว้คำสั่งสอน
กรอกเลิงเรกตัก	ลุกขึ้นให้หาน้ำ
ปริกออยเจ้อะเสร้ว	เข้าตรู ให้คำข้าว

(ภูมิจิตร เรื่องเดช. 2528 : 105)

จากการศึกษาการเล่นที่บ้านในจังหวัดสุรินทร์แล้ว พบว่า "เจี๋ยง" นั้น มีอยู่หลายประเภท แต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน ในเรื่องของรูปแบบการเล่นโอกาสในการเล่น ตลอดจนเครื่องดนตรีประกอบการเล่น เหล่านี้จะบ่งบอกให้ทราบถึงการเรียกชื่อของเจี๋ยงประเภทต่าง ๆ เช่น เจี๋ยงชั้นตุจ เจี๋ยงตรัว เจี๋ยงตรด ฯลฯ ส่วนเจี๋ยง ชั้นตุจ ก็คือการขับร้องประกอบเครื่องดนตรี ซอ (ตรัว) เป็นหลักเพียงชั้นเดียวเท่านั้น และเจี๋ยงตรดก็คือการขับร้องในเทศกาลงานขึ้นปีใหม่ของไทยสมัยโบราณ ซึ่งเรียกว่า วันตรุษสงกรานต์นั่นเอง แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายในปัจจุบันนี้ การละเล่น เจี๋ยงเกือบทุกประเภทที่เคยได้รับความนิยมในอดีต ได้ถูกหลงลืม และลดความสำคัญไปจากสังคมชาวไทย เขมร จนแทบจะไม่มีให้ชมให้ฟังอีกเลย จะมีก็ไม่กี่เพลงที่เหลืออยู่ แต่ก็ใกล้จะดับสูญตามไปด้วย ทั้งนี้ เพราะในปัจจุบันสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง เพลงเจี๋ยงที่หลงเหลือให้เห็นเด่นชัดส่วนมาก จะได้พบได้เห็นในสังคมชนบทของชาวไทย เขมร เช่น เจี๋ยงตรัว เจี๋ยงตรด (ตรุษ) เจี๋ยงเบริญ สำหรับเจี๋ยงเบริญนั้นเป็นเพลงพื้นบ้านที่เน้นในเรื่องการขับร้อง บรรยาย เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา มีลักษณะคล้ายการอ่านทำนองเสนาะ เช่น กาพย์ หรือร่าย และที่สำคัญเนื้อหาและแก่นเรื่อง (Theme) ยังให้ภาพสะท้อนทางสังคมได้อย่างเด่นชัด เพราะบทเพลงเจี๋ยงเบริญได้สอดแทรกแนวปรัชญาแห่งการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ของกลุ่มชาวไทยเขมรได้อย่างพร้อมมูล ด้วยเหตุนี้เจี๋ยงเบริญ จึงอยู่คู่กับวัฒนธรรมสังคมชาวไทยเขมรตลอดมาซึ่งจะกล่าวถึงเจี๋ยงเบริญและองค์ประกอบของการแสดงเจี๋ยงเบริญในบทต่อไป

องค์ประกอบของการแสดงเจริ่งเบริญ

เจริ่งเบริญ

เจริ่งเบริญคือ คำภาษาเขมร เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ จะเน้นในด้านความไพเราะของการขับร้องมากกว่าการร่ายรำ จุดประสงค์เพื่อสื่อความหมายของบทเพลงเป็นทำนองเสนาะ คลอกับเสียงแคน ลายเบริญหรือทำนองเบริญ มีลักษณะของการขับร้องในเชิงปฏิภาณ คัลยาณพละกิจ เพลงฉ่อย ของภาคกลาง เพลงเรือ เพลงนาของภาคใต้ การขับซอ ของภาคเหนือ และลำกลอนกับเพลงโคราชของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขับร้องเจริ่งคือ แคน เพียงชิ้นเดียวเท่านั้น ผู้แสดงประกอบด้วยฝ่ายชาย 1 คน ฝ่ายหญิง 1 คน นักร้อง 1 คนคือหมอแคน ซึ่งมีหน้าที่ในการเป่าแคนประกอบจังหวะ รวมเป็น 3 คน การแสดงจะเริ่มด้วยการขับร้องบทไหว้ครูและดำเนินเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของงานที่ไปแสดง เช่น งานศพ งานบรจจุ๊ งานโกนจุก งานบวช ฯลฯ ซึ่งจะว่ากลอนสดเป็นภาษาท้องถิ่นเขมรด้วยคำสัมผัสคล้องจอง ในถิ่นเชิงปฏิภาณไหวพริบ เรื่องราวที่นำมาขับร้องหรือนำมาเจริ่งนั้น ได้จากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เช่น ตำนาน นิทาน ชาดก การกำเนิดมนุษย โดชนำแก่นเรื่องมาเสนอในแง่ปริศนาธรรม อันมีความหมายที่สำคัญต่อกลุ่มชาวไทยเขมรมาช้านานแล้ว

เจริ่งเบริญ เป็นการละเล่นประเภทการขับร้อง ของชาวบ้านในแถบจังหวัดสุรินทร์ ที่ใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาถิ่นมาตั้งแต่โบราณ และสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน เจริ่งเบริญมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวไทยเขมรมานานก็เพราะว่า ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มชนในด้าน ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานศพ งานบรจจุ๊ การทำบุญบังสุกุล เป็นต้น โดยเฉพาะงานศพและงานบรจจุ๊ เจริ่งเบริญเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยผ่อนคลาย

ความทุกข์ ความโศกเศร้าเสียใจ จากการสูญเสียสมาชิกในครอบครัวหรือญาติมิตรไปอย่างไม่
มีวันกลับ

ภาพประกอบ 1 นักแสดงเจรีียง เบริญและหมอเคนรวม 3 คน

ประวัติความเป็นมาของเจรีียงเบรียญ

ประวัติความเป็นมาของเจรีียงเบรียญ การละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มชนชาวไทยเขมร ในจังหวัดสุรินทร์นั้น ยังไม่มีใครค้นพบหลักฐานหรือทราบแน่ชัดที่จะยืนยันว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไร หรือสมัยใดหากแต่จากข้อเขียน ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานของ ภูมิจิตร เรื่องเศษ ว่า เจรีียงเบรียญ เป็นการขับร้องที่ดัดแปลงมาจากบทร้องเก่าแก่ของชาวเขมร แถบอีสานใต้ ซึ่งเรียกว่า "กัญต็อบโก" เป็นบทร้องคำกลอนโต้ตอบกันระหว่างชายและหญิง ไม่มีดนตรีประกอบ มีเพียงปรบมือให้จังหวะ บทร้องจะมีสร้อยเหมือนกันทุกบทว่า "แก้วฟ้า" จากการร้องแบบกัญต็อบโก ได้วิวัฒนาการเป็นบทร้อง ซึ่งเรียกว่า "ไปยอ้งโงง" เป็นการร้องเจรีียงแบบโต้ตอบกันไปมาระหว่างชายและหญิง มีปี่อ้อเป็นเครื่องดนตรีเป่าประกอบ แต่ต่อมาได้ดัดแปลงการร้องจากไปยอ้งโงง มาเป็นการร้องที่เรียกว่า "เจรีียงเบรียญ หรือ เบรียญ" (ภูมิจิตร เรื่องเศษ. 2524 : 205)

การขับร้องเจรีียงเบรียญในจังหวัดสุรินทร์ ได้วิวัฒนาการมาจากเจรีียงในสมัยโบราณ คือ กัญต็อบโก กับไปยอ้งโงง การเจรีียงดังกล่าวนี้ จะขับร้องโดยการนั่งในท่าเทพธิดาบนแคร่ไม้ไผ่ จึงทำให้เกิดอาการปวดเมื่อยที่จะต้องนั่งเป็นเวลานาน ๆ ฝ่ายหญิง และฝ่ายชายนั่งหันหน้าเข้าหากันห่างพอประมาณ ว่าเจรีียงด้วยกลอนสดเป็นภาษาเขมร ให้ลงสัมผัสคล้องจองอย่างสละสลวย ถาม-ตอบ กันไปมาว่าเกี่ยวกับเรื่องบาปบุญและทางคัมภีร์พุทธศาสนา มีบทเบ็ดเตล็ดบ้างแต่ไม่มากนัก สำหรับการเล่าเรียนหาความรู้นั้น ฝ่ายหญิงจะแสวงหาความรู้จากพระภิกษุ เจ้าอาวาส หรือผู้อาวุโสที่เคยผ่านการอุปสมบทเป็นชั้นอาจารย์มาแล้ว โดยฝึกอ่าน เขียนคำบาลี และฟังจากการอ่านเล่าเรื่องจนจดจำได้แม่นยำดีแล้ว จึงเชื่อได้ว่าตนเองสามารถที่จะฝึกเจรีียงได้ ส่วนฝ่ายชายนั้นต้องมีความรู้มากกว่าฝ่ายหญิง เพราะได้บวชเรียนโดยตรง ดังนั้นบุคคลที่จะเป็นนักเจรีียงได้ต้องมีชื่อเสียงก็ต้องมีความสามารถ และรอบรู้ทางโลกทางธรรม (ทองพลอน ประดับสิริพรหม : 2535 ; สัมภาษณ์) สาเหตุการเจรีียงแบบโบราณ

มีผู้นิยมลดน้อยลงนั้น เป็นเพราะว่าประชาชนหันไปสนใจมหรสพอย่างอื่นกันมาก เช่น ลิเก ภาพยนตร์ เป็นต้น ระหว่างนี้คุณพ่อเลียม ทองศรี มีอายุ 22 ปี (เสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2530 อายุได้ 68 ปี) เป็นนักเจรียงที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสุรินทร์สมัยนั้น โดยได้ปรึกษาหารือกับนักเจรียงรุ่นน้องว่า ควรจะปรับปรุงการเจรียงแบบกัญต็อบโก และไปอังกโงง ให้ทันสมัยขึ้นมาบ้างตามแบบนิยม โดยเปลี่ยนจากการนั่งขับร้องเจรียงมาเป็นการยืนเจรียง และนำแคนมาเป็นเครื่องดนตรี เป่าประกอบ การขับร้องเจรียงแบบนี้เรียกว่า "เจรียงเบรียง" คือ การขับร้องผสมผสานระหว่างแบบโบราณกับแบบสมัยใหม่ ซึ่งนอกจากจะขับร้องโดยการเล่นเรื่องราวในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาแล้วก็ควรมีการเพิ่มสีให้สนุกสนาน เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศในการฟังเจรียง โดยการขับร้องเพลงที่มีเนื้อหาเบ็ดเตล็ดตลกคคะนองในเชิงเกี้ยวพาราสี และร่ายรำประกอบ ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งกำลังขับร้องเจรียง สำหรับจังหวะในการเป่าแคนนั้น คือ เป่าแบบ "ทำนองเบรียง" หรือ "ลายเบรียง" (สุนทร มัสติ : 2535 ; สัมภาษณ์)

จากข้อมูลการสัมภาษณ์นักเจรียงพ่อเพลงแม่เพลงในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ดังกล่าวมาแล้วนั้นทำให้ทราบว่า การเปลี่ยนแปลงการขับร้องเจรียงแบบดั้งเดิมมาเป็นแบบใช้แคนเป่าประกอบจังหวะที่เรียกว่า "เจรียงเบรียง" นั้นได้เริ่มมีมาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 หรือประมาณ 52 ปีมาแล้ว ด้วยเหตุนี้การขับร้องเพลงพื้นบ้านเจรียงเบรียง จึงมิให้ได้รับชมและรับฟังมาจนปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมชาว ไทย เขมรตามชนบท

ความหมายของเจรียงเบรียง

คำว่า เจรียงหรือจรั้ง และจำรั้ง เป็นคำภาษาเขมร ส่วนภาษาไทยเรียกว่า จำเรียง หมายถึงการขับร้อง คล้ายการอ่านทำนองเสนาะ ด้วยภาษาถิ่นเขมร

"เบริญ" เป็นคำใช้กับเพลงพื้นบ้านที่เรียกว่าเจริยง ของชาวไทยเขมรในแถบอีสานใต้ มาจากคำว่า "ไบร" ซึ่งเป็นภาษา ข่า หมายถึงเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งใช้ลมเป่าทำให้เกิดเสียง คือ "แคน" (เจริญชัย ชนไพโรจน์ : 2535 ; สัมภาษณ์) ส่วนคริสเตียน บาวเออร์ ได้ให้ความสนใจและศึกษาการละเล่นเจริยงเบริญของชาวไทยเขมรแล้ว จึงกล่าวไว้ว่า "เบริญ" ถูกจัดอยู่ในรากฐานของคำ โดยจัดอยู่ในหมวดดนตรีหรือเครื่องมือและอุปกรณ์ เมื่อคำว่าเบริญกลายมาใช้กับเจริยง ซึ่งก็หมายถึงการขับร้องเพลงที่มีแคนเป่าประกอบนั่นเอง (คริสเตียน บาวเออร์. 2532 : 65) จากเหตุผลดังกล่าวมานี้จึงเชื่อว่า "เบริญ" มาจากคำว่า "ไบร" ในภาษาข่า หมายถึงเครื่องดนตรี คือ "แคน" ซึ่งชาวไทยเขมรได้ยืมเอารากคำจากภาษาข่ามาเรียกชื่อ เพลงพื้นบ้านของตนว่า "เจริยงเบริญ" นั้น ก็หมายถึงการขับร้องเพลงโดยมีแคนเป็นเครื่องดนตรีเป่าประกอบเป็นทำนอง "เบริญ"

อย่างไรก็ตาม เจริยงเบริญ ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านของชาวไทยเขมรก็เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างการขับร้องแบบไบราคม คือเจริยงเล่าเรื่องราวในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา หรือตำนาน นิทาน ชาดก กับเจริยงเน้นรสในบทต่าง ๆ เช่น บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป บทเกี่ยวพาราสิ เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศในการฟังอย่างสนุกสนาน ตลอดทั้งขับร้องประกอบการรำว่าเข้ากับเสียงแคนทำนองเบริญ เป็นต้น

องค์ประกอบของการแสดงเจริยงเบริญ

การละเล่นพื้นบ้านเพลงเจริยงเบริญจัดอยู่ในประเภทการแสดงมหรสพอย่างหนึ่ง เพราะถือว่าเป็นการละเล่นเพื่อฉลองและสมโภช ดังนั้น เจริยงเบริญจึงเป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวไทยเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ การแสดงเจริยงเบริญจะบรรลุตตามวัตถุประสงค์และได้รับความสนุกสนานจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้ คือ นักเจริยง การแต่งกาย นักดนตรี เครื่องดนตรีประกอบ โอกาสในการแสดง เวทีและสถานที่ เครื่องไหว้ครู บทเพลงเจริยงเบริญ

นักแสดง (หมอลำเจ็ริง)

นักแสดง นักจำเจ็ริง หรือภาษาเขมรใช้คำว่า เนยะจรั้ง เนยะจำรั้ง ก็เรียก ที่กล่าวมานี้ หมายถึง นักแสดงที่เป็นผู้ขับร้องเจ็ริงเบรียญ ประกอบด้วย ฝ่ายชาย 1 คน ฝ่ายหญิง 1 คน ส่วนมากเวลาเจ้าภาพจ้างวานไปแสดงนั้น จะคัดเลือกนักแสดงที่มีอายุใกล้เคียงกัน หรือไม่ฝ่ายชายก็ต้องมีอายุสูงกว่าฝ่ายหญิง เพื่อความเหมาะสม สมัยก่อนเจ้าภาพนิยมจ้างนักแสดงชายและหญิงที่อยู่คนละหมู่บ้านให้มาแสดงคู่กัน การกระทำเช่นนี้นักแสดงแต่ละฝ่ายจะต้องเตรียมตัวให้ดีที่สุดเพื่อมาขับร้องประชันชิงไหวพริบปฏิภาณกัน ถ้าฝ่ายไหนสู้ไม่ได้ คือตอบปัญหาฝ่ายตรงข้ามถามมาไม่ได้ จะอาจจะต้องลงเวทีหนีไปตั้งแต่เข้ามิด โดยไม่กล้ารับค่าจ้างเลยก็มี แต่ปัจจุบันเจ็ริงเบรียญได้พัฒนาโดยมีการตั้งเป็นคณะหรือรวมกลุ่มกันแบบหลวม ๆ ไม่ค่อยแน่นอนมากนัก เวลาเจ้าภาพต้องการเจ็ริงเบรียญไปแสดงก็อาจจะจ้างเจ็ริงฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงคนละคณะมาแสดงร่วมกันได้ คือขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าภาพว่ามีความพอใจพอใจ นักเจ็ริงท่านใดไปแสดงในงานของตนครั้งนี้

สำหรับอัตราค่าจ้างนักแสดงไปแสดงในปัจจุบันนี้ จะมีตั้งแต่ต่ำสุดคู่ละ 3,500 บาท ถึง 4,000 บาท ขึ้นอยู่กับระยะทางไปแสดง และถ้าเป็นการแสดงตอนกลางวันก็จะตกลงราคาอีกราคาหนึ่งต่างหาก ส่วนค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในขณะที่ทำการแสดงนั้น เจ้าภาพเป็นฝ่ายหามาให้ตามความเหมาะสม

คุณสมบัติของนักแสดงเจ็ริงเบรียญ

นักแสดงที่ดีจะประสบความสำเร็จในอาชีพ การเจ็ริงได้ ควรมีคุณสมบัติดังนี้ (ประยูรชาติ คงสุชาติ : 2535 ; สัมภาษณ์)

1. เป็นผู้มีความรอบรู้ในเรื่องคัมภีร์ทางศาสนา ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ตลอดทั้งประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชนในสังคมชาวไทย เขมรอย่างแจ่มแจ้ง
2. เป็นผู้มีน้ำเสียงไพเราะ เพราะถ้านักแสดงมีน้ำเสียงไพเราะ หรือ

เสียงดีแล้ว จะสามารถเอาชนะใจผู้ฟังหรือผู้ชมได้มาก นอกจากนี้ก็จะประสบผลสำเร็จมีชื่อเสียงในเวลารวดเร็วได้

3. เป็นผู้ที่มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงสมบูรณ์ เพราะการแสดงเจรีียงเบรียกั้นจะต้องยืนขับร้องตลอดคืน หรือตลอดวัน ตามวัน เวลาและโอกาสที่เจ้าภาพจ้างไปแสดง
4. เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดี ไม่ทุพพลภาพ มีความเชื่อมั่นในตนเองตลอดเวลา ซึ่งสามารถแสดงออกได้อย่างไม่เคอะเขิน
5. เป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบดี มีความเฉลียวฉลาด รอบรู้และสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้รวดเร็ว และว่องไว ตลอดจนเข้าถึงจิตใจผู้ชมเป็นอย่างดี
6. เป็นผู้ที่มีความจดจำเป็นเลิศ เพราะนักเจรีียงจะต้องท่องจำบทกลอนโดยความเข้าใจในเนื้อหา และมีความจำอย่างแม่นยำ
7. เป็นผู้ที่มีศิลปะและลีลาในการขับร้อง โดยการเลือกใช้เนื้อหาหรือเรื่องราวที่นำมาเจรีียงได้ตรงจุดประสงค์ของงาน ตลอดทั้งการใช้ท่วงทำนอง จังหวะในการเคลื่อนไหวร่างกายหรือรำว่าได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาสาระของบทเพลง
8. เป็นผู้ที่มีวิริยามารยาทอ่อนโยน มีมนุษยสัมพันธ์ดีต่อคนทั่วไป ตลอดทั้งเป็นผู้ตรงต่อเวลาเสมอ
9. เป็นผู้รู้จักสังเกต ความสนใจของผู้ชมว่าผู้ชมต้องการให้ขับร้องบทเจรีียงแบบไหน มีความชอบอกชอบใจตนเองมากน้อยเพียงใด โดยการพิจารณาผู้ชมขณะที่แสดงไปด้วย เพื่อที่จะทำให้บรรยากาศในการฟังเจรีียงเป็นไปด้วยความสนุกสนาน เฮฮา
10. เป็นผู้ไม่ใ้ในการศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรอบรู้กว้างขวางทันต่อเหตุการณ์บ้านเมืองทุก ๆ ด้าน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่ออาชีพการเจรีียงและผู้ชมด้วย
11. เป็นผู้ที่มีจิตใจหนักแน่น และยอมรับความคิดเห็นของบุคคลอื่นได้เสมอ เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาของตนเอง

การแต่งกาย

การแต่งกายในการแสดงเจริ่งเบริญ ในสมัยโบราณผู้แสดงฝ่ายชายจะนุ่งโจงกระเบนด้วยผ้าม่วง สวมเสื้อคอกลมคล้องด้วยผ้าขาวม้าไหม (ผ้าเขมร) ทั้งชายไปด้านหลังสองข้าง มีผ้าคาดเอวอีก 1 ผืน ต่อมาชายเปลี่ยนจากนุ่งโจงกระเบนมาเป็น นุ่งโสร่งทอด้วยไหมแทน มีผ้าคาดเอวเหมือนเดิม

ฝ่ายหญิง นุ่งโจงกระเบน เสื้อคอกลมแขนกระบอก มีผ้าสไบเฉียงไหมพาดไหล่ไปมัดรวมไว้ด้านข้างระหว่างเอว หรือบางครั้ง ใช้ผ้าสไบคล้องคอปปล่อยชายเท่ากันทั้งสองด้านไว้ด้านหน้า ต่อมาหญิงได้เปลี่ยนจากนุ่งโจงกระเบนเป็นนุ่งผ้าถุงไหมที่ทอเอง ซึ่งเรียกว่า ผ้าถุงโฮล ชาวไทยเขมรเรียกว่า ซัมบิวลโฮล โสตุ้มหู เรียกว่า โส้กระจอนที่ทำด้วยเงินแทน ชาวไทยเขมรเรียก ตะเก็ก และมีเครื่องประดับอย่างอื่น ตามที่ตนมี สำหรับทรงผมนั้นส่วนมากจะตัดผมทรงไรแบบโบราณ คือปล่อยช้อยยาวไว้ตรงหูสองข้าง

ปัจจุบันนี้การแต่งกายได้เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม คือ ฝ่ายชายจะใช้ชุดสากล ผูกเนคไท หรือสวมเสื้อแบบสุภาพ ฝ่ายหญิงก็จะใส่ชุดราตรียาวหรือสั้น ตามความนิยมในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 2 การแต่งกายนักแสดงเจรียงเบริญชาย-หญิง ในปัจจุบัน

นักแสดงรี

นักแสดงรีในการแสดงเจรียงเบริญ คือ หมอแตน หมายถึง บุคคลที่มีความชำนาญในการเป่าแคน ชาวอีสานใต้เรียก ผู้ที่มีความชำนาญในการเป่าแคนว่า "หม้อเกล" เป็นภาษา

เขมรในจังหวัดสุรินทร์ แปลว่า หมอแคน คือ เรียกเหมือนชาวอีสานส่วนใหญ่ หมอแคนนับว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญคนหนึ่งในการแสดงเจริ่งเบริญ เพราะในการแสดงทุกครั้งจะต้องประกอบหมอแคน ซึ่งต้องมีความรอบรู้ในเรื่องจังหวะ ทำนอง เนื้อร้องของบทเพลง ต้องทราบว่าช่วงใดควรจะหยุด และเมื่อไหร่เปลี่ยนจังหวะ เพื่อให้สอดคล้องกับการขับร้องของนักเจริ่งทั้งฝ่ายชายฝ่ายหญิง

ภาพประกอบ 3 หมอแคน มีหน้าที่เป่าแคนประกอบการขับร้องเจริ่งเบริญ

คุณสมบัติของหมอแคน

หมอแคนที่ดีและจะประสบผลสำเร็จในอาชีพได้ต้องประกอบด้วย คุณลักษณะดังต่อไปนี้

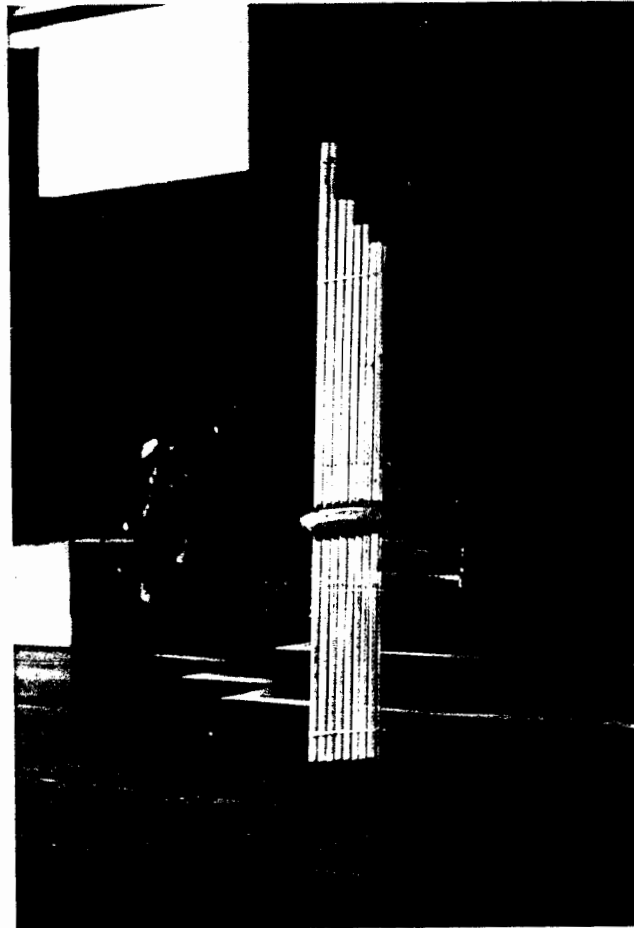
(นวล เกล้าศรี : 2535 ; สัมภาษณ์)

1. เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในเรื่องของทำนอง จังหวะ และทำนองแคนหลายต่าง ๆ เป็นอย่างดี เพื่อจะได้เป่าประกอบทำนอง การขับร้องเพลงเจรียงเบรียงของนักเจรียงได้ทุกคน
2. เป็นผู้ที่มีความจดจำดี มีปฏิภาณไหวพริบ จำทำนองและเนื้อหาในบทเพลงได้ตลอดทั้งสามารถอ่านความรู้สึกของนักเจรียงได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ก็เพราะหมอแคนจะได้เป่าแคนนำบทเพลงหรือ ไม่ก็ควบคุมทำนองการร้องของนักเจรียงได้
3. เป็นผู้มีศิลปะ และลีลาในการเล่นทำนองแคนหลายต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี
4. เป็นผู้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ เพราะการเป่าแคนจะต้องใช้แรงลมในการเป่ามาก บางครั้งก็ต้องฮิ้นเป่าตลอดคืน
5. เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูงและตรงต่อเวลา เพราะถ้าการแสดงเจรียงเบรียงขาดหมอแคนแล้ว การแสดงก็ไม่สามารถดำเนินไปได้โดยสะดวก
6. เป็นผู้มีจิตใจหนักแน่น มีกิริยามารยาทสุภาพอ่อนโยน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคคลทั่วไป

เครื่องดนตรีประกอบ

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงประกอบในการแสดงเจรียงเบรียง คือ "แคน" เป็นเครื่องดนตรีประเภทใช้ "เป่า" โดยใช้นิ้วของดวงเดี๋ยวในการแสดงแต่ละครั้ง ไม่มีเครื่องดนตรีอื่น ๆ อย่างใดทั้งสิ้น ซึ่งแคนที่ใช้เป่าประกอบในการขับร้องเจรียงเบรียงคือ "แคนแปด" แคนแปดจะประกอบด้วยไม้กุ่มแคน 8 คู่ หรือ 16 ลูก ไม้กุ่มเป็นไม้ในตระกูลไม้ไม่ภาคกลาง เรียกว่า ไม้ซาง บุญเรือน ถาวรสวัสดิ์ ได้เสนอความคิดเห็นไว้ว่า ชาวอีสานรู้จักแคนเป่าประกอบการเล่นหมอลำมาตั้งแต่สมัยโบราณ และสันนิษฐานว่า คนไทยเริ่มใช้แคนเป็นเครื่องดนตรี ตั้งแต่สมัยที่มีหลักแหล่งอยู่ทางตอนใต้ของจีน (บุญเรือน ถาวรสวัสดิ์. 2524 : 4)

ชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์เรียกแคนว่า "เกล" และถ้าเป็นแคนแปดก็จะเรียกว่า "เกลปรำบัย" ดังภาพต่อไปนี้

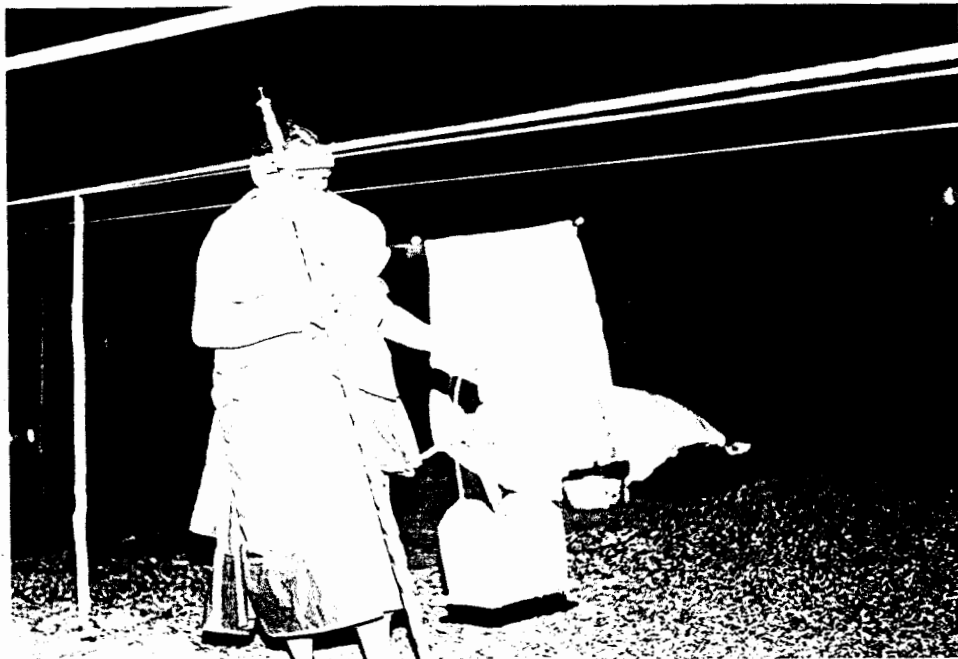

ภาพประกอบ 4 แคนแปด ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีใช้เป่าประกอบการขับร้องเจรีียงเบริญ

โอกาสในการแสดง

โอกาสในการแสดงเจรีียงเบริญ ส่วนมากจัดขึ้นเพื่อเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเพณี พิธีกรรม ตามจารีตประเพณี หรือ "ฮึดลิบสอง คลองลิบลี" ของชาวอีสาน มีทั้งจัดเพื่องานส่วนบุคคล และงานส่วนรวม เช่น งานส่วนบุคคล คือ งานศพ การทำบุญบรรพชาอุปสมบท งานวันเกิด งานโกนจุก งานขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญบั้งสุกุล เป็นต้น สำหรับงานส่วนรวม คือ บุญชิง ทอดผ้าป่า เข้าพรรษา ออกพรรษา ฉลองสาขาวัดต่างๆ ฯลฯ แต่สำหรับงานมงคลสมรสนั้น ชาวสุรินทร์ไม่นิยม นำเจรีียงเบริญไปแสดง เพราะถือว่าไม่เหมาะสม ส่วนมากจะนำการละเล่นประเภทอื่นไปแสดงแทน เช่น กัณฑ์มณี ฯลฯ

เวลาที่ทำกรแสดงเจริ่งเบริญ ส่วนมากจะแสดงในตอนกลางคืน คือ เริ่มตั้งแต่ เวลา 21.30 น.-6.00 น. ของวันใหม่ รวมประมาณ 8 ชั่วโมง ในขณะที่ทำกรแสดงก็จะมี เวลาหยุดพักก่อนรับประทานอาหารว่างตอนเที่ยงคืน หลังจากนั้นก็จะทำกรแสดงต่อจนสว่างและ ลาเจ้าภาพกลับ ดังจะเห็นได้จากภาพในการทำบุญตามประเพณี พิธีกรรม ส่วนบุคคลดังนี้

ภาพประกอบ 5 พระภิกษุประกอบพิธีกรรมในการทำบุญถึงสกุลต่ออายุ

เวทีหรือสถานที่ใช้แสดง

เวทีที่ใช้ในการแสดงเจรีซองเบริญ เป็นเวทีไม้ยกพื้นขึ้นเป็นเวทีสูงจากพื้นดินประมาณ 1 เมตรครึ่งถึง 2 เมตร รูปทรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ไม่มีฝาทั้ง 4 ด้าน คือ เปิดโล่งตลอด เพื่อความสะดวกสำหรับผู้ชม ส่วนพื้นของเวทีนี้มีความกว้าง ชาว พอประมาณเท่ากับนักแสดง 2 คน นักดนตรี 1 คน สถานที่ตั้งเวทีนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะงานที่ไปแสดง เช่น งานฉลองสมโภชน์ บุญกฐิน ส่วนมากนิยม จัดขึ้นที่วัดจึงต้องใช้สนามลานวัด และถ้าเป็นงานศพหรืองานเบรจรุ้อัฐิ ก็ต้องจัดที่บ้าน เจ้าภาพ คือบริเวณลานบ้านเจ้าภาพ และบริเวณทางแยกที่มีที่ว่างพอเบรจรู้อัฐิได้ เป็นต้น

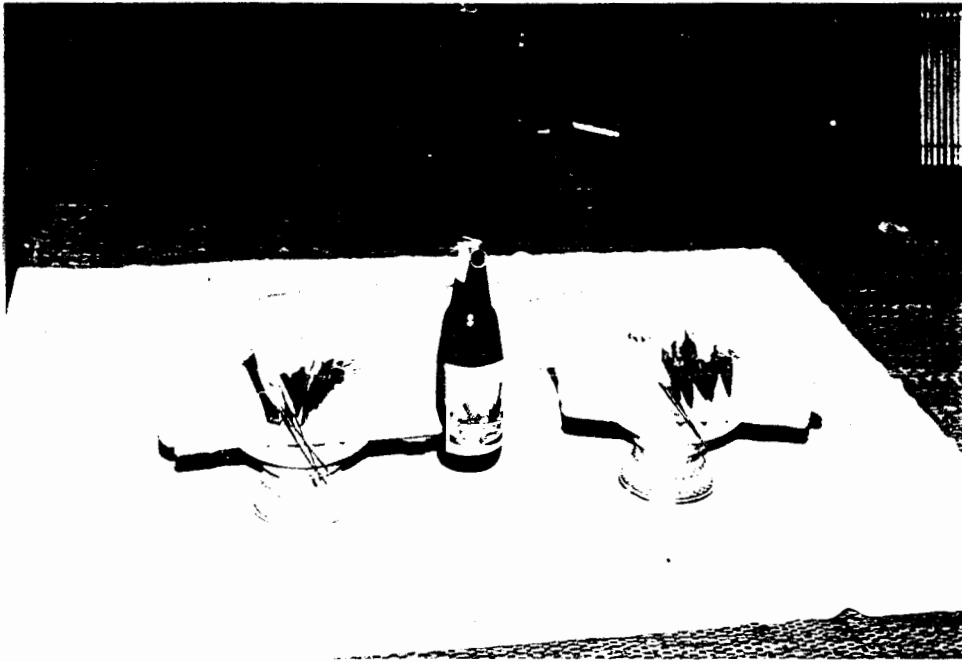
ภาพประกอบ 6 เวทีการแสดงเจรีซองเบริญ

เครื่องไหว้ครู

เครื่องไหว้ครูหรือเครื่องเซ่น คือสิ่งของที่นักแสดงเจริ่งเบรียญจะต้องนำมาใช้ เซ่นสรวงบูชาในพิธีไหว้ครู ก่อนการแสดงทุกครั้ง สำหรับการจัดเตรียมเครื่องไหว้ครูนั้น เจ้าภาพจะเป็นฝ่ายจัดเตรียมไว้ให้โดยนักแสดงเจริ่งเบรียญจะเป็นผู้เขียนรายการสิ่งของที่ต้องใช้ให้เจ้าภาพในวันที่ว่าจ้าง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ (ปีน ตีสม : 2535 ; สัมภาษณ์)

1. กรวยบรรจุดอกไม้ ธูป เทียน จำนวน 5 กรวย
2. ฟ้าขาว 5 ศอก
3. เงิน 20 บาท เดิมใช้เงิน 1.50 บาท
4. เหล้าขาว 1 ขวด (เหล้า 1 เท)
5. บุหรี่ 1 ซอง
6. หมากพลู 1 พาน
7. น้ำตม 1 ถัง
8. ไก่ต้ม 1 ตัว

สำหรับเครื่องไหว้ครูนั้น นักเจริ่งแต่ละคนจะใช้เครื่องไหว้แตกต่างกันไปบ้างตามพ่อครูแม่ครูของแต่ละคน และถ้าเป็นการแสดงในงานศพ จะต้องมีไก่ต้ม 1 ตัว ทุกครั้งเพื่อเซ่นสรวงวิญญาณผู้ตาย

ภาพประกอบ 7 เครื่องไหว้ครู สำหรับใช้ทำพิธีไหว้ครูก่อนการแสดงเจரியงเบรียญ

บทเพลงเจரியงเบรียญ

บทเพลงเจரியงเบรียญ หมายถึง ลำนำ ทำนอง คำขับร้องที่ผู้ร้องมีความประสงค์จะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนออกมาในรูปแบบของบทเพลงหรือคำกลอน เพื่อความบันเทิงสนุกสนาน ได้สาระและมีแก่น เรื่องบทเพลงจะใช้สำหรับ ขับร้องซึ่งเรียกว่า เจரியง บทขับร้องหรือเนื้อร้อง ทุกบท นักเจரியงนำมาจากตำนาน นิทาน ชาดก ตัมภีร์ปรัมสม โภชทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ในตัมภีร์เหล่านี้จะปรากฏเรื่องราวต่าง ๆ เป็นหลักคำสอนให้ความรู้เกี่ยวกับการกำเนิดของมนุษย์ จารีต และพิธีกรรมต่าง ๆ

เนื้อหาที่นำมาขับร้องเจรีียงเบรียกั้น เดิมเป็นภาษาบาลี ถอดความมาเป็นภาษา
เขมร จารลงในใบลาน และสมุดข่อย ต่อมานักเจรีียงเบรียกั้นครูได้บันทึกบทร้องเป็นตัวหนังสือ
ภาษาไทย แต่อ่านเป็นภาษาเขมรสูง และมีภาษาเขมรต่ำปะปนบ้างเล็กน้อย บทเพลงที่นำมาขับร้อง
มีเรื่องราวดังต่อไปนี้ (ทองพลอน ประดับศิริพรหม : 2535 ; สัมภาษณ์)

1. เรื่องกำเนิดมนุษย์
2. เรื่องราว ความเป็นมาทางพุทธศาสนา ซึ่งจะอยู่ในลักษณะของนิทาน ตำนาน
หรือชาดก
3. เรื่องเกี่ยวกับจารีต ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น โคนจุก งานบวช
งานบวรวงศ์ งานศพ เป็นต้น
4. เรื่องเกี่ยวกับประเพณี ในเทศกาลงานประจำปีต่าง ๆ เช่น บุญชิง
ทอดผ้าป่า เข้าพรรษา ออกพรรษา สงกรานต์ เป็นต้น
5. เรื่องเกี่ยวกับงานฉลองสาธารณะวัตถุ เช่น ฉลองวัด พระพุทธรูป โบสถ์
วิหาร โรงเรียน สะพาน บ่อน้ำ เจดีย์ เป็นต้น
6. เรื่องราวเบ็ดเตล็ดทั่ว ๆ ไป และบทเกี่ยวพาราสิ ส่วนเรื่องเบ็ดเตล็ดนั้น
นักแสดงจะให้ขับร้อง เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เฮฮา มีมุขตลก เพื่อเบี่ยงนบรยากาศในการ
ฟังเจรีียงส่วนมากจะอยู่ตอนท้าย ๆ ของการแสดงแต่ละครั้ง ถ้าเป็นการแสดงตอนกลางคืน ก็จะมี
ขับร้องในช่วงดึก ๆ เพื่อไม่ให้ผู้ชมง่วงนอน ตลอดทั้งเป็นทบมของการขับร้องด้วย

เนื้อหาที่กล่าวมานี้ นักเจรีียงเบรียกั้นอาวุโส หรือขึ้นครู จะเป็นบุคคลที่นำมา
เรียบเรียงเป็นคำกลอน ภาษาเขมร โดยได้แทรกคติธรรมคำสอน ทบธรรมเนียม ประเพณี
พิธีกรรม คติความเชื่อ หลักปฏิบัติ สุภาษิต คำพังเพย เรื่องของบาปบุญคุณโทษ ลงในเนื้อหาของ
คำร้องเจรีียงเบรียกั้น ซึ่งมีการขับร้องเป็นทำนอง จังหวะและลีลาในการทอดเสียงสูงต่ำ ขาวสั้น
คล้ายการอ่านคำคลุ ลหุ ในภาษาบาลีและสันสกฤตของพระสงฆ์ (ปิ่น ตีสัม : 2535 ; สัมภาษณ์)

ลักษณะบทร้อยกรองเจรีียงเบวัญ

เจรีียงเบวัญเป็นเพลงพื้นบ้านของชาวไทยเขมรในแถบอีสานใต้ เป็นบทร้อยกรองที่ไม่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นบทร้องมุขปาฐะโดยจดจำมาจากโครงเรื่องหลักทางคัมภีร์พุทธศาสนา สงบ บุญคล้อย ได้กล่าวถึงบทร้องเพลงในแถบอีสานใต้ไว้ว่า เป็นร้อยกรองง่าย ๆ มีลักษณะบังคับแบบเดียวกับกาพย์หรือคำกลอนไทย บทร้องหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยบาทสองบาท บาทหนึ่งมีสองวรรค รวมบทร้องบทหนึ่งมีสี่คำเป็นต้น การส่งสัมผัสเป็นแบบเดียวกับกลอน และระหว่างบทร้อยกรองแต่ละบท ก็จะต้องมีสัมผัสเชื่อมระหว่างบทต่อบท เช่นเดียวกับกลอนไทยด้วย (สงบ บุญคล้อย, 2522 : 113) เนื่องจากเพลงพื้นบ้านเกิดจากการประพันธ์ของกวีชาวบ้าน ลักษณะบทร้อยกรองจึงเป็นถ้อยคำที่มีสัมผัสคล้องจอง เล่นเสียง เล่นคำ กำหนดคณะ พยางค์ หรือกฎเกณฑ์บังคับความไพเราะงดงามทางภาษา รูปแบบจึงไม่แน่นอนตายตัวนัก และเมื่อพิจารณาถึงบทร้อยกรองเจรีียงเบวัญแล้วพบว่า ลักษณะรูปแบบคำประพันธ์นั้นไม่แน่นอนตายตัว ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าขั้นตอนการเสนอบทเพลงเบวัญมีลำดับการขับร้องตามทบนิยมในการดำเนินเรื่อง เช่น มีบทไหว้ครู บทปฏิสันถารกับเจ้าภาพ บทโต้ตอบปัญหา หรือการตั้งกระทู้ถามฝ่ายตรงข้าม บทเล่าเรื่องตำนาน นิทาน ชาดก ยกเป็นอุทานรณฺ์ บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป และบทลา เป็นต้น

เมื่อนำบทเพลงเจรีียงเบวัญมาพิจารณาถึงโครงสร้างบทร้อยกรองเพลงเจรีียงเบวัญแล้วสามารถแบ่งออกได้ตามลักษณะของการประพันธ์เป็น 2 แบบ คือ แบบแรกเป็นแบบไม่มีบทร้องเกริ่นนำ แบบที่สองจะเป็นแบบมีบทร้องเกริ่นนำในตอนต้น ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไป

1. แบบไม่มีบทเกริ่นนำ บทเพลงเจรีียงเบวัญแบบที่ไม่มีบทเกริ่นนำนั้น ส่วนมากจะปรากฏเด่นชัดเฉพาะบทไหว้ครู บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป หรือบทกี่ยวพาราสิเท่านั้น ซึ่งบทเพลงเหล่านี้จะมีรูปแบบลักษณะคำประพันธ์แตกต่างกันไป โดยมีทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสใน และสัมผัสระหว่างบทตามลักษณะการประพันธ์ของชาวบ้าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

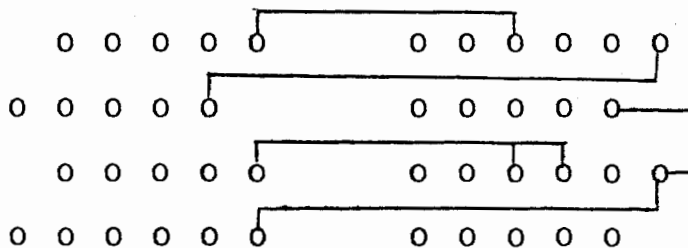
ตัวอย่างที่ 1

อมนะโมพุทัง	อรังพุทโธ
ทญอญุจิฐาโม	จุมเจรงจุชรา
อญุจิฐกนเตชวปอด	ระโหดมีอดด็อลตีบชิดา
อชจขสตีปญญา	คลุนทญมญ์พอง

(บทไหว้ครู โดย วินัย เส้นแก้วใส)

แบบบังคับคำประพันธ์ มีดังนี้

1. บทหนึ่งมี 2 บท หรือ 4 วรรค
2. จำนวนคำในวรรค วรรคละ 5-6 คำ บางวรรคอาจจะมีมากกว่าหรือน้อยกว่านี้ได้
3. กำหนดสัมผัสในบทที่ 1 นั้น คำท้ายของวรรคที่ 1 สัมผัสคำที่ 3 หรือ 4 ของวรรคที่ 2 คำท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 5 ของวรรคที่ 3 คำท้ายของวรรคที่ 4 สัมผัสกับคำท้ายของวรรคที่ 2 ในบทต่อไป (แบบบังคับคำประพันธ์อาจไม่แน่นอนตามตัวเสมอไป) ดังตัวอย่างแผนผังบทไหว้ครูต่อไปนี้

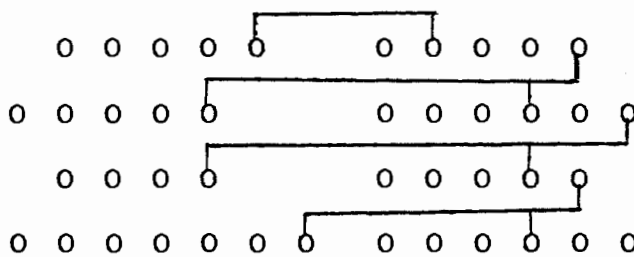

ตัวอย่างที่ 2

กระเด็ทชย็อลโหด	แคโจรดกะเดาแฮง
เนียงกิดด็อลบองแอง	กันตรักกันแตตรงด็อลลอลอ
เสวีวโสรยแดงเฮย	เบอเนียงเน็อบัดแกรง
เม็ยงกำล้งเจ็ดกำล้งแฮง	ทว็อกาตรระแตตรงก็อมเน็ย
	(บทเก็ยวพาราลี โดย เลิศอรุณ ถูกจิต)

แบบบังคับคำประพันธ์ มีดังนี้

1. บทหนึ่ง มี 2 บาท หรือ 4 วรรค
2. จำนวนคำในวรรค วรรคละ 5-7 คำ บางวรรคอาจจะมีมากกว่าหรือน้อยกว่านี้ได้
3. กำหนดสัมผัส ในบทที่ 1 คำท้ายของวรรคที่ 1 สัมผัสกับคำที่ 2 ในวรรคที่ 2 และคำท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำท้ายของวรรคที่ 3 และสัมผัสกับคำที่ 4 ในวรรคที่ 4 คำที่ 4 ในวรรคที่ 4 จะส่งสัมผัสไปยังคำท้ายของวรรคแรกในบทต่อไป (ลักษณะแบบบังคับคำประพันธ์อาจไม่แน่นอนตายตัวได้) ดังแผนผังต่อไปนี้

2. แบบมีบทเกริ่นนำ บทเพลงเจรียงเบวริกแบบมีบทนิยมในการขับร้องโดยมีบทเกริ่นนำจะมีปรากฏอยู่ในส่วนของ บทปฏิสันถารกับเจ้าภาพ บทโต้ตอบปัญหา ซึ่งมีการตั้งกระทู้ถาม บทเล่าเรื่อง ตำนาน นิทาน ชาดก โดยชกมากกว่าเป็นอุทาหรณ์ และบทลา ซึ่งแบบมีบทเกริ่นนำนี้จะมีโครงสร้างของบทเพลงเจรียงเบวริกที่มีลักษณะเฉพาะใน 3 ส่วน คือ ตอนต้นหรือบทเกริ่น ตอนกลางคือ บทขยายความ ตอนปลายคือ ตอนจบบทเพลงในช่วงส่งท้ายของกลอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตัวอย่างบทปฏิสันถารกับเจ้าภาพ

1. ตอนต้น หรือบทเกริ่นนำ เป็นบทขับร้องขึ้นเสียงในการทักทายเจ้าภาพและผู้ชม เพื่อนำเข้าสู่เรื่องที่กำลังแสดงขณะนั้น บทเกริ่นนำนี้นักเจรียงจะใช้ลีลาในการทอดเสียงหรือเอื้อนเสียงเพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้ชม ตลอดทั้งใช้น้ำเสียงการเล่นลูกคอได้อย่างไพเราะ ลักษณะการเกริ่นนำของนักเจรียงแต่ละท่านนั้นอาจจะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเทคนิคหรือไหวพริบของแต่ละท่าน เช่น

(1) แสนะแองเอ๋ย ...

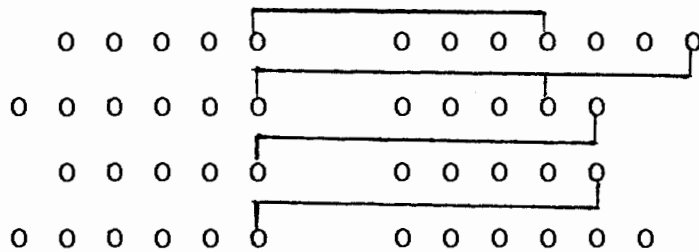
ทามะเรียมเตียงด็อบ จัมเรือบ็อบเอื้อแม่เอื้อวเอื้อยตา
 ังขณะบานโมจุมจุชอา สมีองสมาจัดทางังขมัยชนำมัยต็ดตรา
 บานโมค็อลเอื้อยตาชนำมัยพอเจีย
 เออ ... เอ๋ย ...

(2) อ้อ ...

สวัสดีศาลเสร์าะเน็ยะเสร์าะ เน็ยะแสรมแม่เอื้อวอม
 อ้อ ... กน็ดไทยรุ่งบานโมค็อล ต็ดเฮยแม่เอื้อวเน็ยะกุชเน็ื่อว
 กมัยเต็อนเต็ื่อวจรโกนเลขทอน แม่เจ้าภาพโมมุลเอื้อวเจ้าภาพโมกรอย
 ไทยรุ่งซ็อมสวัสดีออยกรุปเคเน็ย โทนบานค็อลแม่เอื้อวเสร์าะยั้ง
 ต็ดมะนองเอ๋ย ...

2. ตอนกลาง เป็นบทเพลงขยายความหรือบรรยายความในบทเกริ่นนำ มีลักษณะแบบคำประพันธ์คล้ายคลึงกับบทไหว้ครูและบทเบ็ดเตล็ดทั่วไป มีลักษณะการขับร้องคล้ายอ่านภาพรียานี่ 11 เช่น

- (1) โคนไม้ดัดลมัย มันเมียนอะเวียเจียมะนอง
 เมียนเตล้าเลงโกยอง มะเวียมไคต็องต็อบ
 ซ็อมจัมเวียบออยซ็อบ แมเอื้อวเตียงแฉ็ยตา
 เสรี๊ะเตียงสะดอมนังกา เสรี๊ะตะเกากจัมเวียบเอื้อะ

3. ตอนปลายหรือตอนท้าย กลอนจบของบทเพลงเจริญเบริญนั้นจะจบลงด้วยกลอนห้าคำท้ายวรรคและรับด้วยตนเองเบริญ เช่น

- (1) สวัสดิ์แมเวียลเคเนีย เนียงแสรียทายังงา
เอยทายังงา
- (2) จัษณะโมจุมแสรียเนียงงา บองโฆณา ชินบอง
อ้อเช็บอง

ตัวอย่างแผนผัง โครงสร้างของบทเพลงเจรีซิงเบรียู

ตอนต้น แลนะแองเอช.....

.....

.....

ตอนกลาง

.....

.....

ตอนจบ ออชลออเตศนาเต็อวเนอ

การเจรีซิงของนักเจรีซิง แต่ละท่านอาจจะมีคำแตกต่างกันไปตามความเคยชิน

ความถนัด ความเหมาะสม และเทคนิคของแต่ละคน คือ บทเกริ่น และบทลงท้ายอาจไม่

เหมือนกัน เช่น

ตอนต้น แลนะแองเอช.....

แมแองเอช.....

เอ็อวเอช.....

เฮลาแนะ.....

สะเต็งเอช.....

เอช.....

งัยแนะ.....

ฯลฯ

ส่วนตอนกลาง หรือช่วงระหว่างกลางของบทเพลง จะมีวิธีการร้องคล้ายการอ่าน กายห่อโคลง หรือการอ่านร่ายสลับกันไปจะต่างก็จำเฉพาะ เนื้อหาของบทเพลงในแต่ละเรื่อง เท่านั้น สำหรับตอนท้าย การขับร้องจะจบลงด้วยคำกลอนอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับ บทกลอนที่สัมผัส คล้องจองกัน ด้วยคำใดและเรื่องราวที่กำลังดำเนินเรื่องอยู่นั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร บทเพลงที่เจรีซิงคือบทไท่ คำลงท้ายจึงจะจบด้วยบทกลอนที่สัมพันธ์กับเพลงนั้น ๆ เช่น

ตอนท้าย ออยเนียงเตสนา ปรีบองเต็อวเนอ
 ออชบองกำปอง เจ็อเนียงเต็อวเนอ
 ลออโสรงำ ปรีบแย็ชตาตีคมะนอง ออตีคมะนอง
 ออชบอง เจ็อเนียงเต็อวเนอ
 สดึบเนียงทา บั้มมะนอง บั้มมะนอง

๗๑๗

ขั้นตอนในการแสดงเจริ่งเบริญ

ลักษณะของการแสดงเจริ่งเบริญ มีขนบนิยมในการแสดงตามขั้นตอนดังต่อไปนี้
 (นิตย์ สิริมา : 2535 ; สัมภาษณ์)

1. การไหว้ครู

การไหว้ครู หมายถึง การทำพิธีบูชา คุณพระศรีวิรัตนตรัย คุณครูบาอาจารย์ ที่ได้ประสิทธิ์ ประสาท วิชาความรู้ในการขับร้องเจริ่งเบริญ ให้โดยการทำพิธีไหว้ต่อเครื่องเซ่น ที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้แล้ว นับว่าเป็นพิธีที่มีความสำคัญต่อการแสดงเจริ่งเบริญมาก พิธีนี้จะทำ ก่อนเริ่มต้นการแสดงทุกครั้ง ผู้ที่เข้าร่วมในพิธีไหว้ครูครั้งนี้ประกอบด้วย นักแสดงฝ่ายชาย 1 คน ฝ่ายหญิง 1 คน และหมอแคน 1 คน ทั้ง 3 คนนี้จะร่วมกันกระทำพิธีพร้อมกัน โดยการตั้งนะโม 3 จบ เพื่อบูชาคุณพระศรีวิรัตนตรัย จากนั้นก็ระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ แก่ตน ตลอดทั้งคุณบิดามารดาที่ได้เลี้ยงดูมา สุดท้ายก็บอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางของสถานที่ที่ได้มา ทำการแสดงในงานนั้น และถ้าเป็นงานศพ ก็จะเรียกชื่อเจ้าของคนตาย ให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ ในวันนั้นด้วย

ภาพประกอบ 8 การทำพิธีไหว้ครูของนักเจรียงเบรียง และหมอแคน

จุดประสงค์ในการทำพิธีไหว้ครู ก็เพื่อไม่ให้นักเจริยงเบริญติดขัดในการแสดง รวมถึงองค์ประกอบทุกอย่างในงานวันนั้น ก็ให้ประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อันจะเป็นศิริมงคลแก่งานนั้น ๆ สำหรับนักเจริยงแล้วหากได้กระทำพิธีไหว้ครูแล้ว ก็จะทำให้เกิดความมั่นใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง วิชาความรู้กลอนเพลงก็จะแตกฉานจดจำได้แม่นยำ น้ำเสียงก็ไพเราะ รูปร่างหน้าตาบุคลิกลักษณะสง่างามติดตาติดใจผู้ชมตลอดไป ดังที่ ประกอบ มงคล นักเจริยงอาวุโส ในจังหวัดสุรินทร์ ได้กล่าวว่า การทำพิธีไหว้ครูเป็นหัวใจของการแสดงเจริยงเบริญ เพราะทำให้นักเจริยงเกิดความมั่นใจในตัวเอง ทำให้เกิดความรอบรู้อย่างแจ่มแจ้งโดยสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดตลอดจนความสามารถเข้าถึงจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของผู้ชมได้เป็นอย่างดี ด้วยครุฑหมุดโต และหมุดตั้งมาช่วยให้กลอนเจริยงแตกฉาน มีความชำนาญในเรื่องราวต่าง ๆ ที่นำมาขับร้อง ให้ประสบความสำเร็จด้วยดีตลอดการแสดงนั้น (ประกอบ มงคล : 2535 ; สัมภาษณ์)

2. การขึ้นเวทีแสดงเจริยงเบริญ

ในการขึ้นเวทีให้นักเจริยงฝ่ายหญิงจะขึ้นเวทีก่อนนักเจริยงฝ่ายชาย ซึ่งถือตามระเบียบแบบแผนมาแต่โบราณว่าสตรีควรเป็นผู้นำทางด้านพิธีกรรม ดังนั้นจึงให้เกียรติสตรีในการแสดงเพื่อพิธีกรรมด้วย จากนั้นตามด้วยหมอล้วนทุกครั้งถือว่าเป็นธรรมเนียมการแสดง ต่อไปฝ่ายหญิงก็จะกล่าวคำทักทายเป็นคำพูดสั้น ๆ ถ้ามถึงสาระทุกข์สุขกับผู้ชมที่เป็นชาวบ้านใกล้เรือนเคียง และขับร้องเพลงไหว้ครูของตนเองซึ่งนักเจริยงมักนิยมเรียกว่า "เพลงถวายครูเบริญ" จากเหตุผลดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดความเชื่อว่า มนุษย์มีพื้นฐานความคิดที่จะแบ่งแยกสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นการจัดระเบียบในสังคมแบบหลวม ๆ กอปรกับแนวความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังที่ ปราณี วงษ์เทศ กล่าวว่า ในสังคมบรรพกาลยังมีความเชื่อในการนับถือผีและจะให้ความสำคัญกับเพศหญิงมาก ดังมีความเชื่อในการนับถือแม่โพสพ แม่ธรณี และผู้หญิงยังเป็นหลักในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ โดยผู้หญิงก็มีหน้าที่เชิญผีเชิญวิญญาณหรือเป็นร่างทรงให้กับวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ปราณี วงษ์เทศ. 2535 : 108-118) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบ 9 การขึ้นเวทีของนักเจรียงฝ้ายหญิงจะต้องขึ้นก่อนฝ้ายชายเสมอ

3. ลักษณะของการเสนาบทเพลงเจรียงเบรีย

การเสนาบทเพลงเจรียงเบรียหลังจากนักเจรียงขึ้นอยู่บนเวทีแล้ว ตามขนบนิยม ฝ้ายหญิงจะเป็นฝ้ายเสนาบทเพลงเจรียงเบรียก่อนเสมอ โดยการขับร้องเพลงไหว้ครูและตามด้วย

การขับร้องเพลงปฏิสนธากับเจ้าภาพเจ้างานตลอดผู้ชม เมื่อฝ่ายหญิงไหว้ครูจบ ทางด้านนักเจริญ ฝ่ายชายก็ต้องขึ้นเวทีเพื่อขับร้องบทไหว้ครูของตนเช่นกัน ดังจะได้ยกตัวอย่าง พร้อมทั้งขั้นตอนในการเสนอบทเพลงเจริญ เบริญตามลำดับดังนี้

3.1 บทไหว้ครูเบริญ การขับร้องบทไหว้ครู เป็นการเสนอบทเจริญถวายครูเบริญ ในอันดับแรก เพื่อเป็นการรำลึกถึงผู้มีพระคุณต่อตนเอง โดยจะกล่าวถึง คุณพระศรีรัตนตรัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก ชุมนุมเทวดา เทพบุตร เทพธิดา พระพรหม พระคุณของบิดามารดา ตลอดทั้งครูบาอาจารย์ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ความรู้ให้การขับร้องเพลงไหว้ครู เช่นนี้ก็เพื่อ แสดงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณ สร้างขวัญ กำลังใจแก่นักเจริญ ให้มีความเฉลียวฉลาดรอบรู้ ในเนื้อหาที่กล่าวถึง ทุก ๆ เรื่อง พร้อมทั้งช่วยให้นักเจริญประสบความสำเร็จในการแสดง ครั้งนี้ได้ลุล่วงไปด้วยดี ดังตัวอย่างบทเพลงไหว้ครูเบริญ ต่อไปนี้ (สายรุ้ง ภูมิสุข : 2533 ; สัมภาษณ์)

บทไหว้ครูเบริญ

โอบอมนุชาทั้ง อารัตนัง เคล็ชะดี้อลขรรมมัง อารัตนังสังฆัง

(โอบโอบนุชาทั้ง อารัตนัง ตกถึงขรรมมัง อารัตนังสังฆัง)

อาเรียดตะเนียบ กระษามะยุดบุเจีย เนียงวีป สรัสเฮย

(อารัตตนะนา ผีปากบุษ่า นางแต่งเสริจเรียบร้อยแล้ว)

เม็ขมณูปรำมัด เพศชอปรำหัด สรามุขเข็อะ ประมาเพ็ชบาท

(มีพลุ 5 คำ ผ่าขาว 5 ศอก สຸຣາ 1 ขวด เงิน 20 บาท)

รับตะตูลุ อย่างสะอาด อันเจิญธารุทาบ อันเจิญยาสลาย

(แต่งต้อนรับอย่างดี ขอเจิญ ครูครบทุกท่าน ขอเจิญแม่มนต์สะกดกาย)

ลำสวชยาสลือป อันเจิญเคลปรำโมจุย กันรบ

(แม่มนต์สะกดจิต ของเจิญศีลห้า มาช่วยให้ครบ)

อันเจิญเค็ลต็อบ โมจูย ก็อมจิล เค็ลป็รายมาเพ็ยปรั่าปิล

(ขอเชิญศิลลิบ มาช่วยอัยารอช้ำ คีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด)

โมจูยเรี่ยชะ เติบชยม อันเจิญกุนตีบนิกร บวรเอ็นปรม

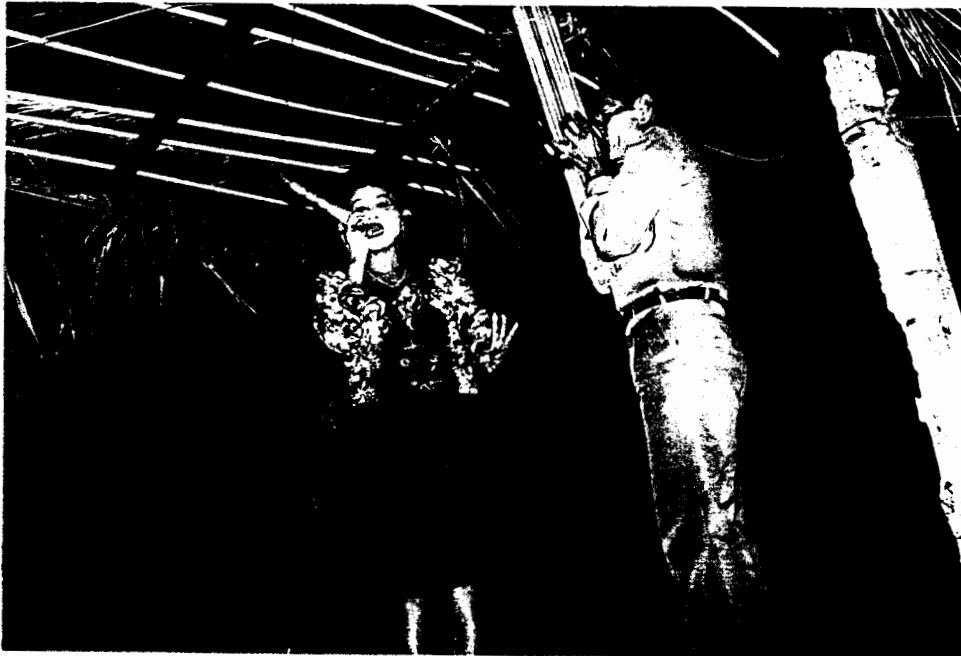
(มาช่วยรักษา ฤกษ์ดีจัน ขอเชิญคุณเทพนิกร บนสวรรค์อินทร์พรหม)

สเถียรสถาน อุดม เนื่อตริยตริงชา โมบังค้อมจอมจุม เรี่ยชะ

(สถิตสถานอุดม อยู่ตริยตริงชา มาเคารพจงช่วยรักษา)

อัญเจิญ กุนเต็ยวตา กุนครุแม่ประชूरยาด กุนกรูเอ็อว แสงจันทร์

(ขอเชิญคุณทวดา คุณครุแม่ประชूरหยาด คุณครูป่อแสงจันทร์)

ภาพประกอบ 10 นักเจรียงฝ่ายหญิงกำลังขับร้องเพลงไหว้ครูเบริญ

3.2 บทปฏิสันถารเจ้าภาพ หมายถึง บทเพลงที่นักเจริญใช้ขับร้องเพื่อกล่าวถึงทักทายเจ้าภาพ เจ้างาน หรือผู้ชมที่มาชมการแสดงในวันนั้น กล่าวถึงความสำคัญของงาน พรรณนาถึงคุณงามความดีของเจ้าภาพ ที่ได้บำเพ็ญกุศลในครั้งนี้ว่าจะได้อานิสงส์อย่างไรบ้าง ซึ่งลักษณะงานของแต่ละงาน ไปแสดงกันไม่เหมือนกัน เช่น งานศพ งานโกนจุก บุญอุทิศ งานบวช งานฉลองสาธารณประโยชน์ เหล่านี้นักเจริญ จะต้องมีความรอบรู้และเข้าใจในประวัติความเป็นมาของแต่ละงานได้เป็นอย่างดี เพื่อนำมาอธิบายในบทเพลงได้ถูกต้องและสละสลวย เข้าใจถึงจิตใจของผู้ชมอย่างลึกซึ้ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้ (วินัย เส้นแก้วใส : 2535 ; สัมภาษณ์)

บทปฏิสันถารกับเจ้าภาพ

แสนแฉงเอษมะเรียม ไคต็อบ ซ้อมโครพ แย็ชตา

(ตอนนั้นเอษนิ้วมือทั้งสิบ ของเคารพชายตา)

มันทาแต่ เจ้าภาพเจ้างาน มนกรอชเฮ็ชปัสณา

(ไม่ว่าแต่เจ้าภาพเจ้างาน คนก่อกฐหรือหลังก็ตาม)

แสนะโกนโมต็อลทะมัช ทนออกุณเอ็อวบู่เออย เม็ชตา

(ตอนนั้นลูกมาถึงอีกครั้ง ทนออกุณพ่อ คุณแม่)

จัยณะ บานโมจจุชอุอา สมีองสมา จิตทาหน้าทะมัชตีตรา

(วันนี้ได้มาร่วมพบปะ เคียงบ่าเคียงไหล่จัดว่าปีใหม่อีกครั้ง)

บานโมต็อลแย็ชตา หน้าทจัยพอเจ็ชเออย

(ได้มาถึงชายตา ปีใหม่พอดี)

โกนโมต็อลทะมัช มันเม็ชนอะแ้ว็ชเจ็ชมะนอง

(ลูกมาถึงอีกครั้ง ไม่มีอะไร เลขสักครั้ง)

เมียนแต่สำเลงโกนของ มะเรียมไต่ต้องด็อบ
 (มีแต่เสียงของลูกซัปร้อง และมือทั้งสิบนิ้ว)
 ซ้อมจัมเรียมออซซ็อบ แม่เอื้อว เตียงแซ็ชตา...
 (ขอเคารพทุกท่าน แม่พ่อ ทั้งยายตา)

ภาพประกอบ 11 นักเจรียงฝ่ายชายกำลังซัปร้องบทปฏิสันถารกับเจ้าภาพ

3.3 บทโต้ตอบปัญหา หมายถึง การรับเรื่องเจรียงด้วยวิธีตั้งกระทู้ถาม ฝ่ายตรงข้าม เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ตอบ ทำนองการเทศน์ปจฉาวิสัชนา ซึ่งลักษณะการตีความอธิบายความ พรรณา หรือบรรยายประวัติความเป็นมาของการบำเพ็ญกุศล และอนิสงส์ ที่จะได้รับในการทำบุญนั้น ตลอดจนเจตนาของการมาเจรียงครั้งนี้ว่ามีเจตนาอย่างไรบ้าง นักเจรียงฝ่ายตรงข้ามจะหาเหตุผลมาได้ เพื่อให้สอดคล้องกันกับจุดประสงค์ในการทำบุญ เป็นวิธีที่ทำให้เจ้าภาพได้มองเห็นสัจจะธรรม ของความเป็นจริง ลักษณะการเจรียงเช่นนี้ เป็นการสร้างขวัญกำลังใจ ได้ปรัชญาในการดำเนินชีวิตในสังคม อย่างมีความสุข ดังจะยกตัวอย่างในบทเจรียงเบรียต่อไปนี้ (วินัย เส้นแก้วใส และแหวนเพชร แสนกล้า : 2535 ; สัมภาษณ์)

บทโต้ตอบปัญหา

- ถาม : ออบองเหยเนียงจ้องเต็ง ปีกาลบองโมจรีงูเจตนาขางนา
(พี่เอย น้องอซากู้ ว่าครั้งนี้มีมาเจรียงั้นเจตนาอย่างไร)
- ตอบ : โอ้ เนียงเหยบองโมจรีงู จัยเน๊ะ เจตนา เมียนแบ็ย อยาง
(โอนางเอย พี่มาเจรียง วัถนี้ เจตนามี 3 อยาง)
- ถาม : เจ๊ะเบอเมียนแบ็ยอยางนี้ เร็อบอยางนา
(ถ้าตั้งถัมถ้ำมี 3 อยาง นั้นอยางไรบ้าง)
- ตอบ : มุยก็อ เต็ลวิวัชเจตนา ปีรสมาธิเจตนา แบ็ยปัญญาเจตนา
(1 คือ ความบริสุทธิ์ 2 ตั้งสมาธิให้มัน 3 มาด้วยความรู้)
- ถาม : ออ บองเหยนนี้เียงเกิดโมเมียน บอนเง็อบ
(ออพี่เอยภุญษะเราเกิดมาต้องมิตาย)
เจ๊ะเง็อบเมียนประมาณอยาง เร็อบอยางนา
(ถ้ามันตายมีก็อยาง และนับได้อะไรบ้าง)

ตอบ : โอเจ้าอันนี้เมียนแน้อย่าง เรือบทางจะแน๊ะ

(โอตายนี้เมื่ออยู่ 3 อย่าง นั้บอย่างนี้)

มูย กาละมระถัง ปีร อะกาละมระถัง แบ๊ยจิตตะมระถัง

(1 ตายด้วยกุศลที่เราสร้าง 2 ตายด้วยอะกุศล 3 ตายด้วยโรคจิต)

ภาพประกอบ 12 นักเจริ่งฝายหญิงกำลังขับร้องบทโต้ตอบปัญหาโดยการตั้งกระทู้ถามฝายชาย

ภาพประกอบ 13 นักเจรียงฝ่ายชายกำลังขับร้องบทโต้ตอบปัญหา โดยการตอบกระทู้ถามฝ่ายหญิง

3.4 บทเล่าเรื่องตำนาน นิทาน ชาตก หมายถึง การขับร้องเจรียงเป็นทำนองเสนาะ ว่ากลอนเสด เล่าเรื่องราวจากตำนาน นิทาน ชาตก อันเนื่องมาจากพุทธศาสนา อธิบายหรือบรรยายเหตุการณ์ในอดีต ให้สอดคล้องกับลักษณะงานที่แสดง การเจรียงในลักษณะนี้ส่วนมากนักเจรียงจะยกเรื่องราวมาเพื่อเป็นอุทาหรณ์ ประกอบการตั้งกระทู้ถาม หรือตอบคำถามของฝ่ายตรงข้าม ซึ่งจะต่อเนื่องและเกี่ยวพันกับกลอนโต้ตอบ ปัญหาในขณะนั้นเสมอ ดังตัวอย่างเพลงเจรียงงานทำบุญต่ออายุคนแก่ ดังนี้

ตำนานการชกบึงสุกุล

อังกาลเนาะชกอันเตริม เมียนโมครั้งปีสมัยพุทธกาล

(ครั้งนั้น ชกบึงสุกุล มีมาเมื่อครั้ง สมัยพุทธกาล)

เมียนโลกขมิวะทา บุติคตีสสะเถระสมัยขุอาเปียด

(มีพระสงฆ์ชื่อว่า บุติคตีสสะเถระ สมัยนั้นท่านอาพาธ)

เกิดตะเฆาลลุขเตืออ้อมคคณ มันเมียนโรนาบริบาลเรียชะชา

(เป็นแผลเน่าไปหมดทั้งร่างกาย ไม่มีใครพยาบาลรักษา)

กาลเนาะบานเมียน เปรียะสีงอ้องนัรเตียงหลายจขบบริบาล

(ครั้งนั้น ได้มี พระภิกษุสงฆ์สามเณรทั้งหลายช่วยพยาบาล)

คณเมียรสะอะอาดเฮียบาน แต่งวีรตามตำนานออกชกบองสะแบก

(ร่างกายพระสงฆ์หายดีแล้วได้ แต่งตามตำนาน โดยชกบึงสุกุล)

ตำนานณ์เปรียะพุทธอ้อง ประจุมลุกสีงกรูบอ้อง โสิดเซิมชะบองสะแบก

(ตำนานนั้น พระพุทธองค์ ประชุมสงฆ์ทุกรูป สวดธรรมชกบึงสุกุล)

ระบับ โภมปีร กระฮ้อมกือเปรียะปดปรับเพลิว เขียวเตียวดา

(มีระเบียบโคม 2 แดงคือพระพุทธเจ้าบองทาง เขียวคือเทวดา)

ชเดิรเพลิวปรับเม็ย เกียวเน็ย "อะวัดสังฆะชามะริดคอง

(ชกเดินทาง 8 ภาวนา อะวัดตะสังฆะ ชามะริดคอง)

อฐังคมรรค" โพง ลุกนัรเตียงหลาย ทวีอตามสพทังย แองรา

(อฐังคมรรค พวกพระเณรทั้งหลาย ทำตามจนทุกวันนี้หน่า)

(วินัย เส้นแก้วใส. 2535)

3.5 บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป หมายถึง การขับร้องเพลงเจรีียงเป็นทำนองและ
 จังหวะที่เร้าใจ จะใช้กลอนสดว่าเรื่องราวเบ็ดเตล็ดในเชิงเกี้ยวพาราสี บทตลกคะนอง หยอกล้อ
 กระทบกระทั่งเปรียบเปรย เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เรียกเสียงเฮฮาจากผู้ชม เป็นการ
 เปลี่ยนบรรยากาศในการฟังเจรีียง ส่วนมากมักนิยมเจรีียงบทเบ็ดเตล็ดทั่ว ๆ ไป ในตอนดึก
 เพราะผู้ชมจะได้ไม่เบื่อหรือ่วงนอน บางครั้งมีการรำรำในจังหวะของเพลงกันตรึม เช่น เพลง
 อมตูก เป็นเพลงพายเป็นเรื่องของชาวเขมร สามารถเรียกความพอใจจากผู้ชมได้มากที่สุด
 โดยเฉพาะท่ารำรำอ่อนช้อย สวยงาม ไปตามจังหวะเพลงอมตูก ดังภาพ และตัวอย่างบทเพลง
 ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 14 นักเจรีียงกำลังรำรำประกอบแค้นทำนองอมตูกหลังจากฝ่ายชายขับร้อง
 เบ็ดเตล็ดทั่วไปจบลง

บทเปิดเตล็ดทั่วไป

ของอมตูกเต็อว แตร็ชัจงวาเอชลูกเปรีชด

(พ็พายเรือไป ปลาชิว กระโดดนรู)

ของแซร์กปด้าเอ็ชตเอชเมลเคมาบองพอง

(พ็ร้องสังฆาติ ดูด้าให้พ็ด้วย)

ปด้าก็วลดั่งก๊วต ปด้าเปรีชดจำนอง

(สั่งตอไม้ สั่งบมเชือกหนังกวาย)

เมลลเคมาบองพอง ซลาดดัจชี่กะแซ

(ดูด้าพ็ด้วย ก๊วชาดกินเชือก)

ปด้าเดมตคป ปด้าเดมซังแก

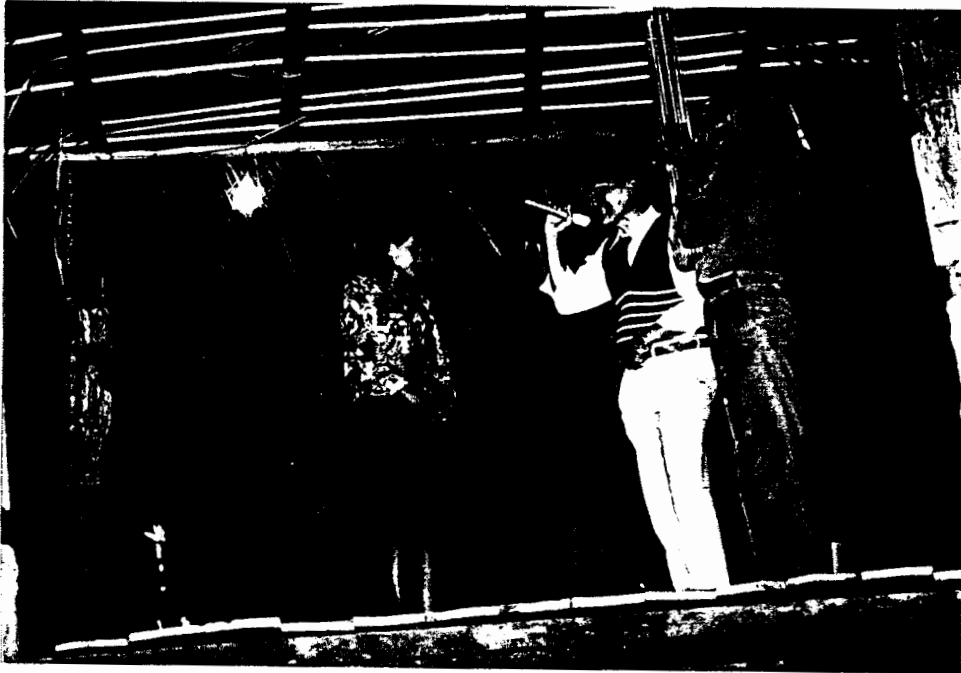
(สั่งตันตะขบ สั่งตันซังแก)

ซลาดดัจชี่กะแซ บองนิงบานไอ้ชจอง

(ก๊วชาดกินเชือก พ็จะได้อะไรนุก)

(สงบ ญุคล้อย. 2522 : 112)

3.6 บทลา เป็นบทเพลงที่นักเจรียง ใช้ขับร้องเพื่อขออำนาจ ขอบคุณให้พร แก่เจ้าภาพ และผู้มาร่วมบำเพ็ญกุศล ในงานนั้น พร้อมกับสั่งลา คู่เจรียงของตนเอง ตลอดทั้ง หมอแคน ซึ่งนักเจรียงจะผลิตเบ็ดขนกัณเจรียงคนละเที่ยว ฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายขับร้องก่อนเสมอ การอำลาเป็นสัญญาณแห่งการเลิกลา หรือสิ้นสุดการแสดงในคืนนั้นการแสดงบทเพลงนี้ จึงมิให้ได้ รับฟังตอนรุ่งสว่างเท่านั้น ต่อไปถือว่าเป็นการขุดิการแสดงเจรียงเบรียญ ดังภาพประกอบ 15 และ ตัวอย่างบทเพลงต่อไปนี้

ภาพประกอบ 15 นักเจรียงเบรียูกำลังขับร้องเพลงลาและอวยพรให้เจ้าภาพทั้งผู้ชม

บทลา

ปรีกเปรียงสว่างไสริยา

(รุ่งเช้าสว่างแล้ว

ชงายเหยเลียเตียงเจ้าภาพ

(ไกลแล้วลาทั้งเจ้าภาพ

ซ็อมเลียแจ็ญชงายเลียโรง

(ขอลาออกไกลลาโรง

เนียงเลียแย็ยเลียตา

นางขอลาชายลาตา)

เจ้างานแดลอาศรัยเนียงบาน

เจ้างานที่นางได้อาศรัย)

เลียตระศาลกันเตลแดลกราน

ลาเวที่ ลาเสื่อที่เคยปู้นั้ง)

เลียกระดานแฉลเจ้อลเซ่นออล	แฉลเจ้อลเลียเตียงบองแสรีย
(ลากระดานที่เคยเหยียบบันได	ที่เคยลงลาทั้งฝั่งหญิง)
เลียตาจะเสรีระ โภกแดย	เลียจะโดนตา โภกเลียแจ๊ชงาย
(ลาตาปูบ้านที่อยู่ที่นี่	ลาบรรพบุรุษตายาย ลาขอลาห่างไกล)
เลียบองปะโอเนเตียงหลาย	แฉลโมเนนาเลียแมกรัว อ้อกรัว
(ลาพี่น้องทั้งหลาย	ที่มาถิ่นมากมายลาแม่ครัวพ่อครัว)
ออยแม่อ้อวบองปะโอเนเมียอายุ	วรณะสุขะผละเมียนลัจแกตย
(ให้แม่พ่อพี่น้องมีอายุ	วรณะ สุขะ ผละ มีความสุข)
เลิกมะเรียมไดต้อบแกรงแม่เอ้อว	ส้ออมะเรียมไดต้อบโภกช้อมเลียแองรา
(ยกนิ้วทั้งสิบนิ้วก็เกรงว่าแม่พ่อ	จะรังเกียจมือทั้งสิบนิ้วลูกขอลาแล้วหนา)

(สายรุ้ง ภูมิสุข. 2535)

การขับร้องบทเพลงลาและคำอวยพรนั้น นักเจริญทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะได้มีโอกาสเล่นบทเพลงนี้เฉพาะตอนรุ่งสว่างเท่านั้น หลังจากนั้นจึงลงจากเวทีการแสดง ถือว่าเป็นการสิ้นสุดการแสดงเจริญเจริญ โดยนักเจริญฝ่ายชายจะเป็นผู้ลงจากเวทีคนสุดท้าย ดังภาพประกอบ 16 ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 16 นักเจริ่งเบรียูกำลังลงจากเวทีการแสดงเจริ่งเบรียู

การเล่นพื้นบ้านเจริ่งเบรียูของชาวสุรินทร์ เป็นการเล่นที่เน้นในเรื่องความไพเราะของการขับร้อง และความหมายของเนื้อหามากกว่าร้ายรำเพื่อความสวยงามและนอกจากนี้องค์ประกอบในการแสดง ขั้นตอนการขับร้อง จึงมีลักษณะเด่นในตัวเอง ส่วนลักษณะการกำเนิดแรกเริ่มของการแสดงเจริ่งเบรียูใครเป็นผู้กำเนิดนั้น ยังไม่สามารถหาคำตอบได้แน่ชัด แต่สามารถศึกษาหาต้นตอลักษณะการกำเนิดได้จากวิวัฒนาการของเจริ่งแบบดั้งเดิมได้ เช่น เจริ่งกัญต็อบโก เจริ่งไปยอ้งโกง เป็นต้น เจริ่งเหล่านี้เป็นเพลงพื้นบ้านที่มีมาแต่อดีต ซึ่งเชื่อว่าน่าจะมีกำเนิดมาก่อนเจริ่งเบรียู นอกจากนี้เจริ่งเบรียูยังมีเนื้อหาในการขับร้องที่ช่วยประเทืองอารมณ์และสติปัญญา เนื้อหาสาระมีบ่อเกิดมาจากวรรณกรรมพุทธศาสนา คือ ตำนาน นิทาน ชาดก

เช่น เทศน์มหาชาติ เหล่านี้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยช่วยกล่อมเกลานุญมีปัญญาอัสสาสัยใจคอ
ในสังคมได้อย่างดีเลิศ โดยยึดแบบคำสอนโบราณเป็นหลัก การแสดงการขับร้องจึงมีจุดเด่นพิเศษที่
เนื้อหาสาระ ซึ่งมุ่งเน้นในทางลัทธิและคติทางศาสนาของบทเพลง อันเป็นเอกลักษณ์ของเจริียงเบริญ
อีกแง่มุมหนึ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้ศึกษาวิเคราะห์ในแง่ของโลกทัศน์อย่างละเอียดต่อไป

โลกทัศน์ของชาวลัทธิที่มีต่อมนุษย์จากบทเพลงเจรีียงเบรีย

ในการศึกษาโลกทัศน์ของชาวลัทธิที่ปรากฏในบทเพลงเจรีียงเบรียจากนักเจรีียง 16 ท่าน ซึ่งขับร้องในงานประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ คือ งานศพ งานบรรจุอัฐิ งานทำบุญถึงสกุลต่ออายุ งานฉลองสาธารณประโยชน์ งานสงกรานต์ และงานขึ้นบ้านใหม่ โดยคัดเลือกบทเพลงตามขั้นตอนการขับร้องใน 6 ขั้นตอนดังนี้ บทไหว้ครู 16 เพลง บทปฏิสนัถารกับเจ้าภาพหรือบทกัทกาย เจ้าภาพ 32 เพลง บทโต้ตอบปัญหา 32 เพลง บทเล่าตำนาน นิทาน ชาดก 32 เพลง บทเปิดเตล็ดทั่วไปหรือบทเกี่ยววาราสี 32 เพลง และบทลา 16 เพลง รวมจำนวน 160 เพลง จากการศึกษาเพื่อรวบรวมบทเพลงเจรีียงเบรียครั้งนี้ปรากฏว่าในจำนวน 160 เพลงนี้มีเนื้อหาที่ซ้ำกันอยู่ 16 เพลง ดังนั้นจึงเหลือจำนวนบทเพลงเจรีียงเบรียที่นำมาศึกษาโลกทัศน์ทั้งหมดเพียง 144 เพลง

การศึกษาโลกทัศน์ของชาวลัทธิที่มีต่อมนุษย์จากบทเพลงเจรีียงเบรีย สามารถจำแนกลักษณะออกได้ 6 กลุ่มคือ โลกทัศน์ต่อสถานภาพบุคคล โลกทัศน์ต่อสถาบันครอบครัวและเครือญาติ โลกทัศน์ต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม โลกทัศน์ต่อขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรม โลกทัศน์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และโลกทัศน์ต่อการเมืองการปกครอง ซึ่งในโลกทัศน์ทั้ง 6 ด้านดังกล่าวนี้ ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยดังจะได้กล่าวเป็นลำดับต่อไป

โลกทัศน์ต่อสถานภาพบุคคล

บรรทัดฐานทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เรียกว่าสถานภาพ (Status) เพราะสามารถช่วยทำให้เกิดระเบียบในสังคมได้ สถานภาพจำแนกออกเป็น 2 ประเภทคือ สถานภาพที่

ได้มาโดยกำเนิด (Ascribed status) เช่น ตำแหน่งทางเพศ เป็นเพศชายหรือเพศหญิง ตำแหน่งทางเครือญาติเป็น พ่อ แม่ ลุง ป้า น้า อา นอกนั้นเป็นตำแหน่งทางชนชั้น ศาสนา และ สัญชาติ ซึ่งได้ตามบิดาหรือมารดา รวมทั้งตำแหน่งทางอายุคนในวัยต่าง ๆ ด้วย และสถานภาพสัมฤทธิ์ผล (Achieved status) คือสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถมิใช่ได้มาโดยกำเนิด เช่น นักเรียน นิสิต ครู อาจารย์ นักคิด มหาบัณฑิต ข้าราชการ นายกรัฐมนตรี อธิการบดี ทบตี เสมียน คนงาน และภารโรง เป็นต้น (งามพิศ สัตย์สงวน. 2534 : 98)

ในการศึกษาโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจรีียงเบรียญ พบว่าชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ที่สะท้อนออกมาทางพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โดยมีรากฐานมาจากความเชื่อ ประสภการณ์ ศาสนา สิ่งแวดล้อม และการศึกษา ฉะนั้นบทบาทตามสถานภาพและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ชี้ให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ จำแนกได้เป็น 3 ประการคือ โลกทัศน์ต่อสถานภาพทางเพศ โลกทัศน์ต่อสถานภาพวัย และโลกทัศน์ต่อการศึกษา โดยแยกกล่าวได้ดังต่อไปนี้

1. โลกทัศน์ต่อสถานภาพทางเพศ

1.1 โลกทัศน์ต่อบุรุษเพศ บทเพลงเจรีียงเบรียญ ได้สะท้อนความหมายที่แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวไทยในจังหวัดสุรินทร์ว่า บุรุษเพศควรปฏิบัติตนอย่างไรต่อสังคม และเชื่อว่า บุรุษเพศเหนือกว่าสตรีเพศ เพราะจะได้เป็นตัวแทนของบิดา เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้สืบสายโลหิต สืบสกุล เพราะสังคมไทยนั้นได้ให้ความสำคัญแก่บุรุษเพศมาก โดยให้โอกาสบุรุษเป็นผู้นำในสถาบันต่าง ๆ มากมาย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการปกครอง เป็นต้น ดังคำสุภาษิตที่ว่า "ชายเป็นข้างเท้าหน้า หญิงเป็นข้างเท้าหลัง" ในทัศนะของชาวสุรินทร์ จึงให้เกียรติและยกย่องบุรุษเพศว่าเป็นผู้มีความกล้าหาญอดทน เด็ดเดี่ยว มีความจริงใจ มีความซื่อสัตย์และมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีมนุษยธรรมต่อทุกเพศทุกวัยดังจะพบลักษณะของบุรุษเพศ ต่อไปนี้

1.1.1 บุรุษเพศต้องมีความกล้าหาญอดทนไม่ท้อแท้ ชาวไทยเขมรถือว่า บุรุษที่มีความแข็งแรง กล้าหาญ อดทน มีเลือดนักรบเยี่ยงชายชาติทหาร จึงเป็นบุรุษที่สมบูรณ์ สามารถปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายแก่สังคมส่วนรวมได้ โดยไม่ย่อท้อต่อความทุกข์ยากลำบาก และไม่หวาดหวั่นต่อเหตุการณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น ดังที่ปรากฏจากบทเพลงเจรียงเบรียงต่อไปนี้

... ประกำวเลือนอันลี้จ	ประกำวเลือนอันลี้จ
(ฟ้าร้องทิศตะวันตก)	ฟ้าร้องทิศตะวันตก)
สะเลื่อะเฒะละเอ็ด	กันตักสนา ไต่บองจบัง
(ใบไม้ละเอียดยับ)	ผีมือพี่รบ)
จบังปีเมืองญวน	ระโหดด็อลเมืองปริง ...
(รบตั้งแต่เมืองญวน	จนถึงเมืองฝรั่ง)

(บทเพลงเบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย ประกอบ มงคล)

1.1.2 บุรุษต้องศึกษาหาความรู้ การศึกษาหาความรู้เป็นหน้าที่ของลูกผู้ชาย ในสมัยโบราณบุรุษจะสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตัวเองจากสถาบันทางศาสนา คือ วัด เป็นแหล่งข้อมูลที่ประสิทธิ์ประศาสตร์วิชาความรู้ให้แก่บุรุษเพศได้เป็นอย่างดี เพราะการที่บุคคลมีวิชาความรู้ นั่นถือว่าเป็นทรัพย์สินอันประเสริฐ ดังคำสุภาษิตที่ว่า "มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่ในแสน"

ชาวไทยเขมรเชื่อว่า บุรุษที่ได้รับการศึกษาคดี มีความรู้ ได้เล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรมเป็นบุรุษที่คนปรารถนายิ่ง จากบทเพลงเจรียงเบรียงเรื่องบุญเดือนห้า ได้กล่าวถึงการเรียนไตรเพท เวชมนต์คาถาของลูกชายมหาเศรษฐีชื่อ ธรรมบาลว่า บุคคลที่เรียนไตรเพท สำเร็จแล้วจะมีชื่อเสียง เลื่องลือไปทั่วแผ่นดิน ทั้งทั้งชมพูทวีป เพราะผู้ที่สามารถเรียนวิชาไตรเพท ได้สำเร็จนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มีบุญวาสนาส่งส่ง สามารถทำให้เกิดความร่มเย็นไปทั่วแผ่นดิน ด้วยความซึ้งและศักดิ์สิทธิ์ในวิชาการศึกษาที่บุรุษมี ดังบทโต้ตอบปัญหาดังต่อไปนี้

ตอบ อังกาลเนาะแคแจต โจลชนำกะมัย โจนสิริแสถักย
 (ครั้งนั้นเดือน 5 เข้าปีใหม่ ลูกของสิริเสษฐี)
 เมียนหมัวะทา ขรรจบาล ดั่งเรียนไตรเพท เวชมนต์ คาลา
 (มีชื่อว่า ขรรจบาล ได้เรียนวิชาไตรเพท เวชมนต์ คาลา)
 เตียงละแน็ยเฮษณา ลือกน้องแฉนเด็ย จำภูทิวี่ทิม
 (ทั้งชื่อเสียงหนักก็เสียงลือ ในแผ่นดินชมพูทวีปใหญ่)
 กล่าวปีกาลเนาะ เมียนอ็อง มหาปรม โลกเนยะเจ็ยทิม
 (กล่าวครั้งนั้น มีองค์มหาพรหม พระท่านผู้ใหญ่)
 เนื้ออสถากัสรา เปร็ยะอ็อง เจาะโมจ็อด ัญหาขรรจบาล ...
 (อยู่สถานพรหมชั้นอัสรา พระองค์ได้ลงมาตั้งัญหาขรรจบาล)
 (ตรุษเดือนห้า โดย สุนจัน มีสติ)

1.1.3 บุรุษต้องให้ความรัก ความจริงใจ และเจียมตน การเกิดมาเป็น
 มนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ในสังคมได้เช่น นั้นว่าเป็นลาภอันประเสริฐ รุปลักษณ์สังขารไม่มีใครสามารถปรุงแต่ง
 ได้ ดังนั้น ชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์จึงเชื่อว่า บุรุษที่ดีต้องมีความจริงใจ อ่อนน้อมถ่อมตน
 รู้เขารู้เรา และยอมเสียสละในสิ่งที่ตนรักและหวงแหน โดยเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุรุษ ดัง
 จะพบได้จากบทเพลงเกี่ยวพาราฮี ของเจเรียงเบริญว่า

ประกัวมคางกน็อล	ประกัวเล็อนมคางกน็อล
(ฟ้าร้องข้างถนน)	(ฟ้าร้องข้างถนน)
เปร็ยงบองมินค็อล	ยังก็ได้วินเจ็าะ
(วาสนาฟ้าไม่ถึง)	แต่กับเขานี้เถอะ)

รูปบองก็เตรียม	เด็จจีเปรี๊ตมหมบ
(รูปพี่ก็เตี้ย)	เหมือนกับผักตบหมบ)
ย้ากิดัวเจ๊าะ	กะมัชสะเน๊าะอากำบรอลอย
(แต่่งกับเขาเกิด)	ออย่าได้ส่งสารชายชื้อเหร่เลย)
	(บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย เสริม เมาลี)

ความรักความจริงใจซึ่งกันและกัน เป็นคุณธรรมที่ทุกคนในโลกปรารถนา เพราะความรักความจริงใจซึ่งกันและกันทำให้สังคมเป็นสุข ชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ จึงนิยมยกย่องบุรุษเพศที่มีคุณธรรมดังกล่าวมานี้ ดังบทเบ็ดเตล็ดเจ๊าะบเวริฎที่ว่า

... บองกิดดี้อลประ โอนแสร์ย	เป็ชกแดลบองฮันแฮย
(พึดถึงน้องหญิง)	ค้ำนุดที้พี่เคยนุด)
บองมีนผลิจเลย	แดแจตกะเตาขลังแคปรังกะเตาแต่ย
(พี่ไม่เคยลืมเลย)	เดือนห้าร้อนจัด ฤดูร้อนร้อนดิน)
บองกิดประ โอนแสร์ย	รอกำนำกะมัชแสร์ยทายังนา
(พึดถึงน้องหญิง)	รอกถึงปีใหม่น้องหญิงว่าอย่างไร)
	(บทเกี่ยวพาราสิ โดย บุญคง นนทสอน)

1.2 โลกทัศน์ต่อสตรีเพศ สตรีเปรียบเสมือนดอกไม้ประดับโลก ที่พูดเช่นนี้มิได้หมายถึง เฉพาะด้านความสวยงามเท่านั้น แต่ยังหมายถึงไปถึง ความรู้ ความสามารถ และโอกาสที่สตรีจะประกอบคุณงาม ความดี อันเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ โดยเฉพาะสตรีที่อยู่ในวัยสาวคือ ยังไม่มีคู่ครองและสังคมไทยยังยกย่องสตรีให้เป็น "เพศแม่" ซึ่งก็หมายถึงสถานภาพที่สตรีควรได้รับโดยไม่มีสิ่งใดจะมาขัดได้

สำหรับโลกทัศน์ที่บุคคลมีต่อสตรีเพศนั้น ชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ชื่นชมและยกย่องสตรีที่มีศีลธรรมประจำใจ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น รู้จักรักษานวลสงวนตัว มีกิริยามารยาท อ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลทั่วไป รู้จักประมาณตน รู้จักการบ้านการเรือน มีความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจ รักสวยรักงาม รู้จักทำบุญให้ทาน ซึ่งจะเห็นได้จากภาพสะท้อนความหมายของสตรีเพศ ชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

1.2.1 สตรีควรรู้จักรักษานวลสงวนตัว ชาวสุรินทร์เชื่อว่า ความบริสุทธิ์ของหญิงสาวเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การรู้จักรักษานวลสงวนตัวเป็นแบบฉบับตามตำราที่สตรีชาวไทยเขมรพึงรู้จักและเรียนรู้ไว้ การเกิดมาเป็นหญิงนั้นถือว่าเป็นเรื่องยากลำบาก เพราะต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณีที่สตรีที่ควรกระทำ ตลอดทั้งการวางตนต่อสังคม โดยเฉพาะบุรุษเพศแล้ว สตรีควรรู้จักระมัดระวังให้มากที่สุด เพราะถ้าหากพลาดพลั้งลงไป ถือว่าเป็นสตรีที่ไม่มีมารยาทขาดจรรยาของความเป็นสตรี ดังปรากฏจากบทเพลงของเจรัชงเบริญ เรื่องกรรมฉบับหรือคำรับสอนหญิง ซึ่งกล่าวถึงคำสอนของมารดาที่มีต่อลูกสาวที่กำลังจะเติบโตอยู่ในวัยสาว ถือว่าถ้าปฏิบัติได้ นับว่าเป็นสตรีที่ถูกต้องตามลักษณะของตำราแบบโบราณ

แจงแจจจจากทาไฮสงวน	บันโลกเคล้นคลุนล้ำญญา
(ชี้แจงแจจจจจว่าไฮทรามวัย	ถ้านางรู้จักถนอมตัว รักมารดา)
จูเนียงตรึงตรึงรับสัดบอภิปราย	โกนเอ้อกิมเนียงทวือ เร็ยเม็ชช
(ให้นางรู้จักสัดบรับฝิ่งคำบอกเล่า	ลูกเอ้อชอย่าทำตัวนางเหลวไหล)
ทาเบอคลุนเนียงทิมกระมีอมเป็ง	กำปุงสลัญกันจือกราส
(ว่าเมื่อตัวนางโตเป็นสาวเต็มตัวแล้ว	กำลังรู้จักระจกหวี)
ลิ่งอ้อบตลาสกาสอำบาย	โดจกาศก้อมเทออำเปอ
(เล่นภอตนพลาตพรากจากอบายมุข	เหมือนตัวอย่างทำตามใจ)
การลิ่งแอระแมงแองเจ็ยเสรีจจี	ก้อมกฤษลัวะรือจกิดนิงเปรีาะ

(การเล่นนั้นเป็นผู้หญิงนี้จึงอยู่หนึ่ง อย่างนั่งฟังผู้ชาย)
 ยั่วลเจี๊ยะทอกทอชอับเกรยัวะชาตเคาะ มินเตรีวนิ่งจะปับเสรีย
 (มองเป็นราคาถูถอยเกียรตียศลิน ไม่ถูลักษณะกับฉบับผู้หญิง)

(กรมฉบับ โดย ทองพลอน ประดับสิริพรหม)

1.2.2 สตรีดีควรงามทั้งกาย วาจา และใจ ในทัศนะของชาวสุรินทร์

เห็นว่า สตรีที่ดีนั้นต้องประกอบด้วยความงามในรูปกายมีจิตใจงดงาม และวาจาไพเราะอ่อนหวาน สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นเสน่ห์แก่ผู้ที่ได้พบเห็น หรือร่วมเสวนาด้วยเสมอ ดังเช่น ในบทเพลงเกี่ยวพาราสิ ชายหนุ่มได้กล่าวถึงคำยกย่องชมเชยสตรีสาวในหมู่บ้านว่า สตรีที่งามและถูกตาต้องใจชายนี้มีความสวยตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า รวมถึงความมีจิตใจที่งามอีกด้วย ถ้าหากชายใดได้เป็นเจ้าของคงจะต้องรักและถนอมไว้เป็นอย่างดี ดังบทเพลงว่า

... บองเดริโมเจริญเสรียะ	ตาเตรียะเจริญเสรีย
(พี่เดินมาหลายหมู่บ้าน	บุกไปเห็นหลายหญิง)
ดีอลโมปะเตียะเตมาแม	เนียงลออเฮยแสนลออ
(ถึงมาบ้านดำของแม่	นางสวยเฮยแสนสวย)
ปิกวะปีบาทดีอลจั้ง	จนดีอลกัวก็อสน้อม
(นิเคราะห์จากเท้าถึงขา	จนถึงต้นคอว่าเหมาะสม)
แต่เจ็ดเนียงลออ	บองมินออชเนียงเตีอวเต
(แต่จิตใจนางงดงาม	นี่ไม่ให้นางไปหอรอก)
เบอบานโมบองน้องสูกนอม	รำแปียเบอเนียงบานเตีอวกี๋ ...
(ถ้าได้มานี้จะสูกนอมให้ดี	จะโอตครวญถ้านองได้ไปกับคนอื่น)

(บทเกี่ยวพาราสิ โดย ประกอบ มงคล)

สตรีที่มีผิวดำนั้น ชาวสุรินทร์ไม่ถือว่าเป็นภุมเทวีที่ตัดสิ้นความงามทาง
รูปร่าง เพราะผิวเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความงามที่แฝงไว้ซึ่งความอดทน อดกลั้น ต่อหน้าที่การงาน
สังคมไทยเขมร เป็นสังคมเกษตรกรรม การที่สตรีมีผิวดำจึงถือว่าเป็นเรื่อง ชรามดาของปวงชน
ทั่วไป ชายจึงมองเห็นว่าเป็นความงาม และไม่ถือว่าเป็นอุปสรรคของความรักดังบทเพลงที่ว่า

... แอแล้งประกัวเขื่อง	แอจิ่งประโณเภาประโณมองนิงเขมา
(ทิศตะวันตกฟ้าแลบ	ด้านทิศใต้ฟ้าร้องน่องนึ่งถึงจะดำ)
เปรียะอ็องจ็องโบส	ลูกจองนิงประเตา
(พระองค์อยากบวช	พระท่านผูกกับหวาย)
เนียงสรอ โลดคลุนเขมา	บองจองเจ็ดนิงเจ็ด ...
(นางคนสวยในโลกตัวดำ	นึ่งผูกใจด้วยใจ)

(บทเปิดเตล็ดทั่วไป โดย แสงจันทร์ คงสุชาติ)

1.2.3 สตรีที่ดีต้องทำบุญให้ทาน พุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทต่อวิถีทาง
ดำเนินชีวิตของชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ชาวสุรินทร์จึงเชื่อว่า มนุษย์ย่อมเป็นไปตามกรรม
ที่ตนเคยกระทำไว้ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งจะส่งผลให้มนุษย์นั้นได้รับผลการกระทำในเวลาที่เหมาะสม
ตนมีชีวิตอยู่หรือชาติต่อ ๆ ไปจนกว่าจะหมดกรรมหรือพ้นจากวัฏสงสาร กรรมของมนุษย์ในอดีตจะ
ส่งผลสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และกรรมในปัจจุบันจะส่งผลไปสู่อดีต ดังนั้นการเกิดมาเป็นสตรีเพศ
ไม่มีโอกาสได้บวชในพุทธศาสนา ทดแทนคุณของบุพการีเช่นบุรุษเพศ แต่เมื่อสตรีรู้จักมีจิตใจยึดมั่น
ศรัทธาในพุทธศาสนา โดยการทำบุญให้ทาน ก็นับว่าสตรีได้บำเพ็ญกุศลอันยิ่งใหญ่อันจะส่งผลต่อ
อนิสงส์ต่อไปภายภาคหน้า ดังจะเห็นได้จากบทเพลงที่ว่า

... โทมแสร์ยทวือบ็อกถูกลงแข็ง ผีอลอนิส่องน้กะแต่้ง
 (ลูกผู้หญิงทำบุญครั้งนั้น ผลอนิส่องส้จะ ได้มาในตน)
 เดเนียะแก็ยบาน ปีร์เมินกาลกอบระบ็อบบเห็ย ...
 (ใครเคยทำไว้จะได้ 20,000 ประการถือว่าลู่แล้ว)
 (ผลอนิส่องส้ โดย แสงจันทร์ คงสุคดี)

2. โลกทัศน์ต่อสถานภาพวัย โลกทัศน์ต่อวัยหรือช่วงชีวิตของคนนั้น โบราณอีสาน แบ่งชีวิตของคนออกเป็น 3 ช่วง คือ ปฐมวัย เป็นวัยแข็งแรงและเป็นกำลังงานสำคัญของชุมชน มีชื่อยุควัย คือ วัยกลางคนมีการงานทำเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เหมาะที่จะเป็นพ่อบ้านแม่เรือน มีหลักฐานมั่นคง ปัจฉิมวัย เป็นวัยสุดท้ายที่เปลี่ยนแปลงของชีวิต เหมาะที่จะอยู่กับเห็ยเฝ้ากับเรือนดูแล ลูกหลานทำบุญทำทาน เข้าวัดฟังธรรม เป็นวัยที่เหมาะสมแก่การรับ ดั่งจะยกคำสาขิตให้เห็นถึง สภาพร่างกายของคนอีสานในแต่ละวัยดังนี้ (อภิศักดิ์ โสมอินทร์. 2534 : 54-55)

สิบปีอานน้ำบ่อหนาว	ชาวปีเล่นสาวบ่เปิด
สามสิบปีตื่นก่อน ไก่	สี่สิบปีไปไฮมาทอดชา
ห้าสิบปีไปนามาทอดหุ่ย	หกสิบปีเปาขลุ่ยบ่ตั้ง
เจ็ดสิบปีดีล้งม้งม่วน	แปดสิบปีหนักหนวาค่วนมาหู
เก้าสิบปีพี่น้องมาฮ้องไห้	ร้อยปีใช้บ่ตาย
ร้อยสิบปีเห็นแดดว่าแมนไฟไหม้	ร้อยยี่สิบปีใช้บ่ใช้ก็ตาย

ชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ได้ให้ทัศนะ ต่อสภาพร่างกายของบุคคลตามวัยว่า มนุษย์เราเกิดมามีช่วงอายุในการดำเนินชีวิตเป็น 4 ช่วง ซึ่งเรียกได้ว่า การแก่ 4 จำพวก คือ แก่ลง แก่ขึ้น แก่เปิด แก่ปิด แก่ลงนี้เริ่มตั้งแต่อายุ 50 ปีขึ้นไป แก่ขึ้นนั้นนับตั้งแต่อายุในท้องของ

มารดา แก่เปิดคือ แก่ช่วงอายุที่เป็นหนุ่มเป็นสาว แก่ปิดคือ ช่วงอายุที่มีครอบครัวแล้ว ลักษณะการแบ่งสภาพวัยของชาวสุรินทร์นั้น หากจะมองให้ลึกซึ้งแล้ว พบว่า การแบ่งความแก่ออกเป็น 4 จำพวกนี้เป็นเรื่องของปริศนาธรรม คือ การตั้งคำถามและตอบคำถามให้มนุษย์รู้จักคิดหาเหตุผลของรูปลักษณะสังขารเพื่อนำไปเป็นหลักแห่งการดำเนินชีวิต ในช่วงระยะที่มีชีวิตอยู่ตั้งจะยกตัวอย่างบทเพลงเจรียงเบรียงเรื่องคนแก่ 4 จำพวกว่า

มกึจะก็ เรือบจะแฉะเหย	มุษึจะ เจาะบึรึจะ เลิง
(มนุษย์แก่ ขานับ เข่น้ำไหล)	หนึ่งแก่ลง สองแก่ขึ้น)
แปยึจะ เบิกบุนึจะ กบ็อด	จะ เจาะเรือบโมอาโยะ 50 หน้าเลิง
(สามแก่เปิดสี่แก่ปิด)	แก่ลงนั้นมาจากอายุ 50 ปีขึ้น)
จะ เลิงเรือบโมปีเนื่อวน้องบัวะ	มนายก็เฮาทา โทนมาร
(แก่ขึ้นนั้นมาจากตั้งแต่อยู่ในท้อง)	มารดาเขา เรียกว่าลูกกุมาร)
พอประลือตโมบานก็เฮา โทนงา	พอทีมเต็งประสาเฮากะเม็ง
(พอประลือมาได้ เขาเรียกลูกน้อย)	พอโตรูประสาทน้อยเรียกเด็ก)
พอแฉะ เรือบแฉะจริง	ก็เฮากระม้อมกันเล้าะ
(พอรู้รารู้ร้องเจรียง)	เขาเรียกสาวและหนุ่ม)
พอบานแชนเคนึยเตื่อว	ก็เฮาแม่เฮาเอื่อวก็อึจะกบ็อด
(พอได้แต่งงานกันไป)	เขาเรียกแม่เรียกพ่อคือแก่ปิด)

(คนแก่มี 4 จำพวก โดย เลิศอรุณ ฤกษ์จิต)

ในสังคมไทยให้ความเคารพนับถือและยกย่องผู้มีอาวุโสกว่าตน ดังจะเห็นได้จากผู้น้อยจะเคารพผู้ใหญ่ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับตนก็ตาม การอ่อนน้อมถ่อมตนจะทำให้ผู้ใหญ่รู้สึกรักใคร่เอ็นดูเมตตาต่อผู้น้อยกว่า การประพฤติปฏิบัติเช่นนี้เป็นอันว่าเป็น

วัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไทย ซึ่งสามารถช่วยให้การอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข เพราะทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนเอง จึงขอยกคำภาวนิตของไทยและของโบราณอีสานมาอ้างว่า "ดินอ้อย่อมลุ่ม" หรือ "หลานเหลนหล่อนบ่บ่ปานเจ้าย่า เด็กน้อยฮู้ตั้งล้านบ่ปานเก่าผู้เดียว" และชาวสุนทรภู่ก็มีทัศนะเช่นเดียวกับ สังคมไทยทั่ว ๆ ไปเช่น

2.1 การเคารพผู้อาวุโส ผู้เฒ่าจะต้องให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสกว่าตน จึงจะได้รับความรักความเมตตา และเอ็นดูจากบุคคลทั่วไป การให้ความสำคัญต่อบุคคลที่อยู่ใกล้ตัวเองก่อนเป็นคุณธรรมของชาวสุนทรภู่ ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา จากนั้นจึงออกไปสู่บุคคลภายนอก เช่น ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน ผู้นำทางหมู่บ้าน คนเฒ่า คนแก่ ที่ตนนับถือ ดังที่ชายหนุ่มได้แสดงความอ่อนน้อมต่อบิดา มารดา ตา ยาย ของฝ่ายสาวที่ตนต้องการที่จะสู่ขอมาเป็นภรรยาจากบทเพลงเจรียงเบรียง ต่อ ไปได้

... เติญเฒอทั้งนึ่งเปิดบังกอเกรง จารุสรกามินจ้องรับเตียน
 (เห็นต้นไม้ใหญ่และไม่ปิดบังเพราะเกรง เพราะเกรงกลัวบิดามารดา ตายาย
 ไม่ต้อนรับ)
 แกรงกระเกริกจงเสลิกเปิดคำเปือ ตีอลปราสาทออยเมอออนเตียบ
 (กลัวสะเทือนถึงขออดสัน ถึงปราสาทขอให้กิ่งอ่อนต่ำลง)
 เติบขมมน้ำนานปลาโบราณ เคล็ชะไมกนึ่งเตียนถวาชโลกมาษา ...
 (เพื่อกระผมจะได้เก็บดอกไม้โบราณ ตกลงมาในทานถวาชโลกมาษา)
 (ขันหมาก โดย สมาน เพ็งพิศ)

ในทัศนะของชาวไทย เขมรในจังหวัดสุนทรภู่เห็นว่า ผู้อาวุโสเป็นบุคคลที่ควรได้รับความเคารพนับถือ ทั้งผู้อาวุโสที่อยู่ในเครือญาติและนอกเครือญาติ หากเมื่อใดผู้ที่ตนต้อง

เคารพนับถือหรือเชื่อฟังเพราะมีบุญคุณ เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวของตนเอง
 กระทำหรือชี้แนะในสิ่งที่กระทำได้ยากและลำบากใจต่อบุคคลในครอบครัว เช่น ลูกหลาน ลูกสาว
 ลูกเขย และลูกชายแล้ว ถ้าหากว่าการชี้แนะของผู้อาวุโสจะดูเป็นฝ่ายผิดหรือไม่ถูกต้องตามทำนอง
 คลองธรรมเนียม การกระทำของผู้อาวุโส ก็ไม่มีคุณค่าหรือประโยชน์ต่อครอบครัว รังแต่จะทำให้เสื่อม
 ความศรัทธา เคารพนับถือ และคุณงามิณจากผู้น้อยกว่าได้ ดังเช่น บทเพลงเจรีซิงเบรียตอแนบท
 เบ็ดเตล็ด ได้กล่าวถึง ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ต้องมาทำให้ลูกสาวกับลูกเขยต้องแตกแยกกัน โดยการขู่ข่มให้
 เลิกจากกันเสีย ทั้ง ๆ ที่ทั้งคู่ได้สร้างเนื้อสร้างตัว ช่วยกันทำมาหากินโดยการปลูกพืช ไร่ทำนา
 เช่น ปลูกเผือก ปลูกมัน เพื่อสร้างฐานะของตนตามวิถีชีวิตของสังคมเกษตรกรรม ซึ่งมีใจความว่า

ประก้าวออยแต่รียสันลั๊บ

(ฟ้าร้องให้ปลาตาย

ลือโมทัมบ ทัมบ

(ได้ยินเสียงทัมบ ๆ ชัดเจน

เทอออยเนียงปราบอง

(ทำให้นางพราภณี

มิกวาร์จ๊ะเนือมแบก

(มิควารเลขคนแก่จะนาแตก

มิกวาร์จ๊ะเนือมแบก

(ไม่ควรคนแก่จะนาแตกแยก

กัวลมืออันแนงกรัญ

มองคูลาดุก ปลาหมอ)

ประก้าวแต่รียสันลั๊บ

ฟ้าร้องปลาตาย)

สะเนาะ โกก๊ะจะตะนำลออเฮย

ส่งสาร โคกแก่กัที่หงหาดีแล้ว)

ตำโลงตราวเฮย เตือนจะสำแรก

มันเผือกที่มากมาชคนแก่นี้ร้อง)

เทอออยแบกปีโกนเอียงชงาย

ทำให้แตกจากน้องเราไกล)

(บทเบ็ดเตล็ด โดย สมควรชัย นราวแดง)

2.2 โลกทัศน์ต่อวัยชรา วัยชราคือวัยที่อยู่ในช่วงอายุ ปัจฉิมวัย เป็นวัยสุดท้ายของชีวิต วัยนี้เหมาะที่จะทำบุญให้ทาน เข้าวัดฟังธรรม หาความสงบสุขให้แก่ตนเอง เพราะสังขารนั้นมีแต่จะร่วงโรย อ่อนแอไปตามกาลเวลา เปรียบเสมือนไม้ใกล้ฝั่ง ดังนั้น ควรจะรับเอาแต่สิ่งที่ดีงาม เข้าสู่สภาพจิตใจของตนเองในทัศนะของชาวสุรินทร์ มีความเชื่อและความเข้าใจต่อวัยชราตามที่กล่าวมานี้ ดังนั้นการที่คนแก่คนแก่ได้รับฟังการบรรยายหรือการขับร้องเจริญใน เรื่องของตำนานทางพุทธศาสนา โดยได้สอดแทรกปริศนาธรรมไว้เป็นข้อคิดหรือแนวคิดในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมได้อย่างสงบสุข ดังจะเห็นได้จากบทเพลงเจริญเบญจกถอน บทปฏิสนธการกับเจ้าภาพว่า

... เมียนอันเตร์มีนาสัดับ	นิงแกลงแจ้งกำไมมาแล็ย
(มีมาจากตรงไหนจงฟัง	จงแกลงแจ้งคำบิ๊ร์ บาลี)
จนแจกแย็ยตามแม่อ็อว	อมสัดับเจาะเนียงกระมีอม
(ส่งแจกยังชาย ตา แม่ พ่อ	ลุง ป้า ฟังเถอะนางสาว)
แม่อ็อวอมสัดับอังกา	นิงทาลออยแย็ยตาจ๊ีบเจ็ด
(แม่ พ่อ ลุง ฟังลูกชาน้อย	จะบอกให้ชายตาถูกใจ)
กาลเปรี๊ยะอ็องโกลนิเป็ยน	ปรั่าบิลทงยจ่าเร็ยบุญไปเื้อาะเดเน็ย
(ครั้งที่พระองค์เสด็จเข้านิพนพาน	ได้ 7 วันจะบอกน้ำ อา หมดทุกคน)
อังกานิงเตสนาตามโคลงเคล็ย	จ่าสัดับนิเต็ยนตำนานเจ็ยเตร์วีเจ็ด
(ลูกชาน้อยเทศนาตามโคลงกลอน คอขฟังนิทานตำนานให้เป็นที่ถูกใจ)	
	(ตำนานถาวรบรรจุอัฏฐิ โดย แสงจันทร์ คงสุขดี)

การทำบุญให้ทาน เป็นสิ่งที่บุคคลอยู่ในวัยชราควรประพฤติปฏิบัติ เพราะนอกจาก จะได้รับความสบายใจแล้วยังเป็นบุญบารมีदानกุศลผลานิสงส์ให้ตนต่อไป ทั้งภักดิ์และภักทน์ได้ ตั้งนั้น ชาวสุรินทร์จึงนิยมการทำบุญให้ทาน ดังที่ปรากฏในบทเพลงได้ตอบปัญหา ในงานทำบุญถวาย สังฆทานว่า

ตอบ : ตอนบอง โมจรีงนิเนียง	แม่ เอื้อวบานบิงโปกโรกาศรัย
(ตอนพี่มาเจรียงนี้มาง	แม่พ่อได้ฟังพาอาศัย)
กันเล้าะบองเนี้ยมิมาน	โมตอยเจ็ดแองจ่าสัดบองทา
(ชายท่งนี้ไม่ได้	มาด้วยใจตนเอง คอยฟังพี่ว่า)
ก็อกุณแม่เมียนสุระเอื้อวบุเมียนภา	บิงอาศัยบองบาน
(คือคุณแม่มีสุระพ่อมีการ	ฟังพาอาศัยพี่ได้)
โบนิงงานสังฆทาน	เต็รอบสมบัติถวายอ้อง
(มาในงานสังฆทาน	ทรัพย์สมบัติถวายพระสงฆ์)
แม่เอื้อวาตาเนี้ยทว้อบ็อย	บานออยเต็ยบิงทงยเนี้ย
(แม่ พ่อ ยาย ตาทำบุญ	ได้ให้ทานในวันนี้)
ชื่อมออยเมียนแต่เล้าะ	เจริญคอยพ้อลอนน็องต่อเต็ว
(ขอให้มีแต่ความสุข	เจริญด้วยผลบุญอานิสงส์ต่อไป)

(การทำบุญสังฆทาน โดย วินัย เส้นแก้วใส)

3. โลกทัศน์ต่อการศึกษา การศึกษาหาความรู้เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะวิชาความรู้สามารถขัดเกลากฎติกรรมอันไม่พึงประสงค์ในสังคัมได้ และดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ได้อย่างสงบสุข ความรู้ที่จะได้มานี้มิได้หมายถึง เฉพาะวงจำกัดเพียง การเล่าเรียนเขียนอ่านเท่านั้น แต่ยังตีวงกว้างไปถึงประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ในแง่ชีวิตหนึ่ง เช่น

ศึกษารวมะ ศิลปศาสตร์ เวชศาสตร์ ช่างฝีมือ ทำนา ทำสวน ทำไร่ ค้าขาย และรับราชการ เป็นต้น

ในสมัยโบราณการศึกษาหาความรู้นั้น บุรุษเพศคู่มือนจะมีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนมากกว่าสตรีเพศ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากบุรุษมีโอกาสรับใช้สังคมในลักษณะภาวะผู้นำมากกว่าสตรี บุญยงค์ เกศเทศ ได้กล่าวถึง การศึกษาอบรมในสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า จากจดหมายเหตุของลาลูแบร์ มิได้กล่าวถึงการศึกษาของสตรีเลย กล่าวเฉพาะบุรุษเท่านั้นว่า อายุ 7-8 ขวบ บิดามารดาจะส่งไปอยู่วัดกับพระ โดยให้บวชเณรเพื่อเรียนหนังสือ ทั้งอ่านทั้งเขียนและวิชาเลข ตลอดจนให้รู้เรื่องชาดกและศีลธรรมส่วนสมัยสุโขทัยนั้น ชายจะศึกษาวิชาหนังสืออักษรวิธี คัมภีร์ต่าง ๆ ตลอดจนการแต่งร้อยกรองร้อยแก้ว ส่วนหญิงชั้นสูงจะเรียนวิชาการช่าง ปักทอ เย็บซ่อม งานมารยาท สตรีสามัญจะทำงานบ้าน ทำไร่ ทำนา ทำสวน การศึกษาอบรมมักจะเป็นมารดาหรือญาติผู้ใหญ่ เป็นฝ่ายสั่งสอน อีกแหล่งหนึ่งก็คือวัด อันเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน สำหรับวัดนี้สตรีได้รับความรู้โดยทางอ้อม เป็นต้นว่า ได้ยินได้ฟังเทศนาธรรมของพระสงฆ์ (บุญยงค์ เกศเทศ. 2532 : 22-70) ในทัศนะของชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ มีโลกทัศน์ต่อการศึกษาหาความรู้เช่นเดียวกับการศึกษาหาความรู้ในสมัยโบราณ ดังนี้

3.1 การศึกษาหาความรู้ในทางศาสนา การบวชพระหรือบวชเณร เป็นการศึกษาหาความรู้ทางศาสนา ถือว่าเป็นการชุบคนดิบให้เป็นคนสุก ถ้าอายุยังไม่ถึง 20 ปีบริบูรณ์ เพื่อที่จะบวชเป็นพระสงฆ์แล้ว ก็บวชเณรไปก่อนบุคคลที่ได้บวชแล้วเป็นผู้ที่นำศรัทธา นำนับถือนับบารมี มีระเบียบวินัยในตนเอง ได้เป็นสาวกของพระศาสดา มีความรู้เรื่องธรรม ได้กุศลผลบุญตลอดทั้งเป็นการทดแทนบุญคุณของบุพการีด้วย จากบทเพลงเจรีียงเบวัญ ได้สะท้อนให้เห็นถึงทัศนะต่อการศึกษาหาความรู้ของบุรุษ ทางด้านศาสนาว่า

อังกาลออยเตียนบำกิด	ชะบำ โปสลุก ไฉนึร
(กาลครั้งทีให้ทาน โดยคิด	บวชพระบวชเณร)
ทอดกัมเห็นสัดบธรรมเกิดเจีย	เบอเนื่อเกิดมนิยเมียนบารมี
(ทอดกฐินรับฟังธรรมเป็นลิ่งดี	ถ้ามีชีวิตเป็นคนจะมีบารมี)
เบอสันลัับเตื่อวเมนเตนเฮย	นิงบานเตื่อวสถานสววรรค์ดาวดิงส์ ...
(ถ้าตายไปแท้จริงแล้ว	จะได้ไปเกิดสถานสววรรค์ขึ้นดาวดิงส์)
	(การทำบุญให้ทาน โดย วินัย เส้นแก้วใส)

ชาวสุรินทร์จะยกย่องบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ เพราะเชื่อว่าบุคคลที่มีความรู้จะช่วยคนหรือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันประสพแต่ความสุขความเจริญจากสิ่งทั้งปวงได้ จากบทเพลง เจริญเบริญ จะเห็นว่า ธรรมบาลเป็นชายหนุ่มที่มีความรู้ ความเฉลียวฉลาด โดยที่ได้เล่าเรียน คัมภีร์ ไตรเพท เวศศาสตร์ เรียนเวทมนต์คาถาได้สำเร็จ จนสามารถตอบปัญหาของท้าวมหาพรหม ได้ ช่วยให้แผ่นดินรอดพ้นจากภัยพิบัติได้ ดังความว่า

อังกาลเนาะแคแฉต โฉลหน้ากะมัย เมียนโกนสิริสสแกย
 (กาลครั้งสิ้นเดือน 5 เข้าปีใหม่ มีลูกชายสิริเศรษฐี)
 ชมัวะทาธรรมบาล ดั่งวันไตรเพท เวศศาสตร์ มนต์คาถา
 (มีชื่อว่า ธรรมบาล ได้เรียนไตรเพท เวศศาสตร์ มนต์คาถา)
 เตียงละบัยละปือเฮขน่า ลือกน็องแผ่นดินโลกา
 (ทั้งชื่อเสียงเลื่องลือน่า ได้ขึ้นทั่วแผ่นดินโลกา)

จำปาทวีปที่มหาเสชรา กล่าวปีกาลเนาะนา เมียนมหาปรม

(ขมภูทิวใหญ่แล้วหนา กล่าวครั้งนี้ว่า มีท้าวมหาพรหม)

เกิดเจียมเนื่อวสถานอาภัสรา เจาะโมจืดปัญหาธรรมบาลกุมาร ...

(เป็นผู้ยิ่งใหญ่ในสถานพรหม ลงมาตั้งโจทย์ปัญหาธรรมบาลกุมาร)

(ตำนานสงกรานต์ โดย ประชुरยาด คงสุชาติ)

3.2 การทำบุญในพุทธศาสนา ชาวสุรินทร์ให้ทัศนะต่อการศึกษาหาความรู้ว่า การที่จะเรียนรู้เรื่องหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนานั้น มิได้มีขีดจำกัดอยู่เฉพาะบุคคลที่บวชเป็น พระสงฆ์ในศาสนาเท่านั้น แต่ทุกคนทั่วไปก็มีโอกาส ได้ศึกษาหาความรู้ในเรื่องธรรมะได้เช่นกัน ซึ่งเรียกว่า ศึกษาธรรมะทางอ้อม โดยการฟังเทศนาของพระสงฆ์ การทำบุญในงานประเพณี ที่ทางวัดจัดขึ้น เป็นการศึกษาอบรมจิตใจตามประสพการณ์ ให้ความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา รู้จักหลักธรรมคำสอน แต่ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดี ดังจะเห็นคำกล่าวในบทเพลงเจรีียงเบริญถึงงาน ประเพณีทอดผ้าป่า ว่าบุคคลที่ทำบุญทอดผ้าป่าเป็นคนแรกคือสตรีเพศที่มีชื่อว่า นางบุญศรี นางวิสาชา และนางสุนันทา บุคคลทั้งสามนี้ ไม่ได้บวชในพุทธศาสนา แต่มีจิตใจศรัทธาต่อศาสนา โดยเคารพและ คารวะธรรม ในที่สุดประเพณีการทอดผ้าป่าจึงได้มีอนุชนรุ่นหลังรับปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน จาก คำกล่าวในบทเพลงว่า

ถาม : บองลออกไลทลา เนียงจ้องเต็งทาแมเอื่อว ทิวบ็อนญ่าป่านิเทอยังนา

(นี่คนสวยมีสง่า นื่องอซากู้เรื่องราวพ่อแม่ ทำบุญผ้าป่านี้ทำอย่างไร)

โรนากิตทิวอุนกี๋ เนียงนาทิวเอื่อวฮึนา ทิวฮึนาคละบองลออ

(ใครคิดทำก่อนเขา ผู้ใดกระทำอยู่ที่ไหน ทำกันอย่างไรนี่คนสวย)

ตอบ : เนียงนิงทลาถกลงตามอักขรา	ปีเรื่องผ้าปาเนยะหวิอมณี
(นางจะถกลงแจ้งอักขระ	จากเรื่องผ้าปาบุคคลที่ทำก่อน เขา)
ลุด็อลสพังษครือบตำบล	มันทาเนยะเมียนเนยะจนกิดหวิอ
(ตลอดจนทุกตำบลทุกวัน	ไม่ว่าคนรอยคนจนคิดทำ)
ขมมิงทาทอดไม้อุเฮาทา	บุนศรีเนือวเมืองพาราบศรี
(ดิฉันจะว่าทอดครั้งที่หนึ่ง	เรียกว่าบุนศรี อยู่เมืองพาราบศรี)
เบ็ทสรีลลออ โฉมฉายสเบือว	เมียนเจ็ดตริ่งต่อเวือตนิงศาสนา
(น้องหญิงคนงาม โฉมฉายยิ่งนัก	มีใจตรงต่อวัดและศาสนา)
ทอดตีปีร์รับประ โอนรับบอง	คือเนียงวิสาขามหาอุบาสิกา
(ทอดครั้งที่สองบอกน้องบอกนี่	คือนางวิสาขา มหาอุบาสิกา)
ทอดตีเบ็ชฆัมวะทาสุนันทา	เนียงเม็สชีวาปรับบองออยเข้าเจ็ด
(ทอดครั้งที่สามชื่อว่าสุนันทา	นางเนื้อทองชีวาบอกพี่ให้เข้าใจ)

(ตำนานการทอดผ้าปา โดย สุพจน์ มีสติ และ เสริม เมาลี)

3.3 ระบบครอบครัวเป็นแหล่งให้การศึกษอบรม ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่ขัดเกลามนุษย์ให้รู้จักสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำหรืออะไรถูกอะไรผิด เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างลึกซึ้งและมีอิทธิพลต่ออารมณ์ทัศนคติและความประพฤติ การอบรมของครอบครัวทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงก็บอกตรง ๆ ว่าจะต้องทำตัวอย่างไร เพื่อที่จะได้วางตัวได้ถูกต้องและเหมาะสม เช่น สอนให้ขีวินัย มีสัมมาคารวะ รู้จักไหว้เมื่อพบผู้ใหญ่ รู้จักกล่าวคำขอบคุณเมื่อมีใครให้ของ การอบรมทางอ้อมนี้เป็นการอบรมแบบไม่ได้ทำเป็นทางการแต่อาจเป็นการเลียนแบบหรือรับเข้าไปโดยไม่รู้ตัว เช่น พ่อแม่พูดจาไพเราะอ่อนหวานลูกก็จะเลียนแบบตามพ่อแม่ สกปรกลูกก็จะสกปรกด้วย อย่างนี้เป็นต้น (คณะรัฐศาสตร์. 2531 : 102)

ระบครอบครัวของชาวสุรินทร์ มีทัศนคติต่อการให้การศึกษาอบรมต่อสมาชิกในครอบครัวตามที่กล่าวมานี้ โดยผู้ให้การศึกษา อบรมมักจะเป็นมารดาหรือญาติผู้ใหญ่ โดยเน้นที่ลูกสตรีเป็นหลัก เพราะสตรีนี้มีโอกาสได้ศึกษาอบรมวิชาความรู้ทางด้านต่าง ๆ จากแหล่งอื่นนั้นมีน้อยมาก สตรีจะรับรู้ได้กว้างขวางเพียงใด ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ของบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ตลอดจนสำนึกจากความหมายในบทเพลงเจรีียงเบรียญ เรื่องกรรมฉบับนั้น ได้กล่าวถึง มารดาได้สั่งสอนลูกสาวว่าการเกิดเป็นลูกผู้หญิงควรจะมีความรู้ในเรื่องของแบบฉบับผู้หญิงไว้เป็นทุนการรู้จักรักษานวลสงวนตัวเป็นคุณสมบัติของกุลสตรี ควรเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ เมื่อโตเป็นสาวก็ควรรู้จักแต่งเนื้อแต่งตัวให้สะอาดอยู่เสมอ การวิ่งเล่นหัวหยอกล้อเป็นสิ่งไม่ดี โดยเฉพาะอบายมุข เพราะเป็นเรื่องที่สตรีควรละเว้นให้ห่างไกลที่สุด การนั่งใกล้ชายหนุ่ม โดยสองต่อสองนี้ไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศของลูกผู้หญิงไปหมดสิ้น ดังความว่า

นิงสระแต่ย เจียดเปียมภนาย	ตุกตุนเมียน โทนเสรีย
(นี้จะกล่าวคำสอนของมารดา	ไว้สั่งสอนลูกผู้หญิง)
แจงเจ็งจอกทากาไฮสงวน	บันโลกเคลิมคณุลสำคัญนาย
(ซึ่งแจงออกเจรจาว่าไฮสงวน	ถ้ารู้จักถนอมตัวตามคำมารดา)
จูเนียงตร็องตริบสัดบอมิปราย	โทนเอ็ยก็อมเนียงทวือเร็ชยเม็ชย
(นางจงรู้จักสัดบรับฟังคำบอกเล่า	ลูกเอ็ยอย่าทำตัวนางเหลวไหล
ทาเบอคณุนเนียงทิมกระม็อมเบ็ง	คำปุงสลัญกันเจ๊ะกราส
(ว่าเมื่อนางโตเป็นสาวเต็มตัวแล้ว	กำลังรู้จักรักษาระจกและหวี)
สิงอ็อบตลาสกาดอ่ำบาย	โตจกกาลก็อมเทออ่ำเปอ
(เล่นกอดกล่าวร้ายและอบาย	ดูจนแต่ก่อนอย่างทำตามใจ)

การลึงแอมะแมงแองเจียส์รียัง ก็อมกษลัวะรียังก็ตึงเปรี๊าะ
 (การเล่นเป็นลูกผู้หญิง จงอฮ้างผิงกับผู้ชาย)
 ยิวลเจียทอกทอชอับเกรชัวชาดเคาะ มินเตร์วึงฉบับเสร์ย
 (มองเป็นราคาถูกทอชเอ็ชวติยชชาดลัน ไม่ถูกตามลักษณะตำราหญิง)
 (กรมฉบับ โดย ทองพลอน ประดับสิริพรหม)

โลกทัศน์ต่อสถาบันครอบครัวและเครือญาติ

สถาบันครอบครัวคือแบบแผนพฤติกรรมที่คนมาติดต่อเกี่ยวข้องกับเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวและเครือญาติ จะต้องปฏิบัติตามกันคือ คนที่เป็นญาติโดยสายเลือด เช่น พ่อ แม่ พี่ น้อง เป็นญาติ กันทางการแต่งงาน เช่น เป็นสามีภรรยา เป็นเขยเป็นสะใภ้กันหรือ การรับไว้เป็นญาติ คือ บุตร บุญธรรม เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แบบแผนที่สังคมกำหนดขึ้น เรียกว่า สถาบันครอบครัว ซึ่งครอบคลุมแนวทางในการปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ เช่น การเลือกคู่ การหมั้น การแต่งงาน การเลี้ยงดูบุตร การอบรมขัดเกลา การหย่าร้างและเรื่องที่เกี่ยวข้อง ครอบครัวและเครือญาติทั้งหมด (คณะรัฐศาสตร์. 2531 : 216)

สถาบันครอบครัวในทัศนะของชาวสุรินทร์นั้น ถือว่า เป็นสถาบันหลักซึ่งเล็กและแข็งแกร่งมีระยะเวลาในการสืบต่ออย่างยาวนาน จนไม่สามารถจะกำหนดได้ว่า สถาบันครอบครัวได้เกิดมานานตั้งแต่เมื่อใด ในบทเพลงเจริงเบรียญได้สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อสถาบันครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งจำแนกได้ 3 ลักษณะคือ โลกทัศน์ต่อการเลือกคู่ครองและการครองเรือน โลกทัศน์ต่อบุณการี และโลกทัศน์ต่อวงศาคนญาติ ดังจะแยกกล่าวต่อไปนี้

1. โลกทัศน์ต่อการเลือกคู่ครองและการครองเรือน ชาวสุรินทร์ เห็นว่า การเลือกคู่ครองเป็นกระบวนการสร้างครอบครัวขึ้นใหม่ที่จะต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและคำนึงถึงปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เพราะทั้งชายและหญิงคาดว่าจะอยู่ร่วมกันกับคู่สมรสที่มีตนเลือกตลอดไปชั่วชีวิต ดังนั้น ปัจจัยในการผลักดันให้มีการเลือกคู่ครองจะเกิดขึ้นจาก 2 ปัจจัยใหญ่ ๆ คือ ปัจจัยภายใน เช่น ความรักใคร่ ซอบพอ และการนับถือซึ่งกันและกัน มีคุณงามความดีและกิริยามารยาทที่น่ารัก ปัจจัยภายนอก เช่น บุคลิกลักษณะ รูปลักษณ์ ทรัพย์สินสมบัติ สถานภาพของบุคคล เป็นต้น ถ้าหากว่าทั้งชายและหญิง ขาดปัจจัยด้านหนึ่งด้านใดแล้วอาจจะทำให้ชีวิตสมรสต้องมึอันเป็นไปในทางตรงข้ามเช่น การหย่าร้างในที่สุด แต่ถ้าหากได้เลือกคู่ครองที่เหมาะสม รักใคร่ เข้าใจกันแล้วชีวิตการครองเรือนก็จะมีความสุขและสำเร็จตามความคาดหมาย

บทเพลงเจรียงเบรียตตอนเกี่ยวพาราสิได้กล่าวถึงความรัก ความจริงใจของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาวในบ้านเดียวกันว่า พิจารณานองมากไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะผู้หลักผู้ใหญ่ฝ่ายหนึ่งไม่เห็นด้วย โดยยกเอาลำห้วยลิกมาเปรียบแต่ชายหนุ่มก็ยังหวังไว้ว่า เมื่อถึงวันแต่งงานกันจริง ๆ คงจะได้อยู่ร่วมไม้ซายคาบ้านหลังเดียวกัน ได้ยืนยาวตลอดไป ดุจดั่งแม่ผืนที่เคยเหยียบย่ำด้วยกันในวันแต่งงาน ที่ให้ทั้งความร่วมเย็นสนิทแน่น และหวังว่าจะครองคู่รักกันไปตราบนานเท่านาน ดังปรากฏในบทเพลงว่า

... บองกิดเนียงเนบองเนือวมิฆมาน	เม็ฆนลติงมุนเืองติกเจร็วกันลอง
(พิจารณาองมากเนืออยู่ไม่ได้	มีห้วยลำหนึ่งลิกมากเป็นทาง)
สะเนียงปกาดระเทาะสลิกม็อม	กน็องเสร็ว๊ะเจือเคน็ย
(ส่งสารแต่ดอกกระเทาะรักสาว	ในคุ่มบ้านเดียวกัน)

ดีลแควรอกของได้กระเจีย	มินบานจยเนียงลออ
(ถึงเดือนหลังพื้นอนทนาว	ไม่ได้ช่วยน้องคนสวย)
เนียงลออบลแบนด์อลังยแทน	เจียนทมือจุมเคเนีย ...
(น้องคนสวยเอวกลมถึงวันแต่งงาน เราเหยียบหินร่วมกัน)	

(บทกวีพาราสิ โดย วินัย สัมแก้วใส)

สตรีที่กิริยามารยาทดีมีวาจาอ่อนหวาน เปรียบพร้อมด้วยรูปสมบัติย่อมเป็นที่ถูกตา
ต้องใจหมายปองของบุรุษเพศทั่วไป ถึงแม้ว่าจะมีฐานะยากจนก็ไม่เป็นอุปสรรคใด ๆ จาก
บทเพลงเจรีียงเบริญได้แสดงให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ว่า นางชิตาลักษณ์ถึงแม้เธอจะ
เป็นหญิงสาวชาวบ้านธรรมดาสามัญแต่ด้วยคุณความดีมีมารยาท รูปร่างสะอาดมีความงามไปทั่ว
ร่างกาย ตรงตามตำราแบบฉบับของกุลสตรีเลิศกว่าหญิงใดในละแวกบ้านนั้น จนทำให้พราหมณ์
ตัดสินใจเลือกนำไปถวายพระมหากษัตริย์ตั้งประสงค์ และกษัตริย์ก็รับไว้เป็นมเหสีด้วยความรัก
ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรักย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่แบ่งชั้นวรรณะ ดังความว่า

... เปรียนตั้งแต่เสาะแสวง เดิรเตือวมะเนียงแอง ตามเสวีระตุจกม
(พราหมณ์จึงเสาะแสวงหาเดินไปผู้เดียว ตามหมู่บ้านน้อยใหญ่)
กอรวักระม้อมเนียมภินา เดิรวัจเวริญเสวีระมินเคญเลย
(มองหาสาว ๆ ที่มีมารยาท เดินหาหลายหมู่บ้านไม่มีเลย)
สัจเชียมเจริชะทลา เดริวันิงกะ โปนรีแอมนาย ชมิวะทาศรีจันทร์
(พบหญิงหนึ่งเนื้อหนังสะอาด ถูกตามตำราฝ่ายว่า มีมารดาชื่อศรีจันทร์)

โกนชมิ้วะชิตา เลียะชิตา ลออลเลิศสร้อย เปเรียนบุญสระแต่ยงิงแม่

(ลูกสาวชื่อชิตาลักษณ์า สวยเลิศกว่าหญิงใด พรานบุญกล่าวกับแม่ว่า)

เวลาเนี่ยสัจฉินเนียมเมียรเฮีย เดิญเนียงชิตา ลออลสมเจีตนะสา ...

(เวลานี้ กษัตริย์ยังไม่มีเมเหลี เห็นนางชิตาสวยถูกใจหมักหนา)

(ตำนานภารโกนจุกหญิง โดย ทองพลอน ประดับสิริพรหม)

เนื่องจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่แรก คำสอนและหลักธรรมต่าง ๆ จึงมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมจิตใจของคนไทย เพื่อเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ ชาวสุรินทร์ยังยึดมั่นในพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น ดังนั้น จึงสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติต่อการครองเรือนของสตรี ในเรื่องของการปรณมิตีสามีว่า หน้าที่ของสตรีเมื่อมีสามี ต้องปฏิบัติต่างกับเมื่อเป็นโสด คือ ต้องรู้จักประกอบหน้าที่งานของตนให้ดีที่สุด หากต่างฝ่ายต่างรู้จักหน้าที่ของตน ให้อุ่นมั่งคั่งกัน ปรับตัวเข้าหากัน ชีวิตครอบครัวก็จะยั่งยืน ดังอมิตตดาที่ชูชกในเรื่องพระเวสสันดรชาดก ก็ยกชูชกที่กล่าวถึง นางอมิตตดาได้มาเป็นภรรยาชูชกโดยบิดามารดายกให้ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยมีความรักใคร่มาก่อน แต่นางก็ตั้งใจทำหน้าที่ภรรยาได้อย่างสมบูรณ์ ดังบทเพลงว่า

... เนียงอมิตตดาดังประเพ็ชระเรียะชา ตาจุจัวะเนียงลออเจียงประปวนเนียะเสวีระ

(นางอมิตตดาเฝ้าปรณมิตีรักษา ตาชูชกนางงามดีกว่าภรรยาชาวบ้าน)

ประแต่ชเนียะเสวีระบานปรับประปวน ออชยัวางอมิตตดาประปวนเมินสดับ

(สามีชาวบ้านได้แนะนำให้ภรรยาตน เอาแบบอย่างอมิตตดาภรรยาไม่ยอมฟัง)

สณะดังแร็ยประปวนคลุณเอง โพงเนียะเสวีระตั้งเนือมเคนียกลงอมิตตดา ...

(แล้วสามีจึงทุบตีภรรยาตน พวกนางชาวบ้านจึงพากันกลั่นแกล้งนางอมิตตดา)

(พระเวสสันดรชาดก โดย ทองพลอน ประดับสิริพรหม)

2. โลกทัศน์ต่อบุพการี ในทัศนะของชาวสุรินทร์ บุพการีคือ บุคคลที่มีความสำคัญในครอบครัว เป็นผู้นำหรือหัวหน้าครอบครัว เช่น บิดา มารดา และครูอาจารย์ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นบิดามารดาคนที่สองของเรา

สังคมชาวสุรินทร์นั้น มีลักษณะเป็นสังคมแบบเครือญาติ เช่นเดียวกับสังคมไทยทั่วไป ได้กำหนดหน้าที่ของบุพการีไว้อย่างชัดเจนว่า บิดามารดาต้องมีหน้าที่เลี้ยงดูบุตร บิดา ส่งเสียให้เล่าเรียน อบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดู จนกว่าบุตรจะสามารถพึ่งพาตนเองได้ สำหรับครูอาจารย์นั้นก็ทำหน้าที่ แนะนำ อบรมสั่งสอน ประสิทธิ์ประสาทศาสตร์วิชาความรู้ให้ลูกศิษย์ หากบุคคลเหล่านี้ละ เลखต่อหน้าที่ของตนแล้ว จะได้รับการตำหนิติเตียนจากสังคมได้

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อบุพการี ได้ปรากฏในบทเพลงเจรียงเบรียง ดังต่อไปนี้

2.1 บิดามารดาต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูบุตรบิดา บิดามารดาต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูบุตรและบิดาของตน เพราะเป็นหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบอันยิ่งใหญ่เหนือสิ่งอื่นใด เพราะหากบิดามารดาเลี้ยงดูบุตรบิดาให้เป็นคนดี มีคุณภาพ และคุณธรรมแล้ว พลเมืองของประเทศชาติก็ย่อมมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญยิ่งขึ้น

บิดามารดาต้องให้ความรัก ความอบอุ่นและห่วงใยแก่บุตรทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชาย สิ่งใดที่ทำให้บุตรมีความสุขและปลอดภัยจากสิ่งร้ายทั้งปวง บิดามารดาข่อมกระทำ บทเพลงเจรียงเบรียงได้สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ว่าผู้เป็นบิดามารดานั้น มีความรัก ความห่วงใยบุตรบิดามากแค่ไหน เมื่อครั้งเขาวัดวิชาก็เฝ้าถนอม อบรมสั่งสอน ให้เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกในคุณธรรมอันดี เช่น ความสำนึกในพระคุณของบิดามารดา ว่าเป็นบุคคลที่ให้ความรัก ความเมตตาแก่กับเราเหนือสิ่งอื่นใด ดังข้อความกล่าวว่

อาบองเอยออยสัดบยัว

(ลูกที่นารักเอ๋ยให้ฟังเอา

มนายปรับ โทงงามแม

กะงาเอยเจือเปียกแม

ลูกน้อยเอ๋ยเชื่อคำแม่)

สัดบเฮยงิงบานเมม

(มารดาบอกลูกน้อยแม่	ฟังแล้วจะได้ดีภรรยา)
ตำแย็ยเอชทังวันผล	กระเทาะเอชทังวันผล
(ข้างเอชทังงา	ตันตระเทาะเอชทังผล)
ยัวก็เอชทงอเทอแม่	กะมันต์จมนายคลุน
(เอาเขาเอชทงอท่าแม่	ก็ไม่เหมือนมารดาตน)
ก็บานโอยตุจมุข	ก็เล็ชทงอปั้มปามู
(เขาได้ลิ่งได้น้อยชนิด	เขาเอาแอบซ่อน)
มันต์จมนอมนายคลุน	จีเต็อวเฮยกะเฮาโม
(ไม่เหมือนทนมมารดาตน	ดำไปแล้วก็เรียกมา)
	(พระคุณแม่ โดย ประกอบ มงคล)

บิดามารดาข้อมีความรักเมตตา สงสารบุตร ไม่อยากให้บุตรได้รับความทุกข์
ยากลำบาก ดังเช่น คราวที่พระเวสสันดรถูกเนรเทศออกจากพระนคร พอถึงกลางทาง ได้มี
พราหมณ์ 4 คน มาขอม้าและราชรถไป พระเวสสันดรจึงได้พานางมัทรี กัณฑ์ ชาลีลงเดิน ส่วน
พระเวสสันดรนั้นอุ้มชาลีส่วนนางมัทรีอุ้มกัณฑ์หาจากความว่า

... เปรี่ชะอ้องบานเ็นรเทศเต็อว	ลออเป็ชลเป็อวสะเนือมประปีวน
(พระองค์ได้เนรเทศไป	คนสวยสุดท้องและแล้วก็พาภรรยา)
โกนเด็รเพ็ลิวเป็รี่ชะเวสสันดร	ตั้งปั้วชาลีส่วนเนืองเมตรีนู้
(และลุกเดินทางพระเวสสันดร	อุ้มเอาชาลี ส่วนนางมัทรีนั้น)
ตั้งปั้วกัณฑ์เต็ยงนุภกัณฑ์ตรา	เป็รี่ชบเต็อวตามดวงดำร็องกรุงเจตเร็ยจ ...
(อุ้มกัณฑ์ ทั้งลิ่งกัณฑ์เป็รี่ชบ	เสมือนไปตามดวง ตรงไปยังกรุงเจตราช)
	(พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ทาน โดย สมควรชัย พราวแดง)

ชาวสุรินทร์เห็นว่า มารดาสามารถทำหน้าที่แทนบิดาได้ในกรณีที่ฝ่ายบิดามีความจำเป็นหรืออยู่ในสมณเพศ มารดาจึงเปรียบเสมือนเป็นทั้งพ่อและแม่ได้ในขณะเดียวกัน เพราะเชื่อว่ามารดาจะเป็นผู้ให้ความสุขและอบอุ่นได้มากกว่าบิดา ซึ่งมีความเห็นที่สอดคล้องกับพุทธวจนะบทหนึ่งว่า "ดูกรบัณฑิต ลูกหญิงนั้นอาจประเสริฐกว่าลูกชายก็ได้" โดยเล็งเห็นว่าสตรีเพศนั้นเป็นมารดาของเชื้อชาติ ที่ควรได้รับยกย่องเทอดทูนเกียรติให้สูงทัดเทียมบุรุษเพศ (ราชกุมารีอมฤตเการ์. 2512 : 84) เพราะฉะนั้น พระเวสสันดรจึงมอบให้นางมัทรีมีหน้าที่เลี้ยงดูกัณหาและชาลีในขณะที่ยังคงไปบวชเป็นฤาษี ดังความว่า

ถาม : กาลแดลเปรีชะอ้องบานเนื่อวริงศาลา เปรีชะอ้องเมียนลัจจะยังนา

(ครั้งที่พระองค์ได้อยู่ที่ศาลา พระองค์มีลัจจะอะไรบ้าง)

ตอบ : ปรับทาเปรีชะบานพักเนื่อวพนมคีร์วงกต บานปรับเนียงเมตริทา

(บอกว่าพระท่านได้พักอยู่เขาศีร์วงกต ได้บอกนางมัทรีว่า

โกนเตียงปี่เนียงออชเนียงปรีเพียะเรีชะชายัว เยืองนิงโบสเหยรา

(ลูกสาวทั้งสองคนขอให้นางปฏิบัติรักษาเอา เราจะมาบวชแล้วหนา)

เกิดเจียรราเล็ย วันมีสลับสัตว์ตัดชีวิต โรเบีอะเตียงหลาย

(เป็นฤาษีเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จากสิ่งทั้งหลาย)

สวนเนียงเมตริ ออยรเบีอะลาโมสอยอันเจิมโกนภักมหาชาลี

(ส่วนนางมัทรี ให้หาสิ่งของมารับประทานเลี้ยงลูกกัณหาชาลี)

(พระเวสสันดรขาดก โดย สุปจน์ มีสติ และ เสริม เมาลี)

2.2 บิดามารดาเป็นผู้กำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุตรและธิดา

สังคมของชาวสุรินทร์ให้กับบิดามารดามีสิทธิหน้าที่อบรมสั่งสอนเลี้ยงดูบุตร ขณะเดียวกันก็กำหนดสิทธิ

ของบิดามารดาไว้ด้วย ดังนั้นบิดามารดาจึงมีสิทธิที่จะตัดสินใจแทนบุตร และเลือกผู้ครองแทนบุตรหรือกำหนดวิถีชีวิตของบุตรได้ โดยสังคมถือว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

บิดามารดาจะยกลูกสาวให้แต่งงานเป็นคู่ครองของชายใดก็ได้ ถ้าเห็นว่าเหมาะสมหรือเพื่อเหตุผลที่สมควร เช่น บิดามารดาของอมิตตดา ยกลูกสาวของตนให้เป็นภรรยาของชูชก ดังบทเพลงเจรีียงเบรียงว่า

... อมิตตดา โทณนายสพงัย	มะนายกำลังกรณะ โทณินเต็งยังนา
(อมิตตดาลูแม่ทุกวันนี้	แม่กำลังยากจนมากลูกไม่รู้จะทำอย่างไร)
ปรัวะมนายเปรอประจุจัวะมีวัด	เบอเก็อดโมตวงประวิลแม็งเง็กเนียงเต็อว
(เพราะแม่ใช้เงินชุกชุกหมด	ถ้าทำมาทวงเงินคืนแม่จะยกนาง)
ออยตาจัวะเนียงนิงทายังนา	กาลเนาะเนียงอมิตตดาบานเชลยทา
(ให้ตาชุกชุกนางจะว่าอย่างไร	ครั้งนั้นนางอมิตตดาได้ตอบว่า)
ตามเจ็ดมนายพอมักชูรปินณา	ตาจัวะก็โมต้อลนาบมแซยทา
(ตามใจแม่ พอไม่นานเท่าไร	ตาชุกชุกก็ได้มาถึงหนากันหุดว่า)
ทวงประวิลกาลเนาะเปรีชมนั้น	ประแต่ยประปีทมกิมบาทพอระออย
(ทวงเงินคืน ครั้งนั้นพรานชนม์มี	สามีภรรยาไม่ได้เงินให้)
เลยเล็กเนียงอมิตตดาออยตาจัวะ	แสนะจัวะก็เนียมเนียงเต็อวเสรีาะ
(เลยยกนางอมิตตดาให้ชูชก	แล้วชูชกก็พานางไปบ้านตน)

(พระเวสสันดรชาดก กัมมชุก โดย สุพจน์ มีสติ)

3. โลกทัศน์ต่อวงศ์วานญาติ ชาวสุรินทร์ถือว่า บุตรที่ดีต้องมีความกตัญญูต่เวทีต่อผู้มีพระคุณและบูรพการี เช่น บิดา มารดา หรือครูอาจารย์ ดังคัมภีร์มุนุธรรมศาสตร์ภาค 2

กล่าวไว้ว่า "บุตรที่ดีพึงให้ความเคารพอย่างสูงต่อครู พ่อ แม่ และพี่ แม้จะขัดเคืองอย่างไรก็ไม่พึงแสดงกิริยาที่ขาดคารวะ เพราะฉะนั้น เปรียบเสมือนพระพรหม พ่อเปรียบเสมือนพระประชาบดี แม่เปรียบเสมือนแม่พระชนนี และพี่เปรียบเสมือนตัวของตัวเอง บุญคุณของพ่อแม่ที่เลี้ยงดูบริบาลมาตั้งแต่เกิดนั้น เกิดร้อยชาติก็ใช้หนี้ไม่หมด บุตรที่ดีจึงพึงบำเรอแก่พ่อแม่ เมื่อพ่อแม่มีความสุข กุศลผลบุญย่อมตกแก่ตนโดยบริบูรณ์" (กฎหมายตราสามดวง. 2515 : 5-6)

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ต่อผู้ร่วมสายโลหิตที่ปรากฏในบทเพลงเจรียงเบรียง มีดังต่อไปนี้

3.1 บุตรที่ดีต้องมีความกตัญญูต่อนิตามารดา ความกตัญญูตเวทีเป็นคุณธรรมที่ประเสริฐตั้งแต่นั้นผู้เป็นบุตร ต้องมีความกตัญญูต่อนิตามารดา ดูแลรักษาท่านในยามที่ท่านเจ็บป่วย ดังเช่น มากตพทุม มีความห่วงใยต่อมารดาเมื่อมารดาได้รับความเจ็บป่วย จึงเอาใจใส่ดูแลรักษาทุกวิถีทางเพื่อต้องการให้มารดาหาย แต่เป็นที่น่าเศร้าใจที่มารดาต้องมาตายจากไป จึงได้เผาศพบังสกุลให้มารดา ดังบทเพลงว่า

... มนายตั้งชื่อคลังจนตั้งขย้อล	มาตพทอปางตั้งขุมมนายเหย
(คุณแม่ได้เจ็บหนักจนขาดลมหายใจ	มาตพทอชชายจึงร้องให้ว่าแม่(เอ๋ย)
บานเรือมนายโรบอนตูกนิงตูกมนาย	แกรงสมสังอายขีมนาย
(ได้แบกคุณแม่ท่าที่เก็บแม่	เกรงว่ายุงมดจะทะทะกินคุณแม่)
อังกาลเนาะแองเมียนโลก	มหาเถรบานเคียรโรกรรมฐาน
(ครั้งนั้นจึงมีพระสงฆ์	มหาเถระได้เดินหากรรมฐาน)
อังกาลเนาะเปรีชะมหาเถร	บานปรบอออกิดชะแสะะบานโรอีอส
(ครั้งนั้นพระมหาเถระได้บอกให้	คิดบังสกุลแล้วจึงได้หาเงิน)

โมกะกวมมาถพบานเล็กมนาย	เดะลื้ออ้อสนิมวต์เปรียะมหาเถระชะ
(มากองไว้ มาถผได้ยคุณแม่	ใส่บงกกองพินแล้วนิมนต์พระมหาเถระบังสกุล)
จำเรฎมนายเองพอจำเรฎ	โรจเหยย ก็เรือจะเอ็งตั้งนิ่งเทศขอ ...
(เจเรฎพรคุณแม่เสร็จแล้ว	จึงได้เก็บกระตุกใส่ผ้าขาวห่อไว้)
	(ตำนานการชักบังสกุล โดย ประกอบ มงคล)

พระคุณของบิดามารดาที่มีคุณค่าหนักและสูงเหนือสิ่งอื่นใด จากบทเพลง
 เจริญเบรียญ ได้สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ ต่อความสำคัญในพระคุณของบิดามารดา
 โดยกล่าวคำเปรียบเทียบกับแผ่นดินที่ว่าใหญ่ ภูเขาที่ว่าหนัก แผ่นฟ้าที่ว่าสูงถึงดวงดาวนั้น
 ก็ไม่สามารถนำมาเปรียบกับพระคุณของมารดาได้เลย บุตรที่ดีควรเคารพบูชาบิดามารดา ดังความ
 ในบทเพลงเรื่องพระคุณแม่ กล่าวไว้ว่า

แผนมเด็จพระททภพมณฑาทาทังวัน	ก็มี เจริญลึกสันทังวันเสมอคุณเอื้อวบุญนาย
(แผ่นดินว่าใหญ่ภูเขาว่าหนัก	ก็ไม่มากเหลือล้นหนักเท่าคุณบิดามารดา)
กปีวะอะแฉวยเสมอวิษเฎจริญอะแฉวยเสมอปะกาย	เบอปริบบุญมนายเลื้ออะปะกายเลื้ออะมีช
(สูงอะไรเท่าฟ้า มากอะไรเท่าดวงดาว	ถ้าเปรียบคุณมารดา ยิ่งกว่าดวงดาวกว่าฟ้า)
ตึกเต้าะแดล โทนมเฎรีนเชื่อมปีคคุณนาย	เนอมลิ่งกำสานสบายคุณนายปิวเดรลิ่ง
(น้ำนมที่ลูกดื่มดูดกินเลือดจากร่างกายมารดา	พาเล่นสุขสบายคุณมารดาอ้อมเดินเล่น)
โทมแต่งเจียดำนิตุกเจียบ็อดจำริง	โครพคุณนระอิกตูกลือเซรซาร์
(ลูกแต่งเป็นที่ระลึกไว้สำหรับบทเจริญ	เคารพคุณไม่รังเกียจไว้บนศีรษะ)
	(พระคุณแม่ โดย สมาน เน็งนิศ)

3.2 บุตรที่อกตัญญูต่อบิดามารดา การกล่าวคำพดลบลู่ตหมิ่นหรือทำร้ายบิดามารดาทรมาน ให้อ่านได้รับความเจ็บปวดทั้งทางกายและใจนั้น ถือว่าผู้เป็นผู้ออกตัญญูจะได้รับแต่สิ่งที่ไม่ดี เป็นผลตอบแทนในการกระทำ เช่น นางกาลินี สาวชาวบ้านได้เป็นเมียเหล้าของกษัตริย์ เมื่อแม่ตามไปหากก็ไม่รู้จักแม่ กลับตำต่อว่าท่านมากมาย โดยไล่ออกจากนครพร้อมกับเอาน้ำกรดสาดหน้า ดังบทเพลงว่า

... แม่เตี้อวตามรัวโกน เนียะเสวีระปรับทา สดัจแยงเตี้อวเกิดประปิวเฮย

(แม่ตามไปหาลูก ชาวบ้านบอกว่า กษัตริย์นำไปเป็นภรรยาแล้ว)

โกนเคิญณายบรอลเฮาทามิกันจะ ล็อบวิลอักณินเมนโกนเองเต

(ลูกเห็นแม่ชี้เหร็จเรียกว่าอู่แก่ กลับไปคืน ฉันไม่ใช่ลูกแก่หรือ)

ออยอ่ามาตย์จูนพ็อดนกวร กาลินีเตีรตามชัวตีกกรตเตี้อวพอง

(ให้อำมาตย์ส่งให้ทัศนคร กาลินีเดินตามเอาน้ำกรดไปด้วย)

เฮาแมโมติะตีกกรตมนายเพนกวัก ประสา่ยประสาดเตี้อวมินรูตเฮย ...

(เรีอกแม่มาสาदन้ากรตจนตาบอด กระสับกระส่ายไปไม่ไหว)

(เรื่องลูกเนรคุณ โดย ปัทมย์ วัฒน)

บุตรหลาน เป็นบุคคลที่อยู่ในวงศ์ญาติเดียวกัน เมื่อผู้อาวุโสเหล่านี้ล่วงลับไปแล้ว บุตรหลานควรแสดงความกตัญญูตเวทีโดยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้อ่าน เพื่อความสุขในภพหน้าดังปรากฏในบทเพลงว่า

เมียนพ็อลสละเตว็อบทว็อบ็อน	ออยเตียนบอราเม็ย
(มีผลอนิสงส์ สละทว็อบทำบุญ)	ให้ทานบารมี)
เปริชะกุกแมเมียนกะปวงกะบิวะนสา	สำรวมเอ้าะโกนกำาเนิด
(พระคุณแมมีสูงสูดนัก)	รวบรวมหมดทั้งลูกกำาเนิด)
ด็อล โจนปริง โจนประสา	เบียดชงายมันทาไมจุยเคเนียเอ้าะ
(ถึงลูกสะไ้ลูกเขย	ใกล้ไกลไม่ว่ามาช่วยกันทั้งหมด)
เจ้าะกระม็อมเจ้ากัณเจ้าะ	ไมจุมเคเนียทว็อบเอ้าะเหย
(หลานสาวหลานชาย	มาร่วมกันทำบุญทั้งหมด)

(บทปฏิสันถารกับเจ้าภาพในงานบวระจู้ โดย คำชู มากเหลือ)

โลกทัศน์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม

การดำเนินชีวิตของชาวสุรินทร์นั้น มีความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนโดยเฉพาะ ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศของจังหวัดสุรินทร์เป็นเขตติดต่อระหว่างชายแดนประเทศกัมพูชา อันเป็นสาเหตุของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ดังที่ ไพบูลย์ มีกุล ได้กล่าวว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่แถบอีสานใต้ ซึ่งในอดีตเรียกว่า "หัวเมืองเขมรป่าดง" โดยเน้นถึงกลุ่มชนที่มี วัฒนธรรมแตกต่างจากชาวอีสานส่วนใหญ่ และแตกต่างจากชาวภาคกลาง (ไพบูลย์ มีกุล.

2531 : 15-26)

ส่วนอำเภอเมืองสุรินทร์นั้น เป็นดินแดนที่นำ้มาของขอมเพราะมีกำาแพงดินเป็นชั้น ๆ และมีคูน้ำล้อมรอบตัวเมือง ตลอดจนโบราณสถานเก่าแก่ เช่น ปราสาทหินเป็นหลักฐาน ภายหลังมี ชาวเขมรจากกัมพูชาหนีภัยสงครามมาอยู่ทำให้ อำเภอเมืองสุรินทร์มีภาษาพูด และวัฒนธรรมที่เป็น เอกลักษณ์เฉพาะตน ตลอดทั้งเป็นแหล่งที่มีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่นำ้ศึกษายิ่ง (เครือจิตร ศรีบุญภาค.

2534 : 31)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงแสดงให้เห็นว่าชาวสุรินทร์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีศิลปะวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองมาช้านาน พร้อมทั้งอาศัยแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมโดยยึดหลักปฏิบัติด้านพุทธศาสนาเป็นสำคัญ จากบทเพลงเจรีียงเบรียงได้สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อการดำเนินชีวิต ดังต่อไปนี้

1. โลกทัศน์ต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชาวสุรินทร์ เห็นว่า มนุษย์เกิดมาต้องมีความสัมพันธ์กัน และแสวงหาพวกพ้องเพื่อรวมกันเป็นหมู่เป็นเหล่า เพราะมนุษย์เราเมื่อเกิดขึ้นมา มีชีวิตแล้ว จะเห็นใครก็ตามที่ย่อมมีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับซึ่งกันและกันตลอดชีวิต ไม่มีใครจะอยู่คนเดียวได้ โดยไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น จำเป็นจะต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความสุขในสังคม สร้างความสามัคคีธรรมและสังคหธรรม เป็นหลักในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างเคร่งครัด ร่วมแรงร่วมใจกัน มีความกลมเกลียวกัน ร่วมมือประกอบกิจการต่าง ๆ ของกลุ่มชนได้อย่างพร้อมเพรียง ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกสามัคคี มีมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งเป็นเหตุผลนำมาเพื่อความสงบสุขและมั่นคงในสังคม ช่วยกันจรรโลงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัดไว้เป็นมรดกแก่ชนรุ่นหลังสืบไป

จากบทเพลงเจรีียงเบรียง ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านและชาวบ้านใกล้เคียง ที่มาพร้อมกันประกอบกิจกรรมงานบุญกุศล ประเพณี ฉลองวันขึ้นปีใหม่ ของชาวบ้านสะเดาและบ้านตะเกา ในงานนี้ได้มีมหรสพมาร่วมฉลองสมโภชด้วย คือ การละเล่นเจรีียงเบรียงอันเป็นศิลปะพื้นบ้านของไทยเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แสนแฉงเอษมะ เรียม ไคค็อบ	ซ็อมเคารนเข็ชตา
(เด็ยวันเอษมือทั้งสิบนิ้ว	ของเคารนยาศตา)
มันทาแต่เจ้าภาพ เจ้างาน	มุนกรอยเหยปานนา
(ไม่ว่าแต่เจ้าภาพเจ้างาน	คนก่อนหรือคนหลังนา)

แสนะเนียงไม้ต้อลตัดทะมัย	หนอกุนเอื้อวปู่เมียดดา
(แล้วนางก็มาถึงอีกครึ่งหนึ่ง	หนอคคุณพ่อ และมารดา)
จยณะบานโมจุขจุมอา	สม้องสมาจิตทาทน้าทะมัย
(วันนี้ได้มาร่วมพบปะ	เคียงบ่าเคียงไหล่ เรียกว่าในปีใหม่)
จยทะมัยตัดราบานโมจูบ	แย็ชตาช่น้าทะมัยพอเจ็ยเอย
(วันใหม่อีกครั้ง ได้มาพบ	ยายตา ปีใหม่ก็พอดี)
โกนไม้ต้อลทะมัยมัน	เม็ชนอนแวย็เจ็ยมะนอง
(ลูกมาถึงอีกครั้ง ไม่มี	อะไรมาฝากเลยสักครึ่ง)
เม็ชแต่สำเลงโกนของ	มะเรียมไคเต็ยต้อบ
(มีแต่เสียงที่ซบร้อง	และมือทั้งสิบนิ้ว)
ซ็อมจัมเร็ชบอชช็อบ	แม่เอื้อวเต็ยแย็ชตา
(ขอเคารพให้หมด	ทั้งคุณแม่พ่อ ทั้งยายตา)
เส็ร๊ะสะดอเส็ร๊ะตะเกา	ก็จัมเร็ชบเอื้อะกุนแม่
(บ้านสะเดาบ้านตะโก	ก็เคารพหมดทั้งคุณแม่)
จัมเร็ชบเอื้อะกุนเอื้อว	จัมเร็ชบมือดเต็ยแย็ชตา ...
(เคารพหมดทั้งคุณพ่อ	รวมหมดทั้งยายตา)
(บทปฏิสนัถาณกับเจ้าภาพ ในงานฉลองปีใหม่ โดย สายรุ้ง ภูมิสุข)	

บทเพลงเจริ่งเบริญนี้กล่าวถึง ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ต่างก็มีความ
พร้อมเพริ่งกัน สามัคคีกัน ร่วมกันฉลองวันขึ้นปีใหม่ พร้อมทั้งฉลองบ่อน้ำที่สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์ใน
วันขึ้นปีใหม่ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีธรรม
ร่วมแรงร่วมใจกันประสานงานกันอย่างพร้อมเพริ่งเพื่อประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ดังบทเพลงว่า

... เสรีและเสรีก็รวมมืออึ้งก้อง
 (ทั้งชาวบ้านชาวนาที่ร่วมกันหมด
 ภัยและแองราภิมาต์ลูกสื่อ
 (วันถึงหนามิณต์พระสงฆ์
 บูลแบบทวือบ็อบานฉลองอัน โนง
 (ทำบุญได้ฉลองบ่อน้ำ
 และแม่เอื้อวกับมาพอง
 แล้วแม่พ่อที่ใหม่ โทงก็มาด้วย)
 เบรียะอึ้งลูกถิ่นทางัยแยะ
 พระองค์ พร้อมเณร ว่าวันนี้
 จุมเตียงปะ โอนตรีอ โชนคือลบอง
 รวมทั้งน้องที่นารักถึงพี่)
 (บุญฉลองบ่อน้ำ โดย สายรุ้ง ภูมิสุข)

การร่วมแรงร่วมใจกัน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเป็นคุณธรรมของชาวสุรินทร์ จากบทเพลงเจริญเบิกบานแสดงให้เห็นถึงความเกื้อหนุนสงเคราะห์กัน ซึ่งถือเป็นลักษณะของชาวสุรินทร์ แสดงถึงความเห็นแก่ตนเอง ความเป็นคนมีใจกว้าง เป็นคนมีน้ำใจ เพราะมนุษย์จะอยู่ได้ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ดังเช่นเวลาที่มีกิจการงานที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ชาวสุรินทร์จะช่วยเหลือด้วยความเต็มใจและช่วยปลอบใจเป็นกำลังใจแก่เจ้าภาพ ดังปรากฏในงานบุญงานศพ ว่า

ตอบ : ตอนบองโมแม่เอื้อว	บานบิงไปกโรกอาศรัย
(ตอนพี่มาแม่พ่อ	ได้พึ่งพาอาศัย)
กันเสีอะบองแยะ	มิชบาน โมคอยเจ็ดแอง
(หมู่พี่พี่หนา	มิได้มาด้วยจิตใจตนเอง)
สัดบเปียงบองแกลง	ก็อกุนแม่เมียนสุระ
(ฟังคำพูดพี่จะแกลง	คือคุณแม่มีสุระ)
คุณเอื้อวปู่เมียนการ	อาศรัยบอง โมงาน
(คุณพ่อมีงาน	อาศรัยวานมีมางาน)
	(การทำบุญสังฆทาน โดย วินัย แก้วเส้นใส)

2. โลกทัศน์ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ จากบทเพลงเจริญเบริญได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วยความตกลงขบขัน แสดงให้เห็นว่า กลุ่มชนเหล่านี้มีความใกล้ชิดสนิทสนมคุ้นเคยกัน ชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์มาช้านาน เช่น แขกหรือชาวอินเดียซึ่งก็เนื่องจากว่าวัฒนธรรมอินเดีย ได้มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยก็สืบเนื่องมาจากอินเดีย เป็นแหล่งกำเนิดของลัทธิศาสนาต่าง ๆ และที่สำคัญคือ ลัทธิฮินดูและพุทธศาสนาซึ่งพัฒนามาจากคัมภีร์พระเวทตามลัทธิพรามณ์ ส่วนพุทธศาสนาประจำชาติไทยนั้น เชื่อกันว่าเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิในระยะที่พระเจ้าอโศกมหาราช แยกแพร่พุทธศาสนา เมื่อคนไทยนับถือพุทธศาสนาจึงทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมกับบุคคลที่เป็นเจ้าของแหล่งกำเนิดพุทธศาสนาด้วยและนอกจากนี้ จีนซึ่งเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีความเจริญรุ่งเรือง และมีอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลกเช่นเดียวกับอินเดีย จีนได้ติดต่อกับสังคมแถบเอเชียอาคเนย์และสังคมต่าง ๆ ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ฝรั่ง เล็งประชา ได้กล่าวไว้ว่า ประเทศไทยกับจีนมีการติดต่อค้าขายที่มีหลักฐานเด่นชัดขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1800 และหลักฐานโบราณคดีได้พบสินค้าสังคโลกอย่างแพร่หลายแทบทุกภาคของไทย โดยเฉพาะแถบอีสานใต้ คือ เขตบ้านกรวดจังหวัดบุรีรัมย์พบเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาชนิดเคลือบและไม่เคลือบ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน จึงมีความสัมพันธ์กันด้านการค้าขายเป็นสำคัญ และเฟื่องฟูมากขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นต้นมา ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ ได้รับวัฒนธรรมจีนมาโดยไม่รู้ตัว ผลก็คือการถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่สังคมไทยในระดับหนึ่งและผสมผสานเป็นวัฒนธรรมร่วมกันไป (ฝรั่ง เล็งประชา. 2532 : 50) จากเหตุผลดังกล่าวมานี้จึงแสดงให้เห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์อินเดียและจีนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับกลุ่มชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์มาช้านาน ทั้งนี้เพราะว่าชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อแขกและจีนในทางที่เป็นมิตรมีสิทธิ์ในการเลือกคู่ครองโดยไม่ได้แบ่งแยกชาติพันธุ์ ดังเพลงกล่าวว่า

... ประกำเลื่อนสะดาขุสเพลิง	สลำปรุสอันเตยะปัฏษะเนาะกะเบ็น
(ฝำร้องแผนตทักดั่งเบรียง	ฝำฝำหางจุกกระเบณ)
ปัฏตั้งโปนชกเตอวดีอล	โพงเจินอันเตยะปัฏษะเนาะกะเบ็น
(ฝำตั้งแต่พวกแซกโปจนถึง	พวกจีนฝำฝำหางจุกกระเบณ)
โมเลงกระม้อมแซม โพงเจน	จัยเบ็งเลงบือญโรมเดเนย
(มาเล่นสาวเขมรพวกจีน	วันสำทล่นสำงานบุญด้วยกัน)
	(บทเกี้ยวพาราสี โดย สมาน เฟ็งพิศ)

ชาวสุรินทร์มีความผูกพันกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างเหนียวแน่น จากบทเพลงแสดงให้เห็นว่า ประเทศลาวเปรียบเสมือนเป็นบ้านพี่เมืองน้อง ที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สามารถไปมาหาสู่หรือติดต่อกันได้ โดยสะดวกเพียงข้ามลำน้ำโขง ซึ่งเป็นพรมแดนระหว่างไทย-ลาวเท่านั้น เนื่องจากมีพรมแดนติดต่อกัน และมีสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน ดังกล่าวจึงทำให้กลุ่มสาวไทยมีความรักใคร่ชอบพอกันได้ เช่น บทเพลงได้กล่าวเปรียบเทียบกับว่า "ข้างขาวสวยกว่าข้างเขียว พี่ไปลาว" หมายความว่า สาวลาวสวยกว่าสาวเขมร ซึ่งแสดงให้เห็นโลกทัศน์ต่อประเทศที่เป็นบ้านใกล้เรือนเคียงในทางเป็นมิตร เพราะฉะนั้นจึงมีการไปมาหาสู่กันเป็นปกติ กลุ่มสาวสามารถหลุดจากหขอกล้อกันโดยไม่ได้คิดถึงเชื้อชาติ ดังบทเพลงกล่าวเปรียบไว้ว่า

ต้มแบริษพลุซอลออเจียง	พลคูวองจียีเตอวเมืองเสียว
(ข้างงาขาวสวยกว่า	ข้างงาเขียว พี่ไปเมืองลาว)
ชีชเมาระเนียม	อาอูจเมื่อนตีเนอวจำขุมเขียม
(กินหย้าตามป่าริมน้ำ	นภกระปูดไก่อ้น้ำ ออยู่เฝ้าประจำยาม)

ชี้ขีเมตามระเนียม	ตามเนียง เซดาตูปองเวีย
(กินหน้าตามป่าริมห้วย	ตามนางลิดา เรือพี้ลุ่ม)
เนื่อวณาลลงกาตามเนียง	เซดาดีอลนาเืองเตือน
(อยู่กลางลงกาตามนาง	ลิดาเมื่อไหวจะทัน)
	(บทกวีขวพาราสิ โดย เสริม เมาลี)

3. โลกทัศน์ต่อบุพนิยบุคคล สังคมไทยเป็นสังคมที่ยึดมั่นในความกตัญญูทเวที่ต่อผู้มีพระคุณอย่างแรงกล้า การประกอบกิจการงานใด ๆ ย่อมได้รับการสั่งสอนมาจากครูทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อผู้ใดจะลงมือกระทำกิจการใดก็ตามต้องระลึกถึงพระคุณครูก่อนเสมอ เพื่อแสดงความคารวะ เช่น ในบทไหว้ครู ของนักแสดงเจรีียงเบรีย

... โภนช้อมเวลีย ตำมิตำนิดีอล กุมกรูลูกเอชรา แดลบานอาสาเนียง
 (ลูกขอเวลา รำลึกนึกถึง คุณครูพระครูหนา ที่ได้สั่งสอนมา)
 กุมเกือมหากจวัน ทนอภนิดาแม็ชดา นิเกดีอลอุปัชฌาย์ แดลจ๊ับโคชยม ...
 (คนที่ยิ่งใหญ่หนักยิ่ง คือคุณบิดามารดา นึกถึงครูอุปัชฌาย์ จ้มีมือกระผม)
 (บทไหว้ครู โดย บุญคง นพทสอน)

... อัญเจียรูเปรีอะเปรีชช กรูอาจารย์โติม กรูสมาจั้งอิด
 (อัญเชิญครูพระพาย ครูอาจารย์ใหญ่ ครูป่าแคบ)
 กรูเจือกรูภา กรูเอ็นสะเกียก เติบกรูอัญเอ็ย ...
 (ครูจิตครูภา ครูอินทร์สพายก ถึงครูกระผมเอ็ย)
 (บทไหว้ครู โดยประกอบ มงคล)

ชาวสุรินทร์เชื่อว่า พระคุณของคุณครูทุกท่านที่เคยอบรมสั่งสอน ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ฉัน สามารถช่วยเหลือตนในขณะทีแสดงการละเล่น เจริญเบรียงได้ โดยพระคุณของครูแต่ละท่านจะคอยช่วยเหลืออยู่ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ทำให้การแสดงหรือประกอบกิจการนั้น ๆ ได้สำเร็จลุล่วงด้วยดีดังบทเพลงว่า

ออออมพุกขัง อรหังพุกขัง โธ เนียงอันเจิญครูโม ครูเอยจยพอง
 (โอ โอมพุกขัง อรหังพุกขัง โธ นางอันเจิญครูมา ครูเอยช่วยด้วย)
 กรรมชจยบีมุก กรรมชจยบิคนอง กรรมเอยจยพอง ภิณนองตึดแน็ยรา
 (ครูท่านหนึ่งช่วยหน้า ครูหนึ่งช่วยด้านหลัง ครูเอยช่วยด้วยสักครั้งเกิด)
 เนียงอันเจิญครูเปรีาะลูกเอื่อวแสงจันทร์ ระโหดคือลกรูแสร็ย กุนครูแม่ประสูรชาติ ...
 (นางอันเจิญครูชาย คุณครูพ่อแสงจันทร์ ตลอดถึงผู้หญิง คุณครูแม่ประสูรชาติ)
 (บทไหว้ครู โดย เลิศอรุณ ฤกษ์จิตร)

จากบทเพลง ได้กล่าวถึง พระคุณครูอุปถัมภ์ที่เคยบวชให้สมัยที่ตนเคยอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา โดยให้ท่านเมตตาสงสารและเห็นใจในการมาแสดง เจริญเบรียงครั้งนี้ ดังความว่า

... บึงคือลเสนอกุณตอเปรียะปุด	หนอเปรียะ เติมเปรียะลิ่งกะแสบ็ญญ
(บึงคมนเสนอกุณต่อพระพุทธรูป)	หนอพระธรรมพระสงฆ์กระแสบุญ)
กุนเกือบมหาถังวลหนอกุณบิดาแม่ยดา	นิกคือลกุณอุปถัมภ์บานจิบโดชยม
(คุณที่หนักยิ่งคือคุณบิดามารดา)	นิกถึงคุณอุปถัมภ์ได้จับมือผม)
ออยท่านชองชารีนิกคือลอนุสาวรณ	เปรียะกรรมวาจากุณกรูอักขรา
(ให้ท่านสงสารนิกถึงอนุสาวณาจารย์ พระกรรมวาจาจารย์คุณครูอักขระ)	

กฤษณชยมเล็ก ไถถวาชบังค้อม
(คุณครูกระผมขมมือบังคม

อติยเฮยสถานคุณลูกเอื้อวประมาณ ...
อภิษฐานคุณพระพ้อมมากมาย)
(บทไหว้ครู โดย บุญคง นนทสอน)

ในการอุปสมบท พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีมีดังนี้

1. พระอุปัชฌาย์ เป็นประธานพิธี
2. พระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอาจารย์ผู้สวดองค์ที่หนึ่ง
3. พระอนุสาวนาจารย์ เป็นพระอาจารย์ผู้สวดองค์ที่สอง
4. พระอันดับ หรือพระนั่งหัดกบาล ในประเทศไทยถือว่า เป็นปัจฉิมประเทศ

มีตั้งแต่ 10 รูป (รวมอุปัชฌาย์ และพระคู่สวด) ขึ้นไป (สวดมนต์ฉบับหลวง. 2502 : 61-62)

นอกจากนี้บทไหว้ครูเจริ่งเบริญได้กล่าวถึงพระเจ้าทั้ง 5 องค์ ที่ตรัสรู้แล้วคือ พระกุกสันธะ พระโกนาคม พระกัสสปะ พระโคตมะ และพระศรีอริยมตไตรย โดยในโลกทัศน์ของชาวสุรินทรนั้นเชื่อว่าพระเจ้าทั้ง 5 องค์นี้จะสามารถช่วยเหลือตนในการประกอบกิจได้สำเร็จ ล่วงดวงตั้งใจปรารถนา ดังนั้นการกล่าวคำอ้อนวอนรำลึกนึกถึงจึงช่วยให้เกิดกำลังใจและเกิดความมั่นคงแห่งจิตใจ ดังบทเพลงกล่าวว่า

... นิกัดอลเปริยะกุกสันโท

(นึกถึงพระกุกสันธะ

เปริยะสมันโคตมา

(พระโคตมะ

ออยโมจูเวริชะชา

(ให้มาช่วยรักษา

เปริยะโกนามะโน เปริยะกัสสโป

พระโคนาคมะ พระกัสสปะ)

เปริยะศรีอริยมตไตรย แคลบานตราสกัน้องโลก

พระศรีอริยมตไตรย ที่ได้ตรัสรู้ในโลก)

โมจูอปปองจูอองา โดเจเจิตปรารถนาทังยณะ ...

มาช่วยลูกลุชาน้อย ดุจดั่งใจปรารถนาอันนี้)

(บทไหว้ครู โดย ประกอบ มงคล)

การไหว้ครุนิยมปฏิบัติกันทั้งชาวฮินดูและชาวพุทธเพื่อความเป็นสิริมงคลและความสำเร็จในการประกอบกิจการงาน โดยปกติผู้ทักมื่อพระศิวะ (ไศวนิกาย) จะใช้คำขึ้นต้นว่า "โอม นมัสศิวายะ แปลว่า ขอนอบน้อมแด่พระศิวะผู้เป็นเจ้า" ส่วนชาวพุทธจะใช้คำว่า "นโม พุทธายะ แปลว่า ขอนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้า" นอกจากนั้นยังใช้คาถาซึ่งเรียกว่า พระเจ้า 5 องค์ คือ นะ หมายถึง กกุสันธะ โม หมายถึง โภจนาคาม พุท หมายถึง กัสสปะ ธา หมายถึง โคตมะ ยะ หมายถึง พระศรีอาริยมุตไตรย (สรเชต วรคามวิชัย. 2532 : 60-65)

4. โลกทัศน์ต่อความสนุกสนานบันเทิง เมื่อมนุษย์เหน็ดเหนื่อยเพราะประกอบกิจการงานทั้งวันแล้ว ก็จะหาวิธีการเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด และเป็นการพักผ่อนหย่อนใจไปในตัว มนุษย์จึงค้นหาวิธีการต่าง ๆ มาเล่นเพื่อให้เกิดความสนุกสนานรื่นเริง (รุจพร วิชรินทร์. 2530 : 112) ชาวสุรินทร์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานแล้วก็จะมีวิธีการหาความสนุกสนานจากการละเล่นต่าง ๆ ดังปรากฏในเนื้อหาของบทเพลงเจรียงเบรียลต่อไปนี้

สรรสร้างสิ่งบันเทิงใจ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดอันได้แก่ การร้องรำและการละเล่นต่าง ๆ เช่น การละเล่นเจรียงเบรียลในงานประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะงานศพ บรรจ้อัฐิ งานทอดกฐิน ฯลฯ ผู้มาชมจะได้ทั้งความบันเทิงและคติสอนใจ ดังเช่น

บทปฏิสันถารเจ้าภาพ

มะเรียมได้อบข้อมเคารพ	อดีตสถานแดลโมประมาณ
(นิ้วมือทั้งสิบขอเคารพ	อชิฐฐานที่มาเท่าไหร่ ๆ)
แดลเนื่อคางแต่บกรุมเอื้อะ	พองแสร์ยเอื้อะบองเปรื้อะ
(ที่อยู่คางคางทั้งหมด	พื่อหญิงรวมทั้งพื่อชาย)
เนียงกระมื่อมโกนแสร์ย	บานโมจุมแะยตาแดลโมบิณฑา
(นางสาวลูกหญิง	ได้มาร่วมพบปะชยตาที่มาามากมาชทั่วไป)

แดลโมปีซงายโมสัดบโกนเลง ทาจรีง ทาจำเรีง ทาเจรีง

(ที่มาจากไหล มารับฝั่งลูกเล่น ว่าเจรีง ว่าจำเรีง)

โกนโมเลงโมเรือมจุมเขี้ยตาดัดมนอง ออยจุมเคนีสรวลสรานู

(ลูกมาเล่นมารำช่วยขยาดออีกครึ่งหนึ่ง ให้ร่วมกันสนุกสนาน)

(บทปฏิสนธารเจ้าภาพ โดย ทองพลอน ประดับสิริพรม)

ชาวสุรินทร์มองโลกและชีวิตในแง่ดี ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวสุรินทร์ ชาวสุรินทร์มีชีวิตที่สนุกสนานร่าเริง แม้ว่าการทำงานในชีวิตประจำวันของชาวสุรินทร์ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพการทำนาทำสวน ทำไร่ ซึ่งถือว่าเป็นงานหนัก แต่หลังจากเสร็จจากภาระกิจอันหนักนี้แล้ว ชาวสุรินทร์จะทำชีวิตให้มีความสุขสนุกสนาน ซึมซับแจ่มใสกับบุคคลอื่น ๆ ตลอดเวลา โดยเฉพาะเมื่อมีงานทำบุญ หรืองานสนุกสนานในเทศกาลต่าง ๆ ชาวสุรินทร์จะไปร่วมด้วยความสนุกสนาน เช่น บทเพลงเจรีงเบริญ ได้แสดงให้เห็นถึงประเพณีการเล่นตรุษในเดือนห้า แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการละเล่น และบรรยากาศในการร่วมกันสนุกสนาน โดยไม่ถือชั้นวรรณะดังบทเพลงดังต่อไปนี้

... สันเนะสัดจเวีย ตงออยปาว ประกาศออยประชาชน

(คราวนี้ภักษตรีชวา จึงให้ปาว ประกาศให้ประชาชน)

บาวไปล่เลงตรต กนาลแดแจต กร้อมปะเตียะแมปะเตียะเอื้อว

(บ่าวไปล่ เล่นตรุษสงกรานต์ กลางเดือนห้าได้บ้านแม่บ้านพ่อ)

อังกาลเนาะอรนินท์ ร้องเตีอวเลงตรต มันตั้งทวี่อฮังนา

(ครั้งนั้นอรนินท์ อหากไปเล่นตรุษ ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร)

พอแต่เตีอวดีอลเนียะเลงตรตกันลอง ตั้งจบ เตียะสะกอรี

(พอไปถึงนัก เล่นตรุษก็หยุดกันที่ หยุดดีกลอง)

เนี่ยะเรื้อมช่มเรื้อม เนี่ยะจริงซบจริง ปีกี่วะเนียงทา ...

(นักร้องพูดว่า นักเจรียงก็หุดเจรียง นิจารณาว่า)

(เล่นตลกเดือนห้า โดย สุนัน มีสติ)

การละเล่นอันได้แก่ เล่นโหวดเดือนสิบสอง พอถึงหน้าเกี่ยวข้าวก็เล่นว่าว สร้างความสนุกสนานเป็นกันเองระหว่างหนุ่มสาว ได้รับความเพลิดเพลินกับเสียงดังของโหวด และเสียงดังจากสนูว่าว เป็นเสียงแห่งความมีมนต์ขลัง ทำให้หนุ่มสาวฟังแล้วอดจะคิดถึงกันไม่ได้ ดังบทเพลงว่า

กระเด็กเลงโหวด	โจรดเลงแคลง
(เดือนสิบสองเล่นโหวด	เดือนห้าเก็บเกี่ยวเล่นว่าว)
ออยบองปิ่นลานกระแสเวง	เนียงลือสำเลงแอกแคลง
(ให้พี่ปล่อยเชือกยาว	นางฟังเสียงแอกว่าว)
ลือสำเลงปรีวะปิ่นนา	เนียงลือโสรแอกแคลง
(ได้ยินเสียงไพเราะแคไทร	นางได้ยินเสียงแอกว่าว)
โคจเคียมุกเปรี๊ยะทลา	มันเด็งกู่เปรงเนื่อวแอนา
(เหมือนเห็นหน้าพี่ชาย	ไม่รู้เนื่อคู่จะอยู่ที่ไหน)
ชื่อมรวมเปรี๊ยะทลา	เตื่อวตีคคางกรอยเนอ ...
(ขอร่วมพี่ชาย	ต่อไปอีกวันหลังเกิด)

(บทเกี่ยวพาราสิ โดย ประชुरยาต คงสุชาติ)

การสร้างสรรถ้อยคำที่ทำให้ผู้ฟังขบขัน เป็นสิ่งทีระบาชความเครียดของมนุษย์ได้ ดีอีกอย่างหนึ่ง คือ การระเบิดเสียงหัวเราะออกมาด้วยอิสระเสรีและด้วยความขบขัน และ

กล่าวกันว่า เรื่องที่สร้างความชงช่นได้มากที่สุดคือ เรื่องราวทางเพศ เนื่องจากเรื่องเพศเป็นสัญชาตญาณ (Instinct) ของมนุษย์และเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ กัน ดังความเห็นของฟรอยด์ที่ว่า พฤติกรรมต่าง ๆ ล้วนมีแรงจูงใจมาจากความรู้สึกและความปรารถนาทางเพศ (ชลธิรา สัตยาวัฒนา. 2513 : 15) มนุษย์แม้จะมีสัญชาตญาณทางเพศเหมือนกัน แต่พฤติกรรมทางเพศที่แสดงออกทางสัญชาตญาณทางเพศถือว่า เป็นเรื่องน่าอับอาย คนไทยจึงเกิดความเก็บกด (Repression) ความรู้สึกนี้ไว้ แต่เมื่อใดที่สัญชาตญาณทางเพศมีอำนาจมากกว่า ก็ย่อมเกิดปฏิกิริยาเพื่อหาทางลดความเครียด (Tension) และวิธีหนึ่งที่เป็นหนทางระบายความเครียดของคนไทย คือ การแสดงออกในรูปการละเล่นพื้นบ้าน หรือในเนื้อหาของวรรณกรรมประเภทจ๊ก ๆ วงศ์ ๆ ที่นำมาเล่นเพื่อให้เกิดความสนุกสนานและผ่อนคลายความตึงเครียดหลังจากการทำงานของตน ส่วนหนึ่งก็นำมาเล่นกันนั้นจะเสนอเรื่องราวทางเพศปะปนมาด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่อารมณ์สำรวมของผู้ฟังเป็นสำคัญ (รุจพร วิชาพันธ์. 2530 : 115)

การนำเสนอเรื่องราวทางเพศและตลกชงช่นนั้น โลกทัศน์ของชาวจังหวัดสุรินทร์ มีศิลปะการนำเสนอด้วยถ้อยคำต่อไปนี้

การใช้ถ้อยคำชนิดเปรียบเทียบ กล่าวทางอ้อมโดยการนำเอาปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าแลบกับกิริยาอาการของสัตว์ คือ ลักษณะการชกหัวของกิ้งก่า มาเปรียบเทียบกับเรื่องราวทางเพศหญิงและเพศชายทำให้เห็นภาพพจน์ ก่อให้เกิดความสนุกสนานแก่ผู้ชมได้ ดังความว่า

เบอเนียงเต็อดบอง	ก็อมเล็กจิ้งกะปัวะ
(ถ้าน้องเตะนี่	ก็อย่ายกเท้าสูง)
ระวังเว็ชดูลหงาชปัวะ	เว็ชนึ่งเค็ญเพนากันตุล
(ระวังลัมหงาชทอง	มันจะเห็นตาฟ้าแลบ)
เบอบองทาเนียงงา	ออยเนียงบานบิกัวะ
(ถ้านีว่าน้องน้อย	ให้้องได้นิจารณา)

ระวังเนียงมุลตะไสปัวะ
(ระวังน้องบิดหน้าห้อง)

ออยติงกูยเล็กกบาลเขมา
ให้กึ่งกำยกหัวดำ)

(บทเปิดเตล็ดทั่วไป โดย วินัย เส้นแก้วใส)

การสร้างถ้อยคำที่ทำให้ผู้ฟังขบขันนั้น นอกจากจะนำเรื่องราวทางเพศมา
กล่าวถึงแล้ว บางครั้งก็นำเรื่องราวเกี่ยวกับกิริยาบถอาการกระทำของตนในชีวิตประจำวันมา
ผูกเป็นเรื่องราวให้สนุกสนานซึ่งเรียกว่า ตลกแบบชนิดหักมุม เช่น

... ต้อลโมสลัญเปรีาะนิฮ	เนียงเตกมิแเดลลัวะ
(ตั้งแต่มารักกับพี่ชายนี้	นางนอนไม่ค่อยหลับ)
โฮบบายมิแเดลบาน	ออยแต่ดิะโมปีจิงกราณ
(กินข้าวไม่ค่อยได้	ขอให้เนียงยกมาจากเตา)
ประมาณหนึ่งมินลือลเลย	เนียงลออกันเตรยโฮบมิบานเต
(ก็หม้อก็ไม่เหลือเลย	นางคนงามหม้อเจ้าชู้กินไม่ได้)
	(บทเปิดเตล็ดทั่วไป โดย สำรวมชัย ปิ่นทอง)

จากบทเพลงที่กล่าวมาทำให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ในแง่ของการมองโลก
และชีวิตในแง่ดีเสมอ โดยแสดงออกให้เห็นถึงความสนุกสนาน ความบันเทิงในชีวิตประจำวัน
แสดงให้เห็นเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ ที่จะขาดเสียมิได้คือ การละเล่นพื้นบ้าน แสดงให้เห็นถึง
ความสามัคคีในหมู่คณะ ตลอดจนการสร้างอารมณ์ขบขันเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดของสังคม
ในการประกอบกิจการงานในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

5. โลกทัศน์ต่อการประกอบอาชีพ ด้วยความต้องการสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น ปัจจัยสี่ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค จึงเป็นสาเหตุให้มนุษย์ต้องมีการประกอบอาชีพ การงาน ซึ่งการประกอบอาชีพก็ต้องขึ้นอยู่กับสติปัญญาของตัวบุคคลและสภาพภูมิประเทศล้อมรอบ เป็นปัจจัยที่กำหนดให้มีการประกอบอาชีพมากมาย เช่น สิ่งแวดล้อมรอบตัวเป็นน้ำ อาชีพที่ควรทำก็คือการประมงหรือการเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น นอกจากนี้ ความต้องการทางด้านจิตใจ คือ การยอมรับจากสังคมเป็นอีกสาเหตุหนึ่ง เพราะบางอาชีพเช่น รัฐบาล มีศถาบรรดาศักดิ์ เป็นอาชีพที่ยอมรับว่ามีเกียรติ มีคนเคารพยกย่องนับถือ หรือประกอบอาชีพ หรือประกอบอาชีพจนร่ำรวยก็มีคนนับถือ มีอิทธิพลและเป็นที่ยอมรับในสังคม สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการทั้งสิ้น (นิศยา ภักดีบัณฑิต. 2532 : 153) ดังนั้น สังคมชาวสุรินทร์ก็เป็นสังคมเกษตรกรรม หรือวัฒนธรรมชาวนาคือ ทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก ลักษณะการผลิตก็ผลิตเลี้ยงตนเองเสียส่วนมาก ดังนั้น ชาวนาจะให้ความสำคัญต่อผู้มีที่ทำกินเป็นของตนเองเสียส่วนใหญ่ ชาวสุรินทร์จึงชอบที่จะบุกเบิกหาที่ทำนากำทำกิน เพื่อมิให้คนอื่นมาคนอื่น พร้อมกับยกฐานะของตนด้วย

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อการประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทเพลง เจริญเบรกรรมี่ดังนี้ คือ อาชีพรับราชการเป็นอาชีพที่ได้รับยกย่องจากสังคมว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติและดีกว่าอาชีพอื่น เช่น อาชีพทำนา ที่ต้องลำบากกับการใช้กำลังกาย ดังคำกล่าวของชายหนุ่มในเชิงตัดน้องต่อว่าหญิงสาว ต่อไปนี้ว่า

กิดเฮยแสนกิด กิดคเม็ยคัมเน็ย กิดน้องแฮกแฮวแปร็ย

(คิดเฮยแสนคิด คิดไปสวรรค์ คิดจะบุกเบิกนาป่าไร่)

มายนิงทิวอ้อมร็อง ก็น้องเจ็ต มาณิกเบ็ยกบพสิร์

(หมายจะทำ พยายามคิดในใจหวังจะบุกเบิกคันทนา)

จวนลือซิมแต่ย์ คเมียนเรียงการ บองชองซาร์คลุตนเอง

(พอได้ยินวาจา ว่าไม่มีราชการ นีก็มักสงสารตัวเอง)

รีจขเร็ว ปุจขเร็วเทียร มายน้องด้มรองโต๊ะเซียลกะรื่อง

(หาพันธู์ข้าว ที่นวดมากอง หมายถึงดำสงใส่ตระกร้าใส่กล่อง)

(บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย แสงจันทร์ คงสุขดี)

โดยทั่วไปการเกษตรกรรม ชาวสุรินทร์ยังต้องอาศัยธรรมชาติอยู่มาก น้ำฝนเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการเพาะปลูกแต่ละปี ถ้าปีใดมีปริมาณน้ำฝนเพียงพอก็จะได้ผลผลิตสูง ถ้าปีใดปริมาณน้ำฝนน้อยหรือมากเกินไปก็จะทำให้เกิดความเสียหายแก่พืชผล นำความทุกข์ความเดือดร้อนมาสู่เกษตรกรได้ ดังบทเพลงได้กล่าวพรรณนาถึงความทุกข์อันเกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติว่า ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลทำให้เกิดแห้งแล้ง ไม่ได้ทำอะไรทำนา เพราะการทำงานนั้นต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ บทเพลงเจริ่งเบริญแสดงถึงความคิดของชาวสุรินทร์ว่าอาชีพนี้มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในชีวิตด้านต่าง ๆ เช่น ถ้าข้าวในนาได้ผลหนุ่มสาวก็อาจจะมีโอกาสได้แต่งงานกัน หากปีใดเกิดความแห้งแล้งก็จะเป็นอุปสรรคต่อการมีคู่ครองได้ ดังบทเพลงกล่าวว่า

กระเดิกขย็อลโหด

(เดือนสิบสองลมโกรก

บองกิดดีอลปะ โอนแสรีย

(พึดถึงน้องหญิง

บองมิภพลิจ เลขแคจตกะเดาขลั้ง

(พี่ไม่เคยลืมเลขเดือนห้าร้อนจัด

แดโจรคจขย็อลบอส์แต่ย์

เดือนเก็บเกี่ยวข้าวลมนัดดิน)

เป็ยกแคลบองอันแย็ย

คำพูดที่พี่เคยพูด)

แคปรั้งมินบานเทอแสสร

เดือนแล้งไม่ได้ทำนา)

กะเตาแต่ยรารบองกิดปะโอินแสรีย	รอกจำหน้ากะมัยแสรียทายังนา
(ร้อนจัดหนาพืดถึงน้องหญิง	รอกคอยปีใหม่หญิงจะว่าอย่างไร)
ช่นำนิกหรือคั้งพลัง เรียงนี้ะ	แสรียออยจำบองช่นำกะมัย
(ปีนี้ลำบากมาแฉแล้งมาก	หญิงรอกคอยปีใหม่ะ)

(บทเกี่ยวพาราลี โดย ประกอบ มงคล)

ชาวสุรินทร์มีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติอย่างแท้จริง การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ต้องอาศัยภูมิปัญญา การสังเกตปรากฏการณ์จากธรรมชาติว่า ช่วงเดือนใดจะเป็นฤดูทำนา ขั้นตอนแรกในการทำนานั้น ควรจะเตรียมอุปกรณ์อะไรบ้าง ดังบทเพลงได้กล่าวถึง เดือนหกเป็นช่วงฤดูฝน มีลมมรสุมพัดผ่านประเทศไทย ทำให้เกิดพายุฝนฟ้าคะนอง ระบายน้ำจากเขื่อนเก็บน้ำไว้ที่เขื่อนลำนางรอง เพื่อไถนาหว่านเมล็ดข้าวกล้าใช้ในการปักดำ แม้จะลำบากหลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน แต่ชาวนาก็ตั้งใจที่จะได้ทำนาตามฤดูกาล แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีความภูมิใจในอาชีพการทำนา แม้จะเหนื่อยยากลำบากเพียงใด ก็ยินดีที่จะทุกข์ยากลำบาก ดังความว่า

ปีสาักประกัวเกวเรียง	เอื้อะกะเม็งเียงแสนออร์นี้ะปัก
(เดือนหกฟ้าร้องคนอง	ทั้งเด็กและพวกเราแสนดีใจหนักหนา)
เหยประดับอั้งเกือลโรเนียงล	เจาะทว้อแสรอันเจิมเนียงแสรีย
(แล้วเตรียมคันไถคราด	ลงทำนาเลี้ยงน้องหญิง)
อาคละสู่ออชคนองเียงเหย	เส็งแต่เตวีวทงษ์บองมินเนียงเต
(บางคนสู้ให้หลังของเราเออย	มีแต่สู้แดดไฟไม่เหนื่อยหรือ)

(บทเกี่ยวพาราลี โดย เสริม เมาลี)

หลังจากเหตุการณ์ปักดำต้นกล้าในนาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ต่อก็ไปกรอให้ข้าวในนาสุกพอที่จะลงมือเก็บเกี่ยวได้ คือช่วงระหว่างเดือนสิบและเดือนสิบสอง ภายนี้ลมหนาวพัดมาแล้วทำให้ข้าวที่สุกเหลืองอร่ามอยู่ตามท้องนาหึ่งกรอบ ถ้าหากเก็บเกี่ยวไม่ทันก็จะทำให้ข้าวในนาหักเสียหายได้ จากบทเพลงเจรีียงเบริญแสดงให้เห็นโลกทัศน์ของหญิงสาวชาวสุรินทร์ที่พรรณนาถึงความยากลำบากต่อการเก็บเกี่ยวข้าวที่หึ่งหึ่งกรอบ โดยผูกโยงความคิดของหญิงสาวที่มีอาชีพทำนาว่า เมื่อคิดถึงอาชีพแล้วก็มักจะผูกพัน กับความรัก ถ้าหากคนรักให้กำลังใจ ก็คงจะหายจากความเหน็ดเหนื่อยได้ ดังเนื้อเพลงกล่าวว่า

กระเด็กลี้อลโหด	แค้ใจรดกะเตาขลังนี้
(เดือนสิบสองลมพัดแรง	เดือนเกี่ยวข้าวร้อนจัดมาก)
เนียงกิดดีลบองแอง	กันตรักกันแต่ตรงนี้บอง
(นางคิดถึงพี่ชายนั้น	ทุนทุรายนักษะนี่)
ชเร็วโสรยเต็งเหย	เบอบองเนื่อวิดแกรง
(ข้าวร่วงโรยแล้วหนอ	ถ้าพี่อยู่ใกล้ซิดก็อาจ)
เมียนนำลั้งแร็ย ๗	ก็อมอฮบองอ้อเน็ยฮาเน็ด
(มีกำลังใจเร็ย ๗	ไม่ฮยากให้พี่เหน็ยสงสาร)
	(บั้งฮี นิภผล)

จากบทเพลงเจรีียงเบริญจะเห็นว่า ชาวสุรินทร์ที่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ นั้น นอกจากจะผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองในครอบครัวแล้ว อีกส่วนหนึ่งจะแบ่งไปตามบุญตามจารีตในรอบปีและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติ ๗ ที่ล่วงลับไปแล้ว ดังบทเพลงได้กล่าวถึง แรงศรัทธาต่อการทำบุญ ให้ทานของชาวสุรินทร์ ที่มีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ ดังนี้

เจ้าภาพเจ้างานบองปะ โอน	เกี่ยตสันดาแเดลประมาณ ๆ
(เจ้าภาพเจ้างานพี่น้อง	ญาติทั้งหลายที่มาทำ ไห่ ๗)
แคลบานนา ไมกิตทวือบ็อญ	รุมเคเนียงน้องจัยเน๊ะ
(ที่ได้มาคิดทำบุญ	ร่วมกันในวันนั้น)
ม็อดประปึกกระเป่า	อาดละม็อดซ เร็วคางป็ยั้ง)
(หมดเงินจากกระเป่า	บางคนหมดข้าวในถัง)
อาดละม็อดจรีกปีตรุง	เนือมเคเนีย ไมกิตทวือบ็อญ ...
(บางคนหมดหมูในคอก	พากันร่วมมาทำบุญ)

(บทปฏิสันถารกับเจ้าภาพ โดย แหวนเพชร แสงกล้า)

โลกทัศน์ต่อชนบทธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรม

ชนบทธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม อันใดที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพกาล ย่อมมีที่มาจากเหตุผล ที่มีกจะสืบเนื่องมาจากศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจาก สังคมไทยได้รับอิทธิพลของลัทธิพราหมณ์ มาจากประเทศอินเดียสมัยดึกดำบรรพ์ที่ละว้า ขอม และมอญ ซึ่งเป็นชนดั้งเดิมของไทยที่ครอง ความเป็นใหญ่ และก่อนที่จะมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ได้มีการนับถือศาสนาพราหมณ์กัน อย่างฝังรากลึกมาช้านาน แม้พระคัมภีร์ต่าง ๆ ในพุทธศาสนาก็ปรากฏชัดว่า พระพุทธองค์ได้ทรง ดำเนินตามหลักความเชื่อดั้งเดิมของลัทธิพราหมณ์ เช่น ความเชื่อ เรื่องกฎแห่งกรรม ดังนั้น ประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา จะต้องมิใช่วິธีกรรมที่เป็นของลัทธิพราหมณ์ผสมปนเปความคู่กัน ไปจนแทบ จะแยกกันไม่ออก (มณีรา อินทร์อร่าม. 2531 : 26) จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วนั้น ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์เกี่ยวกับชนบทธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากศาสนา

ซึ่งได้รับอิทธิพลของลัทธิพราหมณ์ จากประเทศอินเดียสมัยขอมแผ่อำนาจในแถบบริเวณอีสานตอนล่าง และก่อนที่ศาสนาพุทธจะเข้าเป็นศาสนาประจำชาตินั้น ชาวสุรินทร์ได้นับถือศาสนาพราหมณ์กันมาอย่างช้านานก่อนแล้ว ดังจะกล่าวถึง ความเป็นมาของขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมของชาวสุรินทร์ต่อไป

ในสังคมของมนุษย์นั้นจะต้องมีประเพณีเป็นของตนเอง เพราะการที่มนุษย์สามารถจะอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ได้ด้วยความเรียบร้อยนั้นจะต้องมีระเบียบแบบแผน หรือกฎข้อบังคับสำหรับหมู่คณะนั้น ๆ ประเพณีซึ่งถือได้ว่า เป็นกฎข้อบังคับ ระเบียบ แบบแผนอย่างหนึ่งของสังคมจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคม

พระยาอนุมานราชชน (2525 : 8) ได้แบ่งประเภทของประเพณีออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันดังนี้

1. จารีตประเพณี (Mores) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าแก่สังคมส่วนรวม ถ้าใครฝ่าฝืนหรือดื้อวันไม่กระทำตามประเพณีก็ถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว เช่น ไม่รู้จักบุญคุณของบิดามารดาและครูอาจารย์ เป็นต้น
2. ขนบประเพณี (Institution) คือ ประเพณีที่สถาบันต่าง ๆ ตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนและปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งก็หมายถึง ประเพณีที่วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้โดยตรงหรือโดยปริยายโดยตรงคือ วางเป็นระเบียบพิธีการไว้บังคับ โดยปริยายคือ รู้กันเองและมีได้วางไว้เป็นระเบียบแบบแผน เช่น ประเพณีการสุขอแต่งงาน การรับใช้ชาติเป็นทหาร เป็นต้น
3. ขนบธรรมเนียมประเพณี (Convention) เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดา ๆ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบ ประเพณี หรือมีความถูกผิดเหมือนจารีตประเพณี เป็นเพียง "บรรทัดฐาน" แบบอย่างปฏิบัติจนเป็นประเพณี ซึ่งหมายความว่า "เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญ ไม่มีผิดมีถูกเหมือนเรื่องจารีตประเพณี ไม่มีระเบียบแบบแผน ผู้ใดทำผิดหรือฝ่าฝืนประเพณี ก็ไม่ถือเป็นเรื่องสลักสำคัญอะไรนัก นอกจากจะเห็นว่าเป็นผู้ขาดการศึกษาหรือเสียรูปสมบัติผู้ดีเท่านั้น เช่น เรื่องกิริยามารยาท เกี่ยวกับอริยาบททั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ตลอดจนการกิน การพูดจา การแต่งตัว และอื่น ๆ อีกมากมาย

พิธีกรรม หมายถึง "การบูชา" (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. 2531 : 593) เป็นวิธีการแบบหนึ่งที่ต้องอาศัยความเชื่อความศรัทธาเป็นพื้นฐานของการกระทำ กิ่งแก้ว อัครถาวร (2519 : 2-5) ได้ให้ความหมายของพิธีกรรมเอาไว้ว่า พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ เมื่อประกอบพิธีกรรมใดพิธีกรรมหนึ่งไปแล้ว ผู้ทำพิธีนั้นย่อมมีความสบายใจ และมีความหวังในชีวิตเพราะเชื่อว่า พิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลดีที่คาดหวังไว้ และเพื่อความ เป็นสวัสดิมงคลและความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในสังคม พิธีกรรมเหล่านี้ จะเป็นสิ่งที่บอกการเปลี่ยนแปลงสภาพ เปลี่ยนวัย เปลี่ยนอาชีพและเปลี่ยนฐานะทางสังคมของบุคคลในสังคม พิธีกรรมเป็นหลักหรือเป็นเสาให้จิตใจเรายึดเหนี่ยว ซึ่งเป็นสิ่งที่ให้ผลทางด้านความมั่นคงและลักษณะของพิธีกรรมจะต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญอยู่ 2 ประการคือ

1. เน้นเรื่องจิตใจ

1.1 การเรื่องจิตใจ หมายถึง การอ้างถึงบุคลิกภาพหรือสิ่งที่ใจเท่านั้นสัมผัสหรือสัมผัสได้เช่น อ้างว่า แม่โง่งมจริง ความจริงนั้นเป็นสิ่งที่ยอมรับแต่จะให้แม่โง่งมมาปรากฏเป็นรูปร่างให้ตาเห็นเหมือนดั่งสตรีทั่ว ไปก็ไม่ใช่สิ่งเป็นไปได้ ดังนั้นแม่โง่งมจะไม่เป็นที่ประจักษ์ด้วยตา จมูก ลิ้น กาย แม่โง่งมจึงเป็นที่ประจักษ์ด้วยใจ

1.2 การเน้นเรื่องจิตใจ หมายถึง การแสวงหาผลอันเป็นอารมณ์ที่เกิดกับจิตใจ มีความเชื่อมั่นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจและกายอย่างหนึ่ง ถ้าคนเราขาดสิ่งนี้ชีวิตก็คงดำรงอยู่เหมือนป่วยเสียครึ่งหนึ่ง ป่วยเพราะความกังวลและความระแวงเป็นต้น

1.3 การเน้นเรื่องจิตใจ หมายถึง การยอมรับ ใจมีอิทธิพลต่อกายและวัตถุภายนอก ชีวิตของคนเรามีส่วนประกอบใหญ่อยู่ 2 ประการคือ กายกับใจ การป่วยจิตใจก็อ่อนแอ ร่างกายก็พลอยหมองไปด้วย การที่จะพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้านั้นจุดสำคัญอยู่ที่พัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ

1.4 การเน้นเรื่องจิต หมายถึง การเห็นวัตถุเป็นสาขาของจิตใจ กล่าวคือ มิได้มองวัตถุเป็นเพียงวัตถุ หากแต่วัตถุนั้นเป็นองค์แห่งการรับรู้ มีชีวิตจิตใจ ยิ่งมนุษย์สัตว์

ฉะนั้น เมล็ดข้าวจึงได้รับการยกย่องนับถือ ไม่นานที่หาบของขายได้รับการปิดทอง เมื่อเจ้าของรู้สำนึกในความดีหรือมีคุณค่า เมื่อเจ้าของรู้สำนึกในคุณค่าของสิ่งนั้น ย่อมแสดงออกถึงความสำนึกด้วยการปรนนิบัติ

2. การเน้นเรื่องสัญลักษณ์ ในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ เราจะมีอุปกรณ์ตลอดจนกิริยาท่าทางและถ้อยคำซึ่งใช้เป็นสัญลักษณ์ เช่น ในพิธีทำขวัญแม่โพสพ ในระยะข้าวออกรวงนั้น ชาวนาจะปัก "เจลว" (เจลว คือ เครื่องหมายบอกเขตที่นา) ไว้ที่มุม บอกให้รู้ว่าข้าวออกรวงแล้วและเป็นเขตหวงห้าม ต้องปักปักรักษาให้พ้นภัยจากนกกาหรือสัตว์ทั้งหลายที่เข้ามาเปียดเปียนในขณะเดียวกัน การยกมือขึ้นประณมไหว้และการกล่าวคาถาก็เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง บอกถึงความรู้สึกคารวะและตั้งใจอันแน่วแน่ที่จะจัดกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามวิธีการเพาะปลูกทำให้เกิดจินตนาการและเป้าหมายที่ชัดเจนมั่นคง

ประเพณีพิธีกรรม คือนิสัยทางสังคม หรือความประพฤติของสังคม ที่กระทำซ้ำ ๆ อยู่บ่อย ๆ จนเกิดความเคยชิน ดังนั้นสิ่งที่เป็วัฒนธรรมจึงเป็น เรื่องของจารีตประเพณีเช่นกัน ประเพณีพิธีกรรมนั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับกาลเวลาหรือเทศกาลงานตรุษสารท เป็นงานสักรื่นเรียงของส่วนรวม เช่น สงกรานต์ งานเข้าพรรษา งานออกพรรษา งานกฐิน งานลอยกระทง และงานบุญมหาชาติ เป็นต้น ส่วนประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต เช่น การเกิด การบวช การแต่งงาน และการตาย เป็นต้น (พระยาอนุมานราชธน. 2525 : 8) โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ได้ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ คือชนบทรอบนิยม ประเพณี พิธีกรรม อันชี้ให้เห็นว่าชาวสุรินทร์ ได้ยึดแนวประเพณีปฏิบัติด้านจารีตประเพณี พิธีกรรม ใน 2 ลักษณะคือ ประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับกาลเวลาในรอบปี กับประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตดังมีเนื้อหาที่ปรากฏในบทเพลง เจริญง เบริญต่อ ไนนี้

1. โลกทัศน์ต่อประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับกาลเวลา

1.1 โลกทัศน์ต่อประเพณีสงกรานต์ วันสงกรานต์เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ ซึ่งกษัตริย์สิงหนครแห่งพม่า ทรงตั้งขึ้นเมื่อปีกุน วันอาทิตย์ พ.ศ. 1181 โดยกำหนดเอาดวงอาทิตย์

เข้าสู่ราศีเมษได้ 1 องศา ประกอบกับไทยเราเคยนิยมใช้จุลศักราช สงกรานต์จึงเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยอีกด้วย ปกติวันสงกรานต์จะมี 3 วัน เริ่มวันที่ 13 เมษายน ถึงวันที่ 15 เมษายน วันแรกคือวันที่ 13 เป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่พระอาทิตย์ต้องเข้าสู่ราศีเมษ วันที่ 14 เป็นวันเนา พระอาทิตย์อยู่ที่ 0 องศา วันที่ 15 เป็นวันเถลิงศกใหม่และเริ่มจุลศักราช จะเห็นได้ว่าวันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย จนถึง พ.ศ. 2483 ทางราชการจึงได้เปลี่ยนใหม่โดยกำหนดเอาวันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ เพื่อเข้ากับหลักสากลที่นานาประเทศนิยมปฏิบัติ แต่ประชาชนก็ยังยึดถือวันสงกรานต์ว่ามีความสำคัญประจำปีเช่นเคย

คำว่า สงกรานต์มีความหมายว่า เคลื่อนย้ายผ่าน ซึ่งหมายถึง พระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไป จักรราศีใดราศีหนึ่งก็เรียกว่า วันสงกรานต์ จักรราศี คือ วงกลมเป็นรูปไขว้ในท้องฟ้า ซึ่งสมมุติว่าเป็นทางที่พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาวพระเคราะห์โคจรผ่านเข้าไป โคจรแปลว่า ทางไปของโค แต่ไม่ได้แปลว่าวิ่ง แต่หมายถึง พระอาทิตย์และใช้ตลอดถึงพระจันทร์และดาวพระเคราะห์ (พระยาอนุมานราชธน. 2500 : 20-50)

ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีในรอบปีจะนิยมทำบุญประเพณีสงกรานต์ในเดือนเมษายนหรือเดือนห้า ช่วงระหว่างวันที่ 13 เมษายน ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์เกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ ดังที่กล่าวมานี้ และยึดถือเป็นประเพณีที่ดำรงตามแบบบรรพบุรุษได้ประเพณีปฏิบัติมาแต่ครั้งบรรพกาลและเชื่อว่าการได้เข้าร่วมขบวนแห่ศรัทธาขององค์มหาพรหม ถือว่าเป็นสิริมงคลยิ่ง ทำให้เกิดความสุขความเจริญต่อตนเองและครอบครัว ประเพณีสงกรานต์ของชาวสุรินทร์ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งหมายถึง การบูชาเพื่อเกิดความอุดมสมบูรณ์ ดังบทเพลงเจริญงอกงามเบญจได้ชี้ให้เห็นถึงความคิดความเชื่อของชาวสุรินทร์ ในเรื่องประเพณีสงกรานต์ดังต่อไปนี้

กล่าวปีกาลเนาะเมียนอ้อง	มหาปรม โลกเนาะเจียทัม
(กล่าวสมัยนั้นเมืองค้	มหาพรมเป็นผู้ยิ่งใหญ่)
เนื่อสถานอกัสรา	เปรียะอ้องบานเงาะโมจอดัญหา
(อยู่สถานพรม	พระองค์ได้ลงมาโจทก์ัญหา)
กาลเนาะชรรวมบาล	เชลยบานเนื่อเปรียะปรมันจะไหล
(ครั้งนั้นชรรวมบาล	ตอบได้หมดแล้วพระพรมก็ยกยอให้)
ออยกัดกันลงเบอกันบานเหย	โจลเตื่อวก็องแต่ย
(ให้ตัดศึระถ้าหากตัดแล้ว	อย่าให้ตกถึงดิน)
เปรียะไทรมเนี่ยมินออยคุดอง	ออย โจนเตียงปรมปิลตีะเทียนพอง
(แม้พระชกรก็ไม่ให้ไว้ด้วย	ให้ลูกสาวทั้ง 7 คนใส่พานรองไว้)
พละเคเนี่ยมานองแห่โมกรูบหน้า	บองลอลอสร้องำเจือเนื่องเตื่อวเนอ ...
(แล้วให้เปลี่ยนกันมาเอาศึระแห่งทุกปีปีละ 1 ครั้ง นื่องคนสวยเชื่อนี่เกิด)	
	(ตำนานบุญสงกรานต์ โดย สุนจัน มีสติ) .

จากบทเพลงเจรีียงเบริญตั้งที่กล่าวมานี้ แสดงถึงประเพณีของชาวสุรินทร์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ ชาวสุรินทร์มีการตั้งประเพณีควบคู่ไปด้วยเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้คนยึดถืออย่างเคร่งครัด ให้รู้ว่ากาลใดสมัยใดควรจะทำ และขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นพื้นฐานทางจิตใจของชาวสุรินทร์ว่าเป็นคนมีจิตใจร่าเริง รักความสนุก ชอบการละเล่น ชอบสิ่งสวยงาม และสามารถประยุกต์ความรู้ลึกต่าง ๆ เข้ากับแนวประเพณีได้อย่างเหมาะสม จากข้อความดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อขนบธรรมเนียมประเพณีว่าเป็นคนชอบสนุกสนาน มีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะอย่างแท้จริง ดังบทเพลงว่า

ถาม : บองลอบำพืด เนียงสงสัย ปีเรื่องเลงตรตเดิมแฮตโมปนา

(พี่สาวทั้งหมด นางสงสัยจากเรื่องเล่นตรุษ เดิมมาจากไหน)

จรีงกรูปะเตยะแฉ็ช รื่อกกรูปะเตยะตา เรื่องราวยังนาคละ

(เจรีงทุกบ้านชาย รำไปทุกบ้านตา เรื่องราวอย่างไรบ้าง)

เกียบานเลงตรตเอาเบ็ดกโย อาโทกัเพอะ อาคละมิน เตือนจะตักเลย

(เขาได้เล่นตรุษ เหล้ากลั่นนักกิน สาโทกัต้ม บางคนยังไม่ทันได้เติมน้ำ)

ชื่อกมายากกรัชีร์ แก้วเสน่ เดิมเหตุอันเตรี่มนา กันเล้าบองปรับเนียงเนอ ...

(ชอกินยากเหล่า แก้วเสน่ ต้นเหตุมาจากไหน พี่ชายหนุ่มบองน้องเกิด)

(ตำนานการเล่นตรุษเดือนห้า โดย ทองพลอน ประดิปลิวพรหม)

1.2 โลกทัศน์ต่อประเพณีการกวนข้าวทิพย์ มนธิรา อินทร์อร่าม ได้กล่าวถึง

ข้าวทิพย์และตำนานการกวนข้าวทิพย์ไว้ว่า ข้าวทิพย์ในครั้งพุทธกาล เรียกว่า "ข้าวมธุปายาส" "มธุ" แปลว่า "น้ำผึ้ง" น้ำหวานจากผลไม้ ส่วนคำว่า "ปายาส" ได้แก่ เครื่องกระษาน้ำนมหรือข้าวที่ระคนด้วยน้ำนม เมื่อนำมารวมกันเข้าจึงเรียกว่า "มธุปายาส" ซึ่งมีความหมายว่า ข้าวที่ผสมด้วยน้ำผึ้งผสมน้ำนม สาเหตุที่ต่อมาเรียกว่า ข้าวทิพย์ก็เนื่องมาจากเป็นข้าวที่นางสุชาดา หุงเพื่อนำไปบวงสรวงแก่ตน แต่กลับนำไปใส่ถาดทองไปถวายพระพุทธรเจ้าด้วยความเข้าใจผิดคิดว่าเป็นเทวดา ครั้งพระพุทธรเจ้าเสวยแล้วก็ทรงบรรลุนพระอรหันต์ ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าในค่อนรุ่งนั้นเอง พิธีการกวนข้าวทิพย์ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิพราหมณ์ ประเทศอินเดีย ซึ่งเนื่องจากผู้ประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ จะต้องทำโดยโหราจารย์และพราหมณ์กับสาวพรหมจารีที่บริสุทธิ์ ซึ่งเรียกว่า "พิธีกวนข้าวทิพย์" ในตำนานยังได้บันทึกการกวนข้าวทิพย์ไว้อย่างพิสดารอีกว่า ในการหุงข้าวมธุปายาสครั้งนั้น สมเด็จพระอินทราชา หรือพระอินทร์ได้เสด็จลงมาเป็นประธานในการใส่ข้าวทิพย์ในโอชากับเทพยดาในหมั้นโลกธาตุ ในคราวที่นางสุชาดา กวนครั้งนั้น จึงเรียกว่า "ข้าวทิพย์" สุชาดาเป็นลูกสาวเศรษฐีชื่อ แสนภุมณี อยู่ตำบลอรุเวลาเสนานิคม แห่งแคว้นมคธ นางตั้งบ้าน

ความปรารถนาไว้ว่า อยากได้สามีที่ประกอบด้วยคุณสมบัติที่มีชาติตระกูลและขอให้มียศชายเป็น
 คนแรก เมื่อสำเร็จดังปรารถนาที่ได้ตั้งใจไว้จะบวงสรวงด้วยวัสดุอันควรค่า เมื่อครั้งสมปรารถนา
 นางสุชาดาจึงจัดการทำพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสโดยใช้น้ำนมโค จำนวน 8 ตัว วันที่
 นางสุชาดากวนข้าวทิพย์เป็นวันจตุทาสีขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 ปีวอกรุ่งขึ้นเป็นวันวิสาขบูชาหรือ
 วันเพ็ญเดือน 6 (มหิรา อินทร์อร่าม. 2531 : 27-30) การกวนข้าวทิพย์นิยมทำกันใน
 เดือนสิบ ซึ่งเป็นช่วงระหว่างก่อนออกพรรษา ส่วนทางพระราชพิธีเรียกการกวนข้าวทิพย์ในเดือนสิบ
 ว่า พระราชพิธีสารท คือการกวนข้าวทิพย์กับข้าวยาคุในการทำข้าวยาคุนี้ ต้องใช้ข้าวใหม่เพิ่งออก
 รวงเป็นน้ำนม นำมาตำเจือด้วยนมเนย น้ำใบเตยหอม จะทำให้มีกลิ่นหอมและสี เขียวน่ารับประทาน

ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อพิธีการกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาส ดังตำนานที่กล่าวถึง
 การกวนข้าวทิพย์ของนางสุชาดาเพื่อนำไปบวงสรวงเทวดาที่แม่น้ำเนรัญชรา เพื่อนางจะได้สามี
 ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับฐานะและนางก็ได้ดูใจปรารถนาทุกประการ ชาวสุรินทร์เชื่อว่า ข้าวทิพย์
 หรือข้าวมธุปายาสเป็นอาหารที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นข้าวที่พระนุชเจ้าเสวยแล้วได้ตรัสรู้ ในวันเพ็ญเดือนหก
 ดังนั้นชาวสุรินทร์จึงยึดถือและได้ปฏิบัติพิธีกวนข้าวทิพย์สืบเนื่องมาจนปัจจุบัน ดังบทเพลงเจรียงเบรียง
 ที่กล่าวถึงตำนานการกวนข้าวทิพย์ อันนี้ให้เห็นเป็นเครื่องเตือนใจของชาวสุรินทร์ว่า ไม่ควรที่จะ
 ละทิ้งประเพณีพิธีกรรมเก่าแก่ที่บรรพบุรุษได้กระทำและสืบทอดมาตั้งแต่บรรพกาล ดังปรากฏพิธี
 กวนข้าวทิพย์ของชาวสุรินทร์ดังต่อไปนี้

นิงเจรียงบรรยายพิธีโกรข้าวทิพย์ ออยแม่เอื่อวบองปะโอยสดับทา

(จะเจรียงบรรยายตำนานการกวนข้าวทิพย์ ให้แม่พ่อพี่น้องฟังว่า)

กาลแดลบานโกรบานทิพย์สวงยณะ เวียเมียนประวัติปีเดิมโม

(ครั้งที่ได้มากวนข้าวทิพย์ในวันนี้ มีประวัติก่อนเก่าเล่ามาว่า)

เนียะโกรข้าวทิพย์อันเตร์มเนียงสุชาดา โจนช็อนญุมพีแสเถีย

(ผู้ที่กวนข้าวทิพย์คนแรกคือนางสุชาดา ลูกสาวของญุมพีเศรษฐี)

เนืองเสนาบดีคม เนียงล่อจ่าสดับบองทา กาลเนาะเนียงสุชาดา

(อยู่อุรเสนาบดีคม นางคนสวยคอยให้ฟังพี่ว่า ครั้งนั้นนางสุชาดา)

อาโยะบานปรึ้มแย้ยหน้า เนียงแสงโรประแต่ย ออยบานสมฐานะเกิดเจีย

(อายุได้ 18 ปี นางแสงหาสามีให้ เหมาะสมกับฐานะและเป็นคนดี)

เนียงบานยัวข้าวทิพย์เตี๊ว บวงสรวงเตี๊ยวดาNINGแม่น้ำเนริกษรา

(นางได้เอาข้าวทิพย์ ไปบวงสรวงเทวดาที่แม่น้ำเนริกษรา)

โรจเหยเนียงบานเคัญเปรี๊ยะอ็อง แสะเนียงบานยัวอาหารแดลบวงสรวง

(แล้วนางก็ได้แลเห็นพระพุทธรูปองค์ แล้วนางจึงได้เอาอาหารที่บวงสรวง)

ประเก็ชเนียงเปรี๊ยะอ็อง เปรี๊ยะอ็องบานอริษฐาน เกิดเจียข้าวทิพย์มธุปายาส

(ประเคนพระพุทธรูปเจ้า พระองค์ได้อริษฐาน เป็นข้าวทิพย์มธุปายาส)

กาลเนาะเปรี๊ยะอ็องบานตรัสรู้ เกิดเจียเปรี๊ยะปุด

(ครั้งนั้นพระพุทธรูปองค์ก็ได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธรูปเจ้า)

สวนเนียงสุชาดานุบานประแต่ย โจนเปรี๊าะโคจเจิตปราถนา ...

(ส่วนนางสุชาดาก็ได้สามีและมีลูกชายสมใจปราถนา)

(ตำนานการกวนข้าวทิพย์ โดย วินัย สั้นแก้วใส)

1.3 โลกทัศน์ต่อประเพณีบุญกฐิน โลกทัศน์เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี

พิธีกรรมนี้ชาวสุรินทร์มีความเชื่อว่า การดำเนินชีวิต ให้ราบรื่นปลอดภัยนั้นจะต้องยึดมั่นในขนบ-
ธรรมเนียมประเพณี อันเป็นสิ่งที่ชาวสุรินทร์ประพฤติปฏิบัติติดต่อกันมาช้านานแล้ว โดยแสดงให้เห็น
ถึงการไม่ละทิ้งประเพณีอันดีงามด้วยการสืบทอดและถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบันว่า ประเพณีการทอดกฐิน
นั้นจะกระทำกันตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันเพ็ญเดือน 12 เมื่อนั้นกำหนดนี้แล้ว พระสงฆ์
จะรับกฐินไม่ได้ ดังบทเพลง ได้สะท้อนให้เห็นความคิดของชาวสุรินทร์ต่อประเพณีบุญกฐินดังนี้

- ถาม : เจ๊าะราด้อลแคกันเกินเอง
 (ถ้าเช่นนั้นถึงเดือนกฐินี่แหละ
 ประมาณแคประมาณทงัย
 (ก็เดือนกั้วหน้าเช่นนั้น)
- ตอบ : ปะ โอนเหยแคราด้อลกันเกิน
 (น้องเอยเดือนไหนถึงวันกฐิน
 เตื่อวต้อลเบ็งโปรแคกระเด็ก
 (ไปถึงวันเพ็ญเดือน กระเด็ก
 บานอนุญาตตกออยสี่อง
 (ได้อุญาตไว้ให้สงฆ์
- บองอันเตรีมแอนางัยนา
 ฬี่เริ่มจากเดือน ไทวันไหน)
 เจ๊าะนี่อดบ่มีนบานทวี่ยังนา
 ฬันจากนั้น ไม่ได้หรืออย่างไร)
 ปัจยมูจรูจแคจำแน็ญก้อแค 11
 จากวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11)
 ก้อแค 12 นีสแตลเปรียะอ้ออง
 คือเดือน 12 นีแหละที่พระพุทธรูปองค์)
 คางกรอยรับกันเกินมานต่อไป
 ซ้างหลังรับกฐินได้ต่อไป)

(บุญกฐิน โดย แหวนเพชร แสนกล้า และสมาน เพ็งนิศ)

1.4 โลกทัศน์ต่อประเพณีทอดผ้าป่า บทเพลงเจรียงเบริญนี้ได้กล่าวบรรยายสั้น ๆ

ถึง อุบาสก อุบาสิกาที่มีจิตใจศรัทธาต่อศาสนาจึงได้ทำบุญทอดผ้าป่า ไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดย
 กล่าวว่า ทอดผ้าป่าครั้งแรกคือ บุณศรี ทตที่เมืองพาราณศรี ทอดครั้งที่สองคือ นางวิสาขา
 มหาอุบาสิกา ทอดครั้งที่สาม คือสุนันทา ต่อมาประเพณีทอดผ้าป่าจึงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจน
 ปัจจุบัน ดังบทเพลงว่า

- ถาม : เนียงเมียสชีวาบองจองเต็งทา แมเอื่อวหวี่บ้อญผ้าปานิเทอยังนา
 (นางทองชีวาบ่อยากทราบว่ แม่พ้อทำบุญผ้าป่านี้อย่างไร)
- ตอบ : เนียงนิงถลาถลลง ตามอักขราปีเรื่องทอดผ้าป่าเนยะทวี่อมุนกั
 (น้องจะถลลงจากตำราจา เรื่องทอดผ้าป่า ใครเป็นผู้ทำก่อน)
 ชยมนิงทาทอดบิมุยเฮ้า ปุณเส็ย เนื่อวเมืองพาราณเส็ย
 (ดิฉันจะว่าทอดครั้งแรกเรียกว่า ปุณศรี อยู่เมืองพาราณศรี)

เบ็ทเนสรีลลอรูปโถมฉายเป็อว เม็ยนเจิตต็องศาสนา

(น้องหญิงรูปงามโถมฉายสุดท้อง มีจิตใจตรงต่อศาสนา)

ทอดคั้งปี่ ปรึบบองกือเนียงวิสาขา มหาอุบาลิกาเนียง

(ทอดคั้งที่สองบอกพี่ คือนางวิสาขา มหาอุบาลิกา)

ทอดคั้งที่เนียง ช่มวะสุนันทา เนียงเม็ยสชิวา ปรึบบองเฮย

(ทอดคั้งที่สาม ชื่อว่า สุนันทานางทองชิวาบอกพี่แล้ว)

(บุญม้าปาก โดย สุนัน มีสติ)

1.5 โลกทัศน์ต่อประเพณีการทำบุญหาชาติ ศาสนาพุทธเข้ามามีบทบาทต่อวิถีทางดำเนินชีวิตของชาวสุรินทร์ ชาวสุรินทร์เชื่อว่าการทำบุญหาชาตินั้น เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ในรอบปี และถ้าหากได้ฟังการเทศน์หาชาติในกัณฑ์ต่าง ๆ นั้น จะได้กุศลแรงกล้าจากบทเพลงเจริญเบรกรรมสดงให้เห็นถึง ความศรัทธาต่อพุทธศาสนาโดยการฟังเทศน์หาชาติ เรื่อง พระเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นชาติที่สืบจากกัณฑ์ต่าง ๆ ที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร โอรสพระเจ้ากรุงสัชชัย ทรงบริจาคทานทุกอย่างด้วยศรัทธาอันแรงกล้า แม้แต่ช้างคู่บ้านคู่เมืองก็ประทานพรหมณ์ชาวกรุงนคราฐไป ชาวเมืองโกรธมากจึงทูลขอให้พระราชบิดาเนรเทศเสีย แม้พระเวสสันดรจะถูกเนรเทศไปอยู่ที่เขาวงกต ก็ยังประทานโอรส ธิดา และมเหสี ชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงแบ่ปัญหาบารมี ดังปรากฏให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่กล่าวไว้ในบทเพลงพระเวสสันดรกัณฑ์ศพนได้กล่าวถึง พระนางผุสดีเทพกัญญา จะจุติจากดาวดึงส์ลงไปเกิดในมนุษยโลก ท้าวสักกเทวราชจึงให้พระนางทรงเลือกพรสิบประการได้ตามใจปรารถนา ดังความว่า

ถาม : ต้าเน็งทาปวตตีปรอเต็ยนออยเนียงสุเป็อนสบเต็ย นูंपวระนา

(ถามว่าพรที่ประทานให้นางผุสดี นั้นคือพรของใคร)

ปรับทาดวงปวรก้อปวรเปรียะเอิ้น ชมิวะทาสักกะเทวราช
 (บอกว่าทศพรคือพระอินทร์ ชื่อว่าท้าวสักกะเทวราช)
 บานปรอเตียนออยเนียง สุปืออรสแต่ย แสรียเนียงมินปรวย
 (ได้ประทานให้นางผุสดี หญิงที่มีจิตใจบริสุทธิ์)
 ตั้งปีตารับปวรมิงาน เนียงสำรวบานโดจเจิตปรารณนา ...
 (ตั้งแต่ได้รับพรนี้แล้ว นางก็สำเร็จตั้งใจปรารณนา)
 (พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ทศพร โดย เสริม เมาลี่)

กัณฑ์ทศพรนี้ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อนางผุสดีได้รับพรสืบประการแล้ว จุตินไปบังเกิดตระกูล
 กษัตริย์มัทราช เป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสุทนต์ ผู้ครองสิวีรัฐ ประสูติโอรสทรงพระนาม
 ว่าพระเวสสันดร ทรงออกบำเพ็ญทานทุกวัน ทรงช้างปัจจัยนาเคนและบริจาดทานให้พรหมณ์
 ชาวเมืองกลิงคราชบุรี ชาวเมืองสิวีรัฐไม่พอใจ กราบทูลต่อพระเจ้ากรุงสุทนต์ เจ้ากรุงสุทนต์
 จึงเนรเทศพระเวสสันดรออกจากพระนคร แม้วนางผุสดีจะทูลขอโทษโปรดพระราชทานให้ก็ตาม
 ออกจากพระนครพร้อมพระนาคมีตรีและพระกัณฑา ซาลี ราชปิโยรส ระหว่างทางได้มีพรหมณ์มา
 ทูลขออัครและราชรถก็ทรงบริจาดให้เป็นทาน ดังบทเพลงกล่าวไว้ว่า

ตอบ : เนียงสุเปืออรสแต่ย บานปวรตือบปรอการโรจเหย เจอะโมเกิดกน็องโลก
 (นางผุสดีได้รับพรสืบประการแล้ว ได้ลงมาเกิดในแผ่นดิน)
 บานอภิเชกนิงเจ้ากรุงแสรียสุญเจือย เอื้อวเนียงชมิวะปัททราช
 (ได้อภิเษกสมรสกับเจ้ากรุงสุทนต์ พ่อนางชื่อว่าปัททเทวราช)
 ถาม : กาลเนีอะเปรียะบรมโพธิสัตว์โลกบาน เจอะโมเกิดจับปฏิสนธิเนียงผุสแต่ย
 (ครั้งนั้นพระบรมโพธิสัตว์ ได้ลงมาเกิดจับปฏิสนธิกับนางผุสดี)
 ตอบ : ปราสิดบานปรัมปิลทงยเอื้อวปุเมียดา บานติะชมิวะเปรียะเวสสันดร
 (ประสูติได้ 7 วัน บิดามารดาได้ใส่ชื่อให้ว่า พระเวสสันดร)

ถาม : เหตุยังบานเมียนประป่วน โคนเหย เนื่อวังนกวรมินบาน

(เหตุอันใดเมื่อได้มเหสีและลูกแล้วจึงอยู่ในนครไม่ได้)

เตรวินทร์เทศเตีวเนื่อว พนมคีรวงกิต โสรวเนียงออยม็อดเมียนยังนา

(ถึงถูกเนรเทศไปอยู่เขาคีรวงกิต ถามน่องให้หมดมีมาอย่างไร)

ตอบ : ปรับทกาลแดล เบรียะอ็องนัระเทศ อังกาลเนาะแมงเบรียะบรึจาคเตียน

(บอกว่าครั้งนั้นพระองค์เนรเทศ ครั้งนั้นพระองค์บรึจาคทาน)

ตำแรียปัจัจยนาเคน ออยเบรียม 8 เนียะ เมืองกลิงคเรียจ

(ช้างปัจัจยนาเคน ให้พราหมณ์ 8 คน เมืองกลิงคราษฎร์)

ตอบ : กาลแดลเบรียะเวสสันดรจักุเป็นกาว พอเตีวต็อลกันนาลเพลิว

(ครั้งที่พระเวสสันดรออกจากนคร พอไปถึงระหว่างทาง)

เมียนเบรียญบูรเนียะโมซ็อมแล้ะนิงเรียจรถ เบรียะอ็องก็บานออยเตียน

(มีพราหมณ์ 4 คนมาขอบรึจาคม้ากับราชรถ พระองค์ก็ได้ให้ทานไป)

(พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์หิมพาน โดย สมควร พราวแดง และสำรวมชัย ปันทอง)

กัณฑ์วนประเวศน์ได้กล่าวถึงพระเวสสันดรเมื่อพระราชทานม้ารถหมดทุกสิ่งแล้ว

จึงเสด็จตรงไปยังเขาวงกตโดยพระเจ้าเจตราชได้ใช้ให้นายเจตบุตรพรานไพร คอยเป็น

นายด่านรักษาประตูป่าพระเวสสันดรเสด็จถึงอาศรมในบริเวณเขาวงกต ซึ่งท้าวสักกเทวราชให้

วิสสุกรรมนิรมิตรไว้ แล้วทรงเพศเป็นดาบส พระนางมัทรีก็ทรงเพศเป็นดาบสนี้ บำเพ็ญพรอยู่ใน

อาศรมนั้น ดังความว่า

ถาม : เจาะกาลแดลเบรียะเวสสันดรเบรียะเตีวต็อลนกวรเจตเรียจ

(ครั้งที่พระเวสสันดรพระองค์ได้ไปถึงนครเจตราชแล้ว)

เมียนเหตุยังนา ออยบองปรับเขียตาต่อเตีวเนอ

(มีเหตุอันใดให้พี่บอกยายตาต่อไปเกิด)

ตอบ : ปรับทากาลเปรียะเวสสันดร เตื่อวรุงเจตตะเรียวเปรียะบานเนื่อวังศาลา
 (บอกว่าครั้งที่พระเวสสันดรไปถึงกรุงเจตราชพระองค์ไปอยู่ในศาลา)
 แดลเปรียะเวสกรรมมิตรตูกออย ปรับเนียงมินปรายเจือบองเนอ
 (ครั้งที่พระเวสสันดรมิตรไว้ให้บอกร้องอย่าสงสัยเชื่อพี่เกิด)
 (พระเวสสันดรขาดก กัดท้าวประเวศน์ โดย แสงจันทร์ และประยูรชาติ คงสุขดี)

จากบทเพลง ได้กล่าวถึงกัณฑ์ชูชก ว่า เมื่อชูชก ได้นางอมิตตดาแล้วก็พา ไปอยู่บ้าน
 ทนวิฐพวงพราหมณ์หนุ่ม ๆ เห็นนางปฏิบัติสามีดีกว่าภรรยาตน ก็เดือดใจพานพาโลตีภรรยาตน
 ทำให้พวงนางพราหมณ์เจ็บใจ พออมิตตดามาสู่ทำน้ำก็รุมกันตีว่าชานจนนางร้องไห้กลับบ้าน
 ชูชกเห็น เข้าจึงถามหาสาเหตุนางแจ้งคดีให้ฟังแล้วพูดว่าแต่นี้ไปงานภรรยาจะไม่ทำอีกแล้ว จึงไป
 ขอภักหา ซาลีมาให้รับใช้ ว่าแล้วชูชกจึงรับอาสา ไปขอภักหา ซาลี ออกเที่ยวเดินทุกหนทุกแห่ง
 แล้วเข้าสู่ตงแดนเจตบุตร ดังบทเพลงว่า

ตอบ : แลนะตาจู้วะก็เนียมเนียงอมิตตดา เตื่อวเสวีระตีวณะวิท
 (แล้วตาชูชกก็ได้พานางอมิตตดาไปยังหมู่บ้านทนวิฐ)
 เมืองกลิงคะเรียว เนียงอมิตตดาดังปะเนียะเรียวชาตาจู้วะลออเจีย
 (เมืองกลิงคราษฎร์ นางอมิตตดาได้ปฏิบัติรักษาตาชูชกดีมาก)
 เจียงประปิวเนียะเสวีระ ประแตียเนียะเสวีระ ปรับประปิวนัยอย่าง
 (กล่าวเมื่อยของชาวบ้าน ฝัชาวบ้านได้ บอกเมื่อยเอาตัวอย่าง)
 ประปิวนกะมินสัดบ แลนะดังเรียวเตนีย เนียงดังเนียมเตนียแกลอมิตตดา
 (เมื่อยไม่ยอมฟัง จึงได้ตีกับนางชาวบ้านนั้นจึง ได้พากันกลั่นแกล้งอมิตตดา)
 ถาม : เจาะกาลอมิตตดาปรับออยตาจู้วะ ออยเตื่อวโรบ่าวโมบ่าเรอ
 (แล้วครั้งที่อมิตตดาได้บอกให้ตาชูชก ไปหาคนรับใช้มาให้)

กาลเนาะตัจจุวะ บานตฺร็องเต้อวณเมวังกต เต้อวซ็อมกัณฑาชาลี
 (ครั้งนั้นตาชุก ได้ตรงไปยังเขาวงกต ไปขอกัณฑากับชาลี)
 (พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชุก โดย วินัย เลี่ยมแก้วใส และปิ่นหยี หิมพล)

กัณฑ์จุลพน ได้กล่าวถึงนายเจตบุตรชู้ว่าจะยิงชุกด้วยหน้าไม้ ชุกไหวดีแม้ว่าตน
 เป็นทนต์ของพระเจ้ากรุงสัปปยี่ตีมาเพื่อต้องการจะนำพระราชสาส์นไปเชิญพระเวสสันดร เจตบุตร
 จึงเชิญชุกลงต้นไม้ขึ้นบนเรือนเลี้ยงข้าวปลาอาหารหนึ่งคืนและชี้ทางให้ไปสู่เขาวงกต ดังความว่า

ถาม : เจ้ากาลแดลเจตบุตร บัญตัจจุวะ ตัจจุวะเทอยังนาคละ
 (แล้วตอนที่เจตบุตร ยิงชุก ตาชุกทำอย่างไรบ้าง)

ตอบ : กาลเปรียมเจตบุตรเลิกขลุ้งปัญจจุวะ ตัจจุวะปรับทาแน่น
 (ครั้งที่พรานเจตบุตรยกขลุ้งยิงตาชุก ชุกจึงบอกว่านี้)

ยิงก็อตัจจุวะเน้อวเสวีระตีวณะวิท นกวรกลิงคะเรยจคีรี
 (เราคือตาชุกอยู่บ้านทนต์วิฐ นครกลิงคราษฎร์คีรี)

ยิงเตีร์เพลิวโมรวเปรียะเวสสันดร ออยตลื้อบนกวรวิลเฮย
 (เราเดินทางมาหาพระเวสสันดร ให้กลับพระนครคืน)

ปรับทาเจ้าเปีเดิมเซอเฮย เปรียมเจตบุตร บานเนี่ยมจุวะพักนิงศาลา
 (บอกว่าลงจากต้นไม้แล้ว พรานเจตบุตร ได้พาชุกพักในศาลา)

เจตบุตรอันเจิมอาหารมูขย็อบ พอด็อลปรักเปรีียงไสริยาบานปรับเพลิวเต้อวณเมทิวังกต
 (เจตบุตรเลี้ยงอาหารหนึ่งมือพอรุ่งเช้า พรานจึงบอกหนทางไปสู่เขาวงกต)
 (พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์จุลพน โดย วินัย เลี่ยมแก้วใส และปิ่นหยี หิมพล)

จากบทเพลงเจรีียงเบริฎแสดงให้เห็นถึงความอดทน อดกลั้นและการเสียสละบริจาค
 ทานอันยิ่งใหญ่ โดยพระเวสสันดรจะได้พระราชทานสองกุมารกัณฑา และชาลีให้แก่ชุก เมื่อ

สองกุมารรู้ว่าภัยจะมาถึงตัวก็พากันหนีลงไปในบึงในสระน้ำ เมื่อพระเวสสันดรรู้ว่าสองกุมารหนีจึงตรัสเรียกหาที่สระโบกขรณี ด้วยการอบรมสั่งสอนเปรียบเรื่องสำเภา สองกุมารได้ฟังจึงขึ้นมาราบพระบาทบิดา และพระราชาทานให้ชูชก ชูชกจึงพาสองกุมารเดินทางอย่างทุกลักทุเล ตีบ้างเขี่ยบ้างต่อหน้าพระพักตร์ พระเวสสันดรตั้งบทเพลงว่า

พระเวสสันดรชาดก กัมภ์กุมาร

... เปรียะเวสสันดรเต๋อวโรนิงสระ เมอกร้อมเสลิก โขคสนะเคญปีกุมาร

(พระเวสสันดรไปหาในสระน้ำ มองดูใต้บัวจึงเห็นสองกุมาร)

เลยเข้าโกนเลิงโมปีสระบานสั่งสอน โกนมันออยเทอจะแนะตีตะนะโกน

(เลยเรียกขึ้นมาจากสระแล้วได้สั่งสอน ลูกไม่ให้ทำเช่นนี้อีกนะลูก)

กาลเนาะตาจู่จะบานปีกุมารเฮยตั้งแต่ ไวปีกุมารเต๋อวตามพมลิวงาย ...

(ครั้งนั้น ตาชูชกได้สองกุมารแล้วจึงได้ ตีสองกุมารไปตามทางที่ไกล)

(แหวนเพชร แลนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 61 ถนนกักตักชุมพล ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2535)

กัมภ์ลักบรวรพ แสดงให้เห็นถึงทานบารมีที่ยิ่งใหญ่คือ พระเวสสันดร ได้พระราชทานพระนางมัทรีแก่พราหมณ์แก่ ซึ่งเป็นท้าวสักกเทวราชแปลงกายลงมา เมื่อรับพระนางมัทรีไว้แล้ว ท้าวสักกเทวราชจึงได้ถวายคืนแก่พระเวสสันดร แล้วบอกความจริงว่าพระองค์ คือท้าวสักกเทวราชลงมาเพื่อประทานพร ขอให้พระเวสสันดรจงเลือกอัญญาพรเถิดพระเวสสันดรจึงขอพร 8 ประการตั้งบทเพลงว่า

และเปรี๊ยะเอ็นเตรีช ซ้อมออยปวเรเปรี๊ยะเวสสันดร ปริมัยปรอกกาล

(แล้วพระอินทร์ขอให้พรพระเวสสันดร 8 ประการคือ)

ปรอกการที่มูช ซ้อมออยเปรี๊ยะกรุงสฤษดิ์ชัยัญญ์เจ็ดลือบนถาวรวิล

(ประการที่ 1 ขอให้พระเจ้ากรุงสฤษดิ์ชัยอันเชิญกลับไปพระนคร)

ปรอกการที่ปี่ร ซ้อมออยเมียนเจ็ดสฤษดิ์ญุมนิยพืดปีโทษ

(ประการที่สอง ขอให้หมีจิตใจรักช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากโทษ)

ปรอกการที่นบัย ซ้อมออยบานเจ็ดปีง เรียสพองเตียงหลาย

(ประการที่สาม ขอให้ได้เป็นที่พั่ง ของประชาชนทั้งหลาย)

ปรอกการที่บรู ซ้อมออยเมียนเจ็ดสฤษดิ์ญู ประปวนคลุนแอง

(ประการที่สี่ ขอให้หมีใจรัก ในภรรยาของตน)

ปรอกการที่ปรัม ซ้อมออยโหนเปรี๊ยะสฤษดิ์แดลพราก เมียนอะโยะเวง

(ประการที่ห้า ขอให้ลูกชายหญิงที่พลัดพรากไปนั้น มีอายุยืนยาว)

ปรอกการที่ปรัมมุช ซ้อมออยเบอตะลือบเตือวนถาวร ซ้อมเมียนโรเปื้อะประแสงเกิดโมโดยริต

(ประการที่หก ขอให้กลับไปนครแล้วขอให้หมีอาหารสิ่งของมากมายตุงเนรมิตร)

ปรอกการที่ปรัมปิล ซ้อมออยเตียนก้อมออยม็อด ออยเมียนเจ็ดบริลือด

(ประการที่เจ็ด ขอให้ทานแล้วอย่าได้หมด ขอให้หมีจิตใจบริสุทธิ์)

ปรอกการที่ปรัมบัย ซ้อมออยเมียนกำลั้ง เบอสันลึบเตือวเหยออยบานเกิดนิงสถานสวรรค์

(ประการที่แปด ขอให้หมีกำลังทำงาน ถ้าตายไปแล้วขอให้เกิดในสถานสวรรค์)

(พระเวสสันดรขาดก กัณฑ์สักกบรรพ โดย แสงจันทร์ คงสุชาติ)

2. โลกทัศน์ต่อประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต

2.1 โลกทัศน์ต่อครูกำเนิด (จวมโบน) ในสมัยโบราณหรือปัจจุบัน ถ้าเราขึ้นบน

บ้านเรือนของคนเขมร และถ้ามองดูที่นอนของเขา เรามักจะพบสิ่งหนึ่งบนหิ้งบูชาหรือบนหัวนอน

อาจจะเป็นกะลามะพร้าวหรือชันสำริดหรือพานไม้ซี่เถา ใบพลู ลูกหมาก เทียนไข หรือไม้ก็เป็นวัตถุทรงสถูมีใบตองฉลุเป็นลวดลายเสียประดับรอบ ๆ สถูปเล็ก ๆ นั้นอย่างสวยงาม และมีรูปเทียนดอกไม้อีกด้วย กะลามะพร้าว ชันสำริดหรือพานนั้น เรียกว่า "จวมโบน" เป็นสิ่งสักการะไว้บนหิ้งบูชาหรือห้วนนอนคนเขมร ชาวสุรินทร์เรียกว่า "จวมกรุกำเนิด" เพราะถ้าเป็นเป็นวัตถุทรงรูปสถูปทำด้วยใบตาลนั้นชาวสุรินทร์เรียกว่า "จวมกรุมะมวด" ตามความเชื่อของชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์นั้น จวมนี้เปรียบได้กับศาลเจ้าหรือสถานที่สิงสถิตของเทพเจ้าหรือเทวดา เช่น พระนารายณ์ พระอินทร์ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่คอยคุ้มครองเจ้าของบุคคลนั้น ครุกำเนิดจะเป็นเทพเจ้าที่คอยคุ้มครองคนบันดาลให้สุขภาพพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง ดังนั้นจวมโบนจึงเป็นสิ่งที่พึงเคารพหรือจับง่าย ๆ ไม่ได้ ถือว่าผิดครุกำเนิด จวมโบนนี้เวลาเจ้าของถึงแก่กรรมต้องนำไปใส่ในกองเพลิงเผาศพผู้ตายด้วย (นิติย์ สิริมา : 2535 ; สัมภาษณ์)

ชาวสุรินทร์มีความเชื่อและเคารพนับถือ ครุกำเนิดมาช้านานดังจะพบได้จากการแต่งเครื่องไหว้ครุจวมโบนไว้บนหิ้งบูชา ทุกบ้านเรือน โดยเฉพาะผู้อาวุโสในครอบครัว และต้องตกแต่งจวมโบนให้ดูสะอาดสวยงามเรียบร้อยอยู่เสมอ จวมโบน แปลว่า ชันสี่ หมายถึง ครุกำเนิด เมื่อผู้นำทางพิธีกรรมจะประกอบพิธีทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธหรือพินธุราชนิยมผู้นั้นมักจะแต่งครุกำเนิดและต้องมีจวมโบนทุกคน ซึ่งมีระเบียบแต่งดังนี้ (1) กะลามะพร้าวหรือชันน้ำ พานหรือจานก็ได้ (2) ไม้ซี่เถา 1 กำมือ (3) ใบพลูซ้อนสี่ใบ วางสี่ทิศ คือวางในขณะเวลานั้นให้ปลายใบหันไปสี่ทิศ รวมทั้งหมด 16 ใบ (4) หมากสุก 1 ลูก เทียนไข 1 เล่ม (5) เงิน 1 สตางค์ หรือ 1 บาทก็ได้ จวมโบนเป็นจวมหลัก บางแห่งใส่ข้าวสารแทนซี่เถา และคำว่าจวมคือ จอม หมายถึงสูงสุด หรือยอด (มงกุฎ แก่นเตี๋ยว. 2533 : 4)

จากบทเพลงเจรีียงเบริญได้แสดงให้เห็นถึง โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อครุกำเนิด ซึ่งเรียกว่า จวมโบน คือ เป็นปฐมนิยวัตถุทรงสถูปอย่างหนึ่งเปรียบได้กับ ยอดประสาท

นครวัด น้ำในขันนั้นคือปรัชญาวิชาความรู้ ข้าพเจ้าสารหมายถึงรูปร่างของคนเรา ใบพลู 3 คือ ไตรสรณะ เทียน 5 เล่ม คือบัณฑิต 5 คน พานนั้นคือ พระสูตรของพระนารายณ์ อุกกรณ์ เครื่องไหว้ครูกำเนิดนั้นทุกชั้นล้วนมีความหมายในรูปกายของคนเรา อันอุทิศเพื่อถวายแด่ผู้เป็นเทพเจ้าสูงสุด ดังบทเพลงว่า

... นิ่งแปลปัญหา ปีเรื่องจวมโบน โฉลสดับออยทูนออยจะปะทา

(จะแปลปัญหา จากเรื่องครูกำเนิด คอยฟังให้เข้าใจชัดเจนว่า)

จวมโบนุเองนา จัดทาทวีปเตียงบูน สลามลูนุณะเตือจวม

(ครูกำเนิดนั้นหนา จัดว่าทวีปทั้ง 4 หมายพลู 4 ใส่ในขัน)

ปรับขมออยเจริยะ โฉลนึ่งแปลปัญหา ปีสลามลูนุณะเทียดกนึ่งคลุน

(บอกดิฉันให้ชัดเจนเข้าใจในการแปลปัญหา จากหมายพลูทั้ง 4 คือธาตุในร่างกาย)

เตียงบูนเฮาทาเปรี๊ยะแสร้ย แอแล้จ แอเก็ด แอเจิง แอตะโอง

(ทั้ง 4 เรียกว่า ชำนาญทั้งตะวันตก ตะวันออก ทิศเหนือ ทิศใต้)

คลุนร๊วะเนือว เมียนอังกอร์ เตียนมูย ด้ะลืออังกอร์

(ตัวเรามีชีวิตอยู่ มีข่าวสารเทียน 1 เล่ม วางบนข่าวสาร)

มลูบ่ยเสลิกกือ ตรียสระกะกรุป เตียงบ่ยบด

(พลู 3 ใบคือ ไตรสรณะ ครบทั้ง 3 บท)

สดับก้อมจิงอาก ปีเตียน ปรัมกือโปกพิดปรัม

(ฟังให้ชัดเจนจากเทียน 5 เล่ม คือ บัณฑิตทั้ง 5)

เทศชอมูยโดจรูปเอียง แดลปิงโปกโรกอาศรัย

(ผ้าขาว 1 ผืนจรูปเรา ที่ได้ฟังพาอาศัย)

ติงนึ่งประเตือลกือปรัชญา เพียนนุ่ตนากือเปรี๊ยะโสดนาเรียย

(น้ำในขันคือปรัชญา พานนั้นหนาคือพระสูตรพระนารายณ์

(จวมโบน โดย สุนจัน มีสติ)

2.2 โลกทัศน์ต่อประเพณี พิธีการไหว้ครู พิธีไหว้ครู เป็นพิธีสำคัญและศักดิ์สิทธิ์

มักจะกระทำก่อนการลงมือประกอบกิจกรรมทั้งปวง ชาวสุรินทร์ให้ความสำคัญต่อการประกอบพิธีกรรม การไหว้ครูมาก เพราะเชื่อว่าการไหว้ครูหรือการบูชาครูเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ทำให้ตนประสบผลสำเร็จดังที่ได้ตั้งใจว่า ครูในที่นี้หมายถึง ฆี วิทยานม เทพ เทวดา ครูบา อาจารย์ บิดามารดา เหล่านี้เป็นต้น พิธีไหว้ครูเป็นสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้เลยก็คือ เครื่องเซ่น อุปกรณ์เหล่านี้จะนำมาเพื่อบูชาบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังที่ปรากฏในเพลงว่า สิ่งของเครื่องไหว้ ในการประกอบกิจการงานเพื่อปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต เช่น การทอผ้า ไหม ไส้ลมัดหมี่ หรือ การละเล่น เจริญเพลงต่าง ๆ กันตรึม มโหรีปี่พาทย์ก็ต้องมีระเบียบการจัดเครื่องไหว้ ตาม ตำนานนิทานโบราณ ซึ่งชาวสุรินทร์ได้ยึดถือประเพณีปฏิบัติมาจนปัจจุบัน ดังความว่า

... กาลเนาะแมกัตั้งเตื่อสวรรค์ โคนกัตั้งปะดำเสวระแส

(ครั้งนั้นแม่ไปสวรรค์แล้ว ลูกคือ เวสกรรม ได้ส่งข้าวบ้านชาวเมือง)

แย้ยตา เชียงไฮ้ เบอเขินเนยะแอนา นิงเทอสำบวดไฮ้ลชอ เขมากุมชิว

(ยายตา เชียงไฮ้ ถ้าใครที่ไหนจะทำผ้าไหม ไส้ลมัดหมี่สีขาว ดำ กุมเขียว)

หรือจริงเพลงกันตรึมมโหรี จองรีระเบียบ เบริยะปัสสนอการ์

(หรือเจริญเพลงกันตรึมมโหรีปี่พาทย์ ต้องจัดระเบียบ เครื่องไหว้)

เมียนเทศขอปริมหัด ประมุขลิ่ง ตรวยปริม เตียนมากู ฐูปีร์บันเนาะ ...

(มีผ้าขาว 5 ผอก เงิน 1 สลิ่ง กรวย 5 ดอกเทียน 1 คู่ ฐูป 2)

(ตำนานการแต่งเครื่องไหว้ครู โดย บุญคง นนทสอน)

การเกริ่นครู หมายถึง การกล่าวคำอาราธนาครู อันเชิญครูหรืออันวอนครู ให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ในครั้งนั้นด้วยพร้อมกัน มาเป็นแรงใจ เป็นกำลังใจช่วยเหลือในการ ประกอบกิจกรรมให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี จากบทเพลงได้กล่าวถึงคำเกริ่นครูว่า

ออยนุกั้ง อรตน์ง ธรรมัง อรตเน็ย สั้งข้งบุงเจ็ย

(ให้พระพุทธรูป อาราธนา พระธรรม และพระสงฆ์ที่บูชา)

กระขารับสัจเฮ็ย เม็ยมลุปริ้มหัด เทศข่อปริมหัด ประมาเพ็ยบาท

(อาหารแต่งเสร็จแล้ว มีพลู 5 คำ ฟ้าขาว 5 ศอก เงิน 20 บาท)

รับตะตูลออย่าง สะอาดลออปี่สิ่งเต็ยน แล่งคำปลั่ง อัญเจ็ยกรูกรบ ...

(จัดต้อนรับอย่าง ดีงามหมดแล้ว เขาแต่งรำฟิ่ง อันเช็ยครูทั้งหมัด)

(บทไหว้ครู โดย บัณษี หิมพล)

2.3 โลกทัศน์ต่อประเพณีพิธีกรรมการโกนจุก บทเพลงเจรียงเบร็ญได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวสุรินทร์ไม่ได้ละทิ้งจารีตประเพณี พิธีกรรมที่เคยสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล ซึ่งชาวสุรินทร์ได้ยึดถือเอาแบบอย่างประเพณีปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะกล่าวถึงตำนานการโกนจุกสตรี ก่อนที่จะเข้าพิธีอภิเษกสมรสกับพระมหากษัตริย์ว่า จะต้องจัดทำบายศรีเจ็ดชั้นแต่งเครื่องประกอบพิธีโกนจุกให้ครบตามตำรา และอันเช็ยผู้ประกอบพิธีโกนจุกคือมหาฤาษีตั้งความว่า

... รับรวบออยสรวล สมศักดิ์กษัตรา เบ็ร็ญออยทว็อเจ็ยโมปัญญา

(จัดแต่งให้สำราญ สมศักดิ์กษัตริย์ พราณีให้ทำเป็นแท่นมีเพดาน)

กูรชะละเฮ็ยนา กำป๊าะปริมปิลเจ็ยอนัจยลออนมีวมหาฤาษี

(สมควรแล้ว บายศรีสูง 7 ชั้น วันกั้งงานภินันต์มหาฤาษี)

บุนอ็องติ้ของสังข์ แดลเน็อวกน็องตัก กำเม็ดกรอดองพลู

(4 ตน ใส่หอยสังข์ ที่อยู่ในน้ำ มีเม็ดโกนด้ามงาช้าง)

ติ้ลือเป็ยนเม็ยส ออยยัวตักติ้ เต็ยงบุนติด

(ใส่บนพานทอง ให้เอาน้ำใส่ทั้ง 4 ทิศ)

แดลปะกาสัตว์มนัษี เทลี่ยะตักตำเล สราย เสลิกไซค เม็ยนรูปแด็ร็ย

(ที่ดอกไม้ สัตว์ คน ตกในน้ำทะเล สหาย ไบบัว มีรูปปลา)

ประเพณีโบราณ เมียนล่าอาานจะแะเะ แม่เอื้อวเนียมทว้อตามสฬงย

(ประเพณีโบราณ มีมาตามตำนาน เช่นลื้ออแม่มพื่อองได้ทำตามทุกวันนี้)

(พิธีโกนจุก โดย ประชวรยาด คงสุขดี)

ประเพณีโกนจุกของชาวสุรินทร์ มีมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล การไว้จุกจะต้อง
ไม่โกนผมตรงกระหม่อมออก โกนเฉพาะรอบ ๆ เมื่อยาวขึ้นมาก็ขมวดเกล้าผมจุก ชาวสุรินทร์
มีธรรมเนียมการไว้ผมจุกนั้น จะต้องโกนเมื่อเด็กอยู่ในอายุช่วง 9 ปี 11 ปี และ 13 ปี เท่านั้น
โดยมากเด็กหญิงจะโกนเมื่ออายุ 9 ปี เพราะถือว่าเป็นวัยโตเป็นสาวแล้ว ส่วนเด็กชายโกนจุก
ได้เมื่ออายุครบ 9 ปี 11 ปี หรือ 13 ปี การโกนจุกนับอายุเฉพาะเลขคู่ การโกนจุกเป็นประเพณี
สืบเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์เพราะการทำบายศรีต้น 7 ชั้น แต่ละชั้นตามคำสัพฐักกล่าวถึงนั้น
ว่าชั้นที่ 1 มีเทพอะไรอยู่ล็กเจลาทำเป็นรูปเทพต่าง ๆ ไปทุกชั้น และมีขมวดชนิดต่าง ๆ มากมาย
หลายชนิดประดับบายศรี (มงกุฎ แก่นเดี่ยว. 2533 : 102) การโกนจุกเป็นเครื่องบอกให้
ทราบว่า ต่อไปเด็กหญิงและชายจะเข้าวัยหนุ่มสาวแล้วควรจะประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับ
การที่จะเข้าวัยเจริญพันธุ์ เตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในภายหน้า

2.4 โลกทัศน์ต่อประเพณี พิธีกรรม การบวช บทเพลงนี้กล่าวถึง ตำนานการ
บวชขนาด ซึ่งแสดงถึงการไม่ละทิ้งจารีตประเพณีแสดงให้เห็นถึงการยึดถือเป็นขนบธรรมเนียม
ประเพณี การบวชขนาดซึ่งจะกระทำก่อนการบวชเป็นพระภิกษุ ดังชาวสุรินทร์ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อ
กันมากล่าวว่า ครั้งเมื่อที่พระพุทธองค์ยังทรงดำรงพระชนม์อยู่นั้น มีพระยานาคแปลงกายมาเป็น
มนุษย์แล้ว เข้ามาบวชในพุทธศาสนา แต่เมื่ออนตลับแล้วร่างกายก็จะกลับเป็นขนาดตามเดิม ต่อ
มาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทราบและให้พระยานาคสละเพศบรรพชิตเสีย ส่วน
พระยานาคนั้นได้ศรัทธาในพุทธศาสนา ก่อนจะลาสิกขาได้กราบทูลพระพุทธองค์ว่าขอให้ชื่อของ
ตนคำว่า "นาค" นั้นเป็นชื่อของผู้ที่จะเข้ามาบวชในพุทธศาสนา ก่อนทุกครั้ง ด้วยเหตุนี้ชาวสุรินทร์
จึงมีประเพณีบวชขนาดก่อนบวชเป็นพระภิกษุทุกครั้ง ดังตำนานว่า

... แสนะเปรี๊ยะอ็อง เมียนเป็ยกนาแอง เทอเจ็ชเน็อวมินบานเต
 (แล้วพระนุกของค์ มีคำพูดว่า ถ้าเอ็งทำดีก็อยู่ไม่ได้หรอก)
 ตองเล็กแจ็ญเบอเน็อว เมียนแต็งเง็อมลู่ศาสนา
 (ต้องลิกออกไปถ้าอยู่ มีแต่จะเล็อมลู่ในศาสนา)
 เบอเลินแจ็ญเต็อว ซมาตซ็อมปะด่าเป็ยกตูกน็องศาสนาของ
 (ถ้าหากจะให้ออกไป กระผมขอฝากคำพูดไว้ในศาสนาด้วยเถิด)
 ทาเบอเน็ยะนาโมโบส ออยเปรี๊ยะอ็องกิดแตงเน็ยกออย เฮาทาเน็อก
 (ถ้าหากใครมาบวชให้พระองค์คิดแตงนาคให้ เรียกว่า นาค)
 ก็ออยเมียนสไบซอส์ไบ เซมาเปรี๊ยะละเม็ยตปรัวมะเสา ต่อเต็อว
 (ให้มิสไบชาวสไบดำ ทาซ็มกทาเป็ง แต่งลืบต่อไป
 (ตำนานการบวชนาค โดย สายรุ้ง ภูมิสุข)

2.5 โลกทัศน์ต่อประเพณี พิธีกรรม การชกผ้ามหาบังสกุล ชกมหาบังสกุล
 คำว่า "บังสกุล" แปลว่า ผ้าเบื่อนุ่น ผ้าที่เซาทังแล้วคือ สมัยพุทธกาลนั้น การทอผ้าพระสงฆ์
 จะได้ผ้าใช้ก็ยากและพระพุทเจ้าบัญญัติให้สันโดษ คือให้เก็บเอาผ้าทังแล้วตัดเย็บข้อมสี่ ใช้นุ่น
 นุ่นห่ม ไม่ให้ติดนิสัยเพื่อสวยงาม เพื่อโอ้อวดให้นุ่งเพียงเพื่อป้องกันร้อนหนาวเหลือบยุ้ง และปกปิด
 อวัยวะที่น่าอายเท่านั้น (มงกุฎ แก่นเดี่ยว. 2533 : 25)

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อการประกอบพิธี มหาบังสกุลว่า คือการบังสกุล
 เพื่อต่ออายุให้ยืนยาว เพราะถ้าหากว่าไม่กระทำแล้วอาจจะประสบเคราะห์กรรมหรือโชคร้าย
 ถึงแก่ชีวิตได้ การชกผ้ามหาบังสกุลนั้นนิยมกระทำเพื่อคนมีชีวิตอยู่ หรือเรียกว่าบังสกุลคนเป็น
 และนอกจากนี้ชาวสุรินทร์ก็ยังมีพิธีกรรมการบังสกุลคนตาย ซึ่งเรียกว่าการทำบุญชกบังสกุล ดังจะ
 ได้กล่าวต่อไปนี้

จากบทเพลงเจรียงเบรียญ กล่าวถึงการทำบุญชกบังสกุลให้กับคนที่ตายไปแล้ว

โดยได้ถวายไตรจีวร รัตนคต ผ้ารัดหน้าอก และเครื่องอัฐบริขารครบทุกอย่าง แสดงให้เห็นว่า
 ชาวสุริยบุตรมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ให้นั้นจากความทุกข์ทรมาน
 ขอให้บุญกุศลที่ทำความช่วยเป็นปัจจัยให้ผู้ตายพ้นจากความทุกข์ ดังนั้นการทำบุญชักบังสกุล จะช่วยให้ผู้ตาย
 พ้นจากทุกข์ทั้งหลาย ได้ดังบทเพลงได้บรรยายถึงการทำบุญบังสกุล ที่มาณพบังสกุลให้คุณแม่ ซึ่ง
 ได้ล่วงลับไปความว่า

อังกาลเนาะ เปรียะมหาเถระ บานปรึบออยกิตชะ แลนะมาณพพานโรอ้อส

(ครั้งนั้น พระมหาเถระ ได้บอก ให้มาณพคิดชักบังสกุล มาณพจึงหาเงิน)

โมกะกวร มาณพเล็กมนายติละอ้ออ้อส นิมนต์เปรียะมหาชะออย

(มากองไว้แล้ว มาณพจึงยกคุณแม่ว่างบนเงิน นิมนต์พระมหาเถระชักให้)

ระเปียบการชะอภิเชิม เมียนจีปวรสังคค้าย ไสขงมาตราชวีตวีตอ้อก

(ระเปียบการชักบังสกุลอภิธรรม มีจีวร สังคคิ ผ้าพาดไหล่ ผ้ารัดหน้าอก)

เมียนอันตะปต ออยกรุปัฐบริขาร ตีะเนอม เพลวมนิสชะอภิเชิม ...

(มีรัตนคต ให้ครบเครื่องอัฐบริขาร ให้นำทางผู้ชักบังสกุลอภิธรรม)

(ชักผ้าบังสกุล โดย ประกอบ มงคล)

อัฐบริขาร คือเครื่องใช้จำเป็นของพระภิกษุ ซึ่งมี 8 สิ่ง คือ 1. สบง คือ
 ผ้านุ่ง 2. จีวร คือ ผ้าห่ม 3. สังฆาฏิ คือ ผ้าห่มซ้อน หรือผ้าพาดบ่า 4. บาตร 5. มีดโกน
 6. เข็ม 7. ปะคค คือ ผ้าคาดเอวแทนเข็มขัด 8. กระบอกกรองน้ำ (ทมกรก) (สวดมนต์
 ฉบับหลวง. 2502 : 92-93)

โลกทัศน์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

สถาบันพระมหากษัตริย์ถือว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติมาก โดยเฉพาะสังคมไทยในปัจจุบันที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ในอดีตนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทที่แตกต่างจากบทบาทในปัจจุบันมาก ทั้งนี้เนื่องจากระบบการปกครองที่ต่างกันไป สมลักษณ์ ไตสกุล ได้กล่าวไว้ว่า ฐานะของพระมหากษัตริย์ในอดีตกาลมีหลักการอันเป็นลักษณะที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ (สมลักษณ์ ไตสกุล. 2524 : 2)

1. พระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่ดูพ้อเมือง เป็นผู้นำออกรบพุ่งในเวลามีศึกสงคราม เป็นทั้งพ่อผู้ปกครอง เป็นทั้งตุลาการของราษฎรในเวลาปกติ ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับประชาชนเป็นไปอย่างสนิทสนม
2. พระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมิกราช โดยการบำเพ็ญกตนิชราชธรรม พระมหากษัตริย์ จึงกลายเป็นมหาสมบัติโดยประชาชน
3. พระมหากษัตริย์เป็นปางสมบัติของพระผู้เป็นเจ้าบนสวรรค์ จึงมีคำเรียกพระมหากษัตริย์ว่า "สมมติเทพ"
4. พระมหากษัตริย์ ทรงมีฐานะเป็นเจ้าของชีวิตและเจ้าแผ่นดิน

ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ จากบทเพลง เจริญเบรียวได้สะท้อนให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ในอดีตนั้น เป็นทั้งพ่อและผู้ปกครอง เป็นทั้งตุลาการคอยตัดสินคดีความและรับฟังความเดือดร้อนของประชาชน ดังบทเพลงได้กล่าวว่า ชาวเมืองทั้งชายและหญิงในเมืองลิงคราชบุรี ได้กราบบังคมทูลต่อกษัตริย์กรุงสุโขทัยว่า พระเวสสันดร ได้บริจาคช้างบัวจันทรา เคนอันเป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองแก่พราหมณ์ทั้ง 8 คนไปแล้ว ทำให้ชาวเมืองไม่พอใจมาก ขอให้พระเจ้ากรุงสุโขทัยลงโทษพระเวสสันดรด้วยเถิด ฝ่ายกษัตริย์กรุงสุโขทัยจึงเนรเทศพระเวสสันดรออกจากพระนครไป ดังความว่า

ตอบ : ... ปรับบาทกาลแดล เปรี๊ยะอ็องน็รเทศ อังกาลเนาะเปรี๊ยะเวสสันดร

(บอกว่าคั้งที่ พระองค์เนรเทศ คั้งนั้นพระเวสสันดร)

บานบรีจาคเตียน ตำบรี๊ยะจัจันนาคีน ออยเปรี๊ยะม 8 เนยะ

(ได้บรีจาคทาน ซ้างจัจันนาเคนให้พรหมณ์ 8 คน)

เมืองกลิงคเรี๊ยะส กาลเนาะ ชาวเมืองเปรี๊ยะสเรี๊ยะมินชอบเจ็ด

(เมืองกลิงคราษฎร์ คั้งนั้น ชาวเมืองชายหญิงไม่พอใจ)

เตื่อวบิตทูลสัจ กรุงสเรี๊ยะสิญเจียช เหยสัจก็บานตัดลิน

(ไปกราบทูลกษัตริย์กรุงศรีสิญชัย แล้วกษัตริย์ได้ตัดลิน)

ออยเปรี๊ยะเวสสันดร คอยน็รเทศนัจญ์น็กวร เตื่อวตามเจ็ด

(ให้พระเวสสันดร โดยเนรเทศออกจากนคร ไปตามใจ)

(พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์หมพาน โดย แสงจันทร์ คงสุขดี)

กษัตริย์ทั้งในอดีตและปัจจุบันนี้ยอมเปรี๊ยะมเสมีอนบิตามารดามีความเมตตากรุณา คอยช่วยเหลือบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎรที่ได้รับความทุกข์ยากลำบาก ดังที่พระเวสสันดร ได้บรีจาคทานแก่ชาวเมืองตอนที่ถูกเนรเทศออกจากพระนคร ดังบทเพลงว่า

ตอบ : สันแนะลุลลันบ็ยโมงบรีก เปรี๊ยะเวสสันดรบรีจาคเตียน

(ตอนนั้นจนถึง 3 โมงเช้า พระเวสสันดรได้บรีจาคทาน)

ออยเปรี๊ยะกำสัดอานาธาโรจเหยส แสนะเปรี๊ยะอ็องตั้งเนือมเมตรี

(ให้ชาวเมืองคนยากจนอนาธาเสร็จแล้ว พระองค์ได้พามัทรี)

ชาลี กัณฑา แฉญ์น็กวรตรี้องเตื่อวกรุงเจตนะครเนือวพนมวงก็อด

(ชาลี กัณฑา ออกจากนคร ตรงไปกรุงเจตนะครอยู่ภูเขาวงกต)

เตียนเตื่อออยเมียนสำบวดกั 700 สไป 700 กรอบบ็ย 700

(ทานให้มี ผ้าถุง 700 ผืน สไป 700 ผืน วัวควาย 700 ตัว)

และ 700 ปรับเนียงมินปราวย เจือบองเต็อวเนอเนียงบองเนอ
 (มีา 700 บอกร้องไม่ปิดบัง เชื้ออาพีเกิดเน้องพีทนา)
 (พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์หิมพาน โดย แสงจันทร์ คงสุชาติ)

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ เป็นกำลังใจทรงเป็นผู้บำเพ็ญศกนิชราชธรรม
 เปรียบเสมือนเทพเจ้าผู้อยู่บนสรวงสวรรค์ จากบทเพลงเจวียงเบวริญได้บรรยายถึง พระคุณของ
 พระมหากษัตริย์ในบทที่อื่นเชิญพระคุณครูให้มาช่วยเหลือ และขอพุทธคุณแห่งกษัตริย์ของแผ่นดิน ผู้ตั้ง
 อยู่ในทศนิชราชธรรม อันเชิญลงมาจากไอสุรย์ ลงมาช่วยให้ประสบความสำเร็จ ดังความต่อไปนี้

... โมกุนเอือวปู้จขคางคะนอง	พุทธคุณเสด็จพอง
(มาคณพ้อช่วยด้านหลัง)	พุทธคุณกษัตริย์ด้วย)
เปรียะอ็องแห่งแผ่นดิน	บุก้าวลเนือวเนี้ยทศนิชระธรรม
(พระองค์แห่งแผ่นดิน)	บุคคลผู้อยู่ในทศนิชราชธรรม)
เปรียะอ็องเนือวกร็องไอสุร	เจาะโมจุมจุยโกนพอง
(พระองค์อยู่ในไอสุรย์)	ลงมาทปะช่วยลูกด้วย)
ออยสำเลงตีกคะนอง	ลำพองคลุนันมายุบันมายุบ
(ให้เสียงตีกคะนอง)	อวดตัวแสดงตนสักทึงคีนกัทึงคีน)

(บทไหว้ครู โดย วินัย สั้นแก้วใส)

โลกทัศน์ต่อการเมืองการปกครอง

เนื่องจากปัจจุบันประเทศไทยได้ใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมี
 พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ขบวนการที่สำคัญประการหนึ่งในการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ

การจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อไปเป็นตัวแทนประชาชนในระบบรัฐสภา ซึ่งตามกฎหมายรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุก ๆ สี่ปีหรือ สหัชชะสี่ปีในการนี้รัฐบาลได้พยายามรณรงค์ให้ประชาชนทุกจังหวัดมีความรู้ ความเข้าใจการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมุ่งหวังว่าต้องการให้ประเทศชาติเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์มากที่สุด

ผลของการรณรงค์เพื่อส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แสดงให้เห็นว่า ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อการเมืองการปกครองว่า นักการเมืองที่ดีมีคุณสมบัติอันพึงประสงค์นั้น ต้องเป็นคนดีมีความสามารถเป็นปากเป็นเสียงแทนตนได้ นอกจากดูว่าเป็นคนดีมีความสามารถ แล้วต้องดูนโยบายพรรคด้วย ตลอดทั้งไม่เชื่อสิทธิและแจกลีงของ ดังบทเพลงว่า

เอียงเนื่อมเคเนียเตี๊ว	เลือกผู้แทนกรู๊บเคเนีย
(เราพากันไป	เลือกผู้แทนกันทุกคน)
เตี๊วเปรอสิทธิเอียง เลือกมนีฮ์เจ็ย	สามารถเทอการแทนเอียง
(ไปใช้สิทธิเรา เลือกคนดี	สามารถทำการแทนเราได้)
เอียงเลือกมนีฮ์เจ็ย	เอียงเตี๊วเมอมนีฮ์เมอพรรค
(เราเลือกคนดี	เราต้องดูคนและดูพรรค)
มนีฮ์เจ็ยต้องมันตังสำเลง	แจกระเบี๊าะ
(คนดีต้องไม่เชื่อเสียง	เสียงแจกลีงของ)
เจ็ญแมเอี๊อวบลแบบเตี๊ว	เลือกผู้แทนกรู๊บเคเนีย
(เชิญแม่พ่อทุกคนไป	เลือกผู้แทนกันทุกคน)

(บทเบ็ดเตล็ดการเมือง โดย สำรวมชัย ปิ่นทอง)

บทเพลงเจรีียงเบริญได้กล่าวถึง ผู้แทนราษฎรที่คั้นต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ต่อ
ประเทศชาติ ไม่หวังเพื่อทำลายประเทศชาติ โดยประโยชน์ส่วนตน ดังความต่อไปนี้

มนิษ เจียต้องซื่อสัตย์สุจริต	ต่อประเทศเจียตมันทำลายเจียต
(คนดีต้องซื่อสัตย์สุจริต	ต่อประเทศชาติไม่ทำลายชาติ)
โมเนอโมจูยเคนิยเลือก	ออยโมกรูป ๆ เคนิยออยเจริญ ๆ
(มาเถอะมาช่วยกันเลือก	ให้มากขึ้นทุก ๆ คนให้มาก ๆ)
เจิญบองเจิญท้อมเจิญ	โมเลือกผู้แทนเทอกรแทนเอียง
(เจิญพีเจิญชอเจิญ	มาเลือกผู้แทนทำการแทนเรา)

(บทเบ็ดเตล็ดการเมือง โดย สำรวมชัย ปันทอง)

จากการศึกษา โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ในแง่ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ ดังปรากฏในเพลง
เจรีียงเบริญนั้นพบว่า ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อมนุษย์ ซึ่งจำแนกลักษณะออกเป็น 6 ด้าน คือ
โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสถานภาพของบุคคลนั้นเห็นว่า ชาวสุรินทร์นิยมยกย่องบุคคลที่เป็นคนดีมีคุณธรรม
จริยธรรม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กล้าหาญอดทน มีความเกรงใจ เคารพในสถานภาพซึ่งกันและกัน
โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสถาบันครอบครัวและเครือญาติ เชื่อว่าครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่เกิดมาก่อน
สถาบันอื่น ๆ การสร้างครอบครัวให้อบอุ่นมั่นคงนั้น จะต้องมียากฐานมาจากการเลือกคู่ครองที่ดี
เหมาะสมกับวัย ให้เกียรติซึ่งกันและกันมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว มีเหตุมีผลในการครองเรือน
มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ อบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดีของสังคม โลกทัศน์ที่บุคคล
มีต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมนั้นพบว่า ชาวสุรินทร์ให้ความสำคัญต่อพวกพ้องและหมู่เหล่า
เพราะถือว่ามนุษย์เกิดมาจะอยู่โดดเดี่ยวในสังคมคนเดียวไม่ได้ มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ
โดยการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว เขมร นิยมผู้เคารวาระธรรม ดำรงชีวิตด้วย
การเกษตรกรรมและหัตถกรรม ส่วนโลกทัศน์ที่มีต่อขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมนั้น ศาสนา

พุทธเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวสุรินทร์ ขณะเดียวกันก็มีลัทธิพราหมณ์ เข้ามาปะปนใน พิธีกรรมทางศาสนาด้วย เช่น ประเพณีการโกนจุก พิธีกรวยข้าวทิพย์ เป็นต้น สำหรับโลกทัศน์ที่ บุคคลมีต่อการเมืองการปกครองนั้น เห็นว่าการรู้จักใช้สิทธิและหน้าที่เป็นรากฐานของความมั่นคงใน สังคม ซึ่งชี้ให้เห็น โดยการไปเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ผู้เป็นประมุขของประเทศและถือว่ากษัตริย์คือ เทพหรือสมมติเทพองค์หนึ่ง อันแสดงให้เห็นถึง โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อธรรมชาติจากบทเพลงเจรียงเบรียง

ธรรมชาติ คือ สภาวะของสิ่งทั้งหลาย รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่มีสภาวะเป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งปรากฏอยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์และแทรกอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ทั้งใกล้และไกล ทั้งที่รู้เห็นและยังไม่รู้เห็น สภาวะธรรมชาติเหล่านี้ มีจำนวนและขอบเขตทั้งที่อยู่ในวิสัยและนอกวิสัยที่มนุษย์จะรู้เห็น เกี่ยวข้องได้ทั่วถึง (สิทธิ บุตรอินทร์. 2529 : 27) มนุษย์จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยแยกไม่ออก เพราะมนุษย์มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติและมีความเหมาะสมกับระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ชีวิตของมนุษย์จึงผูกพันกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ชาวสุรินทร์ได้แสวงหาความสุขความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ อยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติรอบข้างเพื่อการดำรงชีวิต เช่น ปัจจยสี่ และในขณะที่เดียวกันก็ต้องระวังภัยอันจะเกิดจากธรรมชาติด้วยเช่นกัน จึงเป็นเหตุให้ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อธรรมชาติดังปรากฏจากบทเพลงเจรียงเบรียงซึ่งสามารถจำแนกได้ 2 ประการคือ โลกทัศน์ต่อธรรมชาติในด้านปัจจัยของการดำรงชีวิต และโลกทัศน์ที่มนุษย์เห็นประโยชน์และโทษจากธรรมชาติ ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

โลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติในด้านปัจจัยในการดำรงชีวิต

ชาวอีสานมีอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกลั่นหรือการเพาะปลูก ชาวอีสานจะทำการมากกว่าอาชีพเกษตรกรรมด้านอื่น ๆ และ

การทำเกษตรกรรมนี้ชาวอีสานยังต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติอยู่ค่อนข้างมาก อีกทั้งชาวอีสานอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต คือ ปัจจัยสี่ของชาวอีสานไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม หรือยารักษาโรค ล้วนแล้วแต่นำมาจากธรรมชาติใกล้ตัวทั้งสิ้น (จรรยารัตน์ รัตนากกร. 2535 : 116) ในการดำเนินชีวิตของชาวสุรินทร์มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและอยู่ใต้กฎธรรมชาติ หากปราศจากธรรมชาติแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะสืบต่อกระบวนการชีวิตของตนเองได้ ดังนั้นชาวสุรินทร์จึงเกี่ยวข้องกับทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็น ผลผลิตของธรรมชาติที่เห็นว่ามีคุณค่า และมีประโยชน์แก่ชีวิต ดังแสดงให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ ซึ่งเป็นกลุ่มสังคมหนึ่งที่มีความคิดความเชื่อและเห็นคุณค่าประโยชน์ของธรรมชาติต่อชีวิตมนุษย์ในด้านต่าง ๆ โดยปรากฏในบทเพลงเจรียงเบรียง ดังนี้

1. โลกทัศน์ต่ออาหาร

การประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของชาวสุรินทร์ โดยเฉพาะการปลูกพืชที่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ คือ ข้าฝ่น อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความสำคัญกับวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย และหากธรรมชาติไม่อำนวยความสะดวกคือ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แล้วพืชพันธุ์ที่เพาะปลูกตามไร่นาก็ได้รับความเสียหาย เจริญเติบโตไม่เต็มที่และส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักที่ได้ผลิตผลจากธรรมชาติ

ข้าวเป็นอาหารหลักที่มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์อย่างยิ่ง จากบทเพลงเจรียงเบรียงได้สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีแนวความคิดต่อปรากฏการณ์ธรรมชาติว่า ถ้าหากปีใดฝนแล้ง ไม่ตกต้องตามฤดูกาล การทำไร่ทำนาก็คงจะได้ผลิตผลน้อยมาก แต่ถ้าหากปีใดฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ได้ทำไร่ทำนา ชาวนาก็คงจะมีความสุขใจกันทั่วหน้า ดังข้อความในบทเพลงกล่าวว่า

กระเดิกขย้อล โหตขลั้งนะ	แคโจรดกะเตาแหง
(เดือนสิบสองลมพัดแรงมาก	เดือนเก็บเกี่ยวร้อนจัด)
ไซว์เมอแสรวีวเน้อวนิ่งแสร	เสรวีวไสรยแดงเหย
(ยืนดูข้าวในท้องนา	ข้าวร่วงโรยแล้วหนอ)

มันเมียนอะแควีย เจ้มเนียง	มันเมียนอะแควีย เจ้มแม่เอื้อว
(ไม่มีอะไรจะเลี้ยงน้อง	ไม่มีอะไรจะเลี้ยงพ่อ,แม่)
ขมาตไซว์เมอแต่เสร์ว	แสนลำบากยากกรอ
(กระผมขืนแต่ต้นข้าว	แสนลำบากยากจน)
เบอชนำทะมัยแคทะมัย	ตัดราซ็อมเปียกเกี้ยวเนย
(ถ้าปีใหม่เดือนใหม่	อีกครึ่งขอปากภาวนา)
ออยบานเทอแสรเพอะสรา	สราญอุราหมตเตียงเสร์ว
(ให้ได้ทำนาเต็มสุรา	สนุกสำราญใจทั้งหมดบ้าน)
	(เบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย สมาน เฟ็งพิศ)

มนุษย์มีความจำเป็นที่ต้องดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ดังนั้นชีวิตมนุษย์จึงมีความผูกพันกับธรรมชาติแวดล้อมโดยยากที่จะแยกออกได้ จากบทเพลงเจรียงเบรียญ จึงสะท้อนภาพให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ต่อเรื่องอาหาร ซึ่งแสดงถึงแหล่งที่มาจากธรรมชาติทั้งสิ้น ตลอดทั้งชี้ให้เห็นถึงวัฒนธรรมการบริโภคของกลุ่มชนชาวไทยเขมรได้อย่างเด่นชัด เช่น ปลาเจ้า ปลาเจ้าลาบ ก้อย ละแ่วปู แกงหัว จุกป่า ต้มยำปลา หมกปลาชิว ต้มมะม่วง ตำน้าพริกมะเขือ ฯลฯ ดังรายละเอียดในบทเพลงต่อไปนี้

แม่เอยแต่รีย ไปลหนอประเหีะลาบก้อย	ห่อหมักละแวกะตามสันลจกบัก
(แม่เอย ปลาเจ้าปลาเจ้า ลาบก้อย	ห่อหมกละแ่วปู แกงจุกป่า)
สจ๊อแต่รียเหมือนเตี้ยสัดจรุก กูกระแปะ	สจ๊อเตี้ยโปงเหมือนโปงเตี้ยคือจจังวา
(ต้มปลา ไก่ เบ็ด เนื้อหมู วัว ควาย	ต้มเบ็ด ไช้ไก่ ไช้เบ็ด หมกปลาชิว)
ผัดโปงอังก์ร้อง โป๊ะสวาย โป๊ะตริอบ	ผัดกระเจตตะสือกแสนภวริจปะแต่ย
(ผัดไข่มดแดง ต้มมะม่วง น้ำพริกมะเขือ	ผัดกระเจต แดง ถั่ว ผัดส้มผิว)

กันตุงอังกัญสึงอะปะก้างเกี้ยแต่ย

(ยอดชี้เหล็กต้มดอกแค

จรั๊วะ โป๊ะกะตามตุ๊ก ตล้าต ละปู

จัมกับน้ำพริกแมงดา ฟักแฟง ฟักทอง)

(บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย สมควรชัย พราวแดง)

บทเพลงได้กล่าวถึง อาหารของชาวสุรินทร์ที่นำมาจากผลิตผลของธรรมชาติ โดยประกอบเป็นขนมชนิดต่าง ๆ เพื่อรับประทานและเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ในการประกอบ พิธีกรรมของกลุ่มชนชาวไทยเขมร แสดงให้เห็นถึงความเชื่อต่อการจัดเครื่องบายศรีแต่ละชั้นมีขนม ชนิดต่าง ๆ มากมายดังความในบายศรีชั้นที่สองกล่าวว่า

... เจือนตีปี่ร์ เมียนรูปพยาโทน เมียนเปรียะอาศรม ชิวเนื่อวพอง

(ชั้นที่ 2 มีรูปพระยาโทน มีพระอาศรม ยืนอยู่ด้วย)

นมเนกแกวกอง เมียนปรัมเบ็ยขาง มุยมมตระกัตตระเก็ยม

(นมมเนย มี 8 อย่าง คือ 1 ขนมตระกัตตระเก็ยม)

ปี่รมกะเม็ย เบ็ยมตะเถาะ บูรมโกร ปี่รมมเตร็อม

(2 ขนมใหม่ 3 ขนมตะเถาะ 4 ขนมกวน 5 ขนมเกร็ยม)

ปี่รมมุยมโรย ปี่รมปิลนมอาโก ปี่รมเบ็ยมกันเตร็อม ...

(6 ขนมจิ้น 7 ขนมอาโก 8 ขนมกันเตร็อม)

(บายศรีเจ็ดชั้น โดย สุพจน์ มีสติ)

ชาวสุรินทร์มีชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างเรียบง่าย ดังนั้นจึงเห็นว่าอาหารที่จัด อยู่ในประเภทเนื้อสัตว์ซึ่งหาได้จากธรรมชาติ เช่น ปลา กบ เขียด ตลอดจนสัตว์เลี้ยง คือ วัว ควาย เหล่านี้ล้วนมีคุณค่าทางด้านโภชนาการต่อชีวิตมนุษย์อย่างยิ่ง แต่ขณะเดียวกันก็สามารถให้

โทษต่อชีวิตมนุษย์ได้ ถ้าหากนำเนื้อสัตว์นี้มาประกอบเป็นอาหารโดยไม่ทำให้สะอาดหรือสุกเสียก่อน ก็อาจเกิดโรคมัยอันตรายเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับ โรคพยาธิตัวตืด จากบทเพลงเจรียงเบริญจิงซีให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ในด้านความปลอดภัยของเรื่องสุขภาพอนามัยต่อการรับประทานเนื้อสัตว์ดิบ ๆ ดังความว่า

... ตังออยรณรงค์ของแม่เอื้อว บองปะโอิน บองกะเม็ยโฮประเปาะเซ่าร์
(ให้ช่วยรณรงค์ด้วยแม่ พ่อ พี่ น้อง อย่ารับประทานของดิบ)

โโจจแต่รียอังกกับมิณฑาต กระทบ็ยูกุเบอโรโมบานเหยโป๊
(เช่น ปลา กบ เขียด ไม่ว่าแต่ ควาย วัว ถ้าหามาได้แล้วคุณน้ำคุณอา)
ทว้ออยจะเอิ้นเสิน เบอทว้อมันจะเอื้อทว้อโดยงายเหย
(ทำให้สุกเสียก่อน ถ้าทำไม่สุกทำโดยมีงายแล้ว)

นิงเมียนโทษคือลคลุน คือลชีวิตเกิดโรคพยาธินานาชนิด ...
(จะมีโทษถึงตัว ถึงแก่ชีวิต เกิดโรคพยาธินานาชนิด)

(เบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย สාරามชัย ปิ่นทอง)

2. โลกทัศน์ต่อที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งสำหรับมนุษย์ ที่อยู่อาศัย หรือบ้านเรือนของชาวสุรินทร์นี้สร้างจากไม้ซึ่งได้จากธรรมชาติ ในบทเพลงเจรียงเบริญจิงซีได้บรรยายถึง ไม้ที่มีลักษณะดีควรนำมาสร้างบ้านว่า ควรพิจารณาไม้เช่นไร ไม้ที่ไม่ควรนำมาสร้างบ้าน เรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ มีลักษณะเช่นไร ซึ่งปรากฏในบทเพลงดังนี้

บทเพลงเรื่องตัดไม้ขึ้นบ้าน ได้ชี้ให้เห็นว่า การปลูกสร้างบ้านเรือนนั้นต้องกระทำตามตำราที่มีมาตั้งแต่โบราณ การจะไปหาต้นไม้มาปลูก เรือนนั้น ควรพิจารณาไม้ที่ต้องห้ามดังนี้ หนึ่งไม้ที่ใช้ทำวัดวาอาราม สองไม้ที่ถูกควนรม สามไม้ฟ้าผ่า สี่ไม้ที่เป็นงามทางปลา ห้าไม้แลบลิ้น

หกไม้มีถ้าวลัยพันขึ้น ไปตลอดทั้งยอด ดังความว่า

กาลแดลดำรา ไบราดห้ามกาบเผลอ	มยุเผลอแดลเปรียะเทอ ว่าง
(ครั้งนั้นดำรา ไบราดห้ามตัดไม้	หนึ่ง ไม้ที่พระสงฆ์ใช้ทำวัด)
ปรีเผลอสะมือก แม็ยเผลอเต็ยะบัญญัติ	บูรเผลอสะมือกจรุกตรระดอก
(สอง ไม้ริมเปลือก สาม ไม้ที่ถูกฟ้าผ่า	สี่ ไม้ที่เป็นง่าม)
ปรีมเผลอเล็ยขนาด ปรีมมุย	เผลอเว็ยรเล็งเบอเสินกาบเผลอเหย ...
(ห้า ไม้ที่แลปลิ้น หก	ไม้ที่เป็นถ้าวลัยพันขึ้น ถ้าหากตัดไม้ไปแล้ว)
	(ตัดไม้ปลูกบ้าน โดย คำชู มากเหลือ)

นอกจากนี้บทเพลงเจรียงเบรียยังได้อธิบายให้เห็นถึง ความเชื่อการปลูกบ้านเรือนว่าเมื่อเลือกไม้ได้ถูกต้องตามตำราแล้ว เวลาตัดไม้ก็ให้ล้มลงถูกทิศทาง ชาวสุรินทร์เชื่อว่า ถ้าล้มไปทางทิศตะวันออก จัดว่าผู้อยู่อาศัยจะเจ็บไข้ได้ป่วย ล้มไปทางทิศตะวันตกจะถูกโจรปล้น ถ้าล้มไปทางทิศใต้ลูกสาวจะได้สามีที่ไม่ดี และถ้าล้มไปทางทิศเหนือภรรยาจะมีชู้ ดังบทเพลงว่า

... ออชเผลอดูลออชเตรวัดิต	เบอเสินเตรวัดิตจำสัดบปะไอนทา
(ให้ ไม้ล้มลงให้ถูกทิศ	ถ้าหากถูกทิศแล้วคอยฟังน้องว่า)
เผลอดูลด้อลแอกี้ดจัดทาจะชื้อ	ปะแอแล้งก็ปลิ้นปะเต็ยะ
(ไม้ล้มถึงทิศตะวันออกจัดว่า เจ็บป่วย	ทิศตะวันตกถูก เขาปลิ้นบ้าน)
เบอดูลแอดะโบง โคโนสิงเปรีาส่าเฟ็ง	แอกี้ดประบิวนเม็ยชื้อ
(ถ้าทิศใต้ลูกสาวจะเล่นช่ายไม่ดี	ทิศเหนือภรรยาจะมีชู้)
	(ตัดไม้ปลูกบ้าน โดย คำชู มากเหลือ)

ที่อยู่อาศัยมีความสำคัญสำหรับชาวสุรินทร์ เพราะถ้าหากที่อยู่อาศัยไม่ได้รับความปลอดภัยจากธรรมชาติและสิ่งรบกวนในธรรมชาติแล้วก็จะทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความเดือดร้อน ไม่ปลอดภัยแก่ชีวิตในครอบครัว หากกระทำได้ถูกต้องตามตำราแล้ว ก็จะทำให้ผู้อยู่อาศัยประสบแต่ความสุขความเจริญตลอดไป

3. โลกทัศน์ต่อเครื่องนุ่งห่ม

เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ เพราะต้องนำมาใช้ปกปิดร่างกายเพื่อความอบอุ่นและสวยงาม ชาวสุรินทร์มีกรรมวิธีการผลิตเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม โดยอาศัยสิ่งที่ได้จากธรรมชาตินำมาผลิตเป็นอุปกรณ์การทำผ้า และนำเส้นใยจากตัวไหมมาผลิตเป็นสิ่งทอ ดึงข้อความที่กล่าวถึงอุปกรณ์การทำผ้าและการเลี้ยงไหมว่า

... บองเหยบองซ็อม เลี้ยปรอมกลุสลา เต็ยงอถนำ

(นี่เอยนี่ซอลา พลูหมาก ทั้งยาเส้นยาสูบ)

สือตำล้วยปรอนาค มลูกาสลา เซวียเลี้ยเต็ยงแกย

(ปุ่นกัณหามากมีตล่านาก กากพลู ตะเกียงลาทั้งกั)

เจ็ยลตะเป็ยจเซอ เลี้ยเม็ยตำ เป็ยจเลี้ยเซออันตรง

(ตะกร้าเครื่องทอผ้า ลาเครื่องมือ ประกอบการทำผ้า)

บองซ็อมเล็ยงเน็ยงเต็อว เลี้ยเต็ยงกรู เกร็ยงเล็ยแขวงโกนเน็ยง ...

(นี่ซอลาน่อง ไปลาทั้งครู กระดั่ง ลาชิ้นวางเล็ยงตัวไหม)

(บทลา โดย แสงจันทร์ คงสุชาติ)

จากบทเพลงเจรียงเบรียญ แสดงให้เห็นว่า ผลผลิตที่ได้จากธรรมชาติคือ ใยเส้นไหม ชาวสุรินทร์สามารถนำมาทอใช้เป็นผ้าถุง ซึ่งเรียกว่า ผ้าถุงโฮล เป็นผ้าที่มีกรรมวิธีการผลิตอย่างปราณีตสวยงามเป็นเอกลักษณ์ของชาวสุรินทร์ นอกจากนี้จะนำมาใช้นุ่งห่มในประเพณี

เทศกาลหรือในโอกาสที่สำคัญ ๆ แล้ว ผ้าถุง ไสล หรือลำปาว ไสล ยังนำมาใช้ประกอบในพิธีกรรม ด้วย ดังปรากฏในบทเพลงเรื่อง บายศรีเจ็ดชั้นว่า

... เจือนต์ปริมปิล เมียนรูปสุวรรณค์ เตียวดาเหิรเหาะโมลิ่งปะกา
 (ชั้นที่ 7 มีรูปสุวรรณค์ เทวดา เหินเหาะมาเล่นดอกไม้)
 โมลิ่งปะกาตามแคะเตล เจือนลือกก็เตียงเอ๊ะ เมียนโดงทลา
 (มาเล่นดอกไม้ตามฤดูกาล ขึ้นบนเขาทั้งหมดมีมะพร้าว)
 นมเนกซอเซมา เตรวี่ลำปาวแสร์ย เกหุมเกจองจำนองเตียบัย
 (ขนมเนย ข้าว-ดำ มีผ้าถุงผู้หญิง เขาห่อเอาผูกรวมไว้ทั้ง 3)
 ลำปาวไสล คอญแสร์ยลออจำแลก กน็องลำปาวไสลเมียน
 (ผ้าไหม ของผู้หญิงสวยแปลก ๆ ในผ้าไหมมี)
 เดิมเจกสไปซอ เกิดสะแบกกำน คลุนอำปิชะซอเตียงแบัย
 (ต้นกล้วย ผ้าขาว เป็นหนัง ประดับตัวจากเสาทั้งสาม)
 (บายศรีเจ็ดชั้น โดย สุนจัน มีสติ)

4. โลกทัศน์ที่มีต่ออุปกรณ์เครื่องใช้

ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ นอกจากจะประกอบไปด้วยปัจจัยสี่แล้ว เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคแล้ว อุปกรณ์เครื่องใช้ยังมีความสำคัญและจำเป็นมาก สำหรับการดำรงชีวิตให้สมบูรณ์และมีความสุข เพราะสิ่งเหล่านี้ช่วยอำนวยความสะดวกสบายในการ ประกอบการงานเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพ ให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ บทเพลงได้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่ออุปกรณ์เครื่องใช้ เช่น ไม้คาน ลอบ ไซ เบ็ด เลื่อ หมอน ฟัน กระตัง ครก สาก ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ ชาวสุรินทร์ จึงให้ความสำคัญต่ออุปกรณ์เครื่องใช้เหล่านี้ ดังปรากฏในบทเพลงลาวความว่า

... บองซ็อมเลีย เนียงเต๋อว เลียเตียงกรู (พี่ขอลาน้องไป ลาทั้งครู จ้งออมเสร์ว จังกราน เจิงชะนัง (กระเฒอข้าวเปลือกหม้อข้าว เลียแสร์เลียอ้อสคำเป็อน (ลานา ลาทั้งที่หุงข้าว เลียเตียงสันแรกดองแรกดก (ลาทั้งไม้คานที่หาบน้ำ เลียประโอินเต๋อวเลียชเนียงอันรุด (ลาน้องไป ลาสั่งของจับปลา บองเลียตรู เลียม็อง กันเจือสันแรก (นี่ลาไซ ลามอง กระเฒอสาแหรง	เกรียงเลียแขวง โคนเนียง กระดั่ง ลาขึ้นวางเลี้ยงตัวไหม) เจียตะบัลอันเร เลียเสร์ว ลาครก ลาสาก ลาบ้าน) ปะเต็อลชัน โคน เป็นเพอะสุรา ขับใหญ่ขึ้นเล็กที่แบ่งสุรา) ประโอิน ก็อมนิกบอง น้องไม่ต้องคิดถึงพี่) ของเลียเตียงชันตุงแตร์รีย ทั้งเบ็ดตกปลา) บองประโอินก็อมนักแบก พี่น้องอย่าแตกแยก) (บทลา โดย แสงจันทร์ คงสุชาติ)
--	---

โลกทัศน์ที่มีต่อยารักษาโรคนี้อาจไม่ได้เน้นความสำคัญเลย อาจจะกล่าวได้ว่า ชาวสุรินทร์ไม่ให้ความสำคัญต่อยารักษาโรคนักไปกว่า การรักษาโดยไสยศาสตร์หรือกรรมวิธีอื่น ๆ และนอกจากนี้อาจเนื่องจากการละเล่นเจรีียงเบรียญเป็นการเล่นในงานประเพณีพิธีกรรมเสียส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากบทเพลงได้สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ทางด้านคติทางศาสนา เช่น ประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ความสำคัญต่อยารักษาโรคมีความจำเป็นลดน้อยลงในความเชื่อของกลุ่มชนชาวสุรินทร์ โดยเฉพาะสังคมในชนบท

โลกทัศน์ที่มนุษย์เห็นประโยชน์และโทษของธรรมชาติ

มนุษย์มีการดำรงชีวิตให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์จึงมีความผูกพันกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง แม้ว่าธรรมชาติจะมีคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตมนุษย์หลายประการ แต่ชาวสุรินทร์ก็เห็นว่า บางครั้งธรรมชาติสามารถมีโทษภัยต่อชีวิตมนุษย์หรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้ เช่น พืช สัตว์ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หากไม่ระมัดระวังก็อาจถูกภัยธรรมชาติเหล่านี้ทำร้ายได้ ดังแสดงให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ต่อประโยชน์และโทษของธรรมชาติ ดังนี้

1. มนุษย์มีความสนใจและซาบซึ้งต่อธรรมชาติ

สภาพป่าเขาในทัศนะของชาวสุรินทร์นั้น เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์และสวยงามไปด้วยดอกไม้ นานาชนิด การได้เดินทางท่องเที่ยวเลียบเลาะตามเส้นทางชนานไปกับไหล่เขาพนมดงรัก ทำให้รู้สึกเพลิดเพลินและวบายใจ ดังบทเพลงได้กล่าวถึงการเดินทางของชายหนุ่ม โดยได้พรรณาถึงธรรมชาติที่ไดพบเห็นว่า

... เป็รียสรองระเบาะ จำเลาะเป็รียพนม เป็รียสรองเต็ยงม

(ป่าต้องมีไม้ ช่องว่างป่าเขา ป่าทั้งกอ)

กระปุมกริกราย เม็ยนโดงตระเย็ย เม็ยนสลาดระยม

(ดอกไม้ตูมบานเร็ยงราย มีมะพร้าวกระทึ มีหมากที่อร่อย)

เม็ยนตระเน็อดเต็ยงม กำปีโบรารณ ฆนุเม็ยเด็ยเป็รียอายเป็รียพนมดงเร็ก

(มีตาลทั้งกอคัมภีร์โบรารณ กระหนมเดินตามป่าเส้นทางพนมดงรัก)

กระอ็อบกะเล็ยปะกา ปะกาจำเป็ย จำปามะลิ มะเล็ยมหางส์

(หอมกลิ่นดอกไม้จำปี จำปา มะลิ มะลา มหามงส์)

เมียนปริกรำจง สร้อยสรวงสนุ ทรายปะกาบอง

(มีบัวหลวงบัวบาน สร้อย สาย และดอกไม้ทั้งหลาย)

ลออเตร์วเจิตเตร์วอุรา ลออปะกาโมปริกนลิโฌ

(สวยถูกใจถูกอุรา ดอกไม้สวยบานเช้าทิศตะวันออก)

(ยกขึ้นหมาก โดย เสริม เมาลี)

2. มนุษย์เห็นประโยชน์จากพืช

ในสมัยโบราณ มนุษย์ใกล้ชิดกับธรรมชาติมาก ทั้งนี้เพราะความเจริญต่าง ๆ ยังไม่ปรากฏ มนุษย์จึงต้องอาศัยธรรมชาติเป็นที่พึ่งหาเลี้ยงชีพ เช่น การหาของป่า ล่าสัตว์ ทำไร่ ทำนา เป็นต้น ดังนั้นชาวสุรินทร์จึงมีทัศนะต่อธรรมชาติจำพวกพืชว่า สามารถใช้ประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้มากมาย ดังบทเพลงได้บรรยายว่า เชื้อเพลิงสามารถหาได้จากยางของต้นไม้ใหญ่ ๆ คือ ต้นยาง ส่วนเถาวัลย์สามารถนำมาเย็บเสื้อผ้าได้ในยามฉุกเฉิน เช่น

... ประกำเลื่อนแอตะโยง

(ฟ้าร้องทางทิศใต้

เบอบองคออเวียโรแห

(ถ้าฟ้ากางเกงมันขาด

ดำเลียะกรุสโตงบองเงินดองเจอร์

ทั้งถึงน้ำฟ้าไปตักยาง)

บองบัวเดนิงนิงเวียร ...

ฝี่เอาเย็บด้วยเถาวัลย์)

(เบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย สมาน เฟิงพิศ)

นี่มีประโยชน์ต่อมนุษย์มากมาย เริ่มตั้งแต่ใช้ประกอบอาหาร ประดิษฐ์เป็นสิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ ปลุกสร้างที่อยู่อาศัย และทำยารักษาโรค เป็นต้น บทเพลงเจริ่งเบริญได้ชี้ให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ต่อการนำพืชมาใช้ประกอบอาหารในชีวิตประจำวัน ดังมีเนื้อความว่า

... ผักชีผักคะน้าผักสปีอะเสอะเตย เมียนมะออมมะเรียเปรี้ว
 (ผักชีผักคะน้าผักกาดใบเตย มีผักกะออมใบกระเพรา)
 ผักแป๊ะจ๊อกเ็นโกโยโมจรวะโปะละฮ้อง เมียนผักแ่วนกระเจตติก
 (ผักแป๊ะดอกกระเจียวป่าเอามาจิ้มส้มตำ มีผักแ่วนกระเจตน้ำ)
 เคลี้ยลบายฮับเงือบจริงเรียบอาหาร สันลือปะกาอังกัญจันเอี้ยฮูป
 (หัวข้าวเกือบจะตายเจริ่งนับอาหาร แกงดอกขี้เหล็กอร่อยทั้งคืน)

(เบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย สมควรชัย พราวแดง)

การเดินทางไกลหรือการท่องเที่ยวในป่ากว้างนั้น ต้องรู้จักระมัดระวังภัยอันตรายต่าง ๆ ที่อยู่ในธรรมชาตินั้น จากบทเพลงเรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์ชูชก ได้ชี้ให้เห็นว่า ต้นไม้มีประโยชน์ต่อการเดินทางและพักแรมมาก ซึ่งชูชกได้อาศัยต้นไม้ใหญ่บนดงค้างคืนก่อนวันรุ่งที่จะเข้าไปขอภักษา ซาลีจากพระเวสสันดร ดังความว่า

ตอบ : เตื่อวพนมทิวังกต เลยจวนละเงียจ ตาจุจัวะมินบานโจลเตื่อว
 (ไปภูเขาทิวังกตเลย จวนจะค่ำแล้ว ตาชูชกไม่ได้เข้าไป)
 ซ้อมปี่กุมาร แกรงเนียงแมตตรีมนออย กาลเนาะตาจุจัวะซ้อมเด็ก
 (ขอส่งกุมารก็เกรงว่านางมัทรีจะไม่ให้ ครั้งนั้นตาชูชกขออนอน)
 ลือเนิงเดิมเณทมเสินบานมะฮิ้วบ พอปรักเปรีียงสว่างโสริสา ...
 (บนต้นไม้ใหญ่ก่อนลิกหนึ่งคืน พอรุ่งเช้าสว่างสุริยา)

(พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก โดย วินัย แก้วเส้นใส)

2. มนุษย์เห็นประโยชน์จากสัตว์

ชาวสุรินทร์มีความรู้ความสามารถที่จะนำสัตว์ใหญ่ ๆ ซึ่งอยู่ตามธรรมชาติมาฝึกเป็นสัตว์เลี้ยงและใช้เป็นพาหนะในการเดินทางไกลไปที่ต่าง ๆ จากบทเพลงได้แสดงให้เห็นว่าชาวสุรินทร์มีความผูกพันกับช้างมาก โดยได้นำช้างมาเป็นพาหนะใช้ขับขีไปประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศลาว ประเทศเขมร ดังความต่อไปนี้

... ตำนาริยพลขอลอเอเจียงผลคู่ว	บองจิชย์เตี้อวเลียว
(ช้างงาขาวสวยกว่าช้างงาเขียว	พืชไปประเทศลาว)
เตี้อวเจอะปะเตียะแหม	บองจิชย์ตำริยพลขอล
(ไปลงบ้านเขมร	พืชช้างงาขาว)
ชีชเมอะระเนียม	อาอูจเมือนติเนื่อจัมขุมเยียม
(กินหญ้าตามห้วย	นกกระปูดไก่อ้น้ำ อยู่เฝ้าจำขาม)
	(บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย เลิศอรุณ ฤกษ์จิต)

4. มนุษย์เห็นโทษจากสัตว์

ป่าไม้เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด สัตว์ป่าแต่ละชนิดนั้นจะให้ทั้งคุณและโทษต่อมนุษย์ได้ โดยเฉพาะสุนัขซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยง หน้าทีของมันคือคอยเฝ้ายามให้เจ้าของด้วยความซื่อสัตย์ หากสัตว์เหล่านี้เห็นคนแปลกหน้าต่างถิ่นมันจะวิ่งกระโจนไล่กัดทันที ถ้าไม่ระมัดระวังอาจเกิดอันตรายได้ ดังบทเพลงได้บรรยายถึงสุนัขของเจตบุตรไล่ทำร้ายชุกกว่า

ตอบ : ปรับทากาลแดลตาจัวะ เดิรเพลิงดีลลกันเณลเปรียปรีกษา
 (บอกว่าครั้งที่ตาชุก เดินทางไปถึงป่าฤษา)
 มะเนียแองกาลเนาะบานเต็อว ประเต็ยะจะแกเจตบุตร
 (คนเต็ยวครั้งนั้นได้ไป พบกับสุนัขของเจตบุตร)
 จะแกเต็งเฮยตั้งเต็งคัมหาจัวะ ตาจัวะตั้งริวดเล็ งเด็มเณอ
 (สุนัขรู้แล้วพยายาม ไล่กัดตาชุกชุกจึงวิ่งขึ้นต้นไม้)
 เป็ยชตกกะมาโตตั้งปรอวาเพนท ริวจแกจัวะตั้งมือจะแก
 (ด้วยความตกใจอกสันชัญหาช ตาชุกมองหาสุนัขมองแล้วมองอีก)
 ลือสำเลงเต็งทานาแซ ๆ อะจะแกก็มีนเต็อวเลย ...
 (ได้ยินเสียงร้องโล้วว่า แซ แซ อ้ายสุนัขก็ไม่หนีไปเลย)
 (พระเวสสันดร กัณฑ์ชุก โดย วินัย แก้วเส้นใส)

จากบทเพลงเจรียงเบรียญได้อธิบายถึง สัตว์ป่าที่ดุร้าย การเดินทางในป่าเปลี่ยว
 ตามลำพังทำให้เกิดความหวาดหวั่นขวัญใจ เกรงจะได้รับอันตรายจากสัตว์ร้ายนานาชนิดในป่า
 โดยเฉพาะเสือซึ่งเป็น เจ้าสัตว์ป่าที่น่ากลัว แม้ไม่เข้ามาทำอันตรายเพียงเห็นนอนขวางทางก็
 น่ากลัวยิ่งนัก ดังความในเรื่องพระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรีว่า

... เนียงจันบานสำแรกคองแรกค๊ะสมา ตลื้อบโมวิลโมตามเพลิว
 (นางจับได้สำแหกรกและไม้คานใส่บ่าก็กลับมาบ้านคืนพอถึงกลางทาง)
 เม็ยนเต็ยดาบันดาลออย เม็ยนชลาชมากระโหม เด็กเน็อวนิ่งเพลิว
 (มีเทวดาบันดาลให้ มีเสือลายดำแดง นอนอยู่กลางทาง)
 เนียงเมตตรี ชลาดแสรกยุม ทาจูยพอง จูยโกนพอง ชลาดนะสำ ...
 (นางมัทรีกลัวจนตะโกนร้องว่าช่วยด้วย ช่วยลูกด้วยน่ากลัวมาก)
 (พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี โดย ทองพลอน ประดับสิริพรหม)

5. มนุษย์เห็นประโยชน์จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ชาวสุรินทร์ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ ก็เพราะว่าธรรมชาติให้คุณประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ตลอดมา เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในโลก ชาวสุรินทร์มีความเชื่อว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเหล่านี้จะช่วยให้เกิดฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อความอุดมสมบูรณ์ทางด้านเกษตร อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์

ไฟมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์มาตั้งแต่บรรพกาล เพราะให้ความร้อน ความอบอุ่น แสงสว่าง ชาวสุรินทร์เห็นคุณค่าของไฟ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้จากธรรมชาติ ดังอธิบายไว้ในบทเพลงว่า นางแม่มดเมื่อกลับจากชุดเพื่อกขุดมັນในป่าแล้ว กลับถึงบ้านลูกสาวคนเล็กหายไ้ นางจึงคิดว่าลูกสาวของนางหลงอยู่ในป่าแน่นอน ดังนั้น นางจึงจุดไฟเพื่อเป็นสัญญาณให้ลูกมองเห็นควันเพื่อจะได้อีกกลับบ้านถูก ดังความต่อไปว่า

... แมลือม โม่ปีเปรีย รัวโกนمينเคิญเลยเต็งเทอฮังนา

(แม่อีกกลับมาจากป่า หาลูก ไม่พบเลยไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร)

ต้อตเพลิงออฮยโกนเคิญ เพลิงรวดโม่มีมเคิญโกนโม่ ...

(จุดไฟให้ลูกเห็น เมื่อไฟลุกไหม้แล้วไม่เห็นลูกมา)

(ลูกเนรคุณ โดย ปัทหทัย หิมพล)

น้ำและลมเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาในโลก ซึ่งชาวสุรินทร์เชื่อว่าเป็นส่วนประกอบหนึ่งของชีวิตมนุษย์โดยใช้ดื่มและใช้หายใจเข้าออก แต่ขณะเดียวกันลมที่ล่องลอยอยู่ตามธรรมชาติอันกว้างใหญ่นั้น สามารถบอกเหตุการณ์แก่มนุษย์ได้ และมนุษย์ก็ถือเอากฎเกณฑ์ของแรงลมนั้นมาปรับหรือผสมผสานเข้ากับชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะโอกาสของการเลือกคู่ครอง ดังปรากฏในบทเพลงได้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อลมหนาวพัดมาในเดือน 12 หนุ่มสาวเริ่มมองหาคู่และเมื่อถูกใจก็จะให้ผู้เฒ่าผู้แก่ไปพูดจาตกลงกันดังความว่า

... แคระเด็กตักนึ่งแหงนอง (เดือนสิบสองน้ำนึ่งแล้วหนอ)	เนียงนึ่งบองก้างเต็งเจ็ดเค็ย น้องกับพี่คงรู้ใจกัน)
แคระเด็กชื้อลโตง (เดือนสิบสองลมพัดแรง)	มือเจิงเต้อวตะโม่งออยจ๊ะด้อลเค็ย จากทิศเหนือไปได้ให้คนแก่ถึงกัน)
จนพ้อดกระเด็กแคระเจ็ย (จนพ้นเดือนสิบสองหน้าหนาว)	เนียงชื้อมเล็กเส็ยเลงสลักบอง นางขอเล็กลาหุครักพี่)
แคระเด็กตักเง้าะ (เดือนสิบสองน้ำลง)	เนียงปรัมบองออยเต็งคลุน นางบอกพี่ให้รู้ตัว) (บทเกี่ยวพาราสิ โดย สมาน เฟ็งนิศ)

6. มนุษย์มองเห็นโทษจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

สิ่งที่ไม่มีชีวิตที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น น้ำ เมื่อให้ประโยชน์มาก ขณะเดียวกันก็มีโทษแก่มนุษย์ได้เช่นกัน ชาวสุรินทร์เห็นว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น ฝนตกฟ้าคะนองสามารถก่อให้เกิดอันตรายแก่มนุษย์ได้ เช่น ฟ้าผ่า น้ำท่วม ทำให้ทำนบเกิดความเสียหาย หักพังได้ ดังบทเพลงต่อไปนี้

... ปะกัวเล็อนกุเกริก (ฟ้าร้องอีกทีก)	ปัวเล็อนกุเกริก ฟ้าร้องอีกทีก)
ประเต็ยะนัญโกนกะเม็ง (ฟ้าผ่าเติกน้อย)	ระโหดด้อลเปรีาะแสรีย ตลอดถึงผู้ชายผู้หญิง)
บองปะโอလာลิก (พี่น้องรำลิก)	นิกด้อลปะโอเนเป็อว นิางถึงน้องสุดท้อง)
โอราสะเตลแบก (ห้วยแทบจะพัง)	สำแรกแจ็ญกราวชงาย เสียงดังออกไปไกล) (บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย ประกอบ มงคล)

เหมหมอกที่มีดครีมู เขาที่สูงลำน้ำมูลที่ลึก ทำให้ชาวสุรินทร์เกิดความหวาดกลัว ไม่กล้าข้ามเพราะคิดว่า น่าจะทำให้เกิดอันตราย ไม่ปลอดภัยต่อชีวิตได้ ถึงแม้ว่าจะตื่นขึ้นแค่ เข้า ก็คงไม่กล้าข้าม ซึ่งบทเพลงได้อธิบายถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่น่ากลัวไว้ว่า

... แสร้อยสะเดิงเลอะ	บองประดัมเนียงนิงคย็อล
(หญิงร่างบอบบางไป	พืฝากนางไว้กับลม)
มิแเคลด็อลเนียงเลย	มื่อมีชตุ่มมื่อพมชตุลทม
(ไปไม่ถึงนางเลย	ดูเหมมื่อครีมู เขาขึ้นสูงตระหง่าน)
ชติงเปรี๊ยะมุลเจริวา	เทอแม็ฮ็องเฮ็ฮนชลอง
(ลำห้วยน้ำมูลลึก	ทำอย่างไรจะกล้าข้าม)
เบอติเร็ยะชเมอะพลิว	ติเจริวชะเมอะมองแม็ฮ็เฮ็ฮนชลอง
(ถ้าน้ำตื่นแค่เข้า	น้ำลึกแค่ไหนหาจะทำอย่างไรจะกล้าข้าม)

(บทกวีพาราสิ โดย สมควรชัย พราวแดง)

การดำเนินชีวิตของชาวสุรินทร์ มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติหากปราศจากธรรมชาติแล้ว มนุษย์ไม่สามารถสืบต่อชบวนการชีวิตของตนเองได้ เพราะธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม และทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นผลิตผลของธรรมชาติที่มนุษย์เห็นว่ามีคุณค่าให้ประโยชน์แก่ชีวิตมากมาย ดังนั้นชาวสุรินทร์จึงมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยแยกไม่ออก ด้วยเหตุผลดังกล่าวการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวสุรินทร์ จึงมีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ คือน้ำฝนอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งกับวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นพืชและสัตว์ด้วย

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติจากบทเพลงเงวียงเบรีย

สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งที่อยู่นอกขอบข่ายของวิทยาศาสตร์อยู่เหนือเหตุผลและการนิรนัย แต่เป็นสิ่งที่รับรู้และเข้าใจว่ามีอยู่จริง (สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคนอื่น ๆ. 2527 : 109) สิ่งเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความผูกพันกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดหรือทางด้านจิตใจ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลทางความเชื่อที่สั่งสมสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษสมัยโบราณ แม้ว่าผู้ที่มีการศึกษามีแนวคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น แต่น้อยคนนักที่จะปฏิเสธความเชื่อทางไสยศาสตร์ วิทยาคมภูติผีปีศาจ นรก สวรรค์ เทพ เทวดา โศคกลาง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีอำนาจลึกลับ มนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้ว่า อำนาจลึกลับนั้นคืออะไร สัมพันธ์ต่อมนุษย์ทางรูปธรรมอย่างไร แต่อำนาจเหล่านี้มีส่วนช่วยในการหล่อหลอมจิตใจ หรือความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ให้พฤติกรรมในทางที่ดีงาม ซึ่งถือว่าสิ่งเหนือธรรมชาตินี้มีอิทธิพลในการกำหนดความสำนึกทางด้านศีลธรรม เพื่อให้รู้สึกผิดชอบชั่วดีอันเป็นผลต่อความสงบสุขของสังคม

สิ่งเหนือธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องกับคติทางศาสนา ดังจะเห็นได้จากบรรพบุรุษมีการสืบทอด โดยการประกอบพิธีกรรมที่มีความเชื่อในลัทธิผีวิทยาคม (Animism) ผสมกับการประกอบพิธีกรรมด้านพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งความเชื่อนี้เรียกว่า พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวกับผีฟ้า เทพ เทวดา และไสยศาสตร์

ชาวสุรินทร์ถือว่า ลัทธิความเชื่อทั้งศาสนา ไสยศาสตร์และโหราศาสตร์เป็นเรื่องสำคัญ แต่พื้นที่ในบริเวณของจังหวัดสุรินทร์ก็ปรากฏโบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี พิธีกรรมและการละเล่นพื้นเมือง อันแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในลัทธิศาสนาพราหมณ์และความเชื่อเกี่ยวกับภูติผี พงศัตถกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่ได้แสดงออกตามความเชื่อ เช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์

ของชาวสุรินทร์ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ปรากฏจากบทเพลงเจรียงเบรียง ซึ่งจำแนกได้เป็น 4 ประการคือ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อลัทธิและคติทางศาสนา โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเร้นลับในธรรมชาติ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อไสยศาสตร์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อโหราศาสตร์ นอกจากนี้ โลกทัศน์ดังกล่าว ยังมีเนื้อหาสาระปลีกย่อย ดังจะได้แยกอธิบายต่อไป

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อคติทางศาสนา

ลัทธิและคติทางศาสนา เป็นทัศนะที่ประมวลแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเป็นหลักประกอบ ด้วยหลักศีลธรรมและพิธีกรรม ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความกลัวภัยพิบัติต่าง ๆ ส่วนมาก เป็นผลมาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติและอุบัติเหตุ สิ่งเหล่านี้มนุษย์ไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริง จึงทำให้เกิดลัทธิความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น

ชาวสุรินทร์นับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก ซึ่งมีกิจกรรมทางด้านศาสนาคล้ายคลึงกับ พุทธศาสนาอื่น ๆ มีวัดเป็นศูนย์กลางของการควบคุมกิจกรรมในด้านศาสนพิธี (สุเมธ ดงสวัสดิ์. 2531 : 72) แต่ขณะเดียวกันในทัศนะต่าง ๆ ที่ชาวสุรินทร์แสดงออกตามความเชื่อต่อศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธ แต่ถ้ามองลึกลงไปนั้นจะเห็นว่า ประชาชนมีความสัมพันธ์กับศาสนาพุทธ แบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ซึ่งผูกพันอยู่กับพลังอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ อำนาจเหนือ ธรรมชาติ เวทมนต์ คาถา เครื่องรางของขลัง นรก สวรรค์ กฎแห่งกรรม อีกทั้งยังเป็นความ ผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อในภูติผีวิญญาณ เทพ เทวดา นอกจากนี้ ยังพบว่า ชาวสุรินทร์มักเชื่อในเรื่องของการกำเนิดมนุษย์ว่ามนุษย์เกิดมาได้จากด้วยพระธรรม และ เชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม โชคลาง ความฝัน การทำนาย ว่าสิ่งเหล่านี้สามารถลดบันดาลให้คนมี ความสุขและทุกข์ได้ ดังที่สะท้อนภาพด้านโลกทัศน์จากบทเพลงเจรียงเบรียง โดยแยกกล่าว ได้ดัง ต่อไปนี้

เนื่องจากศาสนาพุทธมีองค์ประกอบสำคัญ คือ พระรัตนตรัย และหลักคำสอนที่จะกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติธรรม เพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ สร้างความดี ละเว้นความชั่ว จึงจะเป็นหนทางนำไปสู่ความสุขความเจริญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ บทเพลงเจรียองเบริญได้แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ต่อศาสนาพุทธ ดังนี้

1. โลกทัศน์ต่อการยึดมั่นในพระรัตนตรัย

ชาวสุรินทร์ถือว่า พระรัตนตรัยสามารถปกป้องคุ้มครองและเป็นที่พึ่งทางใจได้ ส่วนพระสงฆ์ก็สามารถเป็นผู้นำทางด้านพิธีกรรม เช่น การทำบุญ ซึ่งทำให้เกิดกำลังใจ กำลังกาย แก่ผู้ประกอบกิจกรรมนั้น ๆ ดังบทเพลงได้กล่าวถึง การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อหวังความสุขทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ ดังกลอนว่า

... แดลเทอบ็อดตั้งเจ็ดออยเจีย	บ็อดนึ่งเนื่อพองเียงปานชูร ...
(ที่ทำบุญตั้งจิตให้ดี	บุญจะอยู่กับเราได้นาน)
	(งานบรจอุจิจิ โดย วินัย แก้วเส้นใส)

ชาวสุรินทร์ถือว่า พระรัตนตรัยสามารถปกป้องคุ้มครองตนเองได้ในยามลงมือประกอบกิจกรรมทั้งปวง ดังบทเพลงเจรียองเบริญได้กล่าวถึง คำสวดอ้อนวอน อันเชิญคุณพระรัตนตรัยให้มาช่วยเป็นสักขีพยาน ช่วยคุ้มครอง เป็นที่พึ่งตนในการแสดงเจรียองเบริญได้สำเร็จลุล่วงตั้งใจปราถนาทุกประการ โดยบทเพลงว่า

บทไหว้ครู

... โอโอมพุทฺธังอารัตนังเตลียะต้อล ชรามมิงอาเรียตเนยสังฆัง
 (โอโอมพุทฺธังอาราธนาตถกถิง ชรามมิงอาราธนาสังฆัง)
 อาเรียตเนยกระชาเมือดบุเจีย เนยงริบสรัจเหยเมียนผลุปริหมัด ...
 (อาราธนากระชาหารพีกาบขุชา นางจัดแต่งเสริ้งแล้วมีพลู 5 คำ)

(แหวนเพชร แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 2 ตำบลจารนัด อำเภอศรีธรรมูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2535)

... บ้อกฏือคือมเสาะเบอเนือวนิงรานา เนยชนะเมียนสังกัตยเสาะ
 (บฏคือความสุข ถ้าอยู่กับใคร บุคคลนั้นมีแต่ความสุข)
 เสาะนุเมียนประมาณอยาง เสาะเมียนปรียางกือเสาะคลุนเสาะเจ็ด ...
 (สุขนั้นมีกืออย่าง สุขนั้นมีสองอย่างคือสุขกายสุขใจ)

(การทำบุญอุทิศส่วนกุศล โดย วินัย แก้วเส้นใส)

พระสงฆ์เป็นผู้นำหรือเป็นหลักในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา บทเพลง
 เจริญเบรียได้ชี้ให้เห็นถึงภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพุทธศาสนา ดังความว่า

... จัยแเนะแองราหมีวันลูกชืออง เปรียะต้องลูกถินทางจัยแเนะ
 (วันนี้มีหนานิมนต์พระสงฆ์ พระองค์สามเณรว่าวันนี้)
 ทว้อบ้อกฏือบานฉลองจุมเตยงปะโอน ตรือโยนต้อลบองพอง ...
 (ทำบุญได้ฉลองรวมทั้งน้อง ที่นำรักถึงพี่ด้วย)

(ฉลองบ่อน้ำ โดย สายรุ้ง ภูมิสุข)

... มะ เรียม ไฉน เียง เตียง ต้อบ	ชื่อมโหรีพอดีสถาน
(นิ้วมีนางทั้งสิบ	ขอเคารพอนิฐาน)
ประกาศเกริ่นบาน	ด้อลคุณเปรี๊ยะปุดเฮฮ
(ประกาศเกริ่นได้	ถึงคุณพระพุท)
คุณเปรี๊ยะ เขิม เริงฤทธิ์	ออย โมจูยสำแต่ย
(คุณพระธรรม เรืองฤทธิ์	ให้มาช่วยวจาก)
คุณเปรี๊ยะ ล้อ อ้อง เอ็น	คุณเปรี๊ยะ โภแลย
(คุณพระสงฆ์องค์อินทาร์	คุณพระ โภศรี)
บั้งคือม เปรี๊ยะปุดช้อมยัวฤทธิ์	เปรี๊ยะ เขิม เจีย โมจูย ...
(บั้งคมพระพุทชอเอาฤทธิ์	พระธรรมดีมาช่วย)

(บทไหว้ครู โดย ทองพลอน ประดับสิริพรหม)

2. โลกทัศน์ต่อการยึดมั่นในหลักคำสอน

หลักคำสอนของพระพุทธองค์ เป็นแนวทางที่นำความผาสุกมาสู่ผู้ปฏิบัติ การรักษาศีล ศีลคือกฎระเบียบในศาสนาพุทธ มี 3 ระดับคือ ศีล 5 เป็นศีลระดับต้นสำหรับชาวบ้านทั่วไป ศีล 8 และศีล 10 เป็นศีลระดับกลาง ศีล 8 นั้นสำหรับคฤหัสถ์ผู้ปฏิบัติธรรมในวัน 8 คำ และ 15 คำ และสำหรับสามเณรคือ ศีล 10 ส่วนศีลระดับสูงคือศีล 227 ข้อ เป็นศีลของพระภิกษุ เป็นทั้งสมบัตินิสงฆ์และอริยสงฆ์

ชาวสุรินทร์ได้ยึดมั่นในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาดังกล่าวมานี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ต่อการปฏิบัติธรรมตามกฎระเบียบของศีลทั้ง 3 ระดับคือ ศีลห้า ศีลแปด และศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด ดังบทเพลงต่อไปนี้

ปฏิฐานว่าด้วยเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ดังนั้น พระอภิธรรมปิฎก ก็คือหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นเรื่องของศาสตร์ อันแท้จริงคือมีลักษณะเป็นศาสตร์ มีลักษณะเป็นทาสอย่างแท้จริง ปรัชญาทางพุทธศาสนาเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท คือ กระบวนการของปฏิจจสมุปบาทนั่นเอง (สนิท ตั้งทวี. 2527 : 52-62) ชาวสุรินทรมีโลกทัศน์ต่อการกำเนิดมนุษย์ดังเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว

จากบทเพลงเจริญเบญจเสด็จให้เห็นว่า มนุษย์ก่อกำเนิดเป็นรูปร่างให้เห็นเป็นตัวตนได้ในปัจจุบันนี้ ล้วนเกิดขึ้นมาด้วยพระกรรมในคัมภีร์ทั้ง 7 คัมภีร์ตามหลักแห่งพุทธศาสตร์ คือ ธรรมสังคณี พระวิมังคัล พระชาตูกถา พระปุกคัลบัญญัติ พระกถาวัตถุ พระยมก และพระปฏิฐานพระกรรมทั้ง 7 คัมภีร์นี้เป็นตัวบังเกิดเป็นรูปร่างของมนุษย์และอวัยวะต่าง ๆ ดังปรากฏในบทเพลง

... รูปเรี่ยะกาลเค็ญสัตว์มนิฮ์	กำเนิดเกิดบานออยเปรียะเซิม
(รูปร่างครึ่งที่เห็นเป็นสัตว์มนุษย์	ก่อกำเนิดเกิดได้ด้วยพระกรรม)
ปรัมปิล กำปี่ กือสังคณี	บังเกิดเพนภอันเจิม
(ทั้ง 7 คัมภีร์คือ สังคณี	บังเกิดตาและหน้าผาก)
เปรียะวิเกียบบังเกิดตระจิก	เทียตตุกกถาบังเกิดเม็ยต
(พระวิมังคัลบังเกิดหู	ชาตูกถาบังเกิดปาก)
ปุกคัลบัญญัติบังเกิดดวงเจ็ด	คถาวัตถุบังเกิดจระเม็าะ
(ปุกคัลบัญญัติ ยังเกิดดวงจิต	คถาวัตถุบังเกิดจุมก)
ยะมะกะบังเกิดอันดาษ	เปรียะมหาประเท็ยเนเรี่ยะชาชีวิต
(ยมกบังเกิดลิ้น	มหาปฏิฐานครองรักษาชีวิต)
เปรียไสตเปรียะวิเน็ยบังเกิดค็ยอล	แจ็ญใจลโกนงากน็องบ๊าะ
(พระสูตรพระวินัย บังเกิดลมหายใจ เข้าออก ทารกในครรภ์)	
เกียวเน็ยทาอุดรังอัตโตชีวัตัง	พระทุกซัง อนิจจัง อนัตตา ...
(ภาวนาว่า อุดรัง อะโท ชีวิตตั้ง	พระทุกซัง พระอนิจจัง อนัตตา)
	(กำเนิดมนุษย์ โดย สมควรชัย พราวแดง)

จากบทเพลงที่กล่าวมาทำให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ทางด้านการศึกษาเกิดชีวิตมนุษย์ว่าบังเกิดมีชีวิตเป็นตัวตนได้ก็เพราะ พระธรรมวินัย แต่เมื่อเกิดมาแล้วต้องตายเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์โลก ซึ่งไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน อันเป็นระเบียบของโลก ใครจะฟันไม้ได้ไม่ว่ามนุษย์ก็ดี สัตว์ก็ดี และต้นไม้ก็ดีต้องมีวันสลายจากกันตามหลัก "อนัตตา" หลักนี้ พระพุทธศาสนา เรียกว่า "ไตรลักษณ์" คือ ลักษณะที่เสมอกันแก่วัตถุทั้งปวง ได้แก่ อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วบุคคลก็ไม่ควรยึดถือมาเป็นอุปทาน หรือยึดมั่นในเกิด แก่ เจ็บ และตาย

4. โลกทัศน์ เรื่องกฎแห่งกรรม

เรื่องของกรรมหรือกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนานั้น นับเป็นเรื่องสำคัญยิ่งสำหรับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ความสุข ความทุกข์ ความเจริญรุ่งเรือง ความล้มเหลวในชีวิตของแต่ละบุคคลนั้นล้วนมีที่มาหรือเหตุผลที่ทำให้บังเกิดขึ้น ซึ่งก็มาจากกรรมหรือการกระทำนั่นเอง (วชิรพันธ์ งามฤทธิ. 2533 : 9)

ชาวสุรินทร์ เชื่อว่า กฎแห่งกรรมคือ หลักธรรมที่ถือว่า การกระทำความดี ย่อมได้รับผลตอบแทนดี การกระทำความชั่วจะได้รับผลในทางที่ไม่ดีตอบแทนเช่นกัน ตามหลักพระพุทธศาสนา บุคคลทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลกรรมนั้นตอบแทนเอง ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงไปได้นั้น กรรมเป็นส่วนหนึ่งของวิญญูสงสารคือ การเวียนว่ายตายเกิดของจิตและสังขาร ดังที่ สมเด็จพระวชิรญาณวโรรส (2489 : 15) ได้กล่าวถึงเรื่องกรรมไว้ 3 ประการ ว่า

กิเลส หมายถึง ความต้องการ ความอยากได้

กรรม หมายถึง การกระทำเพื่อสนองความต้องการของกิเลส

วิบาก หมายถึง ผลของการกระทำในสิ่งนั้น ๆ

วิญญูสงสารนี้มีอยู่ในกระแสจิตของมนุษย์ เมื่อจิตเกิดกิเลสต้องการจะประกอบสิ่งใดการกระทำนั้นเรียกว่า กรรม ผลของกรรมเป็นวิบาก ผลของการกระทำดังกล่าวทำให้ต้องกระทำอีกซึ่งเรียกว่า กิเลส หมุนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด เช่นเดียวกับมนุษย์หรือสัตว์ โลกทั้งหลายจะ

ต้องเวียนไหว้ตายเกิดอยู่ใน กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด อันเป็นผลให้เกิดความเชื่อมั่นในชาตินี้และชาติหน้า จุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ นิพพาน อันเป็นการสิ้นสุดแห่งกิเลสทั้งปวง นับเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด ผู้ใดถึงนิพพานย่อมหลุดพ้นจากเวรกรรมและหลุดพ้นจากเวียนว่ายตายเกิด

บทเพลงเจรีียงเบรียญได้ชี้ให้เห็นถึงกฎแห่งกรรมว่าด้วยความต้องการ ความอยากได้ ทำให้เกิดกิเลส คือการกระทำ ผลที่ตามมาคือวิบาก อันเป็นผลของการกระทำ ดังที่นางทิพย์ สุดาจันทร์ ได้ไปขโมยดอกข้าวของ เจ๊กลิ้มเซ็ง ในเมืองมนุษย์ในที่สุดบิดาก็สั่งให้ลงมารับใช้เวรกรรมที่ได้กระทำไว้ โดยยอมเป็นภรรยาคอยปรนนิบัติรับใช้ เจ๊กลิ้มเซ็ง ดังความว่า

... เอื้ออ่าเน็งทาปะกาเสริวเนียง ลู้ดกีหรือเนียงซ็อมกีโม

(พ่อถามว่าดอกข้าวนี้นางขโมย เขาหรือนางขอ เขามา)

แสนะ โจนปรับทา ลู้ดกีโม เอื้ออ่าลือทา โจนลู้ดโมจะเนาะเฮย

(แล้วลูกบอกว่าขโมยเขามา พ่อได้ยินว่า ขโมยมาเช่นนั้น)

เอื้ออ่าทาเบอเนียงลู้ดกีโม นิงเตเร็วประเนอมเวรกรรม

(พ่อว่าถ้านางขโมยเขามาจะถูกประนามเวรกรรม)

ตองเจาะเต็อบ่าเรอ มาจะปะกาเสริวเนียงก็เทอตาม

(ต้องลงไปบ่าเรอเจ้าของดอกข้าว นางจึงได้กระทำตาม)

ลอลอสร็องบ้านโมบ่าเรอเกิดประปีวนเกิดโจน ...

(คนสวยจึงได้มา คอยปรนนิบัติรับใช้เป็นภรรยา เป็นลูก)

(ตำนานการแต่งเครื่องไหว้ครู โดย สุนจัน มีสติ)

เมื่อมองให้เห็นตัวตนแท้จริงของกรรมก็ควรมองให้ถึงต้นตอกรรม ก็คือ เจตนา เจตจำนงค์ ความจงใจ และความมุ่งหมายที่จะกระทำการนั้น ๆ เมื่อมองในอีกแง่หนึ่ง กรรมก็คือ การทำ การพูด การคิด หรือการคิดนึกและการแสดงออกทางกาย วาจา ความประพฤติดังที่ พระราชวรมณี (2530 : 158) จึงได้แบ่งกรรมไว้ 3 ชนิด ตามฐานะที่เกิดคือ

1. กายกรรม ได้แก่ การกระทำทุกชนิดที่เกิดขึ้นทางกาย รวมทั้งกิริยาอาการท่าที ที่แสดงออกให้ปรากฏ

2. วจีกรรม ได้แก่ การแสดงออกทางวาจา (คำพูด) เช่น พูดดี พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด เป็นต้น

3. มโนกรรม ได้แก่ การคิดแผนในใจ เช่น อฆาต พยาบาท โดยถือเอาลักษณะของกรรมดี กรรมชั่ว ด้วยเจตนาและผลที่ปรากฏและยึดเอากรรมที่เกิดจากอำนาจของกิเลส คือ โภภี โภช หลง เราเรียกว่า กุศลกรรม ในส่วนกรรมดี อกุศลกรรม ในส่วนกรรมชั่ว

ชาวสุรินทรมีโลกทัศน์เกี่ยวกับกฎแห่งกรรม ดังที่ได้กล่าวมานี้ จากการได้ตอบปัญหาของบทเพลงเจรีียงเบริญเรื่องนรก ได้กล่าวถึง กรรมที่เป็นการกระทำทางไตรวาร คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม กรรมทั้ง 3 ประการนี้เป็นตัวกำหนดทัศนคติของบุคคล ควบคุมหรือกำหนดกระบวนการพฤติกรรม และวิถีชีวิตของมนุษย์ให้ประพฤติปฏิบัติ หากบุคคลใดปล่อยปะละเลย ไม่ยึดมั่น ไม่กระทำตามครรลองของความถูกต้องแล้ว คือ ไม่หลงใน โภภี โภช และโมหะ ย่อมเรียกว่า กุศลกรรม คือส่วนของกรรมดี หากมีวหลงในอำนาจของกิเลสทั้ง 3 ชนิดนี้แล้ว ย่อมได้รับแต่อกุศลกรรม คือ กรรมชั่ว ซึ่งเรียกว่า นรก ดังความว่า

ถาม : นรกเนี่ยะนาเนี่ยะสร้าง ออชแถลงแจงกระจำง
 (นครใครเป็นคนสร้าง ให้แถลงอย่างชัดเจน)
 นรกนี่ยั่มันเมี้ยน เนี่ยะนาสร้างแต่เลข เกิดเลิงโดยกัศ็อลพ็อลกรรม
 (นรกไม่มีใครสร้างแต่มัน เกิดขึ้นเอง โดยกัศ็อลผลกรรมที่ทำ)
 แคลมณียังสร้างเตี๊าะ ึงกาษกรรม วัจกรรมมโนกรรม ก้อไตรวาร ...
 (ที่คนเรากะทำผิดด้วยกาย วาจา และใจ ค้อไตรวาร)
 (นรก โดย ประชุรชาติ คงสุขดี)

นอกจากนี้ในบทโต้ตอบปัญหา เรื่องนรก ยังได้กล่าวถึงการได้เกิดในนรกและมี
 พระยายมราชสอบสวนนั้น เกิดจากมนุษย์ไม่รู้จักรักษาศีล คือศีลห้า ศีลแปด ไม่เคยทำบุญ ให้
 ทาน เมื่อตายไปก็จะได้เสวยกรรมตามชฎากรรม หากบุคคลรักษาศีล รู้จักทำบุญให้ทานแล้วยอม
 พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ดังบทเพลงว่า

ตอบ : มนุษย์แถลเง็อมเตี๊อวเมี้ยน พระยายมราชไต่สวนบานแก๋
 (มนุษย์ที่ตายไปมี พระยายมราชไต่สวนได้แก๋)
 มนุษย์มันรักษาศีลก้อเศลปรัม เศลปรัมมีขทว็อบ็อญออชเตียน
 (คนที่ไม่รักษาศีลคือศีลห้า ศีลแปด ไม่ทำบุญให้ทาน)
 เบอเง็อมเตี๊อวบานเก็ดนิงนรก เสวยกรรมตามชฎากรรม
 (ถ้าตายไปได้เกิดในนรก เสวยกรรมตามชฎากรรม)
 มนุษย์แถลเง็อมเตี๊อวมันบานไต่สวน บานแก่มนุษย์แถลทว็อบ็อญ
 (บุคคลที่ตายไปไม่ได้ไต่สวน ได้แก่มนุษย์ที่ทำบุญ)
 (นรก โดย แสงจันทร์ คงสุขดี)

จากตัวอย่างที่ยกมาดังกล่าว ทำให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ในด้านความเชื่อ เรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งชาวสุรินทร์เชื่อว่า การกระทำความผิดทั้งกรรมดีกรรมไม่ดีไว้ในชาตินี้ จะได้รับผลตอบแทนต่อไปในชาติหน้า และการที่ชาตินี้มนุษย์ได้รับความสุขความสบาย และมีทุกข์นั้นขึ้น ด้วยผลกรรมที่เคยกระทำไว้ในชาติปางก่อน นอกจากนี้ในเรื่องกฎแห่งกรรม ยังแสดงให้เห็นถึง ผลกรรมนั้นด้วย ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

5. โลกทัศน์เรื่องนรกสวรรค์

ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อสืบทอดมาแต่โบราณ อันได้แก่ พระอินทร์ เทวดา อารักษ์ เป็นความเชื่อตามลักษณะวัฒนธรรมของอินเดีย และทางพุทธศาสนา ความเชื่อนี้ก่อให้เกิดนรก สวรรค์ ตามมาเพราะเราเชื่อว่า พระอินทร์หรือเทวดาจะอยู่บน สรวงสวรรค์ ซึ่งมีถึง 6 ชั้น เรียกว่า จกามาวจร ได้แก่ จตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามะ ดุสิตา นิมมานรดี ปรินิมิตร วัสสวดี ซึ่งสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เหล่านี้เต็มไปด้วยความสุขอันเป็นทิพย์สมบัติ ไม่มีสิ่งใดในโลกมนุษย์จะเทียบเท่าได้ ดังนั้น มนุษย์จึงปรารถนาที่จะได้เกิดบนสวรรค์แห่งนี้

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ชี้ให้เห็นความเชื่อเรื่องพระอินทร์ซึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์อัน เป็นเหตุจูงใจให้มนุษย์ใฝ่ฝันที่จะได้เกิดบนสรวงสวรรค์ โดยการเสียสละทรัพย์สินสมบัติสร้างกุญ ิถายที่ดินแก่พระสงฆ์เพื่อเป็นการทำบุญถวายทาน ทั้งนี้เพราะเชื่อว่ากุศลผลบุญที่ทำมาจะส่งผลให้ ไปถึงสวรรค์ที่เรียกว่า จกามาวจรภูมิ อยู่ในชั้นที่ 3 ดังความว่า

ตอบ : จำสดับบองปรับวีเนยะก้อตแต่ย พรอ เทียนถวายสิ่งอ้องเจ้า

(คอยฟังพี่ว่าฝ่ายบุคคลที่สร้างกุญ ิถ หรือถวายที่ดินแก่พระสงฆ์)

เตียงหลายมาเนยะนิกุคือลจุนจิต เตื่อวังเกิดเจียเปรียะเอ็นอ้มฤทธิ์

(ทั้งหลายบุคคลเช่นนี้ กุศลส่ง ิให้บังเกิดเป็นพระอินทร์ผู้มีฤทธิ์)

กุคือลเตียงบิตจุนเจีย เตื่อวเนื่อวังสถานตีเฮียมเมียะ ...

(กุศลทั้งหมดช่วยส่ง ิให้ไปอยู่ในสถานยามะ)

(การถวายทาน โดย วินัย เสนแก้วไส)

สวรรค์เป็นดินแดนที่มีความสุขสำราญของเหล่าเทพเทวดา สวรรค์นั้นจะอยู่เหนือ
 เขาพระสุเมรุในทิศะของชาวสุรินทร์เชื่อว่า หากมนุษย์ขยันกระทำแต่ความดี ละเว้นความชั่ว
 ตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา แล้วจะได้รับกรรมในปัจจุบันชาติเป็นตัวกำหนดชีวิตมนุษย์ในชาติหน้า
 ดังนั้นการทำบุญ ให้อทาน ทอดกฐิน การที่ได้บวชเป็นพระสงฆ์ บวชเป็นสามเณร ในพุทธศาสนานั้น
 เวลาดับชาติไปแล้วบุญกุศลก็จะส่ง ไปเกิด ในสถานสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หรือสวรรค์ชั้นตรัยตริงษา
 อันเป็นสวรรค์ชั้นที่ 2 ในสวรรค์ทั้งหมด 6 ชั้น ดังบทเพลงว่า

... อังกาลออยเตียน บำกิดชะนำบุลีโลกบุลีเนร ทอดกัณเพน

(กาลครั้งนั้น ได้ให้ทาน ได้บวชพระบวชเณร ทอดกฐิน)

ออยเกิดเจียเวสียสลับเตือวเฮย เมนบานนิงสถานสวรรค์ดาวดึงส์ ...

(ให้เป็นทาน เวลาตายไปแล้วจริง ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์)

(นรกสวรรค์ โดย เสริม เมาลี)

ส่วนนรกนั้นชาวสุรินทร์เชื่อว่า อยู่ใต้บาดาลลงไป เรียกว่านรกใหญ่หรือ
 มหานรกมีทั้งหมด 8 ชั้น ได้แก่ สักขีปนรก กาลสูตนรก มหาตปนรก สังฆนรก โรรูนรก
 มหาโรรูนรก ตาปะนรก มหาอวิจันรก หรือ นรกอเวจี ดังปรากฏในบทโต้ตอบปัญหา ความว่า

ถาม : เจ้านรกเมียนประมาณซุ่ม เนื่อวกลือมบาดาลเมนเต

(ถ้าอย่างนั้นนรกมีกี่ซุ่ม อยู่ใต้บาดาลไซ้ไหม)

นรกเมียนปรำบัยซุ่ม เรือบทา สักขีปนรกกาลสูตนรกสังฆนรก

(นรกมี 8 ชั้น นับว่า สักขีปนรก กาลสูตนรก สังฆนรก)

มหาตปนรก โรรูนรก มหาโรรูนรกตาปะนรกมหาอวิจันรก

(มหาตปนรก โรรูนรก มหาโรรูนรก ตาปะนรก มหาอวิจันรก)

(นรกสวรรค์ โดย เสริม เมาลี และสำรวมชัย ปันทอง)

จากบทเพลงเจรีียงเบริญได้ชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่ตกนรกอเวจีนั้นคือบุคคลที่ชอบหมิ่นประมาทพระสงฆ์องค์เจ้า ทำร้ายพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้รักษาศีลธรรม ดังความว่า

ตอบ : มนุษย์แดลเคลียชอเวจันรก กือโงงไปเหยชอหมินทา
 (บุคคลที่ตกอเวจันรกคือ พวงน้ำ อา ที่ชอหมินทา)
 ชอหมินประมาทเปริยะสื่อง อืองเจ้านังเวือดนิงวา
 (ชอหมินประมาทพระสงฆ์ องค์เจ้าในวัดโนวา)
 มินประมาทเปริยะสื่อง อืองอาตมาแดลรักษา แดลเชิม
 (หมิ่นประมาทพระสงฆ์ องค์เจ้าที่รักษาศีลธรรม)
 ทอร้ายออยโลกแบกเคนีย บานเตอวนรกเพอะตีกกะเดา ...
 (ทำร้ายให้พระแตกแยก ได้ไปนรกต้มน้ำร้อน)
 (นรกสวรรค์ โดย ส้ารวมชัย ปิ่นทอง)

เชื่อกันว่าผู้ที่ตกอเวจันรก เป็นนรกขุมที่ลึกที่สุด อันจะต้องทนทุกข์ทรมานเป็นเวลา 1 กัลป์ จึงจะพ้น ผู้ที่ตกนรกขุมนี้ได้แก่ผู้ที่กระทำความผิดอันหนักคือ อนันตริยะกรรม 5 ประการ ดังนี้ 1. มาตฆาต คือฆ่ามารดา 2. ปีตฆาต คือฆ่าบิดา 3. อรหันตฆาต คือฆ่าพระอรหันต์ 4. โลहितุปบาท คือทำร้ายพระพุทธเจ้า โลहितให้หือขึ้น 5. สังฆเภท คือทำพระสงฆ์ให้แตกแยกจากกัน (สมเด็จพระพรหมวชิรญาณวโรรส. 2489 : 39)

จากเหตุผลดังกล่าวที่ยกมา ชาวสุริเนทรมีความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ว่าเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะความเชื่อนี้เป็นสิ่งจูงใจให้คนมีความประพฤติปฏิบัติแต่ความดีและเว้นความชั่ว สร้างกุศลผลบุญไว้มาก ๆ หากตายไปแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ หรือลงนรกก็สุดแต่กรรมที่กระทำไว้ ความเชื่อเรื่อง นรกสวรรค์จึงมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก

6. โลกทัศน์เรื่องนิพพาน

นิพพาน หมายถึง ความดับสนิทแห่งกิเลสและกองทุกข์ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2525 : 441) นิพพาน คือ เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา หมายถึง ดับราคะ โทสะ และโมหะ จึงไม่มาเกิดอีก

บรรดาคำสอนทั้งหมดของพุทธศาสนาล้วนแต่ เป็นหนทางเพื่อนำ ไปสู่นิพพาน วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมี 3 ประการคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งรวมเรียกว่า สิกขา (ไตรสิกขา) แปลว่า ข้อที่ควรศึกษาหรือควรสำนึกได้แก่ ข้อที่ชาวพุทธควรจะต้องเอาใจใส่มีความหมายดังนี้

ศีล คือ กรอบแห่งความประพฤติหรือการควบคุมกายและวาจา

สมาธิ คือ การควบคุมจิตหรือ การตั้งใจมั่นคงแน่วแน่ต่ออารมณ์ของกัมมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง

ปัญญา คือ การรู้แจ้งเห็นจริงความรู้อย่างสูง คือ อริยสัจได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

การเข้าถึงนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดแห่งชีวิตจะบริบูรณ์ได้นั้น จรูญรัตน์ รัตนากร (2535 : 159) ได้กล่าวถึง ข้อควรปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ดังนี้

1. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) ได้แก่ ความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เห็นว่า บาปบุญมีจริง ผลของกรรมดี กรรมชั่วมีจริง ชัดนี้ชัดหน้ามีจริง
2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบหรือคิดชอบ) ได้แก่ ความคิดไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความคิดไม่พยายาปกป้องร้ายผู้อื่น และความคิดในทางปลีกตนออกจากความหมกหมุ่น มีวเมานในโลกวิสัย
3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) ได้แก่ การเว้นจากการเจรจาที่ไม่ชอบ
- 4 อย่างคือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดส่อเสียดยุยง และ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

4. สัมมากัมมันตะ (การทำงานชอบ) ได้แก่ การงดเว้นจากการกระทำที่ไม่ดี 3 อย่างคือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ และงดเว้นจากการประพฤติน่าผิดในกาม

5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง เลี้ยงชีพโดยสุจริต ไม่เบียดเบียนคนอื่น สัตว์อื่น

6. สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) ได้แก่ ระวังมิให้ความชั่วเกิดขึ้น เพียรละความชั่ว เพียรทำความดี และเพียรรักษาความดี

7. สัมมาสติ (ตั้งสติชอบ) ได้แก่ ตั้งสติพิจารณากาย พิจารณาเวทนา พิจารณาจิตและพิจารณาธรรมต่าง ๆ ให้เห็นตามความเป็นจริง

8. สัมมาสมาธิ (สมาธิชอบ) หมายถึง ความตั้งมั่นเป็นสมาธิของจิตใจ โดยจดจ่ออยู่กับอารมณ์ของสมาธิ เพียงอย่างเดียว ไม่วอกแวกกับอารมณ์อื่น ได้แก่ สมาธิ 3 ชนิด คือ สมาธิชั่วขณะ สมาธิจวนแน่นแน่ และสมาธิแน่นแน่

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์เกี่ยวกับ เรื่องนิพพานที่ปรากฏในบทเพลง เจริญ เบรียง เบรียง มีดังต่อไปนี้

บทเพลงตอนหญิงสนทนากับเจ้าภาพ ได้กล่าวถึงการทำบุญให้ทานด้วยจิตใจที่มั่นคง แน่วแน่อย่างจริงใจ การรักษาศีลหรือปฏิบัติศีลธรรมนั้น จะเป็นหนทางแห่งความสุขและ เข้าถึงนิพพานได้ ดังปรากฏในบทเพลงว่า

... สัจแก่ตียเสี๊าะ ออยพ็อดปีเปรต ออยพ็อดปีนารัวะ

(ขอให้มีความสุข ให้พ้นจากเปรต ให้พ้นจากนรก)

ซ็อมออยบานสัจแต่ยเสี๊าะ เต็อวต็อลนิพพาน เต็ยงแม่เอ็อวบองปะโอิน

(ขอให้มีความสุข ได้ถึงซึ่งนิพพาน ทั้งแม่พี่น้อง)

แดลเนี่ยะทวี่อ้อญ ออยเตียนแดลเนี่ยะตั้ง เติตออยเจีย

(สำหรับผู้ที่ทำบุญ ให้ทาน ผู้ที่ตั้งใจ ทำบุญด้วยจริงใจ)

บ็อดนึ่งเนื่อวพองเอียง บานปรัมปรัวะเจิตลออ แดลเนี่ยะชาเค็ล ...

(บุญจะอยู่กับเราได้ ก็เพราะผู้ที่มีจิตใจงาม และผู้ที่รักษาศีล)

(งานปลงศพ โดย วินัย เส้นแก้วใส)

บุคคลที่อยู่บนสวรรค์คือ บุคคลที่ศรัทธามีอธิภิกขุเห็นอภิมุขย์ เช่น เหล่าเทพ เทวดา ทั้งหลายเหล่านี้ เป็นบุคคลที่เคยสร้างกุศลผลบุญไว้มาก เมื่อตายไปจึงได้เกิดในสถานที่ เต็มไปด้วยความสุขสำราญ

ในทัศนะของชาวสุรินทร์เชื่อว่า สวรรค์เป็นแดนแห่งทิพย์และนิพนพานเป็นแดนแห่ง ความหลุดพ้นทั้งปวง ซึ่งเป็นเป้าหมายของมนุษย์ นั่นก็หมายถึง ดับแล้ว ซึ่งกิเลสและกองทุกข์ มุขย์ และสัตว์ ในสามภุมิได้แก่ นรกภุมิ มุขย์ภุมิ สวรรค์ภุมิ ย่อมมีเวียนว่าตายเกิด สำหรับบุคคลที่สร้าง กุศลผลบุญไว้มาก จึงจะบรรลุลถึงซึ่งนิพนพาน ดังบทเพลงเจรียงเบรียญได้แสดงให้เห็นถึงความพยายาม ในการทำบุญสร้างกุศล เพื่อหวังผลแห่งความสุขใน 3 ประการ คือ สุขด้วยทรัพย์สมบัติในโลกมนุษย์ สุขด้วยทิพย์บนสวรรค์ และสุขด้วยบรรลุลถึงซึ่งนิพนพาน ดังความต่อไป

... บ็อดผู้่าป่าสำบ๊วดกือ สวรรค์ปวรนากออยยัวสมบัติเตียงเบี่ย

(บุญผู้่าป่าคือสวรรค์ปวรนา ต้องการสมบัติ 3 อย่าง)

กืออมินสมบัติ สวรรค์สมบัติ นิเปียนสมบัติ ปรีบเนียงมินปวราย ...

(คือมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพนพานสมบัติ นอกน่องไม่ต้องกลัว)

(ผู้่าป่าของพราหมณ์ โดย สมาน เฝิงพิศ)

ชาวสุรินทร์เชื่อว่า พระนิพนพานคือ ดินแดนที่มีความสุขกว่าสวรรค์ ผู้ที่ไปถึงซึ่งนิพนพานจะได้รับความสุขสูงสุดนานาประการ ผู้ที่จะบรรลุได้ต้องบำเพ็ญกุศลไว้มากจริง ๆ ทั้งบุคคลนั้นเป็นพระอรหันต์ก่อนจึงจะไปถึงซึ่งพระนิพนพาน

7. โลกทัศน์ เรื่องบุพเพสันนิวาส

บุพเพสันนิวาสเป็นเรื่องเกี่ยวกับ เนื้อคู่เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อในทางพุทธศาสนาว่า คนเราตายแล้วต้องเกิดอีก ชาวสุรินทร์จึงเชื่อว่าถ้าเคยเป็นคู่ครองกันมาในอดีตชาติ หรือเคยทำบุญร่วมกันแล้ว ก็จะได้มาร่วมชีวิตเป็นเนื้อคู่กันอีกในปัจจุบันชาติ เรื่องบุพเพสันนิวาสจึงเป็นเรื่องของความรักที่เกิดขึ้นเอง โดยมีโชคชะตาเป็นตัวกำหนดให้มาเป็นคู่กันและเนื่องจากเคยกระทำประโยชน์เกื้อหนุนร่วมกันในชาตินี้ด้วยดีจึงสามารถของ ธรรมปาฏิหาริย์จาก ภาย ปฏจโมภาโค (2503 : 29) กล่าวว่า บุพเพสันนิวาสเสน ปัจจปณฺธิเตนวา เอรนต์ ชายเต เบนฺ ฑฺปลวฺยโย ทเก ความรักจักเกิดขึ้น โดยสถานสองแล เคยอยู่ร่วมในกาล ก่อนไซร์ อีกอย่างช่วยเตือนใจ ในภพนี้มาเปรียบอบุบลเกิดได้ เหตุนี้ และ ตม

โลกทัศน์ เรื่องบุพเพสันนิวาส ปรากฏในบทเพลงเจรียงเบริญตอนบทเบ็ดเตล็ดว่า หม่อมสาวถ้าหากเป็นเนื้อคู่กันอย่างแท้จริงนั้น แม้แต่เสียงของสนูว่าว ของฝ่ายตรงข้ามที่ได้ยินก็เป็นสื่อสัมพันธ์ทำให้เกิดความรักและถวิลหาได้ ดังบทเพลงว่า

... เนียงลือไสรเอก	โดจเคญมุกเปรี๊าะทลา
(นางได้ยินเสียงแอกว่าว	เหมือนดังได้เห็นหน้าพี่ชาย)
มันตั้งกูปรองแอนนา	ซ็อมรวมเปรี๊าะทลา
(ไม่รู้ว่าเป็นเนื้อคู่อยู่ไหน	ขอได้ร่วมชายพี่ชาย)
ต่อเตื่อวติดขางกรอย	ออยบานรวมเปรี๊าะทลา
(ต่อไปอีกข้างหลัง	ขอให้ได้ร่วมกับพี่ชาย)
	(บทเกี่ยวพาราสิ โดย สายรุ้ง สุขุม)

จากบทเพลงที่ยกมากล่าวนี้ ชี้ให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ในเรื่องบุพเพสันนิวาส หรือพรหมลิขิตที่สามารถบันดาลให้ชีวิตต้องเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ โดยปฏิบัติตามครรลองแห่งเวรกรรม ที่กระทำมาแต่ชาติปางก่อน นั้นเอง

8. โลกทัศน์ต่อเรื่องอานิสงส์ในการทำบุญให้ทาน

ชาวสุรินทร์มีความเชื่อว่า การสร้างสาธารณประโยชน์ การทำบุญให้ทาน ในศาสนาทำให้ได้อานิสงส์มาก จึงเป็นเหตุจูงใจให้มีการสร้างสาธารณประโยชน์ การทำบุญให้ทาน เพื่อว่า ผลบุญที่ได้กระทำไว้ในชาตินี้จะต้องส่งผลอานิสงส์ไปสู่ภพหน้า โดยเชื่อว่าบุญกุศลที่ทำจะส่งผลให้ไปเกิดในสถานสวรรค์ชั้นฉกามพจร ดังปรากฏโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์เรื่อง อานิสงส์ ในบทเพลงว่า

ถาม : เจ้ะเจ้างานเดิมทา ลวกตาเดิมกำเนิด แดลแมเอื้อวกิดท้อ

(ถ้าอย่างนั้นต้นการเจ้างาน คุณตาต้นกำเนิด ที่พ่อแม่คิดทำบุญ)

บานพ้อลยงนาบอง จอรนัยปรับปะโอิน ปูไปย้อวยุเฮย

(ได้ผลอานิสงส์เท่าไร คนสวยบองน้อง น้ำ อา ดึกมากแล้ว)

ตอบ : จำสัดบเนียงปรับ เนียะสร้างก้อดแต่ย พรอเกียนถวาย

(จงฟังน้องบอก คนที่ได้สร้างกุญ ถวายที่ดิน)

กุด้อลจุนจิตเทิตสเตรอย ตี้ทานมวยเฮย เปรียะเอ็นเตเรีย

(กุศลส่งให้บังเกิดไม่ทอดย บุญทานนั้นแหละได้เกิดเป็นพระอินทร์ ณ. ฝั่งนั้น)

กุด้อลเตียงปีตจุน เจียเกิดเนื่อว เนทานตีเยียมเมียะบริวาร 4000

(กุศลทั้งหมด ส่งไปเกิดในบุญทาน สถานยามะมีบริวาร 4000)

(ผลอานิสงส์ โดย เสริม เมาลี และคำชู มากเหลือ)

9. โลกทัศน์ต่อคำอวยพร

คำอวยพร หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คำให้พร หมายถึง คำแสดงความปรารถนาดีหรือสิ่งที่ขอให้เลือกเอาตามประสงค์ ผู้มีสิทธิ์เลือกจะเลือกเอาพระอะไรก็ได้ การให้พรมีจุดประสงค์เพื่อต้องการให้ผู้รับมีความสุข ความสำเร็จในสิ่งอันพึงประสงค์ ในสมัยพุทธกาลนั้น การเลือกพรบางคนเลือกเอาความไม่ตาย บางคนเลือกเอาความมีเสน่ห์ ผู้ประทานพร เช่น พระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์ ตลอดจนฤาษีผู้มีอิทธิฤทธิ์ มาปัจจุบันนี้เป็นเพียงการตั้งความหวังดีหรือปรารถนาดีเท่านั้น ผู้ให้ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบ เช่น อวยพรให้มีอายุยืนเหมือนเป็ด อายุจริง ๆ นั้น อาจไม่ถึงเหมือนเป็ดก็ได้ ผู้ให้พรไม่ต้องถูกฟ้องร้องฐานแจ้งเท็จ

จากบทเพลง เจริญ เบรียง ได้สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ โดยแสดงทัศนคติต่อคำอวยพรในงานฉลองวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งเป็นคำกล่าวแสดงความปรารถนาดี ต้องการให้ผู้รับมีความสุขความเจริญ ด้วยทฤษฎีสัมบัติมหาศาล อันก่อให้เกิดกำลังใจเกิดความอบอุ่นในการดำเนินชีวิต คำอวยพรได้สะท้อนถึงความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของสังคม ชาวสุรินทร์ได้อย่างเด่นชัด ดังความต่อไปนี้

เข้าปีชงนำทะมัยปีเออยหน้าวัวะ	เมียนพ็อลก็อมจร เริ่มจูน
(เรียกปีใหม่ปีเออยปีวอก	มีมรรคผลสนองอช่าทั้นหาฮย)
จ้ยแนะนำ้องสะแอกเมียนแตลือก	แมเอื้อวเสรื้อะแสรเกษเมียนกรรมตุ
(วันนี้กับพรั่งนี้มันแต่ความสุข	แม่พ่อช่าวบ้าน เคยมีกรรมไว้)
ออยปะกัวะละลื้อเตือวสิฬศก	สิฬศกโรคภัยอภักัวะหนอจัญไร
(ให้เคราะห์ผ่านันน ไปสิฬศก	สิฬศกโรคภัยสิ่งที่ไม่ดี)
ก็อมออยบัตปีนแมเอื้อวเตียงมีอด	ออยละลื้อออยพ็อดโคจแตชนำจ๊ะ)
(อย่าให้เบียดเบียนแม่พ่อทั้งหมด	ให้ผ่านให้พ้นไปกับปีเก่า)
ชงนำทะมัยปีน โดยไปรมเตร้อมทมเลื่อะ	ชงนำทะมัยเฮยออยเมียนเตร้อมสัมบัติ
(ปีใหม่มานพ็อยด้วยทฤษฎียิ่งใหญ่	ปีใหม่แล้วให้มีทฤษฎีสัมบัติ)

(ฉลองวันขึ้นปีใหม่ โดย บุญคง เนทสอน)

10. โลกทัศน์ต่อเรื่องเทพเจ้าหรือเทวดาหลายองค์

ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าหรือความคิดเรื่องเทพเจ้าต่าง ๆ ของศาสนาพราหมณ์ ในสมัยแรก ๆ คือ ยุคพระเวท เทพเจ้านี้เป็นที่มาของเทพนิยายทางศาสนาพราหมณ์ และเป็นพื้นฐานที่สำคัญของลัทธิบูชาฮินดู ในระยะต่อมาเทพที่สำคัญคือ เทพประจำทิศทั้งแปด ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพระเวท และชัดเจนขึ้นในสมัยพราหมณะ เทพเจ้ามีลักษณะที่มนุษย์บูชาเทพเจ้าองค์ใด เขาก็ยกย่องเทพเจ้าองค์นั้นว่าสูงสุด เทพที่สำคัญ คือ พระอินทร์ พระยม พระวรุณ พระกุเวร (ท้าวเวสสุวรรณ) พระอัคนี พระสุรียาทิตย์ พระวายุ (มารุต) ในยุคพราหมณะ การบูชาเทพเจ้า มีพิธีกรรมที่พิศดารมากขึ้น มีกฎเกณฑ์มากขึ้น มิฉะนั้นการบูชาจะไร้ผลและเครื่องบูชาจะไร้ผล เครื่องบูชาก็อยู่เหนือเหตุผลทางศีลธรรม มีการบูชาด้วยน้ำเมา สัตว์ และคน พราหมณ์เป็นผู้ผูกขาดการประกอบพิธีกรรม โดยมีคัมภีร์พราหมณะเป็นแม่บทที่สำคัญ ในยุคต้นตระหนักการบูชาเทพต่าง ๆ เช่น วิษณุ และพรหม เทพที่ได้รับยกย่อง มีอำนาจเทียบเท่าเทพ มีลัทธิเป็นของตนเอง คือ ศักติ ซึ่งถือเทพเป็นเทพเจ้าสูงสุด ชาวฮินดูถือว่าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของลัทธิต้นตระกูล บริเวณที่มีภูเขา หุบเขา ก้อนหิน บ่อน้ำ ที่มีรูปร่างคล้ายเพศชาย เป็นต้น ลัทธิต้นตระกูลมีอิทธิพลต่อศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธมาก ทั้งในอินเดียและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่รับอิทธิพลทางอารยธรรมจากอินเดีย (ปรีชา นุ่มสุข. 2525 : 5-75) การแบ่งมณฑลตามลัทธิต้นตระกูลนั้น จะยึดผู้ประกอบพิธีอยู่ตรงกลาง ผู้ที่เคารพจะอยู่ตามทิศต่าง ๆ 4 ทิศบ้าง 8 ทิศบ้าง 16 ทิศบ้าง ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อเทพเจ้าและเทวดาดังต่อไปนี้

เทพแบ่งตามเพศในสวรรค์ชั้นฉกามาจวร 6 ชั้น มีการแบ่งเพศชายเพศหญิง คือ เทพบุตร และเทพธิดา แต่ในชั้นพรหมจะไม่มีเพศ ดังนั้นบทเพลงเจรีียงเบริญ บทไหว้ครูจึงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับเทพบุตร และเทพธิดา ดังความว่า

... โภกันอันเจิญคุณเตียวบือด	ระโหดดี้อลเตียวชิตา
(ลูกอันเจิญคุณเทพบุตร	ตลอดทั้งถึงคุณเทพชิตา)
จยสดีปัญญาคุณชยมพอง	โมกณนาชจยคางมุก ...
(ช่วยสดีปัญญาตัวกระผมด้วย	มาคณมารดาช่วยด้านหน้า)
	(บทไหว้ครู โดย วินัย เส้นแก้วใส)

บทเพลงเจเรียงเบริยตอนไหว้ครูได้แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องพระเจ้าโดยกล่าวคำอัญเชิญเทพผู้รักษาทั้ง 4 ทิศ ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิก คือ ฆตรถ รักษาทิศตะวันออก วิรุฬหก รักษาทิศใต้ วิรุบักษ์ รักษาทิศตะวันตก และกุเวรหรือเวสสุวรรณ รักษาทิศเหนือ ในการประกอบพิธีกรรมมักอัญเชิญเทพประจำมาอารักขา เพื่อความศิริมงคลหรือสวัสดิ์ของพิธีกรรมดังกล่าว

... นิกดี้อลหนอกนท้าว	ฆตรถนี้องรุฬหะวิรุณปะ
(นิกถึงหนอกนท้าว	ฆตรถกับวิรุฬหกวิรุบักษ์)
กุเวรตะกมีอดเปรียะอ็อง	เนี่ยะสละเรี่ยษาประจำ
(กุเวร ทั้งหมดทุกพระองค์	ผู้เสี่ยสละรักษาประจำ)
ติฮ์เหยเตียงบูน เจ๊ะโม	แซวลคลุนอาปองกะอังกา ...
(ทิศเอ๋ยทั้งสี่ลงมา	อยู่รอบ ๆ ร่างกายลูกชายที่น่ารักและน่าหลงใหล)
	(บทไหว้ครู โดย บุญคง เณทสอน)

ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ คือผู้รักษาทิศทั้ง 4 ทิศได้แก่ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2525 : 211)

1. ท้าวฆตรถ จอมภูติหรือจอมคนธรรพ์ อยู่ทิศตะวันออก
2. ท้าววิรุฬหก จอมเทวดาหรือจอมกุ่มภัณฑ์ อยู่ทิศใต้

3. ท้าววิรูปักษ์ จอมนาค อยู่ที่ศตะวันตก

4. ท้าวภูเวร จอมยักษ อยู่ที่ศเหนือ

ชาวสุรินทร์มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะถือว่าเป็นความลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา คือสามารถบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงพระอินทร์ พระพรหม และเทวดาซึ่งมีอิทธิฤทธิ์คอยช่วยเหลือ เมื่อมนุษย์ได้รับความเดือดร้อน

บทเพลงได้กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยได้อัญเชิญพระอินทร์ อัมรินทร์และเทวดาให้ลงมาช่วยปกป้องรักษาชาวบ้าน ชวนนาให้ได้รับความสุข ความเจริญ ดังความว่า

... สิ่งศักดิ์สิทธิ์สเถียรเนื่อวโลกา	ออยโมจูย เร็ยะซาแมเอื่อวเปรี๊าะแสร์รีย
(สิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตย์ใน โลกา	ให้มาช่วยรักษา แม่ พ่อ ชาย หญิง)
กนัตใจลชนำทะมัยออยเมียนชองซาร์	อาเร็ยะตเน็ยอ้องอัมรินทร์เปรี๊ยะเอ็ئن
(กำหนดของปีใหม่ให้มีความรัก	ขออาราธนาองค์อัมรินทร์พระอินทร์)
เต็ยวดาหนอเน็ยเก็ยเจ้าโม	กน็องเวเล็ยนนะแสร์รียแสร์สันเนาะสรูล ...
(เทวดาหน่อท่านลงมา	ในเวลานี้ชาวบ้านชวนนาจะ ได้มีความสุข)

(บทปฏิสันถารกับเจ้าภาพ โดย บุญคง เนทสอน)

พระอินทร์มีหลายชื่อ เช่น สักกะ หมายถึง ผู้องอาจ สามารถ อัมรินทร์ หมายถึง ผู้เป็นใหญ่แห่งอมร คือผู้ไม่ตายหรือเทวดา เทวินทร์ หมายถึง ผู้เป็นจอมแห่งเทวดา และสหสังโย คือผู้มีตาดำดวง

พระพรหม เป็นเทพเจ้าดั้งเดิมของพราหมณ์ มีความสัมพันธ์กับปชาบดี พระพรหมเป็นหนึ่งในเทพสูงสุดที่มีหน้าที่เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง พระพรหมมีความหมายเป็นสองนัยคือ พรหมหรือ

พรหมัน หมายถึง วิทยุญาณอันสูงสุดของจักรวาล นัยที่สอง พระพรหม หมายถึง เทพเจ้าผู้เกิดจากพรหมัน ซึ่งเป็นจิตวิทยุญาณสูงสุด มีลักษณะวรกายสีแดง มีสี่เศียร ทรงหงส์เป็นพาหนะ (ปรีชา นุ่นสุข. 2525 : 140)

บทเพลง เจริญ เบรียง ได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อของชาวสุรินทร์ที่มีต่อ พระอินทร์ พระพรหม ผู้ซึ่งสถิตย์อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นชั้นที่ 2 ในสวรรค์ 6 ชั้น สวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตริยตรึง แปลว่า สามสิบสาม หมายถึง เทพที่เป็นสหાયร่วมกับพระอินทร์ สามสิบสามองค์ ได้ร่วมบำเพ็ญบารมีจนได้เป็นพระอินทร์ โดยกล่าวอัญเชิญเทพและเทวดาเหล่านี้ให้ช่วยคุ้มครองให้ตนประสบความสำเร็จในการประกอบกิจการงาน ดังความต่อไปนี้

... โมจูย เร็ยะชาตีบชยม

(มาช่วยรักษาฤทธิดิฉัน

สเถียรสถานอุต้อมเนื่อ

(สถิตย์สถานอุต้อมอยู่

กรุปกรวางอาดมามากมียเมียน

(คุ้มครองอุฉินอย่าให้มี

อัญ เจ็ญตบนิกรบวรเอ็นปรวม

อันเชิญเทพนิกรบวรอินทร์พรหม)

ตริยตรึงนามันโมบังคมจวมจุมเร็ยะชา

ตริยตรึงสี่ให้มาบังคมจวมมาช่วยรักษา)

หมองเต็ยวเว็ยะเต็ยวเว็ยง ...

ความเค็ร่าหมอง เทวะ เทวา)

(บทไหว้ครู โดย สายรุ้ง ภูมิสุข)

พระยายม คือ เทพเจ้าแห่งความตาย เป็นโอรสพระไวรสวัต (พระอาทิตย์) กับพระนางสร้อยศรีสมุทรคงคา ทำทางดุร้าย ผิวกายเลื่อมประกายสร นัยต์ดาววาทรงมงกุฎ นุ่งแดงห่มแดง มี 2 กร กรหนึ่งถือยมบาต อีกกรหนึ่งถือยมทัณฑ์ มีความเป็นพาหนะ สถิต ณ ยมโลก (เมืองนรก) กับชายา 13 นาง ซึ่งล้วนแต่เป็นธิดาพระทักขิบาลทั้งสิ้น (รุจพร วิรานนท์. 2530 : 147) หน้าทีของพระยายมคือ เป็นโลกบาลทิศทักษิณและเป็นตุลาการของ

เปรตชน ซึ่งทำหน้าที่ วินิจฉัยความดี ความชั่วของคนที่ตาย ถ้าความดีมากก็ส่งไปสวรรค์ ถ้ามีความชั่วมากก็ส่งลงนรกทันที นามของพระยายมเรียกต่างกันไป เช่น ยมราช ยมเทพ พระกาฬ ท้าวมัจจุราช เป็นต้น

ชาวสุรินทร์มีความเชื่อในเรื่องพยายมตั้งที่กล่าวมาแล้ว ดังจะเห็นได้จากบทเพลงเจรียงเบริญญ ได้กล่าวถึงพระยายม ในการประกอบพิธีกรรมก่อนตายว่า ก่อนสิ้นใจให้อาจารย์จัดเทียน 2 เล่ม ให้ผู้ป่วยถือไว้เพื่อจะได้นำไปถวายพระยายมราช พระจุฬามณี เมื่อล่วงลับไปแล้ว ดังความในบทเพลงว่า

... เหยอขยอาจารย์รับเตียนเป็ร	จวมเมียนออยบุคคลกันเจือบ
(แล้วให้อาจารย์จัดเทียน 2 เล่ม	จัดให้ไว้กับบุคคลถือติดมือไว้)
ปะเกียกนิงปราณเกือบานถวาน	เปรียะยม เร็ยจเปรียะจุฬามณี
(ประกบตนเองเพื่อ ได้ถวาย	พระยายมราชจุฬามณี)
แตงตริ่องมนัสลับมิกวารชลาด	สร้างนิงเปรียะเย็ยยมเร็ยจ ...
(แตงตรงตามทีคนตายมิควรถ้าว	สำเร็จโทษกับพระยายมราช)

(งานศพ โดย ปันหยี หิมพล)

จากตัวอย่างที่ยกมากล่าว ทำให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ในเรื่องเทพเจ้า และเทวดาหลายองค์ โดยชาวสุรินทร์จะให้ความเคารพนับถือเทวดามาก ดังเห็นได้จากการทำบุญ การประกอบพิธีกรรม จะมีการอันเชิญเทพ เทวดามาเพื่อเป็นสักขีพยานในการประกอบกิจกรรมนั้น ๆ ชาวสุรินทร์เชื่อว่า เทพและเทวดา หมายถึง เทพซึ่งเสวยสุขอยู่บนสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ทั้ง 6 ชั้น เพราะเป็นผลมาจากการประกอบคุณความดี เทพและเทวดาเป็นผู้มีความเมตตา กรุณา มีอิทธิฤทธิ์มาก ช่วยคุ้มครองปกป้องอำนาจความสุขสวัสดิ์ และขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้พ้นจากมนุษย์ได้ ชาวสุรินทร์นับถือเทพและเทวดาที่สำคัญหลายองค์ ได้แก่ พระอินทร์ พระพรหม ท้าวจตุโลกบาล

หรือท้าวมหาราชทั้งสี่ทิศ ที่สิงสถิตย์ตามที่ทั้งปวง นอกจากนั้นยังมีเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสามตามลัทธิพราหมณ์ คือ พระนารายณ์ พระอิศวร พระพรหม ตลอดทั้งเทพเจ้าแห่งความตาย คือ พระยายม หรือ ท้าวมัจจุราช เป็นต้น

11. โลกทัศน์ต่อเรื่องพระศรีอารยเมตไตรย

พระศรีอารยเมตไตรย คือ พระพุทธเจ้าในอนาคต ปัจจุบันยังไม่ได้เป็น พระพุทธเจ้า ยังสถิตย์อยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต จึงถือว่าพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง พระศรีอารยเมตไตรยจะต้องผ่านการใช้ชาติ 550 ชาติ ซึ่งเป็นทั้งมนุษย์ สัตว์ และเทวดา เพื่อบำเพ็ญบารมีจนในที่สุดได้เป็นพระพุทธเจ้า ขณะนี้ได้ทรงรออนุญญาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จะลงมามาตรัสรู้เป็นพุทธะหลังจาก พระศรีศากยมุนี พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันปรินิพพานไปแล้ว 5,000 ปี ในกาลนั้นโลกที่ 5 ก็จะถูกสร้างขึ้น (สรเชต วรคามวิชัย. 2533 : 62) เรื่องของพระศรีอารยเมตไตรยตามคติพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน นั้นเชื่อว่า พระศรีศากยมุนี องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ได้ขึ้นไปเยี่ยมพระศรีอารยเมตไตรยบนสวรรค์ชั้นดุสิต และทรงแต่งตั้งให้พระศรีอารยเมตไตรยเป็นพระพุทธเจ้าสืบทอดจากพระองค์ไปในอนาคต 28 องค์ พระศรีอารยเมตไตรยทรงบำเพ็ญสมาธิอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต และทรงให้คำปรึกษาพระธรรมแก่พระอรหันต์ที่เสด็จขึ้นไปบนสวรรค์ เช่น พระอาจารย์อัสสัมชิตที่ได้ขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดุสิตและได้เรียนคำสอนที่เป็นปริยัติอันลึกซึ้งจากพระศรีอารยเมตไตรย นักบวชทั้งหลาย ในพุทธศาสนาจึงมีความหวังอันสูงสุดว่า เมื่อสิ้นไปแล้วขอให้ไปจุติบนสวรรค์ชั้นดุสิต เพื่อจะได้สดับพระธรรมจากพระโอษฐ์ของพระศรีอารยเมตไตรยโพธิสัตว์ และเมื่อพระองค์จุติบนโลกมนุษย์ พวกเขาเหล่านี้ก็จะตามเสด็จลงมาเพื่อบรรลุนิพพานตามพระองค์ด้วย

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์เกี่ยวกับ ยุคพระศรีอารยเมตไตรย อันเป็นยุคในอุดมคติที่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนา ได้ปรากฏชัดเจนในบทเพลงเจรียงเบรียง ดังต่อไปนี้

บทไหว้ครูในการแสดงเจรีียงเบริญได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพระศรีอารียเมตไตรย โดยกล่าวคำอันเชิญพระองค์และอ้างถึงพระศรีอารียเมตไตรยว่า ลงมาและได้ตรัสรู้ในโลกมนุษย์ เพื่อมาโปรดมนุษย์โลกทั้งชายและหญิง และเหล่าสัตว์ทั้งหลาย ให้ได้รับความสุข ความเจริญเสมอภาคกัน เท่าเทียมกัน พร้อมแสดงให้เห็นถึงความเชื่อต่อการสั่งสอนของพระองค์บนสวรรค์ชั้นดุสิต ตั้งใจความต่อไปนี้

... นะมามิหัง ชื่อมตั้งเคารพ	มะ เรือมได้เตียงด็อบ ...
(นะมามิหัง กระหมขอเคารพ	ด้วยน้ำมือทั้งสิบ)
คุณเปรียะศรีอารียเมตไตรย	แคลลูกบานตราสกน็องโลก
(คุณพระศรีอารียเมตไตรย	ที่พระองค์ได้ตรัสรู้ในโลก
แผ่นแผ่ียบานโมปรีอด	มนิชแลร์ยเปรีาะสปัสัตว์วอง
(แผ่นดินได้มาโปรด	มนุษย์หญิงชายเหล่าสัตว์ด้วย)
ออยเมียนสังแดด็ยเสาะ	ออยเมียนกรุป ๆ เคน็ยพอง
(ให้มีความสุขสำราญ	ให้มีเท่า ๆ กันทุกคน)
ปีเติมเปรียะศรีอารียเมตไตรย	บานสั่งสอนเนื่อสถานดุสิต
(ครั้งก่อนั้นพระศรีอารียเมตไตรย	ได้สั่งสอนในสวรรค์ชั้นดุสิต)

(บทไหว้ครู โดย ประกอบ มงคล)

นอกจากนี้ในบทเพลงเจรีียงเบริญ มีใจความกล่าวถึงยุคพระศรีอารียเมตไตรยว่า หากผู้ใดอยากพบหรืออยากเกิดในยุคพระศรีอารียเมตไตรยแล้ว จะต้องประพฤติปฏิบัติตนในทางแห่งความดี โดยเฉพาะความเป็นผู้มีจิตใจงดงามด้วยน้ำใจ พร้อมกับจัดเครื่องบูชาอย่างละ 1000 ดังนั้น มี ชูบ เทียน ดอกไม้สีขาว ดอกไม้สีเขียว ดอกไม้สีเหลือง และ ธง และจะต้องฟังเทศน์เรื่องมหาชาติให้จบในวันเดียวกัน ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างกุศลจะได้กุศลแรงบุคคลนั้นจึงจะเกิดทันยุคพระศรีอารียเมตไตรย ดังบทเพลงว่า

ถาม : บองลลอชื่อว่าเนี่ยะแดลปราถนา ชื่อมออยเตื่อนศาสนาเปรี๊ยะศรีอารียเมตแต่รีย
 (พี่คนสวย คนที่เคยปราถนา ขอให้เกิดทันศาสนาพระศรีอารียเมต ไตรย)
 บองลลอเรือไวเตื่อทวือยังนา ออยบองจรีจาปริมงาเตื่อวเนอ
 (พี่คนสวยมีน้ำใจต่อไปจะทำอย่างไร ให้พี่เจรจาบองน้องน้อยเกิด)

ตอบ : ปรับทาเนี่ยะแอนาปราถนาออย เตื่อนศาสนาเปรี๊ยะศรีอารียเมตแต่รีย
 (บอกว่าบุคคลใดปราถนาให้ เกิดทันศาสนาพระศรีอารียเมต ไตรย)
 เนียงลลอชื่อว่าต้องเกิดเนี่ยะเมียนตักเจ็ด เอียงเรียบรูป 1000 เทียน 1000
 (นางคนสวยต้องเป็นผู้ที่มีน้ำใจงาม เราจัดรูป 1000 เทียน 1000)
 ปะกาชิว 1000 ปะกาชอ 1000 ปะกาเหล็อง 1000 ต้วง 1000
 (ดอกไม้เขียว 1000 ดอกไม้เหล็อง 1000 ดอกไม้ขาว 1000 ชง 1000
 สดับเจียเคาะกือมหาเจียตออยจือบ เนียงลลอตรีอเมินิงบานเตื่อน
 (ฟังพระเทศเรื่องมหาชาติให้จบ น้องคนสวยไม่อาภัวจิงได้ทัน)
 ศาสนาเปรี๊ยะศรีอารียเมตแต่รีย เนียงละอจเรือไวเจือบองเตื่อวเนอ
 (ศาสนาพระศรีอารียเมต ไตรย นางคนสวยทราวมวยเชือพันไปเถอะ)
 (พระศรีอารียเมต ไตรย โดย ปันเหยี ทิลพล และวินัย สั้นแก้วใส)

ชาวสุรินทรีได้รับอิทธิพลมาจากคติทางพุทธศาสนา จึงมีความไม่เห็นถึงยุคใน
 อุดมคติ คือ ยุคพระศรีอารียเมต ไตรย อันเป็นยุคของความสุข ซึ่งเป็นความต้องการของมนุษย์
 โดยคาดว่าเมื่อถึงยุคนี้ มนุษย์มีแต่ความเสมอภาค ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบในการดำเนินชีวิต

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่ง ไร้ลับในธรรมชาติ

ชาวสุรินทรมีทัศนะว่า ธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์ และมีความโหดร้ายต่อมนุษย์มากกว่า ดังนั้นมนุษย์จึงเคารพนับถือวิญญาณที่สิงสถิตย์อยู่ตามธรรมชาติ เหล่านี้ เช่น ต้นไม้ ป่าเขา ห้วยหนอง คลองบึง หรือแม่น้ำ เป็นต้น โดยเชื่อว่า วิญญาณที่สิงสถิตย์อยู่ในธรรมชาติ เหล่านี้อาจทำร้ายมนุษย์ได้ เช่น ภูติผี ปีศาจ วิญญาณ แต่ถ้ามนุษย์ได้ประกอบพิธีกรรม เช่น สรง บวงพัส สิ่งเหล่านี้แล้ว อาจจะไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มาช่วยเหลือมนุษย์ให้ประสบความสำเร็จ ดังที่ตั้งความหวังไว้ก็ได้

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่ง ไร้ลับในธรรมชาติซึ่งปรากฏในบทเพลงเจรีียงเบรีย มีดังนี้

1. โลกทัศน์ต่อจินตนาการจากธรรมชาติ

จากความเชื่อที่ว่า ในธรรมชาติมีวิญญาณที่สิงสถิตย์อยู่ในรูปลักษณะของยักษ์ นาค ผี วิญญาณ ประกอบจากอิทธิพลของวรรณคดี ทำให้มนุษย์สร้างจินตนาการเกี่ยวกับธรรมชาติ ที่และเชื่อว่าสัตว์และพืชในจินตนาการเหล่านี้มีจริง สามารถบันดาลให้มนุษย์ประสบทุกข์ภัยหรือ ไม้ก็ได้ (จุฬพร วิษานนท์. 2530 : 133) ชาวสุรินทรมีได้แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ต่อจินตนาการ จากธรรมชาติดังนี้

1.1 เชื่อว่าสัตว์ในจินตนาการบางอย่างมีจริง สัตว์เหล่านี้อาจมีพฤติกรรม เกี่ยวข้องกับมนุษย์ได้ โดยที่มนุษย์ไม่เห็นว่าเป็นแปลกหรือผิดจากธรรมชาติแต่อย่างใด สัตว์ในจินตนาการ ที่มนุษย์เชื่อว่า มีจริง ได้แก่ ครุฑ นาค และยักษ์

ในบทเพลงเจรีียงเบรีย ได้แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทรมี ซึ่งเรื่อง ตำนานโกนจุกได้กล่าวถึงสัตว์ในจินตนาการไว้ว่า กาลครั้งหนึ่งพรานบุญไปออกป่าหาล่าสัตว์ซึ่งเป็น กิจวัตร เดินลัดเลาะไปตามป่าหิมพาน เป็นสถานที่เงียบสงัดในป่านี้มากมายไปด้วยสัตว์นานาชนิด ในขณะนั้นพรานบุญก็แลเห็นเหล่าเทพเทวดาตามหาพรหมพากันชื้อครุฑมากันอีกพัก พร้อมทั้งมียักษ์ถือ ตะบองเหาะเหิรมาเล่นดอกไม้อย่างสำราญใจ ดังบทร้องว่า

กาลเนาะแม่อิวบองปะ โอน	นึ่งกล่าวปีเปรียญีอัญญ์ญ์สัตว์
(กาลครั้งนั้นแม่พ่อพี่น้อง	จะกล่าวถึง เรื่องพรานญูไปล่าสัตว์)
เกียดจะเวือดลัดเป็ด โปนภ	นึ่งเปรียหม เปียนสถาน
(เป็นภิกษุวัตร เดินลัดเลาะ	ตามป่าหิมพานสถาน)
เคญเอ๊ะเตยวดาเปรียะเอ็งผอง	มหาปรมเจียมพอง
(เห็นหมดทั้งเทวดาพระอินทร์ด้วย	มหานรทมนุษย์ิ่งใหญ่ด้วย)
ตุ่มจี้กรุดจุมเคนิยมลุมุด	ลืออั้งกองเยยะเปรียะพะเยีย โทพอง
(พากันซบซึ้งครุหมากันมากมาย	เสียงอึกทักทั้งยักษพระพยาโทด้วย)
กัณฑ์บ้องเหิรเหาะจำลวง	โมเลงปะกาอึกทัก ...
(ถือตะบอง เหมเหาะล่องลอย	มาเล่นดอกไม้มากมาย)

(ตำนานการโกนตกล้านสวน 4 โดย คำชู มากเหลือ)

นอกจากนี้ในเรื่องตำนานการโกนตกล้านสวนที่ 3 ได้กล่าวถึงขนาดตตอนตหนึ่งว่านางแอไขลูกสาวพญานาค อายุได้ 13 ปีจึงคิดจะทำพิธีโกนตกลูกให้ พออายุได้ 18 ปี ได้สมรสสามีชื่อขุนเทืองแต่งงานอยู่กินกันได้ 3 ปี บ้านเมืองก็เกิดความแห้งแล้งอดอยาก ฝ่ายพญานาคผู้เป็นบิดาจึงสั่งให้ลูกสาวลงไปเล่นน้ำในบาดาล ส่วนนางแอไขจึงได้นำสามีไปด้วย แล้วนางได้แปลงกายลงเล่นน้ำกับนาคตัวอื่น ๆ อีกมากมาย ดังความว่า

... ครั้งที่ปริมกอร์เสาะเนียงแอไข	โกนลำตจปีจเนียง
(ครั้งที่ 5 ได้โกนตกลูกนางแอไข	ลูกกษัตริย์พญานาค)
อาโยะเบี่ยตะนีอบชนา	กิดกอร์เสาะตั้งรืบระเบี่ยบแต่ริม
(อายุได้ 13 ปีคิดโกนตกลูก	จึงได้จัดแต่งตามระเบี่ยบ)

พอเนียงแอไขอาไข๊ะ	บานปรำเบ็ยตะน้อบขนำบานประแด็ย
(พอนางแอไขอาไขุ	ได้ 18 ปี นางมีสามี)
สัดัจปิจเน็ยยกประดัมโกน	โนปัสถาณภนียโลกโนเลงตีก
(ภษัตริย์นาคได้สั่งให้ลูกมา	จากสถาณภนียโลกมาเล่นน้ำ)
เน็ยงแอไขบานแปลงฤทธิ์บันลึ	เกิดจึเน็ยยกเงาะ เลงตีก
(นางแอไขได้แปลงฤทธิ์	เป็นนาคลงเล่นน้ำ)

(ตำนานการโกนจุก สำนวน 3 โดย สุพจน์ มีสติ)

ครุฑ คือ ญาแห่งภมมีวิมานฉิมพลีบนเขาพระสุเมรุเป็นที่อยู่ ส่วนนาคเป็นพวกงูใหญ่เป็นเจ้าของงูทั้งหลายอยู่ที่เมืองบาดาล ทั้งสองเป็นพี่น้องร่วมบิดาเดียวกัน แต่ต่างมารดา ครุฑเป็นบุตรของพระกัศยปะเทพกับนางวินตา นาคเป็นบุตรของพระกัศยปะกับนางกัทรุ นางวินตาและนางกัทรุ ได้ทำพันธัมเกี่ยวกับสีมำของพระสุริยาทิตย์ นางวินตาวาสีแดง นางกัทรุว่าสีดำ นางวินตาและญาครุฑจึงตกเป็นทาสของนางกัทรุและญานาคตามสัญญา ต่อมาเมื่อพิษนาคหายไปสีมำของพระสุริยาทิตย์ก็กลับกลายเป็นสีแดงตามเดิม ญาครุฑทราบความจริงจึงบินหนีไปอยู่วิมานฉิมพลีพร้อมทั้งประกาศเป็นศัตรูกับญานาคทันที (สำนวน งามสุข. 2504 : 105-107)

ยักษ์ในจินตนาการที่มนุษย์เชื่อว่ามัจจริง สังคมไทยเราคงได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องยักษ์มาจากอินเดียเช่นเดียวกับเรื่องเทพเจ้า เพราะไม่เคยปรากฏมียักษ์ตัวจริงเลย คงมีแต่ภาพปั้น ภาพวาดตามจินตนาการของคนสมัยก่อน โดยเชื่อว่า ยักษ์จะต้องมีรูปร่างกำยำใหญ่โต น่าเกลียดน่ากลัว คุร่าช อำมะหิต มีฤทธิ์เดช และกำลังมาก ผมหยิกมี เขี้ยวออกมานอกปาก ชอบกินคนและสัตว์เป็นอาหาร (ภัญโญ จิตต์ธรรม. 2530 : 2)

ชาวสุรินทร์เชื่อว่ายักษ์มัจจริง ในเมื่อถือตะบองเป็นอาวุธ มีหน้าที่คอยพิทักษ์รักษาประจำยามอยู่ที่หน้าประตูตรงราวบันไดขึ้นลงในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ จากบทเพลง ได้กล่าวถึงยักษ์มีหน้าที่คอยพิทักษ์รักษาแก้วมณีโชติซึ่งอยู่บนบยอด เขาวิปุระว่า

... แก้วมณีโชติเมียนปวีวาร 3000 อ้อง แก้ววิเศษเมียนเยี่ยะ

(แก้วมณีโชติเมียนปวีวาร 3000 อองค์แก้ววิเศษที่มียักซ์)

เมียนมกีสี่เมียนคนธรรพ์กึ่งเตียวดาเนื่อวเรี่ยะชา ...

(มีมณษย์ มีคนธรรพ์ กับเทวดา อยู่เฝ้ารักษา)

(พระแก้วมรกต โดย ประชวรชาติ คงสุชาติ)

นอกจากนี้ในบทเพลงตำนานการแต่งบายศรีเจ็ดชั้น ได้กล่าวถึงยักซ์ว่าดังนี้

เจื่อนตีมุข เมียนรูปเยี่ยะชวาร์กันตะบอง นมแล่นนภนุพอง ...

(ชั้นที่หนึ่งมีรูปยักซ์ ยืนถือตะบอง ทนมถ้านั้นด้วย)

(บายศรีเจ็ดชั้น โดย ทองพลอน ประดับสิริพรหม)

2. โลกทัศน์ต่อเรื่องดวงวิญญาณ ภูติผีปีศาจ

วิถีชีวิตของชาวสุรินทร์ จะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูติผีปีศาจ และดวงวิญญาณ ซึ่งความสัมพันธ์นี้จะแสดงออกในลักษณะของการให้ความเคารพยำเกรง หวงแหนบูชา เอื้อเฟื้อ และทำทัฬหีพิธีให้ ชาวสุรินทร์เชื่อว่า ผีมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง และผีที่ให้โทษแก่มนุษย์ ผีสามารถดลบันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปได้ต่าง ๆ นานา โดยมนุษย์อาจจะได้รับความคุ้มครองรักษาจากผีที่ให้คุณ และมนุษย์อาจจะโชคร้ายหรือสูญเสียประโยชน์ ถ้าหากมนุษย์ทำให้ผีผิดหรือทำให้ผีเกิดความไม่พอใจ เช่น กระทำกิจกรรมสิ่งใดโดยไม่บอกล่วงหน้า เพราะชาวสุรินทร์เชื่อว่า ผีมีชีวิตจิตใจ มีพลังอำนาจ รับรู้ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ มีความโกรธ ความโลภ และความหลง มีที่อยู่อาศัยพักพิงเฉพาะตน

ชาวสุรินทร์มีความเชื่อเรื่อง ภูติผีปีศาจฝังอยู่ในความรู้สึกของกลุ่มชนแบบวิถีประชามาเป็นเวลานานและค่อนข้างมากปัจจุบันความเชื่อดังกล่าว ได้ลดน้อยลงไปตามกาลเวลา

ก็ด้วยสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการต่าง ๆ แต่ถึงอย่างไรก็ตามความเชื่อเรื่อง วิทยุญาณ ภูติผีปีศาจ ก็ไม่อาจหมดไปจากความรู้สึกคิดของชาวสุรินทร์ได้ทั้งหมด โดยเฉพาะกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ตามชนบทห่างไกลความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ก็ยังมีความเชื่อ และกระทำพิธีกรรมเกี่ยวกับภูติผีจนปัจจุบัน เพราะเชื่อว่าจะเกิดความปลอดภัยในชีวิตและความสุขความเจริญได้

บทเพลงเจริญเบรียงได้สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ ที่มีความเชื่อต่อภูติผี ปีศาจ และดวงวิญญาณ ดังจะได้แยกกล่าวต่อไป

2.1 โลกทัศน์ต่อผีบรรพบุรุษ, พระภูมิเจ้าที่, เทพทางดนตรี

ชาวสุรินทร์ให้ความเคารพนับถือผีบรรพบุรุษ เพราะเชื่อว่าบรรพบุรุษตั้งแต่ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด หรือบิดามารดา ของตนที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ดวงวิญญาณก็ยังสิงสถิตย์อยู่บริเวณสถานที่ที่ลูกหลานอาศัยอยู่ โดยทำหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาลูกหลานภายในหมู่บ้านและครอบครัว ให้มีความสุข ความเจริญ บทเพลงได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่อง ผีปู่ตา (เนียงตาหรือตาจ๊ะเสร์เาะ) เป็นผีบรรพบุรุษของชาวไทยเขมร ทำหน้าที่คอยดูแลรักษาลูกหลานและหมู่บ้าน มีที่ฝังฝังให้คือศาลประจำหมู่บ้าน อาจจะเป็นโคนต้นไม้ใหญ่ริมฝั่งน้ำ หรือจอมปลวกที่มีต้น ไม้หนาน้ำมันบริเวณใกล้หมู่บ้านหรือกลางหมู่บ้าน นอกจากนี้เนื้อเพลงยังกล่าวถึงพระภูมิเจ้าที่บ้านและพระภูมิต้องนา ซึ่งก็หมายถึง แม่ธรณีและผีเรือน ผีนา ที่คอยดูแลรักษาข้าวกล้าในนาตนเอง ดังความว่า

... เนียงอันเจ็ญครูกี้ไม่มีอดลาลิ่ง	กุดเมมกองหึ่งจะ โตนจะตา
(นางอันเซ็ญครูกี้มาทั้งหมด	คุณแม่ธรณี ผีตา ผียาย)
ตาจ๊ะเสร์เาะ โภกแต่ย์แมเสร์เาะ	แมแสร์ออย ไมจู้ยัดแปล ...
(ตาปู่บ้าน โคนดินที่อยู่แห่งนี้ ผีบ้าน	ผีท่อน้ำให้มาช่วยอัดแปล)
	(บทไหว้ครุ โดย สำรวมชัย ปิ่นทอง)

จากบทเพลงเจรีซง เบริญ ได้ชี้ให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ ต่อความเชื่อเรื่องเทวดาแห่งดนตรีหรือการละเล่นว่า ก่อนจะเริ่มการละเล่นการแสดงทุกครั้งต้องกล่าวคำอัญเชิญและบูชา ดวงวิญญาณเทวดาแห่งดนตรีเสมอ เพราะเชื่อว่าในเครื่องดนตรีแต่ละชิ้นนั้นมีวิญญาณของผีชั้นสูงสิงสถิตย์อยู่ จึงมีพิธีกรรมเช่นสรวงเพื่อความเป็นสิริมงคล ดังคำกล่าวอันเชิญปรีชยทบาลปราณีชัย หมายถึง พรายแปดเศียร มาร่วมเป็นสักขีพยานในการแสดงเพื่อเป็นกำลังใจ, เกิดความมั่นใจ ดังต่อไปนี้

... เปียกลำแต้ชอันเจิญ	ปรีชยทบาลปราณีชัย
(ปากคำลำแตงอันเจิญ	พรายแปดเศียร)
ออยจยุกำลังเจ็ดออย	เนียงแสร์ยพองก็เนียงพอง
(ให้ช่วยเป็นกำลังใจให้	นางหญิงด้วยก็นางนี้ด้วย)
	(บทไหว้ครู โดย เลิศอรุณ ภูกจิต)

พระภูมิเจ้าที่ คือ ภูมิภูฏกาเทวดา หรือเทวดาบนดิน มีการแบ่งเทวดาตามที่อยู่อาศัย ส่วนรุกขเวท คือ เทวดาบนต้นไม้ และอาสิภูฏกาเทวดา คือ เทวดาในอากาศ

ต่าปู่ คือ ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน เรียกก้ออย่างหนึ่งว่า พระภูมิบ้าน มักอยู่ในที่ร่มรื่น เช่น ฝั่งน้ำ ป่าทึบ ในอดีตทุกหมู่บ้านในอีสานจะมีบริเวณที่ตั้งศาลปู่ตา มักเรียกว่าดอนปู่ตา หรือดอนต่าปู่ เป็นที่สิงสถิตย์ของผีปู่ตาตามความเชื่อชาวบ้านว่าเป็นผีวิญญาณที่จะช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาผู้คนในชุมชน ศาลปู่ต้ามักจะอยู่บริเวณริมหมู่บ้านเงียบสงบ ชาวบ้านมักจะทำพิธีเลี้ยงปู่ตาในเดือน 6 เป็นประจำทุกปี ก่อนจะเริ่มลงทํานา โดยเอาเจ้าผู้ทำพิธีจะเสี่ยงทายฟ้าฝนด้วย คางไก่ โดยดูลักษณะที่คางไก่ (สมชาย นิลอาชี. 2535 : ปกหลัง)

2.2 โลกทัศน์ต่อเทพอารักษ์, กุมารทอง, ปีสสนอกการ

ชาวสุรินทร์เชื่อว่า เทพอารักษ์ คือ ผีเมเปรียเมพนม เป็นผีป่า ผีเขา เวลาที่มีความจำเป็นที่จะต้องเดินป่าหรือเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์ เก็บผัก หักฟืน ทุกครั้งจะต้องบอกกล่าว จุดธูป จุดเทียนบูชา เพื่อความเป็นสิริมงคล ความปลอดภัยแก่ตน นอกจากนี้ชาวสุรินทร์มีความเชื่อในเรื่อง กุมารทองซึ่งเป็นลูกกรอก ที่มีวิญญาณเป็นอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์คอยช่วยเหลือเจ้าของให้ได้รับความสุข ความปลอดภัย และประสบความสำเร็จได้ บทเพลงเจรียงเบรียตอน ไหว้ครูได้กล่าว อ่อนวอนอิทธิฤทธิ์วิญญาณเทพอารักษ์หรือเจ้าป่าเจ้าเขาพร้อมกุมารทอง ให้มาช่วยในการขบร้อง ร่ายรำ ได้คล่องแคล่วไม่ติดขัด ดังบทเพลงว่า

ข้อมเสาะอุตุ้มออยเมียน	อิทธิฤทธิ์เจียฤทธิอุตุ้ม
(ขอให้มีความสุขอุตุ้มใหม่)	อิทธิฤทธิ์เป็นฤทธิมากมาย)
เปรียะเยียให้มโมลือสมา	เตียงเปรียะอารักษ์เนือเปรียพนม
(พระยาใหญ่มาอยู่บนป่า)	ทั้งเทพอารักษ์อยู่ป่าเขา)
อันเจียเปรียะกุมารทอง	โมจูยเรียะชาข้าสพงยพอง ...
(อันเชิญพระกุมารทอง	มาช่วยรักษาข้าทุกวัน)
	(บทไหว้ครู โดย เสริม เมาลี)

ปีสสนอกการ คือ ผีชั้นสูง เป็นเทวดาแห่งช่างและศิลปะต่าง ๆ บทเพลงเจรียงเบรียต ได้ชี้ให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ต่อความเชื่อเรื่อง ปีสสนอกการ โดยคำกล่าวอันเชิญให้ลงมารับเครื่อง เช่น ไหว้ที่จัดแต่งไว้ให้ พร้อมทั้งร่วมเป็นสักขีพยานในการแสดง ช่วยเหลือในการร้องรำ ได้อย่างไร เราจะไม่ติดขัด ดังความต่อไปนี้

อาเรียสตะเนียรกระยาเมื่อค (อาราธนาอาหารผีปาก)	บุงเจียเนียงริบสรัจเหย ชอบุชานางจัดเสริจแล้ว)
เมียนมลูปรัหมัดเทศชอปรัหมัด (มีพลูหมาก 5 คำ ผ้าขาว 5 ศอก เหล้า 1 ขวด เงิน 20 บาท)	สรามุยเซอะประมาเพยบาท
อันเจิญออยจับมีนโมสะเตือบ (อันเชิญให้เร็วไวมามากมาย)	ออยเรือมออยสิงลลอ ให้รำเล่นได้สวงยาม)
กณเปริยะปัสสะนอการ (คุณพระปัสสะนอการ)	โมจูยเรียะชาเนียงพองงาพอง มาช่วยรักษานางด้วยน้อยด้วย) (บทไหว้ครู โดย แหวนเพชร แสนกล้า)

2.3 โลกทัศน์ต่อผีอารักษ์ ผีน้ำ ผีนางไม้

ผีอารักษ์ในความเชื่อของชาวสุรินทร์ คือ ผีที่ให้ทั้งคุณและให้โทษแก่มนุษย์ มักสิงสถิตย์อยู่ตามต้นไม้ใหญ่ ๆ หนอง บึง คอยดูแลรักษามีให้ใครมาทำลายให้เสียหาย หากมนุษย์กระทำผิดก็จะลงโทษโดยการเข้าสิงทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ ส่วนผีน้ำคือผีที่อาศัยอยู่ในน้ำ ฝ่่ารักษาทางส่งน้ำ เช่นตามลำน้ำ โปรงของทางน้ำ คลองส่งน้ำ ผีน้ำเป็นผีผู้หญิง ชอบความสงบ ไม่ทำร้ายใคร แต่ถ้าหากใครทำผิดก็จะทำร้ายทันที บทเพลงเจรียงเบริญตอนไหว้ครู และตอนลาได้กล่าวถึง โลกทัศน์ที่มีต่อผีอารักษ์และผีน้ำ ดังนี้ว่า

... แสนะโกนช้อมเลียชมือจเสริจาะ (แล้วตอนนั้นลูกขอลาผีบ้าน)	ชมือจแสรชมือจอารักษ์ ผีนาผีอารักษ์)
โกนเลิมมะเรียมได้ตือบ (ลูกยกนิ้วมือทั้งสิบ)	ช้อมเลียบันแอะแองรา ของลาแค่นี้ก่อนเทมา)

(บทลา โดย คำชู มากเหลือ)

... เปรียะภุมิ เจ้าที่อันดีแดนแต่ย เนียงเนื่อวป่วงตัก
 (พระภุมิ เจ้าที่ที่อยู่แดนดิน นางโนโพรงน้ำ)
 อันเนียงเนื่อวน้องระหาร ออชจุกโขนบานโมจรีง ...
 (อันนางนี้อยู่ในลำห้วย ให้ชวชลูกได้มาเจรีง)
 (บทไหว้ครู โดย สมาน เฟ็งพิศ)

ชาวสุรินทร์เชื่อว่า ผีนางไม้เป็นผีผู้หญิง มีรูปร่างสวยงามชอบอาศัยอยู่ตามต้นไม้ที่มีดอกกลิ่นหอม เช่น ต้นจำปี บทเพลงเจรีงเบริญได้แสดงให้เห็นโลกทัศน์ต่อความเชื่อเรื่องผีนางไม้ โดยได้เชิญผีเหล่านี้มาช่วยเป็นพยานในการแสดงเจรีงเบริญ คือ นางเสล็ดที่อยู่ประจำต้นจำปี และเชิญนางสำลีที่มาจากต้นดอกจำปา ดังความว่า

... อัน จิณฑุกนเนียงเสล็ด โมปีต้อวงจำแป็ย
 (อันเชิญคุณนางเสล็ด มาจากก้านดอกจำปี)
 อัน จิณฑุกนเนียงเสลี่ย โมปีต้อวงจำปาเฮย ...
 (อันเชิญคุณนางสำลี มาจากก้านดอกจำปา)
 (บทไหว้ครู โดย สุนจนน์ มีสติ)

2.4 โลกทัศน์ต่อภูติผีปีศาจ

ภูติผีปีศาจในความเชื่อของชาวสุรินทร์คือ ผีโชนดหมายถึง ผีที่คอยทำร้ายหรือ ฆ่าสิ่งมนุษย์ให้ได้รับความเดือดร้อน ผีเหล่านี้เป็นผีไร้ญาติ ชอบเดินเร่ร่อนไปเรื่อย ๆ ชาวสุรินทร์เรียกว่า "ป่เรียยอะกาเส" คือ ผีพราย ผีตบ ผีกระหัง เหล่านี้เรียกว่า หมูปีศาจ บทเพลงได้แสดงให้เห็นถึง โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อภูติผีปีศาจเหล่านี้ว่า เป็นผีที่มีมารยาชอบกระทำให้มนุษย์มีอันเป็นไป ส่วนมากเป็นผู้มีเวทมนต์ คาถา นิยมเรียกผีเหล่านี้มาใช้ให้กระทำในสิ่งที่ตนต้องการ ดังบทเพลงกล่าวว่า

... บันรุ่มต้องว้ายก็อศ็อลแดลเมียน ชม็อดจะโดระภูติเปรี่ยโพงชม็อดเซา
 (ประกอบด้วยว้ายคือลม ย่อมมี ฝัฟราย หมุ่ภูติปีศาจปา พวกผีดิบ)
 แดลเมียนอำนาจมารยา อันนี้เอง เบิกเตยวดาแดลเมียนฤทธิ์ ...
 (ที่มีอำนาจมารยา จันจะ เบิก เทวดาที่มีฤทธิ์)

(มนต์มหาเบิก โดย ประกอบ มงคล)

เปรต หมายถึง สัตว์เกิดในอบายภูมิพวกหนึ่ง ผู้ตายไปแล้ว หรือผีชนิดหนึ่ง
 ว่ากันว่า มีรูปร่างสูง โย่งเย่ง ผอมโซคอสยาว เพราะอดอาหาร ชอบกินเลือดหนองเป็นอาหาร
 ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อผีเปรตว่า เป็นผีที่มีวิญญาณชั่วร้าย ที่เข้าไปสิงในซากศพทำให้ผู้มีชีวิต
 เหมือนคนธรรมดา พวกที่ตายไปแล้วกลายเป็นเปรต คือพวกที่เคยทำบาปไม่เคยสร้างกุศลดีสถาน
 เมื่อตายไปอาจจะตกนรก หรือกลายเป็นผีเปรตก็ได้ ชาวสุรินทร์มีความกลัวต่อสิ่งเหล่านี้มาก
 จึงพยายามสร้างกุศลไว้ให้มากเพื่อจะได้พ้นจากเปรตและนรก หวังความสุขถึงพระนิพพาน
 ดังความว่า

... แม่เจ้าภาพเอื้ออเจ้างาน เทอบ็อญัยณะช้อมออยบานกุศล
 (แม่เจ้าภาพพ่อเจ้างาน ทำบุญวันนี้ขอให้ได้กุศล)
 สัจแก่ด็ยเสาะออยน็อดปีเปรต ออยน็อดปีนารัวอะเวจี
 (ให้มีความสุขให้พ้นจากเปรต ให้พ้นจากนรกอะเวจี)
 ช้อมออยบานสัจแก่ด็ยเสาะ ต็อลเต็อวานิเป็ยนมแม่เอื้ออวองปะโอิน ...
 (ขอให้มีความสุข ไปถึงนิพพานแม่พ่อพี่น้อง)

(บทปฏิสนธากับเจ้าภาพงานบรรจุอัฐิ โดย วินัย เส้นแก้วใส)

หน้าที่ชาวสุรินทร์นับถือคือ บิสดนอการ เป็นผีชั้นสูง หรือเทพแห่งผีด่านช่าง มักจะทำพิธีกล่าวคำบูชาเสมอ ก่อนลงมือทำกิจกรรมงานช่างต่าง ๆ ปะเรียชบาลปราแบ็ย (พรายแปดเต็ยร) เป็นผีชั้นสูง เป็นเทพแห่งดนตรี และการแสดง เมเป็รีย เมพนม เป็นผีเจ้าป่าเจ้าเขา หรือเทพอาารักษ์ เวลาเข้าป่าล่าสัตว์ต้องทำพิธีเช่นสรวงบางพลีก่อนทุกครั้ง เช่น คล่องช้าง เป็นต้น ผีอาระหรืออารักษ์ เป็นผีรักษาต้นไม้ใหญ่ ลำห้วยหนอง คลองบึง ผีเน็ยะตา หรือตาจ๊ะเสรีระ เป็นผีบรรพบุรุษ เช่น ผีตาปู่ เป็นผีรักษาหมู่บ้านมักมีศาลประจำหมู่บ้านให้พักพิง แม่เสรีระแมแสสร คือ พระภูมิเจ้าที่ เช่น ผีเรือนและผีประจำที่นาหรือพระภูมิที่นา ผีจราบเป็นภูติผีมีก้อยตามจอมปลวกคอยรักษาคลองส่งน้ำและทางเกวียน กรูมะม้อดเป็นผีเทพคอยสถิตย์อยู่ตามคนทรงสามารถทรงเจ้าเข้าผีได้ ผีทมบ (ผีบอบ) เป็นผีที่เจ้าตัวเลี้ยงไว้เองเพื่อความอยู่ยงคงกระพันใช้ทำร้ายผู้อื่นได้ อาบหรือผีกระหังเป็นผีที่เกิดจากการเรียนคาถาอาคม ผีประจำ เป็นผีที่อยู่กับสิ่งต่าง ๆ เช่น เชือกคล้อง ช้าง มีดดาบ ปืน เป็นต้น บ็องบ็อท (ผีฟ้า) เป็นผีเทพชอบพาร่างทรงเพื่อช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บทั่วไป แบ็ยสาจ (ปีศาจ) เป็นผีพวกตายโหง ปะเรียชอะกาเส คือผีพรายทั่วไปชอบเร่ร่อนขอเช่ากินหรือผีไม่มีญาติ ชม็องหรือผีไซมต ที่คอยเข้าสิงคนให้ได้รับความเดือดร้อน โคนกรอก หรือกุมารทอง มีทั้งกุมารทองคน และกุมารทองที่เกิดจากแมวเป็นผีประเภทเครื่องรางของขลังที่มีอิทธิฤทธิ์ปฎิหาริย์ (มงกุฎ แก่นเต็ยว. 2533 : 116)

จากตัวอย่างที่ยกมาดังกล่าว ทำให้เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ในด้านความเชื่อเรื่องผี ซึ่งในสังคมของสุรินทร์ การนับถือผีเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่ง โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษซึ่งฝังแน่นในความเชื่อของชาวสุรินทร์ทุกคน ซึ่งเชื่อว่าผีนี้อาจทำอันตรายแก่คนได้อาจทำให้เกิดการเจ็บป่วย เกิดความทุกข์ยากลำบาก แต่ผีบางประเภทจะไม่นำอันตรายนอกจากว่า เราจะไปประพฤติปฏิบัติล่วงเกิน หรืออาจจะทำอะไรลงไปแล้วโดยไม่ได้บอกกล่าว นอกจากนั้นผีร้ายที่สิงสถิตย์อยู่ตามทีต่าง ๆ เช่น ป่าเขาลำเนาไพร ห้วย หนอง คลอง บึง หรือคนไม่ดี ไม่เคยสร้างกุศลเมื่อตายไปก็กลายเป็นผีร้าย เป็นคนมีบาปกรรม ผีร้ายนี้ชอบเร่ร่อน

หลอกหลอนให้มนุษย์เกิดความล้มปวย ชาวสุรินทร์จึงต้องประกอบพิธีกรรม บวงสรวง บอกกล่าว ด้วย เครื่องเซ่นมาก่อนทุกครั้งที่จะประกอบกิจกรรมในชีวิต เพราะเชื่อว่า จะทำให้ปลอดภัยได้

3. โลกทัศน์เกี่ยวกับลัทธิธรรมชาตินิยม

มนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ เพราะมนุษย์เป็นฝ่ายได้รับคุณค่าและประโยชน์ จากธรรมชาติ ในการดำรงชีวิต ไม่น้อยกว่าที่มนุษย์ได้จากมนุษย์ด้วยกัน ที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องจาก มนุษย์มีความเชื่อว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม ต่างก็มีชีวิตจิตใจ และความรู้สึกแฝงอยู่ ความเชื่อดังกล่าวนี้ทำให้ชาวสุรินทร์อ่อนน้อม หรือร้องขอความช่วยเหลือ จากอำนาจปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น แม่ธรณี ฟ้าดิน หรือสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเอง ดังสะท้อนให้เห็นในบทเพลงเจรีียงเบริญต่อไปนี้

... เอ๊ะเตียงกรูแสรีย

(หมดทั้งครุหญิง)

โมจูย เร็ยหาชชม

(มาช่วยรักษาฉิน)

กุดแมกองหิงประโทรเน็ย

คุดแม่ธรณี พระธรณี)

เอหิมะมะมานะกุดกรู ...

จงมาขอให้จงมานะคุดกรู)

(บทไหว้ครู โดย ปิงหยี่ หิมพล)

บทเพลงนี้กล่าวถึงประเพณีการ โทนจุกซึ่งได้อันเชิญเหล่าเทวดา มาร่วมชุมนุม เป็นสักขีพยานในพิธีกรรมด้วย โดยกล่าวว่า มีพระพรหมยิ่งใหญ่ ใช้หินเม็ด โทนตัดนมจุกออกใส่ไว้ในหอยสังข์ใส่แม่น้ำคงคา มีเทวดา พระธรณี พระอินทร์มาประชุม แสดงให้เห็นว่าชาวสุรินทร์ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับเทวดา และแม่ธรณี ดังความต่อไปนี้

... เมียนปรหมทิมหม้ออานกำเม็ด	กอร์กัดเส้าะตำเล็ยะ
(มีพระพรหมยิ่งใหญ่ ทิมเม็ด โคน	ตัดผมจุกที่ขาวออก)
ตึงกรมกรุมแผนแต่ย	กะซ็องสังข์ตะตักกงเกย
(ใส่ไว้ในหอยสังข์ฝากไว้แผ่นดิน	หอยสังข์ที่ใส่ใ้แม่ น้ำคางคา)
ยิวเตยงเตยวตาโมประจุม	แมงก่องหึ่งประ โทรเนยเปรียะเอิ้น ...
(เอาทั้งเทวดา โมประจุม	แม่ชรัณี พระชรัณี พระอินทร์)
	(พิธี โคนจุก โดย สมควรชัย พราวแดง)

จากตัวอย่างดังกล่าวทำให้ เห็นโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ ในด้านลัทธิธรรมชาตินิยมชาวสุรินทร์เชื่อว่าการร้องขอความช่วยเหลือกล่าวคำอธิษฐานอ้อนวอนจากธรรมชาติสามารถทำคุณประโยชน์กับมนุษย์ได้ ทำให้มีความสุขกายสบายใจ เพราะธรรมชาติคุ้มครองแม่ชรัณีปกป้องรักษา มนุษย์ที่อาศัยบนพื้นแผ่นดินทุกคน

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์เป็นวิชาลึกลับ เกี่ยวกับลัทธิปาฏิหาริย์ เวทมนต์คาถา และอำนาจจิต มีอยู่ในคัมภีร์อาถรรพ์เวทแห่งอินเดียอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาถรรพ์ เวทมนต์คาถา เครื่องรางของขลังต่าง ๆ (ประเทือง คล้ายสุบรรณ. 2531 : 122) เรื่องราวของไสยศาสตร์นี้ปรากฏในสังคมมนุษย์มาเป็นเวลานานหลายพันปีมาแล้วการปฏิบัติในทางไสยศาสตร์ เป็นคติความเชื่อของลัทธิไสยศาสตร์ มีจุดประสงค์เพื่อสองประการคือ

1. เพื่อนำมาซึ่งความ โชคดี ความสำเร็จ ความสุข และความปลอดภัย เป็นต้น
2. เพื่อทำลายหรือขจัดปัดเป่าสิ่งอัปมงคล และภัยพิบัติต่าง ๆ

ชาวสุรินทร์มีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์สูงมากเพราะมีความเข้าใจว่าไสยศาสตร์เป็นสิ่งลึกลับในภูมิของมนุษย์ซึ่งพวกเขาไม่สามารถที่จะเข้าใจและมองเห็นด้วยตาอีกมากมาย และไสยศาสตร์เป็นเรื่องของอำนาจลึกลับอิทธิฤทธิ์ เป็นเรื่องของเวทมนต์คาถาที่จะบันดาลความเป็นไปในชีวิตให้อัปมงคลหรือเป็นศิริมงคลแก่ตนได้ ดังนั้นชาวสุรินทร์จึงมีโลกทัศน์เกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์ตั้งปรากฏในบทเพลงเจรียงเบรียงในเรื่องต่อไปนี้

1. โลกทัศน์เรื่องเวทมนต์คาถา

เวทมนต์คาถาหรือการบริกรรมเสกเป่าหรือร้ายเวทย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับพลังอิทธิฤทธิ์ที่ชาวสุรินทร์โดยเฉพาะผู้ชายนั้น นิยมเรียนเวทมนต์คาถาเพราะถือว่าเป็นกำลังสำคัญแห่งหัวใจของผู้ชาย โดยเชื่อว่าเวทมนต์คาถาอาจช่วยให้ตนพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ ประสบความสำเร็จในชีวิตและป้องกันศัตรูที่มาทำร้ายตนได้ ในการเรียนเวทมนต์หรือคาถาอาคมนั้นจะต้องมีการยกครู ดังที่สุเมธ คงสวัสดิ์ ได้กล่าวไว้ว่า คาถานั้นมีหลายประเภท บางคนสามารถจำคาถาได้แม้คาถานั้นจะยาวเป็นร้อย ๆ คำคาถาจะต้องมีภาษาบาลีปนภาษาเขมร ส่วนเรื่องประกอบยกครูนั้น มีกรวยดอกไม้ 3 กรวย ฐูปเทียน เข็มหมาก (สลาเทีย) เงิน 6 สลึง ผ้าขาวยาว 5 ศอก 1 ผืน จานใส่หมากพลูบุหรี เมื่อเตรียมสิ่งของเสร็จแล้วก็นำเข้าคารวะอาจารย์ จากนั้นอาจารย์ก็กล่าวคำเชิญอาจารย์เก่าแก่อีกครั้งหนึ่ง ด้วยวิธีว่าคาถาและรินสุรา (สุเมธ คงสวัสดิ์. 2531 : 65)

บทเพลงเจรียงเบรียงเรื่องตำนานบุญเดือนห้า (บุญผะเจต) ได้กล่าวถึง การเรียนเวทมนต์คาถาของผู้ชายว่า ธรรมดาถึงแม้จะเป็นลูกมหาเศรษฐีก็ต้องร่ำเรียนวิชา ไตรเพทเวทมนต์คาถา เพื่อชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล และความยิ่งใหญ่แห่งตน ดังความต่อไปนี้

ตอบ : อังกาลเนาะแคแฉตโจลชนำกะมัน โทนคริรเสณภัย ชมีวะทาทธรรมบาล
 (ครั้งนี้เดือนห้าเข้าปีใหม่ ลูกชายเศรษฐีชื่อธรรมบาล)
 ตั้งเรียนไตรเพท เวทมนต์ คาถา เตียงแม็ยเหยนาล็อกน้องแผ่นเต็ย
 (ได้พยายามเรียนไตรเพทเวทมนต์คาถา ทั้งสามแล้วชื่อเสียงเลื่องลือ
 ทั่วแผ่นดิน)
 จำบุทวิปกกล่าวปีกาลเนาะก็เม็ยน อ็องมหาปรมโลกเน็ยชทม
 (ชมบุทวิปกกล่าวถึงครั้งกระนั้นเม็ องคัมหาพรหมผู้ยิ่งใหญ่)
 เน็ยอวสถานดาวดิงส์ เป็รียะอ็องเจ้าะโมโจทก์ปัญหา ...
 (อยู่สถานขึ้นดาวดิงส์ พระองค์ก็ลงมาตั้งปัญหา)
 (บุญเดือนห้า โดษ วินัย เส้นแก้วใส)

การเล่าเรียนเวทมนต์คาถานั้นต้องมีช่วงเวลาของการเรียน ทั้งนี้เพราะ
 ความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ของวิชาอาคม ดังคำกล่าวในบทเพลงเจรียงเบรียฎว่าการเรียน
 มนต์นั้นต้องรอเวลาให้ถึงตอนเย็นเสียก่อน เพราะการเรียนมนต์นี้เป็นการเรียนวิชาสะกดจิต
 ของคน จะเรียนตอนกลางวันไม่ได้ต้องเรียนช่วงเย็นถึงกลางคืนที่มีบรรยากาศเงียบสงบ เพื่อ
 ความศักดิ์สิทธิ์ของเวทมนต์คาถา ดังคำร้องว่า

ทงัยเจ็ยตชตีวัน	บองแจ็ญเต็ยวันม็ว
(ตะวันตกเย็นจนโพล้เพล้	พ็ออกไปเรียนเวทมนต์)
ร็ยฮาลาล็ย	ร็ยทงัยมึนบานเต
(เรียนคาถาสะกดจิต	เรียนกลางวันไม่ได้หรอก)
บองชู้เรียนเป็ย	ร็ยฮาลาล็ย
(พ็สู้เรียนกลางคืน	เรียนคาถาสะกดจิต)

ออยมีวนศักดิ์สิทธิ์

(โหมนต์ศักดิ์สิทธิ์)

บั้งออนเจ็ดเสาร์

ทำให้หญิงใจอ่อน)

(บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย เสริม เมาลี)

จากบทเพลงเจรียงเบรียตอนเกรินครู มีเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ในเรื่องคาถาอาคมของชาวสุรินทร์ โดยในเนื้อหาได้กล่าวไว้ว่า ก่อนการกระทำกิจกรรมอันใดที่ต้องเกี่ยวกับการแสดงแล้ว ก็ต้องอันเชิญคาถา มหามุตโต มหามุตตั้ง ว่าพะเววิภวันตะเมมะกะทัง เพื่อมิให้เกิดความพลาดพลั้งในการแสดง ทำให้เกิดความรู้น้ำใจเห็นจริง เกิดความชำนาญในการประกอบกิจนั้น ๆ ส่วนน้ำเสียงก็ไพเราะเพราะพริ้ง แหลมคม ดุลนครลงกา ตั้งที่ครูเพลงเคยประสิทธิ์ประศาสตร์ให้ ซึ่งมีใจความว่า

... อันเจียมหามุตโตมหามุตตั้ง

(อันเชิญหามุตโตมหามุตตั้ง

เปลี่ยงแพล้งเจ้จพลุสรวต

(พลาดพลั้งตั้งดุจพลุ

นากรูเหยเตมิกรูชมาดเหย

(ถึงกรูแล้วถึงครูกระหมเอ้อย

ออยโมจูยเบ็ดบั้งก้อมแม็ย

ให้มาช่วยบั้งอย่าให้)

นกวรลงกาคะเววิภวันตะเม

เสียงแหลมเหมือนนครลงกา ภเววิภวันตะ

เมมะคะทัง)

โมจูยออยเม็ยบ้อรแม็ย ...

มาช่วยให้มีบารมีเถิด)

(บทไหว้ครู โดย แสงจันทร์ คงสีขี้ดี)

บทเพลงเจรียงเบรียตอนได้ชี้ให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ ที่มีความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา ว่าการใช้คาถาเรียก คนให้มาชุมนุมกันมากมายผิดปกตินั้น คือ พระมนต์เล็กและพระมนต์ใหญ่ เมื่อใช้คาถานี้แล้วไม่ว่าชายหรือหญิง หนุ่ม แก่ สาว เด็กเล็ก จะอยู่

ไม่ได้ แต่ถ้าคาถาหารันทอนั้นสามารถสะกดจิตทำให้ผู้คนหลงใหลกันทั้งเมือง ส่วนคาถาสาริกา
 ลั่นทอง ทำให้เกิดความรักใคร่ นิยมชมชอบ ในคำพูดของตนเองและคาถารันจวนนั้น สามารถ
 ทำให้ผู้ที่ถูกมนต์สะกดมีความรู้สึกนึกคิดตามที่คนต้องการ ดังความต่อไปนี้

... มนีสเนื่อวบุณบานรืวดโมจุม อันเจิญเปรี๊ยะม้วนตุจ
 (ผู้คนเมื่ออยู่ท่าไหร่ ๆ ให้วิ่งมาชุมนุม อันเชิญพระมนต์เล็ก)
 ระเบิกกระหวลกระ โหจเปรี๊ยะม้วนทม ออยรืวดโมเตียงจ๊ะ
 (เบิกให้ถึงพระมนต์ใหญ่ ให้วิ่งมาทั้งคนแก่)
 เปรี๊ยะแสร์ริยกระม้อมกำเล้าะตุจทม เนื่อวบุณบานเตบอัญเจิญหารันทอน
 (ชายหญิงสาวหนุ่มเด็กผู้ใหญ่ อยู่ไม่ได้ขออันเชิญหารันทอน)
 รืวดโมมีอดเตียงเรี๊ยะจ เนื่อวบุณบานมนายปรี้อปราว
 (วิ่งมาหมดทั้งราช อยู่ท่าไหร่ ๆ นางต้องกระวนกระวาย)
 สัพปะด้อลโมปรี้อระเงี๊ยะ เตมอัญเจิญสาริกาลั่นทอง ...
 (ร่างกายกระวนกระวายหนาวสั่น ขออันเชิญสาริกาลั่นทอง)
 แสนะเจี๊ยะบานโดจเจิตปรารธนา เตบอัญเจิญเตบร่าจุลปลอยม
 (แล้วจึงได้ดูใจปรารธนา ขออันเชิญเทพรันจวนพร้าร้อง)
 (บทไหว้ครู โดย ทองพลอน ประดับสิริพรหม)

การใช้เวทมนต์คาถา ในการป้องกันตนเองให้พ้นจากศัตรูทั้งหลาย ที่มีพิษภัย
 ก็ไม่อาจมากล้ำกลาย คือ คาถากำบังกาย นอกจากนี้แล้วคาถายังช่วยเสกเป่าให้มีสติปัญญา
 เจียบแหลมด้วยดังบทเพลงต่อไปนี้

... นะคุโรโม โมกุณัง สังโฆการัง มาบังกาษา สัตว์น้ำสัตว์ป่า

(นะคุนโม มาคุณัง สังโฆการัง มาบังกาษา สัตว์น้ำสัตว์ป่า)

อย่ามาทำลาย ศัตรูทั้งหลาย วินาสันติ โมนะสติ ปัญญา

(อย่ามาทำลาย ศัตรูทั้งหลาย วินาสันติ มานะสติ ปัญญา)

โฆสาจาริธาตุ สติจิต อระหัง นะโม พุทธายะ ...

(โฆสา จาริธาตุ อระหัง นะโม พุทธายะ)

(เกริ่นครุาบังกาษา โดย ประกอบ มงคล)

เสน่ห์ยาแฝด เป็นคาถาที่ปลุกเสกด้วยเวทมนต์เพื่อนำไปใช้กับผู้อื่นให้เกิดความหลงใหลรักใคร่ ส่วนมากผู้หญิงมักจะเป็นผู้ใช้ ชาวสุรินทร์เชื่อว่า ผู้มีเวทมนต์คาถาสามารถทำให้ผู้อยู่ใกล้ซัดหลงไหลเคลิบเคลิ้ม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มนต์มหาสลบ คาถานี้จะเสกใส่แป้งผัดหน้า ทำให้คนหลงรักในความงาม จนลืมลูกลืมสามีลืมพ่อลืมแม่ลืมวงศ์ญาติทั้งหลายในที่ลืมนั่นเอง ดังปรากฏในบทเพลงเจรีียงเบรียว่า

... มูลโกธธาเนตเตริ้วม้วน

มีวณมหาสลบตามชยมเอย

(นำสงสารเวทนาถุกต์มนต์

มนต์มหาสลบตามดิฉินเอ้ย)

มิลโมกเอียงสรวลเปรมแปรย

พลึงโกนพลึงปะป้วน

(ให้หันดูหน้าที่เส่งหาเปรมปรีดี

ลืมลูลืมภรรยา)

พลึงมพลึงเมี่ยพลึงมนาย

เอ้อวปบายพลึงติ๊กพอง

(ลืมน้ำ ลืมอา ลืมแม่

ลืมนพ่อ ลืมข้าว ลืมน้ำด้วย)

รีวดโมอังก้องเมิลตรีบตรา

พลึงจีโดนเน้อวเจียตา)

(วิ่งมาอีกทีก็อยู่ทุกเวลา

ลืมยายลืมตาว่าวมทั้งญาติวงศ์)

พลึงเตียงอาตมาคลุน

สลตจั้งจั้งโอมโมจุชชยม ...

(ลืมทั้งตัวเองอยู่จั้งจั้ง

ให้อยู่กับที่โอมจงมาช่วยดิฉิน)

(คาถามหานิยม โดย เลิศอรุณ พุกจิต)

2. โลกทัศน์เกี่ยวกับเรื่องเครื่องรางของขลัง

เครื่องรางของขลัง คือ วัตถุสิ่งของที่เชื่อว่า ถ้าใครมีเก็บไว้ในตัวแล้วจะทำให้เกิดความสุขในตัวเอง คือ ทำให้ยิงไม่ออกฟันไม่เข้า ชาวสุรินทร์มีความเชื่อในเรื่องนี้ มักจะแสวงหาไว้ในครอบครองโดยเฉพาะผู้ชายที่ชอบการต่อสู้ หรือผู้ที่ต้องการออกสนามรบเพื่อรับใช้ชาติ เครื่องรางของขลังนั้นมีหลายชนิด เช่น พระห้อยคอ ตะกรุดทองแดงคาดเอว ผ้ายันต์สีแดงมีคาถาอาคมเขียนด้วยภาษาเขมร และได้รับการปลุกเสกจากอาจารย์แล้ว นำไปพกติดตัวเวลาเดินทางไกลหรือออกศึกสงคราม รวมทั้งมีความเชื่อว่า งาช้างเขี้ยวหมูตัน เป็นต้น

ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์เกี่ยวกับเรื่องรางของขลัง ดังปรากฏในบทเพลงเจรียงเบรียญต่อไปนี้

จากบทเพลงเจรียงเบรียญเรื่องมนต์มหาเบิก มีเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ในเรื่องเครื่องรางของขลังของชาวสุรินทร์ โดยในเนื้อหาได้กล่าวถึงวิธีการทำเครื่องรางของขลังว่า ยาฆ่าที่บรรจุในดอกตะกรุดพร้อมทั้งลงเลขยันต์ในผ้าประเจียดเสกมนตราและพระเครื่องแหวนหัวพิรอด เพื่อป้องกันภัยอันตรายนานาชนิด ดังปรากฏในบทเพลงว่า

... อัญมณีเบิกอันจีลตะกบาล	พิรอดเนียงคางกรอยเนียง
(กู่จะเบิกเอาแหวนลูกกันใส่หัว	พิรอดข้างหลังนาง)
เทอรูปเบรียบันเจ๊ะบันเจะเสกตรัย	ปฏุมังปรวมทนำเกิดเจียบันเจะ
(ทำรูปพระบรรจุฝังเสกตรัย	ปัดมั้งพร้อมยาฆ่าทำบรรจุ)
บันเจียดออยเกิดเจียปะกาดะกรุด	ปุดจักรชะเลขเขิน
(ประเจียจให้เป็นดอกตะกรุด	พุกจักรลักเลขยันต์)
ออยทะแยงเกิดกำแพงปรัมบิลเจ็อน	กันกางเพลิงม้วนตรา
(ให้เป็นเส้นทะแยงเป็นกำแพง 7 ชั้น	กันตรงกลางทางมนตรา)

โอม เลิกมหาเลิกอัญนี่องเบิก	มีกย์ เลิกแค็ยกระแสลัทธิ้ระหาร
(โอม เลิกมหาเลิกฉันจะเบิก	เมษยกคินกระแสน้ำ ห้วย)
เลิกเปร็ยปริกษาโอมทวาร	มหาทวารราออมพทังกำจาย ...
(เลิกปาไพรพทกษาโอมประตุ	มหาประตุโอมพทังพระสังกะจาย)
	(มนต์มหาเบิก โดย ประกอบ มงคล)

ในการร่ายมนต์คาถาได้มีการกล่าวอัญเชิญพระพราย ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งลม ให้ช่วยเป็นหูเป็นตาในการร่ายมนต์คาถาครั้งนี้ โดยรับรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ และให้พระพราย ชื่อนำพามนต์คาถาไปได้สะดวก ให้นัดพาข้ามขุนเขาลำเนาไพร ห้วยหนอง คลองบึง และสิ่ง กีดขวางทั้งหลาย ตลอดจนให้สามารถลอดผ่าน "เจลว" ซึ่งอาจมีผู้สร้างปักไว้ เพื่อป้องกันภูตผี ปีศาจ หรือดวงวิญญาณแห่งความชั่วร้ายได้

จากบทเพลงเจรียงเบริญที่กล่าวถึง "เจลว" นี้ ย่อมเป็นการแสดงให้เห็น ว่าชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อเจลวว่าเป็นเครื่องรางของขลังที่สามารถป้องกันภูตผีปีศาจ ตลอดจน เวทย์มนต์คาถาได้ด้วย เจลวที่มีการกล่าวถึงในคำร้องเจรียงเบริญได้ระบุว่า เป็น "เจลวเพชร เจ็ดตา" ซึ่งเป็นลักษณะเจลวที่สานด้วยเส้นตอกไม้ ไม้ขีด ไขว้กันเป็นแปดมุม และมีช่องเจ็ดช่องตั้งที่ มาร์ติน (Martin. 1974 : 16-17) ได้กล่าวไว้ว่าลักษณะของเจลวที่ทำให้เป็นรูปแปด เหลี่ยม และมีช่องนี้ เป็นสัญลักษณ์ที่เปรียบเสมือนดวงตาของเทพหรือเทวดา เหลี่ยมทั้งหมดมีความหมาย ถึงเทพ หรือเทวดาผู้ดูแลทิศทั้งแปดทิศ ส่วนช่องว่างหรือตารางทั้งเจ็ดช่องนั้น เปรียบเสมือน ดวงตาของเทพเจ้าหรือเทวดานั้นเอง ด้วยเหตุดังกล่าวการสร้างเจลวเพชรเจ็ดตา จึงเชื่อได้ ว่าเป็นลักษณะของเครื่องรางของขลังอย่างหนึ่ง ที่ใช้ป้องกันภูตผีปีศาจและเวทย์มนต์คาถา ตลอดจน ทั้งวิญญาณแห่งความชั่วร้ายได้ ดังปรากฏในเนื้อหาของบทเพลงว่า

... ออมเปรียะปราชเจ้าเอย	เจาะโมจูยเกิดตระจิกย์เกิดเพนง
(โอมพระพายเจ้าเอย	จงลงมาช่วยเป็นหูเป็นตา)
เกิดส่งาราศรีพองอัญนึ่งเปรอม	เปรียะมีทมาแล็ยเปรียะเย็ยมีวาน
(เป็นส่งาราศรีแห่งข้าด้วยและจะใช้	พระมณฑ บาลี พระยามณฑ)
ออยโมยัวเต็อวชลองสติงชลองโอรี	ชลองคลองชลองตักโหลชลองพม
(ให้มาเอาไปข้ามห้วยข้ามหนอง	ข้ามคลองข้างน้ำไหลข้ามภูเขา)
ชลองเฉอชลองเปรียปริกษา	ชลองสะเป็ยนคางมุกชลองกระแสชารา
(ข้ามไม้ข้ามป่าไพรพภาษา	ข้ามสะพานขวางหน้าข้ามกระแสชารา)
ชลองเพนงปิกปราปิลเพนง	ออมเต็รืวมหาเต็รืวออมเต็รืวมหาเต็รือง ...
(ข้ามตาเฉลวเพชรเจ็ดตา	โอมถุมหาถุกโอมต็องมหาต็อง)
	(พระมณฑส่ง โดย วินัย เส้นแก้วใส)

เทพเจ้าหรือเทวดาประจำทิศทั้งแปดคือ พระอินทร์ประจำทิศตะวันออก
 ทรงช้างเอราวัณเป็นพาหนะ พระอัคคีประจำทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทรงแรดเป็นพาหนะ
 พระชัณฑกุมาร ประจำทิศใต้ ทรงนกยูงเป็นพาหนะ พระนฤติประจำทิศตะวันตกเฉียงใต้ ทรง
 รากษสเป็นพาหนะ พระวรุณประจำทิศตะวันตก ทรงนาครเป็นพาหนะ พระพายประจำทิศตะวันตก
 เฉียงเหนือ ทรงกวางหรือม้าเป็นพาหนะ พระกู่เวรประจำทิศเหนือ ทรงคชสีห์เป็นพาหนะและ
 พระอิศานประจำทิศอีสาน ทรงพระโคเป็นพาหนะ (สวดมนต์ฉบับหลวง. 2502 : 61-62)

เครื่องรางของขลังนอกจากจะ เชื่อว่าทำให้คนปลอดภัยแล้ว ยังเชื่อว่า
 ช่วยให้การประกอบอาชีพได้ผล ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังนี้เป็นลักษณะของศาสนา
 พราหมณ์กับพุทธศาสนาปนกันกับไสยศาสตร์ การมีเครื่องรางของขลังจึงมีข้อห้ามต่าง ๆ ในการ
 ดำเนินชีวิต เช่น ห้ามรับประทานอาหารที่บ้านผู้ถึงแก่กรรมที่ยังไม่ได้เคลื่อนศพออกจากบ้าน เป็นต้น

ผ้ายันต์ เป็นเครื่องรางของขลังอย่างหนึ่งที่จัดเป็นของวิเศษ ผู้มีผ้ายันต์ในครอบครัวย่อมเป็นบุคคลที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี จึงทำให้คนปองร้ายไม่มี และหากครอบครองได้ ผู้ที่เป็นเจ้าของก็จะได้รับแต่โชคดี มีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีความสามารถกว่าคนธรรมดา เปรียบดังผ้ายันต์เป็นผู้คุ้มกันเข้ามาให้ บทเพลงเจริญเจริญได้ชี้ให้เห็นว่า ผ้ายันต์เป็นเครื่องรางของขลังที่ชาวสุรินทร์นิยมหามาไว้ในครอบครอง โดยเฉพาะชายหนุ่ม ดังบทเพลงกล่าวถึงตำนานเรื่องยันต์คุ้มกว่า ชายหนุ่มทำความดีจนได้รับของวิเศษกับยันต์คุ้มกันจากหนู ดังความว่า

ตอบ : ลออตำรับจำมือบองนึ่งปรับ ปี่เรื่องเขื่อนกันแสงบอย
 (คนสวยตามตำรับคอยนึ่งนี้จะบอก จากเรื่องของยันต์คุ้ม)
 อังกาลเนาะเปรี๊าะกำสือด มนายเงือบเตื่อวเนื่อวนิ่งสัดจ
 (ครั้นนั้นหนุ่มคนยาก มารดาตาย ไปอาศัยอยู่กับกษัตริย์)
 สัดจออยกาบจังกาพอกาบรุจ เปรี๊าะบานตลือบโผนกรวิล ...
 (กษัตริย์ให้ใช้ถางป่าและไร่แล้ว ชายจึงกลับมาครดิน)
 กนรเฉลยทาชมาตังออยระเปี๊าะเจ็ย ออยเขื่อนกันแสงบอยนึ่งก้าง
 (หนูตอบว่าพระผมจะให้ของดี ให้ผ้ายันต์คุ้มกับน้องวิเศษ)
 บอยบัวเม็ยสลำบัวดสะโอบเส็สชอ ตำเร็ยบานเม็อดกันลอง ...
 (คุ้มเอาทอง ผ้าสไบ มีข้าว ช้างได้หมดทุกอย่าง)
 (ยันต์คุ้ม โดย วินัย เส้นแก้วใส)

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อโหราศาสตร์

โหราศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำนายทายทัก ดูฤกษ์ยาม ดูโชคชะตาราศีจากวัน เดือน ปีเกิด การโคจรของดวงดาวที่สถิตย์ตามราศีต่าง ๆ ดูลายมือ และทำนายฝันตลอดทั้งเรื่อง โชคลาภ (ประเทือง คล้ายสุบรรณ. 2531 : 146) ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์เกี่ยวกับเรื่อง โหราศาสตร์ ดังปรากฏในบทเพลงเจรียงเบรียงต่อไปนี้

1. โลกทัศน์ต่อเรื่อง โชคลาภ

ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อเรื่อง โชคลาภ ว่าเป็นนางบอกเหตุล่วงหน้า ซึ่งมีทั้ง ลางดีและลางร้าย หรือบางที่เรียกว่า ลางสังหรณ์ คือมีสิ่งลึกลับให้รู้สึกถึงเหตุร้ายหรือดีก่อนล่วงหน้าโดยในอีกไม่นานวัน ลางดีก็จะช่วยให้ประสบโชคลาภเป็นมงคล และลางร้ายก็จะบันดาลให้จิตใจร้อนรนผิดปกติ หากความสบายใจไม่มี

จากบทเพลงเจรียงเบรียง เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์มัทรี ได้แสดงให้เห็นถึง ลางสังหรณ์หรือเทพสังหรณ์ ที่มาปรากฏเฉพาะหน้าให้เห็นประจักษ์ตา ตอนทีนางมัทรีออกไปหา เก็บผลไม้ในป่าเช่นทุก ๆ วัน ทุกครั้งเคยเห็นผลไม้สุกหล่นเต็มดิน เก็บกินได้สบาย แต่วันนั้นผลไม้แล้วจึงหายไปหมด ลิงค่างปางงั้นเคยมากินผลไม้ก็เงยบหายไป พอจวนค่านางจึงเก็บผลไม้ได้แล้วจึงเดินทางกลับอาศรม แต่ครั้งพอถึงระหว่างทาง นางมัทรีถึงต้องสะดุ้งตกใจ เพราะ เกิดมีราชสีห์ เลื้อยโคร่งใหญ่ นอนขวางทางอยู่ แต่เมื่อนางได้กราบอ้อนวอนต่อพระอินทร์ พระพรหมแล้ว สัตว์ร้ายนั้นก็เนรมิตหายไป จากวรรณคดีชาวดกดังกล่าวมานี้ ทำให้ทราบว่าชาวสุรินทร์ได้ยึดหลักแนวความคิดความเชื่อเพื่อการดำเนินชีวิตให้ได้รับความปลอดภัยจากสิ่งเลวร้าย ทั้งปวง ดังข้อความกล่าวถึงชาวดกว่า

กาลเนาะเนียงเมตตรีเตี๋ว	โรแป๊ะแพลแพลเมอกนี่องเปรี๊ยปรีกษา
(ครั้งนั้นนางมัทรีไปหา	เก็บผลไม้ในไพรพญา)
มะเนยะแองเหยนาลออจรีอไว	เตี๋วดาบันดาลออชเนียงเมตตรี
(ตามลำพังคนเดียวคนส่วยทษา	ทวดดาบันดาลให้นางมัทรี)
แป๊ะเมอมิมิยามแพลเมอเลย	บานแต่แพลกระแฉี๊ย ๆ แพลตุ้ม
(เก็บผลไม้ไม่ได้เลย	ได้แต่ผลอ่อน ๆ และเน่า ๆ
เลยเนียงจับสำแรกดองแรกดะสมา	ตลื้อบโมตามเลิวเฮยเมี้ยนเตี๋วดา
(เลขนางจับได้สำแหกไม้คานใส่ป่า กลับมาระหว่างทางแล้วมีทวดดา)	
บันดาลออชเมี้ยนชลาเซมากระโหม	ตะเต็กนิงเพลิวเนียงก็ชลาด
(บันดาลให้มีเสื่อดำกระโหมใส่	นอนอยู่กลางทางนางจึงกลัว)
และเนรมิตรบัดเตี๋วเนียงมัทรี	ตั้งเรือะดองแรกดะสมาเดิรเตี๋ว
(แล้วเนรมิตรหายไป	นางมัทรีจึงได้เก็บไม้คานใส่ป่ากลับไปพัก)
	(พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี โดย สุนทรนัย มีสติ)

ชาวสุรินทร์โดยเฉพาะ ชาวชนบทตั้งบ้านเรือนอยู่ในกลางป่าดง ตามริมห้วยหนอง คลองบึง มีอาชีพการเกษตรและหาของป่า ส่าสัตว์ จับปลา จึงถือเอาธรรมชาติแวดล้อมเป็นข้อคิดในการดำเนินชีวิตโดยวิธีสังเกต เหตุการณ์ธรรมชาติเช่น กิริยาอาการของสัตว์เลี้ยงเป็นกลางบอกเหตุว่า สมาชิกในครอบครัวของตนจะต้องมีเหตุร้ายแรงมาถึงตัว เมื่อพบเห็นกลางเช่นนี้จะต้องคิดถึงบุคคลในครอบครัวตนทันที ดังจะเห็นได้จากบทเพลงว่า สามีออกไปคล้องช้างในป่า ส่วนข้างนี้ก็มีปฏิริยาผิดปกติ คือ แก้วงวงงอยู่ตลอดเวลา แก้วตั้งแต่เช้าจนเที่ยง วึ่งถือว่า เป็นกลางบอกเหตุ เมื่อข้างแก้วงวงงเช่นนี้ ทำให้สามีคิดถึงภรรยาผู้ซึ่งอยู่ทางบ้านว่า จะต้องมีเหตุร้ายอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ดังมีข้อความว่า

... บองลี่ เซอณาตามทงยละเงีย	ตะเงียะแจ็ญเป็ยะตำแเรีย
(พีแบกหน้าไปตามตะวันเย็น	พอดำลงพื่อออกไปคล่องข้าง)
ทงยต้องเมือตเป็ริยตำแเรีย	บองยูลได้ยูลตั้งปีปริ
(ตะวันอยู่ระดับปา ซ้าง	พีแก่วงงวงแก่วงตั้งแต่เช้า)
จวนดีอลลทงยตำแเรียบอง	ยูลได้คุดแสร็ยปะปีวนเสวีระชงาย ...
(จนตะวันสายข้างพี	แก่วงงวงคุดภรรยาทงยบ้านไกล)
	(บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป โดย บุญคง นมทสอน)

การคล่องข้างเป็นประเพณีของชาวสุรินทร์ เมื่อหัวหน้าครอบครัวออกไป
คล่องข้าง สมาชิกในครอบครัวที่อยู่บ้านต้องประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม ซึ่งเป็นความเชื่อ
ของชาวสุรินทร์มาตั้งแต่โบราณ (ปิ่น ดีสม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัญถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 45 ตำบลคอคอด อําเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2535)

2. โลกทัศน์ต่อความฝันและการทำนาย

ความฝันได้บังเกิดมีมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ มูลเหตุแห่งความฝันนั้น เกิดขึ้นใน
ขณะที่มนุษย์เรานอนหรือในขณะที่ร่างกายมีความสงบ ดวงจิตจึงได้ออกห่างจากร่างกายของมนุษย์
ไปสู่โลกทิพย์อีกโลกหนึ่ง ซึ่งเป็นโลกที่ดวงจิตสามารถบันดาลให้เกิดความมหัศจรรย์ต่าง ๆ ดังจะ
เห็นได้จาก เมื่อเรานอนหลับดวงจิตได้ บันดาลให้เกิดเป็นเรื่องราวในสภาวะเหมือนหนึ่งอยู่ใน
เหตุการณ์ เป็นปี ความฝันเป็นบุญมิตร ซึ่งได้บังเกิดเป็นจริงขึ้นบ่อย ๆ และเป็นที่ยอมรับกัน
มาแต่โบราณกาลแล้ว ความที่บังเกิดขึ้นมีทั้งดีและร้าย มีทั้งความสุข ความทุกข์ ความฝันดีเทวดา
บันดาลใจ ฝันร้ายผีเข้าสิง ดังนั้นจึงมีคำทำนาย โชคเคราะห์ วิธีแก้ไขปฏิบัติ อิทธิพลต่าง ๆ เพื่อ
เป็นการแก้เคล็ดของผู้ฝัน ให้ได้รับ โชคดี

ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อความฝันและการทำนายดังปรากฏ ข้อความในบทเพลง
เจรีียงเปริญ ดังนี้

บทเพลงเจรีียงเปริญเรื่อง พระเวสสันดรชาดก ตอนกัณฑ์มัทรี กล่าวถึง ความ
ฝันของพระนางมัทรี ตอนชู้ชกพรหมณ์เข้าถึงประตูเขาวงกตนอนพักแรมอยู่ใกล้ประตูเชิงเขา ใน
คืนนั้นพระนางมัทรีทรงสุภินิหิตมีชายเนื้อล่ำรูปร่างใหญ่ เหมือนผียักษ์ ถือดาบดวงคมมาตัดพระพาหา
ทั้งสองแล้วควักพระเนตรทั้งสองข้างเฉือนเอาเนื้อหัวใจไป พระนางสะดุ้งตกใจตื่นขึ้น จำนิมิต
คำฝันถึงเหตุร้ายได้ จึงวิ่งไปหาพระเวสสันดรเพื่อเล่าความฝันแล้วพระองค์ก็คำฝันให้ ดังข้อความ
กล่าววว่า

... พอดีอลปริกเปรีียงสว่างไสริยาแล้ว	ตาจจะโจลเต็วช้อมกุมารตั้งปรีรี
(พอถึงรุ่งเช้าสว่างแล้ว	ตาชชกก็ได้เข้าไปขอสองกุมาร)
มุนตาจจะนิงโจลเต็วช้อมกุมารนุส	เนียงเมตตรืบานโจลเต็วรว
(ก่อนที่ตาชชกจะเข้าไปขอสองกุมารนั้น	นางมัทรีได้เข้าไปหา)
เปรียะเวสสันดรรับทาเนียงนิมิตร	มินเจียเตสน้อมนิงเมียนกลาง
(พระเวสสันดรบอกว่านางฝัน	ไม้ตีสงสัยจะต้องมีกลางไม้ตี)
เปรียะเวสสันดรก็บานปลื้มเจ็ด	ทามินเมียนโอยเตทอเจ็ดออยสบาย ...
(พระเวสสันดรก็ได้ปลอบใจ	ว่าไม่มีอะไรรอกทำใจให้สบาย)

(พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี โดย ทองพลอน ประดับสิริพรหม)

คนโบราณเชื่อว่า ความฝันเป็นแรงบันดาลใจจากสิ่งลึกลับ มหัศจรรย์เช่น ฝันดี
เพราะเทวดาเข้าคลใจ ฝันร้ายเพราะผีร้ายเข้าสิง หรือฝันหวานเพราะเกิดจิตใจสวาทคลั่งไคล้
ดังนั้น การแก้เคล็ดของความฝันจึงเป็นขวัญและกำลังใจต่อผู้ฝัน จากบทเพลงเรื่องตำนาน
การชักผ้าบังสกุล ได้กล่าวถึง ความฝันของสละทิตตา ซึ่งฝัน 3 ประการคือ หนึ่งฝันว่าเตียงที่

เคยนอนอ่อนเหมือนสลีสั้น บัดนี้ทำไม่ถึงแข็งและหนักมาก สองฝั่งว่า เครื่องนุ่งห่มกลายเป็น
 สีด้าไปหมด สามดอกไม้ที่เคยสวยสดตอนนี้ทำไม่ถึงเน่าเปื่อยและร่วงโรยไป สุปะทิตตาได้ให้
 เพื่อนชื่ออากาศรทัญญ์ทำนายว่า อีก 7 วัน สัตว์นรกจะมาขอบาปกรรมไปคืนจึงเหาะไปขอ
 คำปรึกษาจากพระพุทธรูปองค์ที่ดาวดึงส์ ครั้นนั้นพระพุทธองค์จึงเทศนาบอกว่า ให้คิดชกบังสกุลต่ออายุ
 เสีย ตั้งมีใจความว่า

... ทาอังกาลเนาะแองสุปะทิตตา	บานเด็กฮิ้วทรวงนิมิตรเบ็ชชาง
(ว่าครั้งนั้นเองสุปะทิตตา	ได้นอนหลับทรวงฝั่ง 3 ประการ)
มูยทาเตียงอันเด็กปีเต็มโตจสำแล็ย	เวสัยแนะแม็กเตร์าริง
(หนึ่งว่าเตียงที่เคยนอนเหมือนสลีสั้น	เวลานี้ทำไม่ถึงแข็งและหนัก)
ปีร์เกรืองอันกรีกตะนีอม	แม็กเม็ชแนเตชมาปีเต็มลออนะ
(สองเครื่องนุ่งห่ม	ทำไม่ถึงดำแต่ก่อนเคยสวยงาม)
เบ็ชชางปะกาเม็ชแนเตลออ	เหล่าเนาะแม็กตรัวลละลวยเต็อเวเอ๊าะ ...
(สามส่วนดอกไม้เคยสดสวย	ตอนนี้ทำไม่ถึงเน่าเปื่อยไปหมด)
อังกาลเนาะเพื่อนอากาศรทัญญ์	ทำนาย ปรับทาเน็อวปรั้มปิลทงัย
(ครั้งนั้นเพื่อนอากาศรทัญญ์	ทำนาย บอกว่าอยู่อีก 7 วัน)
สัตว์นรกโมซ็อมบาปกรรมแองวิล	เหล่าแนะนิงกิดทว็อยังนา
(สัตว์นรกมาขอบาปกรรมไปคืน	แล้วตอนนี้จะคิดทำประการใด)
กาลเนาะเปรีชปะปุดอ็อง เตสนาเน็อว	ดาวดึงส์ ปรับทาออยคิตชะต่ออาโยะ ...
(ครั้งนั้นพระพุทธองค์เทศนาอยู่	ดาวดึงส์ บอกว่าให้คิดชกบังสกุลต่ออายุ)

(ตำนานการชกผ้าบังสกุล โดย แสงจันทร์ คงสุขดี)

3. โลกทัศน์ต่อเรื่องฤกษ์ยาม

ฤกษ์ยาม หมายถึง เวลาที่เหมาะสม ความเป็นมงคล ชาวสุรินทร์มีความเชื่อต่อฤกษ์ยามว่า การดำเนินชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับโชค ถ้าโชคดีก็จะประสบความสำเร็จ ถ้าโชคร้ายก็จะล้มเหลว สิ่งที่จะทำให้เกิด โชคนั้นก็เนื่องมาจากการประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะมี การประกอบพิธีกรรมก่อนเสมอ หากทำได้ตรงตามเวลาที่ถือว่าเป็นสิริมงคลก็จะประสบ โชคดีตามจุดมุ่งหมายที่หวังไว้ เช่น จะออกจากบ้าน เรือจะไปติดต่อกิจการงานกับผู้อื่น การเดินทางไกลไปค้าขาย การปลูกสร้างบ้าน เรือนที่อยู่อาศัย การจัดนิยัแต่งงาน การทำบุญอุทิศส่วนกุศล เหล่านี้มักหาฤกษ์ยามของวันดี เวลาดี เพื่อจะได้กำหนดวันตรงตามฤกษ์นั้น ๆ ความเชื่อในฤกษ์ยามในบทเพลงเจรียงเบรียง มีดังต่อไปนี้

บทเพลงเจรียงเบรียงตอนปฏิสังขารกับเจ้าภาพในงานประเพณีขึ้นปีใหม่ ได้แสดงให้เห็นโลกทัศน์ เรื่องฤกษ์ยามเกี่ยวกับประเพณีการทำบุญว่า การที่ถือเอาวัน เริ่มต้นขึ้นปีใหม่ เป็นวันสำคัญควรที่จะทำบุญใส่บาตรฉลองวันแรกแห่งปี ชาวบ้านสะเดาบ้านตะโกถือว่า เป็นฤกษ์งามยามดีซึ่งตรงกับปีวอก อันเป็นปีที่มีมงคล การเริ่มต้นที่ตีวันดีย่อมทำให้ ได้รับแต่ความสุขความเจริญในวันข้างหน้า ดังบทเพลงกล่าววว่า

... จัยแะจัยเจีย เวลียก็เบ็ก	สัญญาตทอฤกษ์
(วันนี้วันดี เวลาดีเปิด)	สัญญาตทอฤกษ์ทอ)
เฮาเอยสันเนาะบาน	เฮาปีชนำทอแม็ยปีเฮย
(เรียกเอยมีสุขได้)	เรียกว่าปีใหม่ปีเอ็ย)
ดีอลชนำววะเม็ยลฬ็อล	กะมัยจร เริ่มจุน
(ถึงปีวอกที่มีพร)	อย่าหลัหายให้ช่วยส่ง)
ออยเสวีระสะตือทอตะเกา	เนื่อวสันเนาะสรูลต่อเตื่อว ...
(ให้บ้านสะเดาทอตะโก	อยู่อย่างมีความสุขสำราญตลอดไป)

(งานฉลองวันขึ้นปีใหม่ โดย บุญคง นนทสอน)

นอกจากนี้ในบทเพลงเจริญเบญจเรือง พระเวทสันดรชาดกยังชี้ให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามเกี่ยวกับ วัน เดือน ปีเกิด ดังปรากฏในการเล่าเรื่อง วันเกิดของตระกูลพระเวทสันดรว่า เป็นภคตระกูลที่มีบุญญาธิการได้ก็เพราะ เกิดในฤกษ์ยามที่ดี และเสด็จในเวลาที่ดี ดังความต่อไปนี้

นิงสำแดงแจ้งเรื่องบุญญาธิการ เปรี๊ยะโณธิสต์วังยเกิดชื่อนเปรี๊ยะเวทสันดร

(จะแสดงแจ้งเรื่องบุญญาธิการ พระโณธิสต์วันเกิดของพระเวทสันดร)

เปรี๊ยะเวทสันดรเกิดชนำระกา แขนประสามงัยเบ็งไปรงจันจันทรังยช

(พระเวทสันดรเกิดปีระกา เดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำวันจันทร์ตอนบ่าย)

เนียงเมตตรีเกิดชนำระกา แขนประสากงัยอาตัตต้อบโรจเวลียนิงพริก

(นางมัทรีเกิดปีระกา เดือน 6 วันอาทิตย์ แรม 10 ค่ำก่อนสว่าง)

เปรี๊ยะเวทสันดรครองเรียด ชนำฉลัวงัยปุดอาโยะ 16 ชนำ

(พระเวทสันดรครองราช ปีฉลู วันพฤหัสบดีได้ 16 ปี)

ชาลีเกิดชนำมะเส็งเบ็งไปรงจันจันทร กัณฑาเกิดชนำมะแมเบ็งไปรงจันจันทร

(ชาลีเกิดปีมะเส็งขึ้น 15 ค่ำวันจันทร์ กัณฑาเกิดปีมะแมขึ้น 15 ค่ำวันอาทิตย์)

เสด็จกรุงแสรยสันเจียเตอวรับเปรี๊ยะอ็อง งัยปุดชนำระกาเบ็งไปร

(เสด็จเจ้ากรุงศรีสัตนชัยไปรับพระองค์ วันพฤหัสบดีขึ้น 15 ค่ำ)

(ฤกษ์พระเวทสันดร โดย วินัย เส้นแก้วใส)

เนื่องจากจังหวัดสุรินทร์เป็นดินแดนที่เคยมีความเจริญทางด้านศิลปะวัฒนธรรมมาแต่โบราณ โดยปรากฏจากโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะด้านละเล่นพื้นเมือง เหล่านี้เป็นสิ่งชี้ให้เห็นว่าชาวสุรินทร์ได้รับอิทธิพลของลัทธิศาสนา เข้ามามีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต โดยปลูกฝังความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ว่าต้องมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดในธรรมชาติมาดลบันดาลให้เกิด

ปรากฏการณ์ที่ขึ้นทั้งในด้านดีและไม่ดี จากแนวความคิดความเชื่อดังกล่าว ไม่ใช่เรื่องไร้เหตุผล หรือไร้สาระ แต่เป็นเพราะชาวสุรินทร์มีความเชื่อในเรื่อง รั้นลับมหัศจรรย์และเรื่องที่เกี่ยวข้อง สิ่งเหนือธรรมชาติทั้งปวง ที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวสุรินทร์เปลี่ยนแปลงไปทั้งในด้านดีและไม่ดี และ เพราะความเชื่อนี้เอง ทำให้เกิดการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา อันแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ต่อสิ่งนั้น ๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เกิดโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ นั้นเอง

การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติซึ่งยากที่จะแยกออกได้ ด้วยเหตุนี้ชาวสุรินทร์จึงมีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เพราะได้อาศัยธรรมชาติ ในด้านปัจจัยสี่ ดังนั้นการดำรงชีพด้านเกษตรกรรมจึงเหมือนผูกชีวิตไว้กับธรรมชาติ ซึ่งแน่นอนย่อมอยู่ภายใต้ อิทธิพล และผูกพันกับธรรมชาติอย่างแน่นหนา ตลอดทั้งเป็นกลุ่มปรัชญา จิตนิยม (Idaism) อย่าง เข้มข้น เช่น ยึดถือหลักแห่งความดี ความงาม ละเว้นความชั่ว ถ้ายทอดความดีงามจากบรรพบุรุษ รุ่นต่อรุ่น โดยใช้หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา พร้อมทั้งถ่ายทอดแนวคิด ศรัทธา และความเชื่อ จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ในหลายรูปแบบที่น่าสนใจ โดย เชื่อเรื่องบาป-บุญ กฎแห่งกรรม เทพเทวดา ดวงวิญญาณ ภูตผีปีศาจ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจรีียงเบรียง ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าเชิงคติชนวิทยา และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ข้อมูลที่นำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้เป็นข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคสนามที่เป็นวรรณกรรมชุมชนบทเพลงเจรีียงเบรียง ซึ่งรวบรวมจากนักเจรีียงทั้งชายและหญิง ชั้นครูเพลง 6 ท่าน นักเจรีียงในปัจจุบัน 10 ท่าน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ได้เนื้อหาบทเพลงทั้งหมด 160 เพลง แต่ในจำนวนนี้มีเนื้อหาที่ซ้ำกันอยู่ 16 เพลง เพราะฉะนั้นจึงเหลือบทเพลงที่นำมาศึกษาทั้งหมด 144 เพลง จำแนกตามขั้นตอนการขับร้องได้ 6 ขั้นตอน คือ บทไหว้ครู 16 เพลง บทปฏิสันถารกับเจ้าภาพ 28 เพลง บทโต้ตอบปัญหา 27 เพลง บทเล่าตำนานนิทานชาดก 25 เพลง บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป และบทเกี่ยวพาราสี 32 เพลง บทลาหรืออวยพร 16 เพลง

สรุปผลการศึกษา

ในการศึกษาโลกทัศน์ ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจรีียงเบรียงเป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมบทเพลงเจรีียงเบรียง ทราบถึงองค์ประกอบของการแสดงเจรีียงเบรียง และทราบถึงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจรีียงเบรียงใน 3 ลักษณะคือ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ผลการศึกษพบว่าชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อมนุษย์จากบทเพลงเจรีซิงเบรีย

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อมนุษย์จากบทเพลงเจรีซิงเบรีย สามารถจำแนกออกได้เป็น 6 กลุ่มคือ โลกทัศน์ต่อสถานภาพบุคคล โลกทัศน์ต่อสถาบันครอบครัวและเครือญาติ โลกทัศน์ต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม โลกทัศน์ต่อขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรม โลกทัศน์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โลกทัศน์ต่อการเมืองการปกครอง ซึ่งจะแยกกล่าวโดยสรุปดังนี้

1. โลกทัศน์ต่อสถานภาพบุคคล พบว่าบุรุษเพศนั้นต้องเป็นผู้หน้าที่มีความกล้าหาญอดทนไม่ท้อหวัดต่อเหตุการณ์ใด ๆ รู้จักแสวงหาความรู้โดยการเล่าเรียนให้แตกฉาน ทั้งทางโลกและทางธรรม มีวาจาสิทธิ์รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ส่วนสตรีที่ติดต้องรู้จักรักษานวลสงวนตัว วางตนอยู่ในกรอบวัฒนธรรมตามแบบฉบับของกุลสตรี สำหรับสตรีที่มีผิวดำนั้นชาวสุรินทร์ถือว่าเป็นผู้มี ความงามเพราะแสดงถึงความอดทนความขยันขันแข็งในภาระงานทั้งปวง โลกทัศน์ต่อสถานภาพวัย นั้น ชาวสุรินทร์แบ่งช่วงชีวิตของบุคคลเป็น 4 ช่วงคือ แก่ลง แก่ขึ้น แก่เปิดและแก่ปิด ผู้น้อย ควรให้ความเคารพยกย่องผู้อาวุโสกว่าตน ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เกี่ยวพันเป็นเครือญาติก็ตาม เห็นว่า วัยชราเป็นวัยสุดท้ายของชีวิต วัยนี้จึงเหมาะที่จะเข้าวัดฟังธรรมเพื่อหาความสงบสุขให้แก่ตนเอง ส่วนโลกทัศน์ต่อการศึกษานั้นพบว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะวิชาความรู้สามารถขัดเกลาพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ในสังคมได้ ชาวสุรินทร์ถือว่า การศึกษาหาความรู้ตีวงกว้าง ไปถึงการเล่าเรียนธรรมะ เวทมนต์คาถา ดังนั้นชาวสุรินทร์จึงนิยมบวชในพุทธศาสนา

2. โลกทัศน์ต่อสถาบันครอบครัวและเครือญาติ พบว่า ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อการเลือกคู่ครองและการครองเรือนว่า การเลือกคู่ครองเพื่อการครองเรือนนั้น เป็นขบวนการสร้างครอบครัวขึ้นใหม่ เพราะฉะนั้นคู่ครองที่ติดต้องมีศักดิ์และฐานะเท่าเทียมกัน สามที่ติดต้องเป็นผู้นำครอบครัวให้ความรักความซื่อสัตย์ ชายที่มีหลายภรรยาเป็นพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ ส่วนภรรยาที่ติดต้องเป็นแม่บ้านแม่เรือน มีความซื่อสัตย์ปรณิบัติสามีและครอบครัวให้ได้รับความสุข โลกทัศน์ต่อบุพการี ในทรรศนะของชาวสุรินทร์ถือว่า บุพการีคือบุคคลที่มีความสำคัญในครอบครัวหรือเครือญาติ ถือเป็นผู้นำของวงศ์ตระกูล เช่น บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย บุคคลเหล่านี้ต้อง

รับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตร อบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีมีคุณภาพและคุณธรรม มารดาควรมีความใกล้ชิดกับบุตรมากกว่าบิดาโดยเฉพาะบุตรสาว เพราะต้องอบรมในเรื่องกุลสตรี ส่วนโลกทัศน์ต่อวงศาคณาญาตินั้น ชาวสุรินทร์เห็นว่าบุตรหลานที่ดีต้องมีความกตัญญูต่เวที ต่อผู้มีพระคุณ เช่น บิดามารดา ครูบาอาจารย์ กิริยาอันไม่พึงประสงค์ คือ การแสดงกิริยาขาดคารวะต่อผู้มีพระคุณ และควรรหาโอกาสตอบแทนพระคุณท่านในเวลาที่ท่านมีชีวิตอยู่ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านเวลาที่ล่วงลับไปแล้ว

3. โลกทัศน์ต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม พบว่าโลกทัศน์ต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น ชาวสุรินทร์มีความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้ความเกื้อหนุนส่งเสริมเกื้อหนุนและเชื่อว่าไม่มีใครที่จะอยู่โดดเดี่ยวโดยไม่มีพึ่งพาอาศัยกัน โลกทัศน์ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวสุรินทร์ถือว่าแขกหรืออินเดี๋ย เขมร และลาว เป็นกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ควรที่จะรักใคร่ปรองดองกัน เข้าไว้ เพราะเคยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมาในอดีต ส่วนโลกทัศน์ต่อปวงชนียบุคคล ชาวสุรินทร์ยึดมั่นในความกตัญญูต่เวทีต่อผู้มีพระคุณอย่างแรงกล้า ก่อนประกอบกิจการงานสิ่งใด ควรรำลึกนึกถึงพระคุณของคุณครูบาอาจารย์ที่เคยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ และโลกทัศน์ต่อความสัมพันธ์อันนั้น ชาวสุรินทร์เป็นบุคคลที่มีจิตใจระเริง ชอบความสัมพันธ์อันดี ดั่งนั้นเมื่อเห็นดีเห็นชอบจากการประกอบกิจการงานต่าง ๆ แล้ว การผ่อนคลายความตึงเครียดโดยการละเล่นร้องรำทำเพลงในเทศกาลงานประจำปี ก็สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีได้ สำหรับโลกทัศน์ต่อการประกอบอาชีพ ชาวสุรินทร์ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต เนื่องจากชาวสุรินทร์เป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งมีการประกอบอาชีพการทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพหลัก เพื่อสนองตอบความต้องการด้านปัจจัยสี่ จึงมีลักษณะการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองเสียส่วนใหญ่ แต่ถึงอย่างไรอาชีพรับราชการก็ยังเป็นอาชีพที่สังคมยกย่องว่ามีเกียรติกว่าอาชีพเกษตรกรรม

4. โลกทัศน์ต่อขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรม พบว่าชาวสุรินทร์ได้แนวปฏิบัติด้านจารีตประเพณีใน 2 ลักษณะคือ โลกทัศน์ต่อประเพณีพิธีกรรมตามกาลเวลา และ

โลกทัศน์ต่อประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ชาวสุรินทร์มีทัศนคติต่อประเพณีพิธีกรรมตามกาลเวลา โดยได้ยึดหลักแนวคิดแนวปฏิบัติในรอบปีของจารีตประเพณีคือสืบทอดประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทวงข้าวทิพย์ ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีการทอดผ้าป่า และประเพณีการทำบุญมหาชาติ ส่วนประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ในทัศนะของชาวสุรินทร์เชื่อว่า การนับถือครูกำเหนิด เป็นประเพณีที่กระทำสืบทอดกันมาช้านาน นิธิให้ว่าครูกำเหนิดมือประกอบกิจกรรมทุกอย่าง ถือว่าเป็นนิธิศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนั้นประเพณีการโกนจุก หญิงและชาย ก็เชื่อว่าเป็นนิธิที่ให้ความมงคลแก่ตัว ส่วนประเพณีการชักผ้าบังสุกุลนั้น ชาวสุรินทร์ เชื่อว่าถ้าเป็นการกระทำต่อผู้ที่ยังมีชีวิตคือการชักผ้ามหาบังสุกุลนั้นจะทำให้อายุยืนยาว แต่กระทำกับผู้ที่ล่วงลับไปคือ บังสุกุลอุทิศกรรม จะทำให้ผู้ที่ล่วงลับได้ไปสู่สถานสวรรค์ในภพหน้า

5. โลกทัศน์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ชาวสุรินทร์เชื่อว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบัน ที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนบิดามารดา มีความเมตตากรุณา คอยช่วยเหลือ บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎร เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ ทรงเป็นผู้นำเพื่อกษัตริย์ราชธรรม จึงเปรียบเสมือนเทพเจ้าหรือสมมติเทพ

6. โลกทัศน์ต่อการเมืองการปกครอง เนื่องจากประเทศไทย ได้ใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ขบวนการที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุก ๆ สี่ปี ดังนั้นรัฐบาลจึงได้รณรงค์เผยแพร่เกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ชาวสุรินทร์จึงมีโลกทัศน์ต่อการเมืองการปกครองว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ผู้แทนราษฎรต้องมาจากการเลือกตั้ง มีความสามารถเป็นปากเป็นเสียงแทนตน ได้ส่วนนโยบายของพรรคก็มีความสำคัญในการพิจารณา เพราะจะส่งผลไปถึงความเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์สุจริตต่อประเทศชาติด้วย

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อธรรมชาติจากบทเพลงเจริ่งเบวัญ

ธรรมชาติ คือสภาวะของสิ่งทั้งหลายรวมเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่มีสภาวะเป็นรูปธรรม

และนามธรรม ซึ่งปรากฏอยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์และแทรกอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อธรรมชาติที่ปรากฏในบทเพลงเจรีียงเบริญใน 2 ลักษณะคือ โลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติในด้านปัจจัยการดำรงชีวิตและโลกทัศน์ที่มีมนุษย์เห็นประโยชน์และโทษของธรรมชาติ อาจกล่าวสรุปได้ดังนี้

1. โลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติในด้านปัจจัยการดำรงชีวิต พบว่า ชาวสุรินทร์มีอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลัก จึงจำเป็นจะต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติค่อนข้างมาก เพื่อการดำรงชีวิต คือ ปัจจัยสี่ เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เพราะฉะนั้นอาชีพ การทำนาจึงมีความสำคัญต่อชาวสุรินทร์เพราะถ้าหากปีใดฝนฟ้าตกและเอื้ออำนวย การทำนาก็จะ ได้ผลผลิตสูงและถ้าหากปีใดฝนฟ้าแล้งก็อาจทำให้เกิดความเสียหายแก่ชาวนาได้ ส่วนที่อยู่อาศัยก็นับว่ามีความสำคัญต่อชาวสุรินทร์ เช่น การสร้างบ้านเรือน เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ถ้าหากกระทำไม่ถูกต้องตามตำราโบราณแล้ว อาจจะต้องมีอันเป็นไปจนถึงเจ็บไข้ได้ป่วยไม่สบายได้ และโลกทัศน์ต่อเครื่องนุ่งห่มตลอดทั้งสิ่งของเครื่องใช้นั้น ชาวสุรินทร์ดำเนินชีวิตโดยพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ดั่งนั้นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม จึงนำมาจากเส้นใยของตัวไหม เพื่อนำมาทำสิ่งทอส่วนเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น ไม้คาน ลอบ เสื่อ หมอน กระจัง ก็ล้วนผลิตมาจากต้นพืชที่อยู่แวดล้อมในสังคมชาวสุรินทร์ สำหรับยารักษาโรคนั้นไม่ปรากฏในบทเพลงเจรีียงเบริญซึ่งแสดงว่าชาวสุรินทร์ให้ความสำคัญต่อยารักษาโรคน้อยมาก

2. โลกทัศน์ที่มีมนุษย์เห็นประโยชน์และโทษของธรรมชาติ ในทัศนะของชาวสุรินทร์นั้นมีความสนใจและซาบซึ้งต่อธรรมชาติมาก เพราะมีป่าที่อุดมสมบูรณ์ และสวยงาม ไปด้วยพืชพันธุ์นานาชนิด โดยเฉพาะเส้นทางที่เลียบเลาะไปตามไหล่เขาพนมดงเร็ก นอกจากนั้นชาวสุรินทร์ยังต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ เพื่อหาของป่าล่าสัตว์มาเลี้ยงชีพ จึงนับว่าธรรมชาติมีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์แต่ถึงอย่างไรชาวสุรินทร์ก็เห็นว่า บางครั้งธรรมชาติสามารถมีโทษภัยต่อชีวิตมนุษย์ เช่น พืช สัตว์ และปรากฏการณ์ธรรมชาติ เหล่านี้หากไม่ระมัดระวังก็อาจจะถูกภัยธรรมชาติทำร้ายได้

จากบทเพลงเจรีียงเบรียได้สะท้อนให้เห็นถึง โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อ
 ธรรมชาติ ว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ
 หากปราศจากธรรมชาติแล้วมนุษย์ก็ไม่สามารถที่จะสืบต่อกระบวนการของตนเองได้ และมนุษย์
 เกี่ยวข้องกับทุกสิ่งทุกอย่างของธรรมชาติ ที่มนุษย์เห็นว่ามีความค่า และมีประโยชน์แก่ชีวิต

โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติจากบทเพลงเจรีียงเบรีย

สิ่งเหนือธรรมชาติ มีความเกี่ยวข้องกับคติทางศาสนา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ประกอบ
 กับความเชื่อในลัทธิผีวิญญาณ (Animism) ผนวกกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และ
 ลัทธิพราหมณ์ ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ เรียกว่า พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism)
 ดังนั้นการแสดงออกทางความคิดความเชื่อจึงสะท้อนให้เห็นถึง โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ต่อสิ่งเหนือ
 ธรรมชาติ โดยจำแนกออกเป็น โลกทัศน์ต่อลัทธิและคติทางศาสนา โลกทัศน์ต่อสิ่งเร้นลับใน
 ธรรมชาติ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อไสยศาสตร์ และ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อโหราศาสตร์ ดังมีเนื้อหาพอ
 สรุปได้ดังนี้

1. โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อลัทธิและคติทางศาสนา ชาวสุรินทร์เชื่อว่าศาสนาเป็น
 ศูนย์กลางของการสร้างสรรความดี ยึดมั่นในคุณพระรัตนตรัยว่าสามารถปกป้องคุ้มครอง และเป็น
 ที่พึ่งทางใจได้ ยึดมั่นในหลักคำสอน ประพฤติปฏิบัติกรรมดีโดยการรักษาศีล เชื่อว่าพระธรรมคัมภีร์
 เป็นตัวกำหนดชีวิตมนุษย์และสัตว์ ชาวสุรินทร์มักจะเลือกกระทำในสิ่งที่ดีเป็นมงคลแก่ตนเองและ
 ครอบครัว มุ่งประกอบกรรมดี เพื่อส่งผลให้ได้ขึ้นสวรรค์ จุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพาน หลีกเลียง
 การกระทำชั่ว เพราะเกรงกลัวต่อบาป กลัวนรกอเวจีอันเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน นอกจากนี้
 ชาวสุรินทร์ยังเชื่อในเรื่องผลอาณิสย์ส การให้พร บุนเพสันนิวาส เทพเทวดาหลายองค์ตลอดทั้ง
 เรื่องพระศรีอารียเมตไตรย ซึ่งเป็นยุคในอุดมคติของมนุษย์

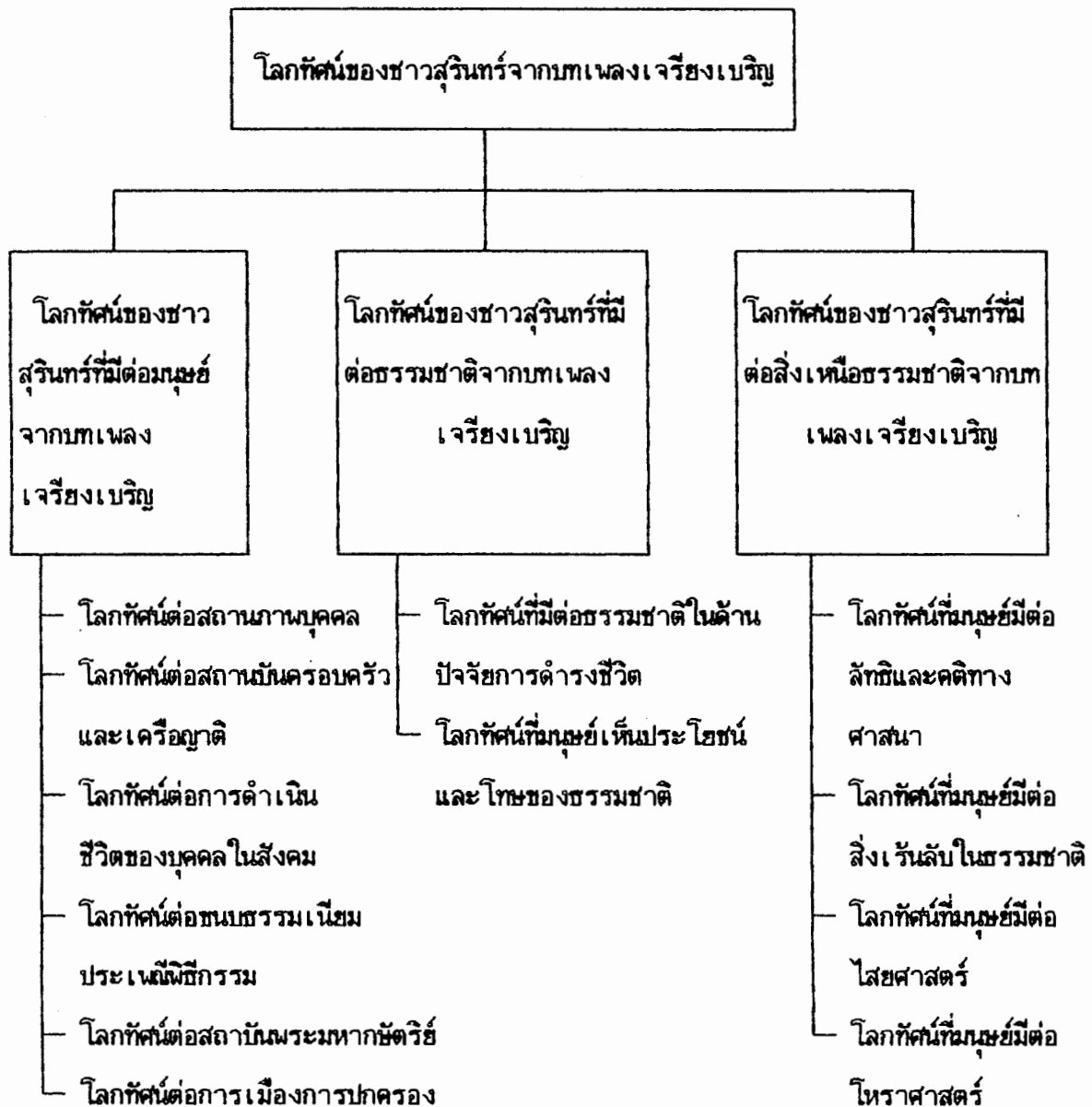
2. โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเร้นลับในธรรมชาติ ชาวสุรินทร์มีความผูกพันอยู่กับ
 ธรรมชาติมาก ดังนั้นจึงมีโลกทัศน์ต่อจินตนาการจากธรรมชาติว่า ธรรมชาติมีชีวิตจิตใจมีความ
 รู้สึกแฝงอยู่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ส่วนโลกทัศน์ต่อความเชื่อ เรื่องดวงวิญญาณ ภูตผีปีศาจนั้น มีความ

เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีพลังอำนาจที่จะให้ทั้งคุณและโทษต่อมนุษย์ ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดการประกอบพิธีกรรมเช่นสรวงบูชา เพราะเชื่อว่าจะปลอดภัยในชีวิตได้ นอกจากนี้ชาวสุรินทร์ยังเชื่อว่า บนผืนแผ่นดินมีแม่พระชราที่อาศัยอยู่ เพื่อคอยคุ้มครองช่วยเหลือให้มนุษย์รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ซึ่งถือว่าเป็นลัทธิขรรษชาตินิยม

3. โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อไสยศาสตร์ ไสยศาสตร์เป็นวิชาลึกลับ เกี่ยวกับลัทธิปฏิบัติและอำนาจจิต เรื่องราวที่ปรากฏในบทเพลงเจรีียงเบรียงนั้นพบว่า ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อเวทมนต์คาถาว่าเป็นการบริกรรมเสกเป่าเพื่อก่อให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ผู้ชายมักนิยมเรียนเวทมนต์คาถา เพราะถือว่าเป็นกำลังสำคัญของศักดิ์ศรีลูกผู้ชายถ้าหากจะให้วิชาอาคมขลังแล้วจะต้องเรียนหลังจากพระอาทิตย์ตกดินแล้ว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยังสงบ เช่น วิชาสะกดจิต พระมนต์เล็ก พระมนต์ใหญ่ คาถากำบังกาย ฯลฯ โลกทัศน์ต่อเรื่องเครื่องรางของขลังนั้นชาวสุรินทร์เชื่อว่า เป็นวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ ถ้าหากใครมีไว้ครอบครองจะเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง เครื่องรางของขลังที่ปรากฏในบทเพลงเจรีียงเบรียง ตอนไหว้ครู และเรื่องพระมนต์ส่ง คือ ดอกตระกรุด ผ้าประเจียด พระเครื่อง แหวนหัวพิรอด ผ้ายันต์ ยาฆ่า และเจลวเพชรเจ็ดตา เป็นต้น

4. โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อโหราศาสตร์ โหราศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำนายทายทักดูฤกษ์ยาม โชคชะตาราศี ชาวสุรินทร์มีโลกทัศน์ต่อเรื่องโศคลางว่า เป็นลางบอกเหตุล่วงหน้า ซึ่งมีทั้งลางดีและลางร้าย หรือบางทีก็เรียกว่าลางสังหรณ์ ความเชื่อเรื่องโศคลางของชาวสุรินทร์ได้รับอิทธิพลมาจาก เรื่องพระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก ซึ่งปรากฏในบทเพลงเจรีียงเบรียง ส่วนโลกทัศน์ต่อเรื่องความฝันการทำนาย ได้ปรากฏในบทเพลงเจรีียงเบรียงเรื่อง พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี โดยกล่าวถึงความฝันร้ายของพระนางมัทรีก่อนที่ชูชกจะเข้าไปขอสงฆ์กุมารคือกัณฑ์และชาลี สำหรับโลกทัศน์ต่อเรื่องฤกษ์ยามนั้น ชาวสุรินทร์เชื่อว่าการดำเนินชีวิตย่อมขึ้นอยู่กับโชค ถ้าโชคดีก็จะประสบผลสำเร็จ ถ้าโชคร้ายก็จะล้มเหลวในชีวิต ดังนั้นก่อนประกอบกิจกรรมอันใดก็ตามมักจะนิยมหาฤกษ์ยามเพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น ออกจากบ้านเดินทางไกล สร้างบ้านเรือนที่หมู่บ้านใหม่ และก่อนประกอบกิจกรรมอื่น ๆ บทเพลงเจรีียงเบรียงได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของ

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ในบทร้องเรื่องการตัดไม้ขึ้นบ้านใหม่ และวันเดือนปีเกิดของตระกูล
พระเวสสันดร ความเชื่อเหล่านี้ชาวสุรินทร์ได้สั่งสมสืบทอดแนวคิดมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล

ภาพประกอบ 17 แผนภูมิแสดงโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจรีียงเบรียญ

อภิปรายผล

จากการศึกษาโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ที่ปรากฏในบทเพลงเจรีียงเบริญ ทำให้ทราบว่า เนื้อหาสาระที่นำมาใช้ในการขับร้องเจรีียงเบริญนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมหรือคัมภีร์ที่เนื่องในพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื้อหาที่นักเจรีียงนำมาขับร้องได้ตอบ และใช้วิธียกอุทาหรณ์มากแล้ว โดยยกตำนานนิทานชาดกมาประกอบเต็มมีสาระทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องราวตามคติในพุทธศาสนา เช่น ตำนานการสร้างพระแก้วมรกต ความเจริญในพุทธศาสนา ประเทศศรีลังกา การกล่าวถึงคัมภีร์พระไตรปิฎก เรื่องราวในชาดกโดยเฉพาะเรื่อง พระเวสสันดรชาดก ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวตามคติในศาสนาพราหมณ์ เช่น เรื่องจักรวาล เรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้าและเทวดาองค์ต่าง ๆ รวมทั้งประเพณีพิธีกรรมซึ่งเป็นการปฏิบัติตามคตินิยมนิเวศน์ คือ การกวาดข้าวทิพย์ การโกนจุก ฯลฯ ซึ่งนักเจรีียงได้นำเนื้อหาสาระจากวรรณกรรมหรือคัมภีร์เหล่านี้มาเป็นโครงเรื่องหลักในการขับร้อง อีกทั้งยังมีวิธีการนำเรื่องราวจากวิถีชีวิตของผู้คนและชาวบ้านทั่วไปมาสอดแทรกในเชิงสั่งสอน พร้อมทั้งมีการปรับให้สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนา นับว่าเป็นวิธีการสอนจริยธรรม คุณธรรมแก่ประชาชนทางอ้อม อีกทั้งคำนึงถึงความไพเราะของการขับร้อง การกล่าวถึงคำสอนในลักษณะนี้ทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกรู้สึกถูกสอนโดยตรง จึงไม่เบื่อหน่ายไม่เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน จนดูประหนึ่งว่านักเจรีียงคือผู้รู้หรือเป็นปราชญ์ทางศาสนา ที่มีความสามารถเลือกสรรเนื้อหาของคำสอนทางศาสนามาใช้ถ่ายทอดให้กับชาวบ้านเปรียบได้กับพระนักเทศน์ ทั้งนี้เจรีียงเบริญเป็นการแสดงที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทยเขมรส่วนใหญ่ ซึ่งอยู่ในชนบท เพราะว่าเจรีียงเบริญเป็นเพลงพื้นบ้านที่ใช้แสดงในการทำบุญตามประเพณีพิธีกรรม เช่น งานศพ งานบวชงานบุญ งานทำบุญบั้งสุกุลต่ออายุ งานเข้าพรรษา ฯลฯ การขับร้องจะดำเนินเรื่องราวตามลักษณะของงานที่ไปแสดง นอกจากนั้นเจรีียงเบริญยังมีลักษณะเป็นเพลงปฏิพากย์ ซึ่งนอกจากจะได้สาระจากคติคำสอนทางพุทธศาสนาอันเป็นลักษณะเด่นของเจรีียงเบริญแล้ว ก็ยังได้รับความสนุกสนานบันเทิงจากการขับร้องบทเบ็ดเตล็ดทั่วไปและบท

เกี่ยวพาราสี ประกอบกับการใช้ดนตรีคือแคนเป่าให้จังหวะในการขับร้องเป็นทำนองเบริญ ก็ยังทำให้ผู้ชมได้รับความเพลิดเพลินยิ่งขึ้น

นอกจากนิยามถึงสาระของเพลงเจริ่งเบริญแล้ว การแสดงเจริ่งเบริญน่าจะเป็นแหล่งศึกษาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยาได้เป็นอย่างดี เพราะประกอบด้วยสาระมากมายที่แสดงถึงค่านิยมของกลุ่มชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ทั้งนี้หากนำแนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการด้านมานุษยวิทยาที่สำคัญ ๆ คือ เมอร์ตัน (Merton. 1957 : 60-82) ลีชชี (Leach. 1954 : 4-12) ปราณี วงษ์เทศ (2535 : 144-150) มาพิจารณาแล้วพบว่า การแสดงเจริ่งเบริญยังคงอยู่ได้ เพราะประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชนเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ ซึ่งทำให้เจริ่งเบริญยังคงบทบาทและหน้าที่ในการรับใช้สังคมได้อย่างชัดเจน และถ้าหากว่าเมื่อใดกลุ่มชนในสังคมมีค่านิยมหรือแนวคิดเปลี่ยนแปลงไปก็อาจจะทำให้เจริ่งเบริญลดบทบาทและหน้าที่ลงได้ในที่สุด ดังแยกกล่าวถึงลักษณะที่สำคัญและเหตุผลบางประการต่อไป

1. การแสดงเจริ่งเบริญของชาวสุรินทร์มีลักษณะการขับร้องแบบโต้ตอบระหว่างชาย-หญิง ในเชิงปฏิพากย์ โดยมีเนื้อหาที่นำมาขับร้องเป็นภาษาท้องถิ่นเขมร การแสดงเจริ่งเบริญนิยมนำไปแสดงเฉพาะแถบอีสานใต้ โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ซึ่งมีกลุ่มชนชาวไทยเขมรอาศัยอยู่มาก เจริ่งเบริญสามารถนำไปเทียบคล้ายกับการแสดงเพลงโคราชของชาวจังหวัดนครราชสีมา เพลงหมอลำกลอนของชาวไทยอีสานเหนือ เพลงลำตัดของชาวภาคกลาง เพลงซอของชาวไทยภาคเหนือ ซึ่งลักษณะการแสดงดังกล่าวนี้เป็นลักษณะของการเล่นเพลงปฏิพากย์ทั้งสิ้น

2. ทางด้านเนื้อหาสาระที่นำมาขับร้องในบทเพลงเจริ่งเบริญ ได้นำเรื่องราวตามความเชื่อทางศาสนาทั้งพุทธและพราหมณ์ มาเป็นโครงเรื่องในการขับร้องโต้ตอบ โดยมีการสอดแทรกความคิดความเชื่อ ซึ่งเป็นโลกทัศน์ของคนในท้องถิ่น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทเพลงเจริ่งเบริญได้ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวกับโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์กับเรื่องราวของมนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าบทเพลงเจริ่งเบริญมีเอกลักษณ์และจุดเด่นอยู่ที่

เนื้อหาสาระในเชิงอบรมสั่งสอนผู้คน โดยนำเรื่องราวตามคติทางศาสนาмаยกไว้เป็นอุทาหรณ์ประกอบเพื่อเป็นหลักแห่งการดำเนินชีวิตในสังคมชาว ไทย-เขมร

3. ในบทเพลงเจรีียงเบรียกยังได้สอดแทรกคำร้องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันแก่ผู้ชม ซึ่งขับร้องคำพูดที่เป็นเรื่องราวสองแง่สองง่าม ในลักษณะของการเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดความตลกขบขัน โดยนึกถึงอารมณ์สำรวมของผู้ฟังเป็นสำคัญ คำร้องในลักษณะดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่จะพบในบทเบ็ดเตล็ดทั่วไปหรือบทเกี่ยวพาราสี ซึ่งเป็นบทที่เพิ่มความสนุกสนานเพิ่มรสในอารมณ์ของผู้ชมได้เป็นอย่างดี ทำให้เปลี่ยนบรรยากาศในการฟัง

4. ในส่วนของบทไหว้ครู หรือบทเพลงถวายครูเบรียกนั้นพบว่า ในบทเพลงได้มีแบบแผนของการขับร้องที่เป็นแบบแผนค่อนข้างชัดเจน คือเริ่มจากการกล่าวบูชาพระรัตนตรัย ต่อด้วยการขับร้องชุมนุมเทวดาและเทพเจ้าต่าง ๆ จากนั้นจึงร้องกล่าวคำบูชาครูอาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนในการเป็นนักแสดงเจรีียงเบรียก และจะกล่าวบูชาพระคุณบิดามารดาบุพการีผู้มีพระคุณเป็นอันดับสุดท้าย

5. ในส่วนของบทร้องของเจรีียงเบรียกมีลักษณะเป็นแบบแผนอีกเช่นกันคือ เมื่อถึงลำดับขั้นตอนสุดท้ายของการแสดง นักเจรีียงก็จะเริ่มขับร้องกล่าวคำอำลาเจ้าภาพพร้อมผู้ชม จากนั้นก็จะกล่าวลาผีบ้าน ผีนา พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษที่ให้คุณมากกว่าให้โทษ รวมถึงร้องกล่าวอำลาสั่งของอุปกรณ์เครื่องใช้ของผู้คนในครัวเรือนตามลักษณะวิถีชีวิตของกลุ่มชน การขับร้องดังกล่าวเป็นการบอกเล่าเรื่องราวที่เป็นจริงจากการพบเห็น เช่น ลาภาชนะสิ่งของเครื่องใช้ในการหุงต้ม ลาอุปกรณ์เครื่องใช้ทางการเกษตร เช่น ลาคันไถ ลาดราด ลาเกวียน ฯลฯ ลาบ้านลาเรือน และอันดับสุดท้ายก็กล่าวคำอวยพรต่อด้วยขอลาเวที ซึ่งชาวไทยเขมรเรียกว่า โรงตระสาล ที่หมายความว่า สถานที่หรือเวทีที่ใช้เล่นมือนรำ

6. ทางด้านความนิยมของชาวสุรินทร์ที่มีต่อการแสดงเจรีียงเบรียกในปัจจุบันพบว่า ส่วนใหญ่นิยมนำไปแสดงในชุมชนตามชนบท ซึ่งผู้ชมส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 40-60 ปีขึ้นไป ส่วนผู้ชมที่มีอายุต่ำกว่านั้นมีน้อยมาก ประกอบกับนักแสดงเจรีียงเบรียกที่เป็นนักแสดงในปัจจุบันก็มีอายุอยู่

ระหว่าง 35-55 ปี และนักเจรีซิงที่มีอายุมากกว่านี้ก็จะหยุดทำการแสดง เพราะถือว่าสุขภาพและ
 คุณภาพของน้ำเสียงไม่ดีแล้ว จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าแนวโน้มของการแสดงเจรีซิงเบรีย
 ในอนาคตคงจะมีอายุสืบทอดต่อไปอีกไม่นานนัก หรือคงจะสืบทอดไปได้อีกประมาณ 20-30 ปี ซึ่ง
 เป็นช่วงที่ผู้ชมและนักเจรีซิงรุ่นปัจจุบันอาจจะเสียชีวิต หรือชราภาพแล้ว และในสภาพการณ์ปัจจุบัน
 ก็ไม่ปรากฏว่ามีการฝึกนักเจรีซิงเบรียเลย ทั้งนี้เพราะชาวบ้านทั่ว ๆ ไปเห็นว่าบทเพลงเจรีซิงเบรีย
 เป็นถ้อยคำโบราณและมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องของศาสนา ซึ่งเป็นการยากต่อการฝึกหัดและจดจำ
 กอปรกับผู้ฝึกหัดต้องมีความอดทนเป็นพิเศษด้วยเหตุผลดังกล่าวเมื่อนำมาพิจารณาถึงแนวโน้มของการ
 เสื่อมสูญการแสดงเจรีซิงเบรียในอนาคตนั้น ก็เพราะว่าเนื้อเพลงเน้นการสั่งสอนเชิงคุณธรรม
 จริยธรรม มากกว่าการขับร้องบทเรีงมย์ ซึ่งโดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะปฏิเสธการสั่งสอน
 และชอบความสนุกสนานมากกว่า

7. การแสดงเจรีซิงเบรียส่วนใหญ่นิยมนำไปแสดงในงานประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ
 การปลงศพ นอกจากนี้ก็ยังนำไปแสดงในประเพณีพิธีกรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะงานบุญที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
 ตลอดทั้งงานที่เป็นสิริมงคล เช่น งานอุปสมบท งานกฐิน งานโกนจุก งานฉลองสาธารณประโยชน์
 นอกจากนี้แล้วก็พบว่าไม่มีการนำเจรีซิงเบรียไปแสดงในงานมงคลสมรสแต่อย่างใด ทั้งนี้ก็จะ
 เพราะบทเพลงเจรีซิงเบรียที่มีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวข้องกับศาสนาในลักษณะการอบรม
 สั่งสอน ซึ่งเป็นเรื่องทางศาสนาจักรอันเป็นเรื่องของบุคคลที่หันจากกิเลสตัณหา แต่การแต่งงานนั้น
 ถือว่าเป็นเรื่องทางโลกหรือเป็นเรื่องทางอาณาจักร ซึ่งเน้นในการสร้างสรรค์ความสุขทางโลกมนุษย์
 มากกว่าทางธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจรีซิงเบรียในเขตอำเภอเมือง
 จังหวัดสุรินทร์ครั้งนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะแนะนำเพื่อศึกษาค้นคว้าในหัวข้อต่อไป

1. ศึกษาเปรียบเทียบโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์ กับโลกทัศน์ของคนในท้องถิ่นอื่น ๆ
2. ศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบของการแสดงเจริ่งเบริญกับเพลงโคราช

หมอลำกลอน และลำตัด

3. ศึกษารูปแบบทางฉันทลักษณ์ ของวรรณกรรมขุปาฐะเพลงเจริ่งเบริญ
4. ศึกษาเจริ่งประเภทอื่น ๆ ในจังหวัดสุรินทร์
5. ศึกษาประเพณีที่ปรากฏในบทเพลงเจริ่งเบริญ

ในการลงเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ที่จังหวัดสุรินทร์นั้น ปัญหาที่พบก็คือ เรื่องภาษา เพราะเป็นภาษาท้องถิ่นเขมร ยากต่อการสื่อสาร การแปลความหมายจึงจำเป็นจะต้องมีผู้ช่วย ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องภาษาท้องถิ่นเขมร ซึ่งจะทำให้การศึกษาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กฎหมายตราสามดวงเล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515.
- กมล เกตุสิริ. เมืองสุรินทร์ ที่ระลึกสมาคมชาวสุรินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การรถไฟ,
2505.
- กิ่งแก้ว อุตถากร. คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519.
- กลุ่มา ชัยวินิตย์. ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน. ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์.
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2527.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. คติชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือ
แห่งประเทศไทย, 2516.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. คู่มือการจัดตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2522.
- คณะรัฐศาสตร์. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- คริสเตียน บาวเออร์. "เจรีียงเบริญ : ชันมหากาพย์เขมร," ภาษาและวัฒนธรรม. 8(1) :
60-88 ; มกราคม-มิถุนายน 2532.
- เครือจิตร ศรีบุญภาค. การฟ้อนรำของชาวไทยเขมรในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.
ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,
2534.
- งามนิศ สัตย์สงวน. หลักมนุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์,
2534.
- จรรยาวัฒน์ รัตนากกร. โลกทัศน์ชาวอีสานจากวรรณกรรมคำสอน. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตร์.
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2535.

- จังหวัดสุรินทร์, สำนักงาน. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค. สุรินทร์ : สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2526.
- _____. บรรยายสรุปประจำปี 2534. สุรินทร์ : สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2534.
- เจริญชัย หนัไโรจน์. ดนตรีพื้นบ้านอีสาน. มหาสารคาม : ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2526.
- _____. "ดนตรีพื้นบ้าน," มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 6(2) : 67-94 ; กรกฎาคม-กันยายน 2530.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. "โลกทรรศน์ทางการเมืองในวรรณกรรมอีสาน," ใน เอกสารประกอบการสัมมนาวรรณคดีอีสาน. หน้า 168-172. สกลนคร : วิทยาลัยศรีสกลนคร, 2523.
- _____. คติชาวบ้าน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- _____. "บทบาทของหมอลำกลอนต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ," ใน เอกสารประกอบการสัมมนาวัฒนธรรมพื้นบ้านและศิลปกรรม. หน้า 1-20. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่งานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- _____. ภูมิปัญญาแห่งอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.
- จารุณี กองพลพรม. รายงานผลการวิจัยโลกทรรศน์ : วรรณกรรมพื้นบ้าน หมูบ้านขามชาตขอนแก่น. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2523.
- _____. เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ วิทยาลัยศรีสุรินทร์, 2527.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการไทยคดีศึกษา. "คติความเชื่อ," ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อศิลปกรรมและภาษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

- จำเวียง แสงดวงแข. โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในเพลงกล่อ่งเด็ก. สงขลา : ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2523.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. ผีเจ้านาย. กรุงเทพฯ : พายัพออฟเซตพริ้นท์, 2523.
- เฉลิมชัย จารุวัตร์. สัมมนาว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2514.
- ชลธีรา สัตยวัฒนา. การนำวรรณคดีวิจารณ์แบบใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513.
- ชวน เพชรแก้ว. เพลงบอกและนักร้องเพลงบอกบ้านเก่าของเมืองนครศรีธรรมราช. สงขลา : โรงพิมพ์สงขลาพาณิชย์, 2527.
- ชื่น ศรีสวัสดิ์. การเลี้ยงของชาวไทย-กษ (ส่วย) ในจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : โครงการสนับสนุนการวิจัยทางวัฒนธรรมมูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมสัน, 2528.
- . ความเข้มข้นในหมู่ชาวไทย-เขมร : ศึกษากรณีคาถาอาคม. กรุงเทพฯ : โครงการสนับสนุนการวิจัยทางวัฒนธรรม มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมสัน, 2530.
- ณรงค์ เส็งประชา. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.
- เดือน สิงคินา และคนอื่น ๆ. บทสนทนาภาษาเขมรสุนทร. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2527.
- ดำเนียร เลชะกุล. "สุรินทร์เมืองขอมโบราณ," อ.ส.ท. 3(2) : 30-34, 41-44 ; พฤศจิกายน, 2506.
- ชนมปัทมกถาย ปญจโนภาโค. คู่สร้างคู่สมชีวิตคู่ในอดีต. พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2503.
- นิคม วงเวียง. วัฒนธรรมส่วย (กษ) ด้านความเชื่อในจังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ : โครงการวิจัยของศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูสุรินทร์ ร่วมกับหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครูกระทรวงศึกษาธิการ, 2526.

- นิตยา ภัคดีบัณฑิต. แผนภูมิ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ปรินทิงเฮนซ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- นิธิ เอี้ยวศรีวงศ์. "นาฏกรรมทางสังคม," ใน เบิกโรง. หน้า 5-32. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- บรร สวันต์รัจจ์. พงศาวดารเมืองสุรินทร์. สุรินทร์ : ฌีฬงในงทลวงสนิท นิคมรัฐ (ฌินจรัฐยทณภัก), 2479.
- บุญองค์ เกศเทศ. สถานภาพสตรีไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2523.
- บุญเรือง ดัชมาย์. "วันเสาร์ของชาวสุรินทร์," วัฒนธรรมไทย. 4(3) : 45-49 ; ตุลาคม 2507.
- บุญเรือง ถาวรสวัสดิ์. "คนกับลำ," ใน เอกสารวิทยาลัยครูมหาสารคาม. หน้า 2-4. มหาสารคาม, 2524.
- ประชุม คเนจร (หม่อมอมรวงศ์ วิจิตร), ม.ร.ว. ประชุมพงศาวดารภาค 4. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2507.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ. วัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์, 2531.
- . ร้อยกรองท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์, 2528.
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. แนวทางศึกษาวรรณคดี : ภาษากวีการวิจิตรและการวิจารณ์. ฌีฬงครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.
- ปรีชา นุ่นสุข. หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย. นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2525.
- ปรีชา ฌีฬง. ประเพณีโบราณ. ฌีฬงครั้งที่ 5. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2530.
- ปัญญา บริสุทธิ์. โลกทรรศน์ของคนไทยวิเคราะห์จากวรรณกรรมคำสอนสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2523.

- ปราณี วงษ์เทศ. พื้นบ้านพื้นเมือง. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา, 2521.
- . "เพลงพื้นบ้าน," มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2 (11) : 20-30 ; กรกฎาคม-กันยายน 2523.
- . "ไปดูขบวนประโคมกลองมโหระทึกและช่างหนังหนัง," ศิลปวัฒนธรรม. 13 (3) : 144-150 ; มกราคม 2535.
- ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ. อีสาน เล่ม 3. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- ผกา เขียวกาญจน์. การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. บุรีรัมย์ : ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูบุรีรัมย์, 2523.
- ผะอับ โปะชะกฤษณะ. วรรณกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่. กรุงเทพฯ : สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2520.
- ผะอับ โปะชะกฤษณะ และคนอื่น ๆ. เพลงกล่อมเด็กและเพลงประเภทการเล่นของเด็กภาคกลาง 16 จังหวัด : งานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2527.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2525.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. โลกทัศน์ทางการเมืองของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือวิเคราะห์จากวรรณกรรมโบราณ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2521.
- พระราชวรพันธุ์. พัฒนาตนเอง. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลดคิมทอง, 2530.
- ไพฑูรย์ มีกุล. ประวัติเมืองสุรินทร์. ฉบับเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพคุณพ่อปัญญา มีกุล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2515.
- . "ต้อตริตนตรีรักษาไข้ของชาวไทยมุสลิม," วัฒนธรรมไทย. 5(5) : 3-4 ; พฤษภาคม 2525.
- . บทความทางวิชาการอีสาน อีสานศึกษา. มหาสารคาม : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.

- ไพบูลย์ สุนทรวิภาส. เรื่องเมืองสุรินทร์. สุรินทร์ : พิมพ์เนื่องในงานศพนายทองนุ่น สุนทรวิภาส,
25 เมษายน 2508.
- . การปกครองหัวเมืองภาคอีสานกับเมืองสุรินทร์. สุรินทร์ : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานศพ
รองอำมาตย์เอกหลวงพิเชียร สุรินทร์รัฐ (พาน เมืองอัมระนิม), 25 มีนาคม 2515.
ภราดร (นามแฝง). "ภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์พิเศษของจังหวัดสุรินทร์,"
วัฒนธรรมไทย. 6(12) : 35-53 ; กุมภาพันธ์ 2510.
- วิทยุ จิตต์ธรรม. ภาษิตชาวบ้าน คติชาวบ้าน อันดับ 3. สงขลา : โรงพิมพ์สงขลาพาณิชย์,
2530.
- ภูมิจิต เรื่องเดช. "เจรีซงเบรินหรือโจะกัญโตล," ใน เอกสารสัมมนามหาสารคาม : เพลง
พื้นบ้าน. หน้า 20-25. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2524.
- . กันตรึมเพลงพื้นบ้านชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : กรมการฝึกหัดครู,
2528.
- มงกุฎ แก่นเด็ชว. รวมประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ : คณะกรรมการ
ศาสนาเพื่อพัฒนาสุรินทร์, 2533.
- มนสิรา อินทร์อร่าม. "พิธีกวนข้าวทิพย์," ความรู้คือประทับใจ. 31(3) : 20-30 ; กรกฎาคม-
กันยายน 2531.
- มนตรี ตราโมท. การละเล่นของไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2479.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, คณะกรรมการ. สัมปัทจจุคาถา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มกุฏราช
วิทยาลัย, 2524.
- ราชกุมารี อมฤตเการ์. "ฐานะของสตรีอินเดียในปัจจุบัน," เรื่องอุไร กุศลาสัย แปล.
จินตราเกษม. 87 : 20-27 ; มีนาคม-เมษายน 2512.
- ราชบัณฑิตยสถาน. อักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่ม 3 ป. ถึง ฮ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ท่าพระจันทร์, 2507.

- รุจนร วิรัตน์ท์. โลกทัศน์ของชาวหล่มเก่าจากวรรณกรรมประกอบการละเล่นดึกดำบรรพ์.
 ปริญญาโท กศ.ม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2530.
 รุ่ง มหาศาล. "สุนทร-เมืองช้าง," ประชาบาล. 12(4) : 25-52 ; มีนาคม 2514.
 เรณู โกลิณานนท์. การดูโขน. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2528.
 เรณู อรรชชาเมศร์. โลกทัศน์ชาวลาโวไทยจากวรรณกรรม. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ :
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
 เรืองเดช ปันเขื่อนขันธ์. ภาษาถิ่นตระกูลไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม
 เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2531.
 วชิรญาณวโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. ธรรมวิภาคปริเฉท 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2489.
 วิทยาลัยครูสุนทร. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องเพลงพื้นบ้านและการละเล่น
 พื้นบ้านจังหวัดสุนทร. สุนทร, 2526.
 ———. รวบรวมรายชื่อศิลปินเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุนทร. สุนทร : ภาควิชานาฏศิลป์
 วิทยาลัยครูสุนทร, 2534.
 วิรัช บุญกุล. "ดนตรีพื้นเมืองอีสาน," ใน สัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน. หน้า 7.1-7.8.
 มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2526.
 วิภา วิสัณเฑียร. "แนวทางในการสืบทอดเพลงพื้นบ้านอีสาน," งานส่งเสริมดนตรีไทย ครั้งที่ 4.
 18-21 มกราคม 2527.
 ———. ดนตรีพื้นบ้านอีสาน. มหาสารคาม : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 มหาสารคาม, 2523.
 วุฒิสันท์ งามฤทธิ. "กฎแห่งกรรม," ใน วังรุ่ง. หน้า 9-10. บุรีรัมย์ : คณะวิชามนุษยศาสตร์
 และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูบุรีรัมย์, 2533.
 ศรีศักร วัลลิโภดม. พื้นบ้านถิ่นเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจ้าพระยา, 2525.

- ศิลปากร, กรม. ประชุมพงสาวดารภาค 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. สำนวน ภาษิต คำสอนอันมีบ้านในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษ.
สุรินทร์ : วิทยาลัยครูสุรินทร์, 2526.
- . วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ภูมิเขมร ลาว ส่วย สุรินทร์. กรุงเทพฯ : สารมวลชน,
2533.
- สงบ บุญคล้าย. "การละเล่นพื้นเมืองกันตรึม," ใน สมบัติอีสานใต้. หน้า 99. บุรีรัมย์ :
วิทยาลัยครูบุรีรัมย์, 2522.
- สนิท ตั้งทวี. วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2527.
- สมจิต กัลยาศิริ. การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นเมืองของจังหวัดสุรินทร์.
วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- สมจิต พ่วงบุตร. เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร,
การพิมพ์, 2527.
- สมชาย นิลอาชี. "ศาลปู่ตา," ใน มรดกอีสาน. หน้า 126. กทม. : ประสานการพิมพ์,
2535.
- สมบัติ จันทรวงศ์. โลกทัศน์ของสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2529.
- สมลักษณ์ ไตสกุล. พระมหากษัตริย์องค์ต่อประชาชน : ความเรียงร้อยแก้วเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี, 2524.
- สมหวัง คงประยูร. ศิลปะพื้นบ้าน. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ส่งเสริมธุรกิจ, ม.ป.ป.
- สมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิงจังหวัดสุรินทร์. คนดี ผ่องศรี ทองหล่อ. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร,
การพิมพ์, 2528.
- สรเชต วรคามวิชัย. "พุทธศาสนามหาชนในอีสานใต้," ใน วังวัง. หน้า 53. บุรีรัมย์ :
เรวัตการพิมพ์, 2533.
- . พนมรุ้ง. บุรีรัมย์ : เรวัตการพิมพ์, 2532.

- สวดมนต์ฉบับหลวง. มหาสมยสูตร. พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2502.
- สำนวน งามสุข. เกร็ดจากวรรณคดี. กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา, 2504.
- สิทธิ์ บุตรอินทร์. โลกทัศน์ชาวไทยลามา. กรุงเทพฯ : มิตรเรือนแก้วการพิมพ์, 2529.
- สิงหะ ชโยช. พงษาวดารเมืองสุรินทร์ (ฉบับชาวบ้าน). สุรินทร์ : ม.ป.ป.
- สีดา สอนศรี. โลกทัศน์ของชาวดั้จากประเพณี. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2526.
- สุกัญญา ภัทราชัย. เพลงฎีกากษ์ : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- . เพลงฎีกากษ์ : บทเพลงแห่งปัญญาของชาวบ้านไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525.
- สุเทพ สุนทรเกสัช. "แนวการศึกษาโลกทัศน์," สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 2 : 2-10 ; ตุลาคม 2525-มีนาคม 2527.
- สุนันทา ไสร์จัจ. โขน ละคร ฟ้อนรำ และการละเล่นพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, 2516.
- สุมาลย์ เรืองเดช. เพลงพื้นบ้านจากหมมทวน. เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 171. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2516.
- . เพลงพื้นเมืองจากหมมทวน. สงขลา : โรงพิมพ์ไทรย่น้ำ, 2522.
- สุเมธ คงสวัสดิ์. ความเชื่อของชาวบ้านพลวง ตำบลก้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.
- สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. คติชาวบ้านปักษ์ใต้. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2512.
- . "การละเล่นพื้นบ้าน," ใน ชีวิตผู้คน 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 158-167. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์, 2525 ก.

- สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. วัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2525 ข.
- สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคนอื่น ๆ. โลกทรรศน์ของภาคใต้. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2527.
- สุพจน์ ประเสริฐศรี. "การศึกษาและวัฒนธรรมอีสานใต้," การศึกษาแห่งชาติ. 18 : 51-63 ; สิงหาคม-กันยายน 2527.
- สุณ สมจิตรศรีปัญญา. โลกทัศน์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากหนังสือก้อม ศึกษาเฉพาะบ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. ปรากฏาณพิมพ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- สุรสิงห์สำราญ ฉิมพะเนาว์. การละเล่นของเด็กกลานนาไทยในอดีต. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2520.
- สุรินทร์, จังหวัด. ที่ระลึกในการก่อสร้างอนุสาวรีย์พระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง (ปุม) ผู้สร้างเมืองสุรินทร์. กรุงเทพฯ : เอเชียแชนเพรส, 2528.
- เสนอ มุลศาสตร์. เพลง-ดนตรี และการละเล่นดั้งเดิมของชาวสุรินทร์. สุรินทร์ : สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2526.
- อมิตศักดิ์ โสมอินทร์. คติชาวบ้านไทยอีสาน : โลกทรรศน์ของชาวไทยอีสาน. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ, 2526.
- . ภูมิศาสตร์อีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2529 ข.
- อร่ามจิต ธีรช่าง. กาพย์เซิ้งบั้งไฟ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. ปรากฏาณพิมพ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.

- เอนก นาวิกมูล. เพลงนอกศตวรรษ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2523.
- . คนเพลงและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531.
- . วัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีอีสาน. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2532.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- อนมานราชธน, พระยา. การศึกษาประเพณีไทย. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). กรุงเทพฯ : บริษัทการพิมพ์, 2525.
- . ประเพณีเก่าของไทย. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). กรุงเทพฯ : แพรวพิจิตา, 2500.
- . ประเพณีเบ็ดเตล็ด. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). กรุงเทพฯ : บริษัทการพิมพ์, 2520.
- อิสรา จรัญยานนท์. เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร การพิมพ์, 2527.
- Leach, Edmund R. The Structural Study of Myth and Totemism. London : Tavistock Publications, 1954.
- Martin, Maric Alexandrine. "La fete du cul chnam (Dhmi) dans les villages cambodgiens de le province de chantaburi (Thaïlande)," in Art and Archacology in Thailand. Bangkok : Published by the Fine Arts Department, 1974.
- Merton, Robert k. Social Theory and Social Structure. New York : The Free Press of Glenche, 1957.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักวิจัยเชิงปริมาณ

ทองพลอน ประดับสิริพรหม อายุ 66 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 3 ตำบลตาอ้ออง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 28
มีนาคม พ.ศ.2535.

ทองพลอน ประดับสิริพรหม อายุ 66 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 3 ตำบลตาอ้ออง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 20
กรกฎาคม พ.ศ.2535.

ประจักษ์พรชาติ คงสุชาติ อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 225 หมู่ที่ 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 14
เมษายน พ.ศ.2535.

ประจักษ์พรชาติ คงสุชาติ อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 225 หมู่ที่ 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 6
พฤศจิกายน พ.ศ.2535.

ปัทมาธิ หิมพล อายุ 45 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 181
หมู่ที่ 10 ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม
พ.ศ.2535.

ปัทมาธิ หิมพล อายุ 45 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 181
หมู่ที่ 10 ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม
พ.ศ.2535.

วิมลย์ แก้วเส้นไส อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 30 ซอยโพธิ์ร้าง ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 20
มิถุนายน พ.ศ.2535.

- วินัย แก้วเส้นใส อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 30 ซอยโพธิ์ร้าง ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 12
กรกฎาคม พ.ศ.2535.
- สุพจน์ มีสติ อายุ 64 ปี-เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 48
หมู่ที่ 6 ตำบลแรม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ.2535.
- สุพจน์ มีสติ อายุ 64 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 48
หมู่ที่ 6 ตำบลแรม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2535.
- แสงจันทร์ คงสุชาติ อายุ 53 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านฮูโลก
อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ.2535.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักเจริญเบรุตย์ในปัจจุบัน

- คำชู มากเหลือ อายุ 42 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 79
หมู่ที่ 2 ตำบลตาอ็อง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2535.
- บุญคง นนทสอน อายุ 35 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านนาเกาะ
ตำบลแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2535.
- ประกอบ มงคล อายุ 43 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 27
หมู่ที่ 1 ตำบลจารนัด อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ.2535.
- เลิศอรุณ ถุกจิต อายุ 39 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 66
หมู่ที่ 10 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ.2535.
- สมควรชัย พรราวแดง อายุ 42 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 13 ตำบลตาอ็อง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10
พฤษภาคม พ.ศ.2535.

- สมาน เพ็งพิศ อายุ 42 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 293 หมู่ที่ 1 ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2535.
- สายรุ่ง ภูมิสุข อายุ 34 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านนาเกา ตำบลแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2-3 มกราคม พ.ศ.2535.
- สำรวมชัย ปันทอง อายุ 37 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 ตำบลลำดวน อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ.2535.
- เสริม เมลิ อายุ 45 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์-ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 91 หมู่ที่ 6 ตำบลแรม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2535.
- แหวนเพชร แสนกล้า อายุ 42 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 61 ถนนกักตุนผล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2535.
- แหวนเพชร แสนกล้า อายุ 42 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 2 ตำบลजारัด อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2535.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นขอแคน

- นวล เคล้าศรี อายุ 42 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 25 บ้านนาโพธิ์ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2535.
- ยวน เมลี่ อายุ 43 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านทุ่ง ตำบลแรม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2535.
- เชื่อง แก้วเส้นไส อายุ 53 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านมันโรว์ ตำบลตรัมตม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2535.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเพลงพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน และศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสุรินทร์

เทพ ฉัตรทอง อายุ 83 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 103
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2535.

นิษฐ์ สิริมา อายุ 52 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านอุโลก
อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2535.

บุญทัน มาผดุง อายุ 50 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 186
ถนนศรีอภัยกำแพง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม
พ.ศ.2535.

ปิ่น ตีสม อายุ 73 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 45
หมู่ที่ 1 ตำบลคอโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2535.

มงกุฎ แก่นเด็ชว อายุ 52 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่ บ้านเลขที่ 28-30 ถนนสุรินทร์วิถี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
เมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ.2535.

สายชอด เคล้าศรี อายุ 51 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่ บ้านเลขที่ 30 หมู่ที่ 7 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5
สิงหาคม พ.ศ.2535.

ลำรวม วงศ์ศรี อายุ 54 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวคนธ์ ชัยถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 125
ถนนภัคดีชุมพล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 17 เมษายน
พ.ศ.2535.

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

กรอบการสัมภาษณ์

กรอบคำถามต่อไปนี้ใช้สัมภาษณ์นักวิจัย ครูสอนวิจัย นักดนตรี ผู้นำชุมชน ที่มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและการวิจัยของเขมรในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อใช้ศึกษาวิจัยเรื่อง "โลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเขมรเบญจ" ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

วิธีใช้ กรอบสัมภาษณ์นี้ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เท่านั้น คำถามแต่ละข้อจะเลือกใช้ตามกับภูมิผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับวิทยากร

1. ชื่อ สกุล อายุ ปี
2. ที่อยู่ปัจจุบัน
3. ภูมิลำเนาเดิม
4. การศึกษา
5. ศาสนา
6. อาชีพ
7. หน้าที่ทางสังคม (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน)
8. ประวัติการสืบทอดความรู้ (ข้อมูลที่ให้รู้จากใคร ระยะเวลาที่ศึกษาเรียนรู้ หรือฝึกฝน) ...
9. ความสามารถพิเศษ

10. เรื่องที่ให้ข้อมูล
-
11. วันที่ เก็บข้อมูล
12. บรรณานุกรมที่ให้ข้อมูล
-

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านที่ศึกษา

1. ประวัติการตั้งถิ่นฐาน การอพยพโยกย้าย
2. สภาพภูมิศาสตร์
3. สภาพความเป็นอยู่ อาชีพของประชาชน
4. จำนวนประชากร เพศ วัย
5. สถาบันทางศาสนา
6. ประเพณี และพิธีกรรมที่สำคัญ
7. สภาพด้านสาธารณสุขพื้นฐาน

ตอนที่ 3 ข้อมูลที่เกี่ยวกับการละเล่นเจรียงเบวัญ

1. ประเภทของการละเล่นเจรียงที่เก็บข้อมูล
 - เจรียงนอระแกว
 - เจรียงกันตู่จ
 - เจรียงปิงนา
 - เจรียงกันตรอมก๊วย

- เจี๋ยงตั่ว
 - เจี๋ยงจแปย
 - เจี๋ยงจรวง
 - เจี๋ยงเบวัญ
2. ขั้นตอนในการขับร้องเจี๋ยงเบวัญ
- บทไหว้ครู
 - บททักทายเจ้าภาพ
 - บทได้ตอบชกถามปัญหา
 - บทเล่าตำนาน นิทาน และชาดก
 - บทเกี่ยวพาราสิ หรือบทเบ็ดเตล็ดทั่วไป
 - บทลา
3. ประวัติการแสดง (ใครเป็นผู้คิดขึ้นคนแรก แสดงมากี่ปี เคยแสดงอะไรบ้าง เคยแสดงกับ
นักเจี๋ยงคนใดบ่อยที่สุด
-
-
-
4. ขั้นตอนในการแสดง
-
-
-
5. จุดมุ่งหมายในการแสดง
-
-
-
6. องค์ประกอบในการแสดง
- การแต่งกาย

- โอกาสในการแสดง
- ทำรำประกอบ
- ดนตรี (เครื่องดนตรีมีอะไรบ้าง ผู้เล่นมีกี่คน ทำนองอะไร)
-
- เนื้อร้อง และความหมายของ
- ทำนองเพลงที่บรรเลงประกอบการฟ้อน
-
- สถานที่แสดง (หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดที่ไปแสดง)
-
- การจัดเวที การใช้เทคโนโลยีในการแสดง
- (แสง เสียง)
-
7. ประวัติการวิจัยเชิงเบริญหรือประวัติการวิจัยดนตรี
-
-
8. เริ่มแสดงจากปี พ.ศ. พ.ศ.
9. มหรสพอื่น ๆ ในช่วงที่แสดง
-
10. ใครมีบทบาทต่อการสนับสนุนในการแสดงเชิงเบริญ (ผู้ที่ชักนำในการเป็นนักวิจัยเชิงเบริญ)
-
-
11. สภาพสังคมในชุดที่ท่านเริ่มแสดงเป็นอย่างไร (ความเป็นอยู่ การคมนาคม การมีไฟฟ้าใช้
- การศึกษา ประเพณีที่สำคัญที่ท่านเคยไปร่วมที่แตกต่างจากปัจจุบัน)
-
-
12. โอกาสที่แสดง (งานประเพณี พิธีกรรม งานอื่น ๆ)
-

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างบทเพลงเจริงเบรียญ

ตัวอย่างบทเพลงเจรียงเบรียง

ในการศึกษาโลกทัศน์ของชาวสุรินทร์จากบทเพลงเจรียงเบรียง ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งได้นำบทเพลงเจรียงเบรียง จำนวน 144 บทเพลง มาศึกษาโลกทัศน์ใน 3 ด้าน คือ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเนื้อหาของบทเพลงเจรียงเบรียงทั้งหมดนั้นได้มาจากการขับร้องของนักเจรียง 16 ท่าน และมีขั้นตอนการขับร้อง ดังรายละเอียดตามตัวอย่างบทเจรียงเบรียงต่อไปนี้

บทไหว้ครู

ส่วน 1

โดย นางทองพลอน ประดับสิริพรหม อายุ 66 ปี

ทงัยแะทงัยเจ็ยเวลียเบิก

(วันนี้นันี่ เวลาเปิด

มะเรียมไต่เนียงเต็ยงตีอบ

(นิ้วมือนางกั้งลึบ

ประกาศเกรินบาน

(ประกาศเกรินได้

กณเปรี๊ยะเซิมเร็งฤทธิ์

(คุณพระธรรมเร็งฤทธิ์

กณเปรี๊ยะลือองอ้องเอิ้น

(คุณพระสงฆ์องค์อินทร์

ทงัยเจ็ยเวลียเนียงบาน

วันตีเวลานางก็ได้)

ช่อมเคารพอดีตีสถาน

ขอเคารพอริชฐาน)

ดีอลกณเปรี๊ยะปุด

ถึงคุณพระพุทฺธ)

ออยโมจูยสันแต่ย

ให้มาช่วยกล่าวคำ)

กณเปรี๊ยะโกแล็ย

คุณพระ โทศวี)

บอรัมเมียดนแดนเตี้ย

(บารมีแดนดิน

เนี่ยะตั้งขลุ่ยสถานบังค้อม

(ผู้ตั้งดินนสถานบังค้อม

บังค้อมเปรี๊ยะปุดโมยัวฤทธิ

(บังค้อมพระพุทธรมาเอาฤทธิ

ปรี๊ยะเพี้ยะออยเต็งจรว

(ปกปักให้รู้ลึก

กุดตาคุณเขี้ยแมเอื้อว

(กุดตา คุณยาย แม่พ่อ

ด็อลเปรี๊ยะปุดเมียดนอารหัง

ถึงพระภูมินทร์อารหัง)

ขลุ่ยข้อมเวียนเตียน

ดินนขอเวียนเทียม)

เปรี๊ยะเขิมเจียตีโมจุย

พระภรรมาตีมาช่วย)

เต็งเวียะสปีดแกตี้ย

รู้ตื้นสมข้อความ)

โมจุยแลรียเนียงพอง

มาช่วยหญิงนางนี้ด้วย)

บทไหว้ครู

สำนวน 2

โดย นางสาวรวมชัย ปิ่นทอง อายุ 37 ปี

ออออมพุกหัง

(โอโอมพุกหัง

เนียงอัญเจิกกูโม

(นางอันเชิกกูโม

กรมมจุยปีคางคนอง

(ครูท่าสหนึ่งช่วยด้านหลัง

กรูเอชจุยเนียงพอง

(ครูเอชมาช่วยนางด้วย

อะระหังพุกโต

อะระหังพุกโต)

กรูเอชจุยเนียงพอง

ครูเอชช่วยนางด้วย)

กรมมจุยปีคางมุก

ครูอีกท่าสหนึ่งช่วยด้านหน้า)

บัมมหนองตีตเนียง

สักครั้งหนึ่งเกิดหนา)

เนียงอันเจ็ดกรูเปรี๊าะ

(นางอันเจ็ดกรูชาย

กุกแมกกองหึ่งประ ไทรนเน็ย

(คุณแม่พระพรณี

เอหิมะมะมานะกุกครู

(เอหิมะมะมานะคุณครู

โมจูยเรี่ยชะเรี่ยละมัย

(มาช่วยรักษาเป็นรัคมี

เอ้าะเตียงกรูแสร็ย

หมตกระทั่งครูหญิง)

ออย โมจูยเรี่ยชะ

ให้มาช่วยรักษา)

เนียงอันเจ็ดกรูกรู

นางอันเจ็ดกรูครู)

โกนงาเนียงลออโถงตนเอง

ลูกน้องนางคนสวยสักครึ่ง)

บทไหว้ครู

สำนวน 3

โดย นายบุญคง นนทสอน อายุ 35 ปี

โกนเชื่อมเวสียตำมีตำนิต้อล

(ลูกขอเวลารำลึกนึกถึง

ไตต้อบอติสสถานฤกษ์ทะมัย

(เมื่อสิ้นนิ้วขออิฐฐานฤกษ์ใหม่

บั้งค้อมเสนอกรูเปรี๊าะปุดเปรี๊าะเซิม

(บั้งค้อมเสนอกรูพระพุทธรูป พระธรรม

ทนอกรูบิดาเมียตานิถ้อล

(หยอกรูบิดามารดานึกถึง

ออยทำนช่องซำรนิถ้อลอันสวรวณ

(ให้ทำนส่งสารนึกถึงอนสาวณาจารย์

กุกกรูลวกเอี้ยรานดลบานอาสาแน็ย

คุณครูเอ็งหนาก็ได้สั่งสอนมา)

ทาเน็ยกรูเปรี๊าะป้อมปริกษาออยชอญ

ว่าทำนพระพรหมปริกษาให้กระผม)

เปรี๊าะลือองกระแลบ้ออกรูมหาดง้วน

พระสงฆ์กระแลบ้ออกรูทิมหาหนัก)

กุกกรูอูบชฌาย์แดลจ๊ิบได้ชอญ

คุณครูอูบชฌาย์แดลจ๊ิบได้ชอญ)

เปรี๊าะกรรมวาจาคุณกรูอ๊กชรา

พระกรรมวาจาจารย์คุณครูอ๊กชรา)

เตี้ยงสามเซียบบ่ยนิคัลล

(ทั้งสามสิบสามนิกถึง

กุเวระตะกะม็อดเปรียะอ็องเนยะสละ

(กุเวระ หมดทั้งพระองค์ผู้เสี่ยสละ

เจาะโมแซวลคลุนอาปองกะอางา

(ลงมาอยู่รอบ ๆ ภายลูกน้อย

เจาะโมจูยเวลี่ยเนาะกุกุกเอ้อว

(ลงมาช่วยเวลาในคณพระพ่อ

ออยลูกเอ้อวโมตรงตรงออย

(ให้พระคุณพ่อมาดูแลให้

หนอกุท้าวทศรณ็องรุหะวิรุระปะ

หนอคุณท้าวชตรถกับวิรุหะวิรุปักซ์)

เรี่ยชะประจำติสเฮียเตี้ยงบุณ

รักษาประจำทิศเอยทั้งสี่)

เอหิมะมะเอหิมะมะมะนะคุณครู

เอหิมะมะเอหิมะมะมะนะคุณครู)

หนอเตี้ยงเสรีระเวียงพมตะแบง

หนอทั้งบ้านทั้งเมืองทั้งภูเขาคะแบง)

ไทยรุ่งมายวิวกะเม็ยออยเสรีระหมอง

ไทยรุ่งสักหนึ่งคืนก่อนอย่าให้เสรีระหมอง)

บทไหว้ครู

สำนวน 4

โดย นายประกอบ มงคล อายุ 42 ปี

นะมามีหังชมาดซ็อมโครว

(นะมามีหัง กระผมขอเคารพ

ปรังปรวมกายเลยลูจั้งก๊วง

(พร้อมกายแล้วคุกเข่า

เทวดาวายบั้งค็อม

(ทูลถวายบังคม

เปรียะเซิมเปรียะล็อง

(พระธรรม พระสงฆ์

มะเรียมไคเตี้ยงดีอบ

นิ้วมือทั้งสิบ)

ชลุมซ็อมมอบหมาย

(กระผมขอมอบหมาย)

นิกดีอลกุนเปรียะปุด

นิกถึงคณพระพุทธรูป

เจ็ยมุนกุนเก็อมหาทังจัน

แต่ก่อนคณทิมหาหนัก)

กณเมียดาเบียดา

(คุณมารดาบิดา

นิคต้อลกกณเปรียะกุกะสันโท

(นึกถึงคุณพระกุกะสันตะ

เปรียะสมักณะ โคตม

(พระ โคตมะ

แดลบานตราสกนึ่งโลกแผ่นแต่ย

(ที่ได้ตรัสรู้ในโลกแผ่นดิน

อัญญิฏฐกรูเปรียะเปรียกรูจิตกรูเกา

(อัญญิฏฐกรูพระพวยครูจิตกรูเกา

ไซรับแมงกองหึ่งไมอำปีแผ่นแต่ย

(สยบต่อแม่พระธรรณีมาจากแผ่นดิน

ไมอำปีเปรียแฮมเปียน

(มาจากปาหิมพาน

ออยไมจួយเบ็ดบั้งก้อมมัย

(ให้มาช่วยปิดบั้งอย่าให้

เติบกรูขนาดเฮยไมจួយออยเมียนบอรัมัย

(ถึงครูกะผมเอี้ยมาช่วยให้มีบารมี

ออยไมจួយเรี่ยะชาเติบอัญญิฏฐเตี่ยวบ็อด

(ให้มาช่วยรักษาถึงอัญญิฏฐเทวบุตร

อาปองตึดมะนองเรี่ยะชาคางมุก

(ลูกชายที่นำรักรีกครั้งรักษาต้านหน้า

กณเปรียะอนสุรณกุกะกำมะวาจา

คุณพระอนสุรณวาจาจารย์กุกกรรมวาจาจารย์)

กณเปรียะโคเนาคะมะโนเปรียะกัสสะโป

คุณพระโคเนาตม พระกัสสะปะ)

เปรียะศรีอารียะเมตแต่รีย

พระศรีอารียเมตไตรย)

เปรีระมณเฝ้าสรียสปลัตว์ฟอง

ชายหญิงเหล่าสัตว์ด้วย)

กรูเอ็งกรูสมาจิงอิตกรูอัญญเฮย

ครูอินทร์ครูป่าแควครูจันเอี้ย)

ไซรับเปรียะกบาลปรำเบีย

สยบพระพรายแปดเศียร)

อัญญิฏฐหามุตโตมะหามุตตัง

อัญญิฏฐหามุตโตมหามุตตัง)

เพลิงเพลิงแต่จลสุรตนะกวรลงกา

พลาตปลั่งแหลมเหมือผลุนครลงกา)

เติบอัญญิฏฐกรูเปรีระระโหดต้อลกกรูสรีย

ถึงอัญญิฏฐกรูชายตลอดทั้งครูหญิง)

ระโหดต้อลเตี่ยวดาไมเรี่ยะชา

ตลอดถึงเทวดามารักษา)

เรี่ยะชาคางคะนองตึดมะนองฟองเนอ

รักษาต้านหลังอีกครั้งด้วยเถิด)

บทไหว้ครู

สำนวน 5

โดย นางเลิศอรุณ ฤกษ์จิตร อายุ 39 ปี

ออออมพุกชิ่ง

(โอโอมพุกชิ่ง

เนียงอัญญ์ ใจญครุโม

(นางอัญญ์ ใจญครุมา

กรมยจยปิมก

(ครุหนึ่งช่วยจากหน้า

กรุเอชจยเนียงงาพอง

(ครุเอชช่วยนางน้อยด้วย

เนียงอัญญ์ ใจญครุเปรี๊าะ

(นางอัญญ์ ใจญครุผู้ชาย

กณเมกองหึ่งประโทรเนียง

(คนแม่พระธรณี

เอหิมะมะ โมจยเรีชะชา

(เอหิมะมะมาช่วยรักษา

อรหังพุกไซ

อรหังพุกไซ)

กรุเอชจยเนียงพอง

ครุเอชช่วยนางด้วย)

กรมยจยปีตะนอง

ครุหนึ่งช่วยด้าหลัง)

ปีมะนองตัดเนียง

อีกลักครั้งเกิดทนา)

เอ้าะเตียงกรุแลรี๊ยะ

หมดกระทั่งครุผู้หญิง)

ออยโมจยเรีชะชา

ให้มาช่วยรักษา)

โกนงาเนียงเนอเนียงเนอ

ลูกน้อยนางนี้เกิดนี้เกิด)

บทไหว้ครู

สำนวน 6

โดย นางสาวจัน มีสติ อายุ 64 ปี

พุทธังอรตังขรรวมัง

(พุทธังอรตังขรรวมัง

กระษาริบัติสรัตเฮย

(อาหารจัดเสร็จแล้ว

สรามยุเชื้ออะประมาเพ็ชบาท

(เหล่า 1 ขวด เงิน 20 บาท

ลออปปัยลิ่งเต็ยณแสะนงกำพลิง

(สวยเหมือนเทียนไขเป็นเซาควาย

โมจยุกันรบอัญญะจิณเศ็สดีออบ

(มาช่วยจนครบอัญญะจิณเศ็ลลิบ

อัญญะจิณเียงเสลลิตโมปีตองจำเป็ย

(อัญญะจิณนางเสลลิตมาจากก้านจำปี

โมปีตองจำปาอัญญะจิณเต็ยวบ็อด

(มาจากก้านจำปาอัญญะจิณเทวบุตร

อะเรียดเน็ยสังฆังบุเจ็ย

อรตังสังฆังบุชา)

เม็ยณมลูปรำหมัดเทศขอปรำหัด

มีพลู 5 คำ ผ้าขาว 5 คอก)

สดับเป็ยกเน็ยงประกาศ

ฟังเส็ยงน้องประกาศ)

อัญญะจิณฮาสลายล่ำชายนฮาสลือบ

อัญญะจิณณตส์สะกตจิต)

โมจยุประเพ็ยอะเร็ยชะ

มาช่วยปกปักรักษา)

อัญญะจิณกุนเน็ยงแสะลือย

อัญญะจิณคณนางสำลือ)

กะบ็องกะบ๊าะบำพ็อดโมจยุเร็ยชะ

ที่สูงที่สุดมาช่วยรักษา)

บทเกริ่นครุ

สำนวน 7

โดย นายประกอบ มงคล อายุ 43 ปี

นะคฺโรโม โมคฺคณังสัง ไภการัง

(นะคฺคณโม มาคฺคณังสัง ไภการัง

อย่ามาทำลายศัตรูทั้งหลาย

(อย่ามาทำลายศัตรูทั้งหลาย

โฆษาจาริชาตฺสติจิตฺต

(โฆษา จาริชาตฺสติจิตฺต

ออกุณฺตีกเต้าะมนายบายระสา

(ออกุณฺตึ้นนัณมมารดาข้าวรักษา

แบกประแข่งระงมสัดับ

(แบกออกอกวันฝิ่ง

กุณฺมนาย โมรวงคางมุก

(คุณมารดามารองด้านหน้า

กุณฺมเย็บตาจ๊ะ เสรี๊าะ โมสัดับ

(คุณยายตาปูบ้านมาฝิ่ง

โม่รวงคางเซว่งอัญญ์เจิญกุณฺบอง

(มารองด้านขวาอัญญ์เจิญกุณฺบอง

โม่จฺยเรี่ยะช่าออยชดฺมพอง

(มาช่วยรักษาให้ดิฉันด้วย

เยี่ยะตะมะนะ โม่

(ยะตะมะนะ โม่

มาบังกายาสัตว์นำสัตว์ป่า

มาบังกาย สัตว์น้ำ สัตว์ป่า)

วิตนสันติ โมนะสตีปญฺญา

วินาสันติ มานะสตีปญฺญา)

อะระหังนะ โมนุททายะ

อะระหังนะ โมนุททายะ)

โกณเอยสัดับ โสรก่าเพลิงคฺจ

ลูกเอ๋ยฟังเสียงปืนเล็ก)

โสรก่าเพลิงทึ่มแบกประแข่งสล็อบ

เสียงปืนใหญ่แตกเสียงสลบ)

กุณฺมเอื้อวปูโม่รวงคางคะนอง

คุณพ่อมารองด้านหลัง)

กุณฺมเย็บตาปูผม

คุณยายตาทั้งจากภูเข่า)

กุณฺปะ โอนกุณฺ ไดนกุณฺตา

คุณน้องคุณยายคุณตา)

อุอะเที่ยะเยี่ยะเยี่ยะช่อเที่ย

อุอะพุกทายะยะ โสช่า)

พุกเที่ยเยี่ยะช่อเที่ยเยี่ยะ

พุกทายะ โสทยะ)

บทปฏิสนธารกับเจ้าภาพ

สำนวน 1

โดย นางคำชู มากเหลือ อายุ 42 ปี

ทงัยณะทงัยเจ็ยเวลี่ยลออ

(วันนี้วันดีเวลางาม

มะเรียม ไดต้อบขี่มเคารพ

(นิ้วมือทั้งลี่ยขอเคารพ

แดลเนื่อวคางแต่ยกรุปเอื้อะ

(ที่อยู่ด้านล่างครบทั้งหมด

เนียงกระม้อมท้มทะมัย

(นางสาวเพียงแรกรุ่งใหม่

แดลไมปั้งายบ้นนา

(ที่มาจากไกลที่มากันเท่าไร

เวลี่ยก็เบิกเล็กกระม้อมก็บาน

เวลาเปิดฤกษ์ นางสาวก็ได้)

อติยสถานแดลไมประมาณ ๆ

อภิชฐานที่มาเท่าไร ๆ)

บองเปรี๊าะเจ๊ะบองแสร์ย

พี่ชายและพี่หญิง)

บานไมจริงบานไมจู้ยเยี่ยตา

ได้มาจering ได้มาพบปะยายตา)

เนียงโกนงาบานไมต้อลมะนอง ๆ

นางลูกน้อยได้มาถึงอีกครึ่งหนึ่ง ๆ)

บทปฏิสนธารกับเจ้าภาพ

สำนวน 2

โดย นางแหวนเพชร แกสนกล้า อายุ 42 ปี

แมมองเอชอเอื่อวเจ้าภาพแม่เจ้างาน (แม่เราเอช พ่อเจ้าภาพแม่งาน	เทอบ็อญจยแะช้อมออยบาน ทำบุญวันนี้ขอให้ได้)
สัจแกตยสี่คคอยเนื่อวเจีย (มีความสุขให้อยู่ดี	ออยพ้อตปีเปรดป็นารัวะ ให้พ้นจากเปรดจากนรก)
ช้อมออยบานสัจแกตยสี่คค (ขอให้มีความสุข	ต้อลเตื่อวานีเปียนแม่เอื่อวบองปะโอิน ไปถึงนิพพานแม่, พ่อ, พี่, น้อง)
แตลเทอบ็อญออยตั้งเจิตออยลลอ (ทำบุญให้ตั้งจิตให้งาม	บ็อญนิงเนื่อวพองเียงบานปร้าวเจิตลลอ บุญจะอยู่กับเราได้เพราะใจงาม)
มนเียงเทอบ็อญมันตองเจลัวะประกก (ก่อนที่เราจะทำบุญไม่ต้องทะเลาวิวาท	เคนียเตอเนิงบานบ็อญ กันนั้นแหละถึงจะได้บุญ)
บ็อญท้อความสี่คคเบอเนื่อวนิงรานา (บุญก็คือความสุขถ้อมืออยู่กับใคร	เนียะนู้เมียนสัจแกตยสี่คค บุคคลนั้นมีความสุข)
สี่คคเมียนปี่ร้ออย่างเรือบทา (สุขมีสี่องอย่างนับว่า	มุขสี่คคกายปี่ร้อสี่คคเจิต หนึ่งสุขกายสองสุขใจ)

บทปฏิสันถารเจ้าภาพ

สำนวน 3

โดย นายบุญคง นนท์สอน อายุ 34 ปี

แลณะแองเอยสวัสดี ศาลเสรี๊าะ
 (แล้วนี้เอยสวัสดีศาลบ้าน
 กนัตไทยรุ่งบานโมจริงตืดเฮย
 (กำหนดไทยรุ่งได้มาเจริงอีกแล้ว
 เอื้อวเจ้าภาพโมกลอยไทยรุ่งซ็อม
 (พ่อเจ้าภาพมาที่หลังไทยรุ่งขอ
 จัยณะจัยเจ็ยเว็ลยก็เบิก
 (วันนี้วันดีเวลาก็เปิด
 เฮาปีชนำทมัยปีเฮยชนำวัะ
 (เราว่าปีใหม่นี้คือปีออก
 จัยณะนี้องสะแอกเม็ยนแตลือค
 (วันนี้ก็บพรุ่งนี้มีแต่ความสุข
 ออยปะกั้วละลือเต็อว
 (ให้เคราะห์หันผ่านหันไป
 ก็อมออยปิดกับแม่เอื้อวเต็ยงมีอด
 (อย่าให้เบ็ยดเบ็ยนแม่พ่อทั้งหมด
 ชนำทะมัยปีนโตจปรวมเต็ออบทมเล็อะ
 (ปีใหม่ให้มาพพร้อมกับทรัพย์สินมากมาย

เน็ยะเสรี๊าะเน็ยะแสรมเอื้อวโอม
 เจ้าบ้านเจ้านาแม่พ่อลุง)
 แม่เอื้อวเน็ยะกุษเน็อวแม่โมฆุน
 แม่พ่อเป็นผู้ที่นั่งอยู่ แม่มาก่อน)
 สวัสดิ์ออยกรุปเคนยตืดมะนองเอย
 สวัสดิ์ให้ครบหมดทุกคนอีกครั้ง)
 สัญญาณฤกษ์เฮาเอยสันทอบาน
 สัญญาณฤกษ์เรียกเอยว่าได้)
 เม็ยนพ็อลก็อมจรเริ่มจุน
 มีพรอฮ่าหนีหายให้มาช่วยส่ง)
 แม่เอื้อวเสรี๊าะแสรเก็ยเม็ยนภรรมตุค
 แม่พ่อบ้านเมืองเคยมีภรรมใด ๆ ไว้)
 สัพศอกสัพศอกโรคภัยอภิกวัะจัญโร
 สัพศกสัพศอกโรคภัยสิ่งไม่ตี)
 ออยละลือออยพ็อดโตจแตชนำจ๊ะ
 ให้ผ่านหันไปกับปีเก่า)
 ชนำทะมัยเฮยออยเม็ยนเต็ออบสมบัตติ
 ปีใหม่แล้วให้มีทรัพย์สินสมบัติ)

บทปฏิสนธารเจ้าภาพ

สำนวน 4

โดย นางสาวรุ่ง ภูมิสุข อายุ 34 ปี

เอชไมดี้อลดีดเฮยสะและโกนโม
 (เอชมาถึงอีกแล้วตอนนั้นลูกมา
 เมียนเจิตมุลมุดหวือบ็อญ
 (มีใจศรัทธาทำบุญ
 บองเนืองเอชนองกุนเอ้อวษ
 (พี่สูเนืองเอชกับคุณพ่อช
 เสรีระแสรก็รวมมืออั้งกอง
 (ทั้งบ้านเมืองก็ร่วมหมตอีกทีก
 จัยณะแองราณีมีวันลูกสื่อ
 (วันนี้ น้หนานิมนต์พระสงฆ์
 หวือบ็อญบานฉลองจุมเตียงปะโอน
 (ทำบุญได้ฉลองร่วมทั้งน้อง
 โกนแสร็ยสายรุ่งตีตมนอง
 (ลูกหญิงสายรุ่งอีกครึ่งหนึ่ง
 แลสะแม่เอ้อวอั้งกองกิตดี้อล โกนแสร็ย
 (แล้วแม่พ่อทัว ไปก็คิดถึงลูกหญิง

บานรวมเม็ยพิ้อลน้องเอ้อวษ
 ได้มาร่วมเป็นมรรคผลสนองกับพ่อช)
 ฉลองเนิงบานเตบองสูเนือง
 ฉลองบ่อน้ำได้มีแต่พี่สูเนือง)
 เมียนเจิตหวือบ็อญออยบานฉลองรวมมือค
 มีใจทำบุญ ให้ได้ฉลองร่วมกันทั้งหมด)
 แลสะนะแม่เอ้อวบ้นนา ๆ พอง
 แล้วแม่พ่อทิวไทนไทนก็มาด้วย)
 เบรียะอั้งลูกกิตนทาจัยณะ
 พระองค์ เณร ว่าวันนี้)
 ตริ้อโยนดี้อลองบานกิตดี้อล
 ที่นารักถึงพี่ชายได้คิดถึง)
 มันกาแต่ไทยรุ่งบองพอง
 ไม่ว่าแต่ไทยรุ่งทั้งนี้ด้วย)
 บานเตเม็ยบรีงสำนางไมดี้อลตีตทะเม็ย
 ได้แต่มีวาสนามาอีกครึ่ง)

บทปฏิสนธารกับเจ้าภาพ

สำนวน 5

โดย นางแหวนเพชร แสนกล้า อายุ 42 ปี

เอยสาธุเหยมะเรียม ไตเตียงต้อบ

(สาธุแล้วนิ้วมือทั้งสิบ)

เจ้าภาพเจ้างานบองปะ โอน

(เจ้าภาพเจ้างานพี่น้อง)

แดลบาน โมกิดทว้อบ้อญ

(ที่ได้มาคิดทำบุญ)

อาคละม้อตประปี้กระเป่า

(บางคนหมดเงินจากกระเป่า)

อาคละม้อตจรู๊กปี้ตรุง

(บางคนหมดหมูจากคอก)

กี้ดต้อลเนียะจำริงออย โม เรือม

(คิดถึงนักเจวียงให้มาร่ำ)

ช้อม โครพเมเอือวบองบาน

ขอเคารพแม่พ่อพี่ได้)

เกียตสันตาดแดล โมประมาณ ๆ

ญาติทั้งหลายที่มาทันเท่า ไหร่ ๆ)

รุม เคนียกนึ่งจยแั้นะ

ร่วมกันภายในวันนี้)

อาคละม้อตเสวีวคางปี้ยุง

บางคนหมดข้าวจากยุง)

เนือม เคนีย โมกิดทว้อบ้อญ

พากันมาคิดทำบุญ)

บาน โม เลงประดับงานแม่เอือว

ได้มาเล่นประดับงานแม่พ่อ)

บทปฏิสนธารกับเจ้าภาพ

สำนวน 6

โดย นางสุนัน มีสติ อายุ 64 ปี

แฉะแฉงเอย เวลียังยั้นเื้ออ้อ

(นี่เองเอี้ย เวลาวันนั้นเื้อ)

เอื้ออวมเอย แดลสตับเนื้ออชงาย

(พ่อลุงเอี้ยที่มาฟังอยู่ห่างไกล)

ตำเนิมกาล ณ.แดลต๊ะแดลฉลง

(ตำเนิมเวลานี้ที่ทำได้ฉลง)

ทาไมจุมปะ โอนบองม้อดตามม้อดแย็ย

(ว่ามาพนัก้องพ้มตทั้งตาทมตยาย)

เนื้ออวระหิงกระแน่มะสตับ เรืองราว

(อยู่กันหนาแน่นักคอยฟังเรื่องราว)

ประวัติ เรืองราวตามกรมจบัยปีเดิม

(ประวัติ เรืองราวตามกรมจบัยแต่ก่อน)

อ้อออยกล่าวประวัติปีเดิมกาล

(อ้อให้กล่าวประวัติแต่ก่อนกาล)

บานไมจุมเก็ยตสันดานแย็ยตา

ได้มาร่วมพบปะญาติทั้งหลายชายตา)

อ้อไสรสอางเน็ยกสะเด็งทอเน็ยงเอย

อ้อคนสวยท่นบางทอนนางเอ็ย)

ตำเนิมกาล ณ.แดลต๊ะแดลฉลง

ตำเนิมกาลเวลานี้ที่ทำได้ฉลง)

เจ้ากะเม็งก็แค็ยประวัติจองสตับ

ทั้งเด็ก ๆ ก็ตามอยากฟังประวัติ)

โยกำปรีโมกยูแดลยังไมกล่าว

เอาคัมภีร์มาคุดที่เอามากกล่าว)

บองปะ โอนเปรี๊าะแสริยติดต่อโมเริ่ม

พิน้องชายหญิงติดต่อมาเริ่ม)

บองปะ โอนประมาณ ๆ สดับออยลลอ

พิน้องมาเท่าไร ๆ ฟังให้ตี ๆ)

บทโต้ตอบปัญหา

เรื่องศีล

โดย นางปัทมา หิมพล อายุ 45 ปี

และ นายประกอบ มงคล อายุ 43 ปี

ถาม : ทวีกาอาเวียก็ต้องรับศีล เปรี๊าะลออแก้วจะเอน

(จะทำการอะไรก็ต้องรับศีล ชายงามละออน)

หมายความว่ายังนา แลนะศีลเมียนลักษณะประมาณยาง

(หมายความว่าอย่างไร แล้วศีลมีลักษณะก้อย่าง)

ตอบ : ทวีกาอาเวีย ก็ต้องรับศีลเอน เนียงลออโนจะเอน

(จะทำการอะไร ก็ต้องรับศีลก่อน นางคนสวยละออน)

ก้อย่างเรียบร้อย วาจาเรียบร้อย ใจเรียบร้อยนั่นเอง

(คือกายเรียบร้อย วาจาเรียบร้อย ใจเรียบร้อยนี่แหละ)

เข้าทาศีลแลนะศีลเมียนลักษณะ แบ็ยยางก้อยมูจูลศีล

(เรียกว่าศีล แล้วศีลมีลักษณะ สาม อย่างคือทังจูลศีล)

ปี้รมัชฉิมศีล แบ็ยมหาศีล จูลศีลบานแกศีลปรำ

(สองมัชฉิมศีล สามมหาศีล จูลศีลบานแกศีลห้า)

มัชฉิมศีลบานแกศีลปรำแบ็ย นิงศีลต้อบออยเนียงสดับ

(มัชฉิมศีลได้แก่ ศีลแปด กับศีลสิบ ให้น้องคอยฟัง)

มหาศีลบานแกศีล ปี่รวมาเพยปรำปิล บองปรีบออยจะป๊ะ

(มหาศีลได้แก่ ศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด นับอกให้ชัดเจน)

ถาม : บองลออซ็อนเนียง เค็ลปรั่าบ็ยฆางยั้วเค็ลนาเกิดเจ็ยริแก้ว
 (พ็คณางมของน็อง ค็ลแปดซ็อนันเอาค็ล ไทมาเป็นรากแก้ว)
 เค็ลนาเกิดเจ็ยเด็ม เค็ลนาเกิดเจ็ยเม็กเกิดเจ็ยเสลิเกิดปะกา
 (ค็ล ไทเป็นต้น ค็ล ไทเป็นกิ่ง เป็นใบ เป็นดอก)

ตอบ : เค็ลปรั่าเกิดเจ็ยริแก้วเค็ลปรั่าบ็ยเกิดเจ็ยเด็มเค็ลต็อบ
 (ค็ลห้าเป็นรากแก้ว ค็ลแปดเป็นต้น ค็ลสิบ)
 เกิดเจ็ยเม็กตุงไท้มเค็ล ปีรวฆมาเพษปรั่าปิล เกิดเจ็ยปะกาเจ็ยเสลิ
 (เป็นกิ่งก้านน็อยใหญ่ ค็ล สองร้อยยี่สิบเอ็ด เป็นดอกเป็นใบ)
 เกิดเจ็ยแพลเน็ยะต้ามิเท็รณะโม บานม็อลอนน็องปีร์กาล
 (เป็นผล ผู้ที่รำลึกธรรมนะโม ได้ผลอานิสงส์สองประการ)
 ตับสังฆารเจ็ดยกร็อยเต็อวจับก่าเนิดแอสถานดาวตังส์
 (ตับสังฆารชาติหน้าไปก่าเนิดที่สถานดาวตังส์)
 เน็ยะต้ามิเท็รตัสสะบานม็อลอนน็องโปนปรอกาล
 (ผู้รำลึกธรรมตัสสะ ได้ผลอานิสงส์ทั้ง สี่ ประการ)

บทโต้ตอบปัญหา

เรื่องนรก

โดย นายแสงจันทร์ คงสุขดี อายุ 55 ปี
 และ นางแหวนเพชร แสงกล้า อายุ 42 ปี

ถาม : นรกเน็ยะนาเน็ยะสร้าง
 (นรกใครเป็นคนสร้าง)

- ตอบ : นรกนิมิต มีขณเนียรนาสร้างเต เลขเกิดดอยอกคือลพ็อลกรรม
 (นรกนี้ไม่มีใครสร้างหรือก แต่เกิดด้วยอกุศลผลกรรมที่ทำ)
 แดลมนิยฮิงสร้างเต้านิงกาขกรรม วจิกรรม มโนกรรม คือไตรวาร
 (ที่มนุษย์เราทำผิดด้วยกาข วาจา ใจ เรียกว่าไตรวาร)
- ถาม : เจาะมนิยฮิงนาเงือบเต้อวเมียรนยมีเรียสไตสวน เนียงลอมววมวลปรับบองเต้อว
 (แล้วคนประเภทใดตายไปมีขมราชไตสวน นางคนสวยบองที่เกิด)
- ตอบ : มนิยแดลเงือบเต้อวเมียรนยมีเรียสไตสวนบานแก่เนียรมันเรียชชาเค็ล
 (คนที่ตายไปแล้วมีขมราชไตสวน คือคนไม่รักษาเค็ล)
 กือเค็ลปรำ เค็ลปรำแบ็ยมันทว้อบ็องออยเต็ยน เบอเงือบเต้อว
 (คือเค็ลห้า เค็ลแปด ไม่เคยทำบุญให้ทาน ถ้าตายไปแล้ว)
 บานเกิดนิงนรก เสวยกรรม ทุกซ์ตาม ยถากกรรม ทนทุกซ์ทรมาน
 (ได้เกิดในนรก เสวยกรรม ตามยถากกรรม ทนทุกซ์ทรมาน)

บทโต้ตอบปัญหา

เรื่องผลอันสงส์

โดย นายสมควรชัย พรราวแดง อายุ 42 ปี
 และ นางคำชู มากเหลือ อายุ 42 ปี

- ถาม : เจาะเจ้างานเตมทา ลวกตาเตมกำเนิด แดลแมเอ็อวกิดทว้อบ็อง
 (เจ้าเซ่นนั้นเจ้าภาพต้นการ เจ้างานต้นคิด ที่แม่พ่อคิดทำบุญ)
 บานพ็อลยงนาบอง จอรนยปรับปะ โอนนุไปยิวบยูร์ไมเฮย
 (ได้ผลอย่างไร เจรจาบองก้องนำอาเกิดดิกมากแล้ว)

ตอบ : จำสดับเนียงปรับริเนยะสร้างก็อดแต่ย ถวายเปรียะลือเงเตยงหลาย
 (คอยฟังน้องบอกคนที่สร้างกฎถวายให้แก่พระสงฆ์ทั้งหลาย)
 กุคือลเตยงบิตจุนเจียเกิดเนื่อว สกานตีเยยเมียะบริวารบุนเมิน
 (กุศลทั้งหมดส่งไปเกิดใน สกานยะมรรคมีบริวาร 40,000)
 เกิดเจียสัจ มหาจักรพรรดิ ปราารวยเจียต เจียะเตือบอัสพอลพลาณิสอง
 (เกิดมาเป็นกษัตริย์มหาจักรพรรดิ 500 ชาติ ยังไม่หมดพลาณิสอง)
 พอลเกิดมหาแสกเทีย ปราารวยเจียต จุนเจือเมินเศิลยะปรอกอบพอล
 (ผลเกิดเป็นมหาเศรษฐี 500 ชาติ ไม่หมดสิ้นผลส่งให้)
 เกิดเจียะเนยะปราษญ์ อาจมินชจ็อลมินเตือลกรือบปัญหา
 (เกิดเป็นนักปราษญ์ ไม่มีติดขัด สามารถแก้ไขปัญหา)
 เกิดเนยะเมียนเตริือบ แสรจกาสฬสัตว์ มหิงสากรุ์กรอเนียเมียส
 (เกิดเป็นคนมีทรัพย์ ที่นา ไร่ พวงสัตว์ ช้าง วัว ควาย ทองคำ)
 ประเก็อมจ่ายยายชี แตรียกระยาหาร พุณกโกนเปรีาะแสริย
 (เครื่องเงินจับจ่ายข้าว ปลา อาหาร เลี้ยงดูลูกชายหญิง)
 ประปวนประแต่ย ลือคเนยะโลกแต่ย เล็งสบายบองเมียสสโอมปรับเนียงเหย
 (ภรรยา สามี สุขในแผ่นดิน กินอยู่อย่างสบาย พี่ทองสมชายบอกร้องแล้ว)

บทโต้ตอบปัญหา

เรื่อง เปรี้ยะแจแต่ย์ (พระเจ้าแต่ย์)โดย นายเสริม เมาลี อายุ 45 ปี
และ นางจันทิก ปันทอง อายุ 37 ปี

ถาม : เปรี้ยะล่อจหรือไว เจาะเปรี้ยะแจแต่ย์ นี้เกี่ยแปลทาทายางนา
(ชายคนงามสง่า ถ้าเช่นนั้นพระเจ้าแต่ย์ นี้เขาแปลว่าอย่างไร)

ตอบ : ปรับทาแจแต่ย์แปลทาทา เจ็ดล่อหรือกปูลสำรวจกะบ๊วะ
(บอกว่าพระเจ้าแต่ย์ แปลว่า ใจงาม หรือยอดแหลมสูง)
สำหรับบันเจ้าอะจื้อเนี่ยะเมี้ยนกุน โตจเจียแมเอื้อวลูกกรู
(สำหรับบรรจ้อจื้อ บุคคลที่มีคุณ เช่น พ่อ แม่ พระครู)
หรือเปรี้ยะปุตระอ็อง ปรับเนียงออชตหรือง เจือบองเตือวเนอ
(หรือพระพุทธรูป บอกร้องตรง เชื่อพี่ไปเถอะ)

ถาม : บองล่อทโกลลา เจาะเปรี้ยะแจแต่ย์นุมา จัดทาเมี้ยนประมาณ
(นี่คนงามสมชาย แล้วพระเจ้าแต่ย์นั้น จัดว่ามีก็อย่าง)

ตอบ : เออยเนียงเอ็ย ปรับทาเปรี้ยะแจแต่ย์ จัดเมี้ยนนุมายางเรือบจะเน๊ะ
(เออยน้องเอ็ยบอกว่าพระเจ้าแต่ย์ จัดว่ามี 4 อย่างนับเช่นนั้น)
มุชชาตุแจแต่ย์ ปีร์ธรรมแจแต่ย์ เบ็ยอุเทสิกแจแต่ย์
(หนึ่งชาตุแต่ย์ สองธรรมแต่ย์ สามอุเทสิกแต่ย์)
บุณบริโกลแจแต่ย์ เนียงเม็ยสดีอโชน เจือบองเตือวเนอ
(สี่บริโกลแต่ย์ นางทองนารัก เชื่อพี่ไปเถอะ)

ถาม : บองเม็ยสจหรือไว เจาะชาตุแจแต่ย์ นี้ก็อแจแต่ย์ประเภทนา
(นี่ทองคนสง่า แล้วชาตุแต่ย์คือแต่ย์ประเภทไหนบ้าง)

ตอบ : ปรับทาชาตุแจแต่ย์ ก็อ บันเจ้าะเก็ยตเปรี้ยะปุตหรือแมเอื้อว
(บอกว่าชาตุแต่ย์ คือ สำหรับบรรจ้อจื้อพระพุทธรูปเจ้าหรือ แม่ พ่อ)

บทโต้ตอบปัญหา

บ๊องแคแฉด (บุณเดื่อนห้า)

โดย นางประยูรยาศ คงสุคติ อายุ 55 ปี
และ นายแสงจันทร์ คงสุคติ อายุ 53 ปี

- ถาม : บองลออกัลยาน เนียงสงสัย ปีเรื่องสงกรานต์ แปลทายังนา
(พี่สาวนำสงสาร น้องสงสัย ในเรื่องสงกรานต์ แปลว่าอะไร)
ออยบองเตสนา ปรับเนียงเตื่อวเนอ
(ให้พี่บรรยายบอกน้องไปเถิด)
- ตอบ : สงกรานต์แปลทาย้ายออก บอนเปรี ยะอาติด
(สงกรานต์แปลว่าย้ายที่ของดวงอาทิตย์)
โคจรเดิรทะมัย ถังยเนือวลือกะบาล ตรือองตาดรือองแย็ย
(โคจรเดินใหม่ ดวงอาทิตย์อยู่บนศีรษะ เดินตรงตาดตรงยาย)
- ถาม : บองลออกัลยาน เนียงสงสัยปีเรื่องสงกรานต์
(พี่คนสาวนำสงสาร น้องสงสัยแต่เรื่องสงกรานต์)
เหตุยังนาตะบานแห่กะบาลปรม ลออดรืออโสลเม็ยยังนา
(เหตุอย่างไรงิจได้แห่ศีรษะพรหม พี่สาวนำชม มีอย่างไร)
- ตอบ : อังกาลเนือแฉแฉด โจลหน้าทะมัย โกนศิริแสถัย
(ครั้งนั้นเดือน 5 เข้าปีใหม่ของไทย ลูกศิริเศวตฐี)
ชมัวะทาทรรรมบาล ดั่งเรียนไตรเพท เวชมนต์ คาทา
(ชื่อว่าทรรรมบาล เรียนไตรเพท เวชมนต์คาทา)
เต็ยงละบัยเหยนา ลือกนือองแฉนเด็ย จำบุทวิปทัม
(ทั้งชื่อเสียงเลื่องลือ ก้าวแผ่นดินในชมพูทวีปใหญ่)

กล่าวปีกาลเนาะ เมียนอ่องมหาปรม โลกเนาะเจียทิม
 (กล่าวสมัยนั้น มีองค์มหาปรม เป็นผู้ยิ่งใหญ่)
 เนื้อวสถานอกัสรา เปรียะอ่องบานเจาะ โมจอด บัญหา
 (อยู่ในสถานดาวดิงส์ พระองค์ได้ลงมาโจกภัย)
 ธรรมบาล ออยเชลย เตรีจัมบ เบอเชลยมินบานปรำนิงสันลัับ
 (ธรรมบาลให้เชลย ให้ถูกต้อง ถ้าหากตอบไม่ได้จะฆ่าตาย)
 โยกะบาลเตีอวปะกือปตูกกนึ่งแผ่นเดีย เบอทาเชลยบาน
 (เอาศิระะไปฝังไว้ ในแผ่นดิน ถ้าหากตอบได้)
 ปรำบออยเจียบรมออยกัตศิระะ เตีอวถวายเปรียะ มินจะไทล
 (บอกว่ามหาปรมก็จะให้ธรรมบาลตัดศิระะ ไปถวายพระ)
 กาลเนาะ ธรรมบาล เชลยบานเหยแนัย เปรียะปรำมั้นจะไทล
 (ครั้งนั้น ธรรมบาล ตอบได้แล้ว พระมหาปรมก็ยอมให้)
 ออยกัตกันลอง เบอกัตบานเหยโจลเตีอวนิงเดีย
 (ให้ธรรมบาลตัดศิระะ ถ้าหากตัดแล้วอย่าให้ตกถึงดิน)
 เปรียะโทรแนัยมินออยตุงอง ออยโกนเตียงปรำบิล ตีะเปียนพอง
 (แม่พระชรมิไม่ให้ไว้ด้วย ให้ลูกสาวทั้ง 7 คน ใส่พานไว้ด้วย)
 พละเคเนัย โมจลองแหโมกรูปชนำ บอลออสรืองำ เจือเนียงเตีอวเนอ
 (แล้วให้เปลี่ยนกันมาเอาศิระะทุกปี ปีละ 1 ครั้ง น้องคนสวยชื่อเถิดนะ)

บทโต้ตอบปัญหา

บ๊อบแคแฉต (บุญเดือนห้า)

โดย นางประยูรยาด คงสุขดี อายุ 55 ปี
และ นายแสงจันทร์ คงสุขดี อายุ 53 ปี

ถาม : บองลลอซัวเนียง สงสัยทาปัญหา ลออตรีอ โสล์สมัดจ

(นี่ส่วยดวงซัว นื่องสงสัยว่า ปัญหาคนส่วยนำชม)

อ็องมหาปรม จอดธรรมบาล บองลลอกำแพล เมียนความยังนา

(องค์มหาพรหม เอาปัญหามาถามธรรมบาล นี่คนส่วยมีใจความอย่างไร)

ตอบ : จำมือเนียงนึ่งปรายปรับ ลออจรีอไว ปัญหาหาหาปรม

(คอยฟังนื่องจะบรรายบอกคนส่วย ปัญหาหาพรหมมีว่า)

กือศิริ มงกวลเบ็ย ประกาศตาแย็ยสัดบเนียงทา

(คือศิริมงคล 3 ประกาศตายาย ฟังนื่องจะว่า)

เต็ยงปริกทงัยตริ่อง ละเจ็ยจเน็อวตริ่องนา บองลลอซัว จำสัดบ

(ตอนเข้าศิริมงคลอยู่ไหน และคำศิริมงคลอยู่ไหน นื่องฟังพ็ว่า)

ตอบ : ปัญหานี้กล่าววว่า ปริกเน็อวนึ่งมุก เวลี่ยยัง กร็อกโม

(ปัญหานี้กล่าววว่าเข้าอยู่ที่ไหนเ้า เวลาเราตื่นเข้ามา)

ยัวตักโมตีวนลออ นวลจะเอ็นนิเข้าทาปริก เน็อวนึ่งมุก

(เอาน้ำมาล้างหน้า นื่องคนส่วย นี้เรียกวว่าเข้าศิริมงคลอยู่ที่หน้า)

กงัยตริ่องนิเตอเน็อวนึ่งคนอง เวลี่ยยังกะเดายัวตักโมเล็ยบคนอง

(ดวงอาทิตย์ตอนเที่ยงศิริมงคลอยู่หลัง หรือหน้าอก เวลาร้อนเอาน้ำมาลูบ)

ตระเจียะสมาสม้อง เอ้าะอ้องกาษา เลยสรวลเตียงแย็ยตา

(แย็ยเท็กาย สุธสบายทังร่างกาย สุธทังตาทังชาย)

เวลียละเจียจนิเตอจัดเนือวแอนา ปัญหานิเตอจัดเนือวนิงจิง

(เวลาคำนี้ศิริมงคลอยู่ที่ไหน ปัญหานี้จัดว่าอยู่ที่เท้า)

เรียขิงเด็กเหยพองต้องเลียงจิงเลียงโค เบอทวือเตริ้ว

(เพราะเวลาจนอนต้งต้องล้างเท้า ล้างมือ ถ้ากระทำได้ถูกต้อง

จะเนือมินทา เปริะทาแสริย เสาศิริมงคล เตียงเบ็ย

(อย่างนี้ ไม่ว่าจะชาย หรือหญิง เรียกศิริมงคลทั้งสาม)

บทโต้ตอบปัญหา

เรื่องนะโม

โดย นายสมควรรชัย พรราวแดง อายุ 42 ปี

และ นางแหวนเพชร แสนกล้า อายุ 42 ปี

ถาม : นะโมเกิดอึ้นา เมือง นา นะกรรนา

(นะโมเกิดที่ไหน เมืองไหน นครไหน)

ตอบ : นะโมเกิดอึ้นเมืองอะริยะ

(นะโมเกิดที่เมืองอริยะ)

ถาม : ระนาเน็ยะกัตกะแสนะโม เมียนประมาณเว็ยะ

(ใครเป็นผู้ตัตนะโม มีกัวรรค)

ตอบ : เปริยะกัจกายเน็ยะกัต เมียนปรำเว็ยะ

(เปริยะสังกัจกาย เป็นผู้ตัต มี 5 วรรค)

มยุ นะโม ปรัตตัสสะ เบ็ญ ภาคะวะโต

(1 นะโม 2 ตัสสะ 3 ภาคะวะโต)

ภณ อระหะโต ปรา สัมมาสัมพุทฺธัสสะ

(4 อระหะโต 5 สัมมาสัมพุทฺธัสสะ)

ถาม : ระนาเนยะตั้งนะโม มุณี เมียนประมาณเนยะ

(ใครเป็นผู้ตั้งนะโมคนแรก มีกี่คน)

นะโม สาคาครียักโข ตัสสะ อะสุรินโท

(นะโมสาคาครียักโข ตัสสะ พระอะสุรินโท)

ภาคะวะโต ท้าวสักกะ อระหะโต ท้าวจตุมหाराช

(ภาคะวะโตท้าวสักกะ อระหะโต ท้าวจตุมหाराช)

สัมมาสัมพุทฺธัสสะ มหาพรหม เนยะรุมนะโม กือ ฐะปิตา

(สัมมาสัมพุทฺธัสสะ ท่านมหาพรหม ผู้รวบรวมนะโมคือฐะปิตา)

บท ได้ตอบ

เรื่อง กัณฑ์ฉลอง

โดย นางปิ่นหยี หิมพล อายุ 45 ปี

และ นายวินัย เส็มแก้วใส อายุ 55 ปี

ถาม : บองลออชีวา เนยะแดล ปรรารถนาชื้อมออยเตียนศาสนา

(ปีคนงามชีวา คนเคยปรารถนา ขอให้เกิดทันศาสนา)

เปริยะศรีอาริยะเมต ไตรย บองลออจเรือไวทวือยังนา

(พระศรีอาริยะเมต ไตรย เขาทำอย่างไรที่คนสวยมีน้ำใจ)

ออยบองเจริจาปรับเนียงงา เตื่อวเนอ เตื่อวเนอบอง

(ให้พี่น้องนางด้วยเถอะ เถอะนะนี่)

ตอบ : ปรับทาเนยะแอนา ปรรรณนา ออยเตียนศาสนาเปริยะศรีอารียเมตไตรย์

(ตอบว่าคนไหนปรรรณนา ให้ทาน กั้นศาสนาพระศรีอารียเมตไตรย์)

เตื่อวยังเรียบรูป 1000 เตียน 1000 ปะกาเซียว 1000 ปะกาชอ 1000

(ไปเราจัดรูป 1000 เทียน 1000 ดอกไม้เซียว 1000 ดอกไม้ขาว 1000)

ปะกาเหลื่อง 1000 ตังว 1000 สดับเจียเดอะกือมหาเจียต ออย จือบกนึ่งมัจย

(ดอกไม้เหลื่อง 1000 ชง 1000 ฟังพระเทศน์เรื่องมหาชาติจบในหนึ่งวัน)

บองลอลอตรือเมิบ เตือบบานเตือน เปริยะศรีอารียะเมตไตรย์

(พี่น้องสวายน้ออากัฟ จึงจะได้กั้นศาสนาพระศรีอารียะเมตไตรย์)

บองเมียสจรือไว เจืองงา เนียงเนอบอง

(ถ้าพี่น้องน้ำใจ เชื้อพี่น้องนางไปเถอะนี่)

บทเล่าตำนาน

เรื่องกำเนิดมณเฑียร

โดย นางสุนจัน มีสติ อายุ 63 ปี

รูปเปริยะกาลเคิญสัตว์มโน

(รูปลักษณะครึ่งที่เห็นสัตว์

ปราปิลกำปรีกือสังคิมึงเกิด

(เจ็ดคัมภีร์คือสังคิมึงเกิดตา

เปริยะวิเกียรบึงเกิดตระจิก

(พระวิงค์บึงเกิดหู

กำเนิดเกิดบานคอยเปริยะเทิรร์

มณเฑียรกำเนิดเกิดมาด้วยพระธรรม)

เพนกอัญเจิญ

และหน้าผาก)

เทียตชะกถาบึงเกิดเมียด

ชาตฤกถาบึงเกิดปาก)

บุคควลัญญิตีเกิดดวงจิต	คถาวัตถุบังเกิดจรวเม้าะ
(บุคคลัญญิตีบังเกิดดวงจิต	คถาวัตถุบังเกิดจุมุก)
ยมเม็ยะบังเกิดอัญดาษ	เปรียะมหาประเทียชเรียะชาชีวิต
(ยะมกบังเกิดลีน	พระมหาปฏิฐานรักษาชีวิต)
เปรียะไสตเปรียะวินนัย	บังเกิดค็อล แฉัญโจล โทณงาน้องปัวะ
(พระสูตร พระวินัย	บังเกิดลมหายใจ เข้าออกลูกน้อยในครรภ์)
เกี๊ยะแฉัยทาอุดั้ง อัดโ ไช ชีวตั้ง	พระทุกขัง พระอนิจจัง
(ภาวนาว่า อุดั้ง อัดโ ไช ชีวตั้ง	พระทุกขัง พระอนิจจัง)
พระอนันดา นิเองบาแล็ย	เกี๊ยะแฉัยนิงครรภ์เม็ยะดา
(พระอนันดานี้แหละบาลี	ที่ภาวนาในครรภ์มารดา)
เปรียะเทีร์รูลูกบังเกิดทา	ออยยั้งสบายบานฉลองดี้อลเตรย
(พระธรรมบังเกิดว่า	ให้เราสบายได้นั้นจากความทุกข์)

บทเล่านิทาน

เรื่องลูกเนรคุณ

โดย นายประกอบ มงคล อายุ 43 ปี

แมสระมอด โทณเม็ยะเน็ยะ กาลินัย กาลนาจำปา
 (แม่มดลูกมี 3 คน มี กาลินี กาลินา จำปา)
 โทณกระมีอม เน็อมโทณจักตำโลง กานินัย เน็องลออ
 (พาลูกสาว พาไปชุดมัน กาลินี นางคนสวย)
 มันเต็อวจุยแม เน็อวสิ่งตามเพลิวสัจประพาสเปรียะเฮ็ยรา
 (ไม่ไปช่วยแม่ อยู่เล่นตามถนน กษัตริย์ประพาสป่าแล้วหนา)

เคิญเนียงละออใช้ปตำเน็งเนียงทา มันเคิญแม เอื้อว บองปะโอิน

(เห็นนางสวย หยุดถามนางว่า ไม่เห็น พ่อ แม่ พี่น้อง)

เนียงบานประแด็ยสัจ แม่ลือบโมริ้ว โทณินเคิญ เต็งเทอยังนา

(นางได้มีสามีเป็นกษัตริ์ แม่กลับมา หาลูกไม่เห็นไม่รู้จะทำเช่นไร)

ดีอดเพลิงออย โทณเคิญ เพลิงรวดโม มันเคิญโทณโม

(จุดไฟให้ลูกเห็น ไฟสว่างจ้า แต่ก็ไม่เห็นลูกมา)

แม่เตือวตามโทณ เนียงเสรีระปรับทา สัจยิวเตือวนองเฮย

(แม่ไปตามหาลูก พวกชาวบ้านบอกว่า กษัตริ์ย์เอาไปแล้ว)

เคิญแมบรอเฮาทา มีกั้นจะลือบวิล อัญณินเมนโทณเองเต

(ต่อมาเห็นแม่ชีเฮอร์ เรียกว่าอี้แก่ กลับคืนไปกูไม่ใช้ลูกมิง)

อ้ามาตย์จูนลือบพือตนะกวร กาลินัยเดริตามยิวติกรตเตือว

(อ้ามาตย์ส่งกลับไปให้พันนคร กาลินี้ก็เดินตามเอาน้ำกรตไป)

เฮาแม่โมตะติกรต แมควิกเพนภปสายปะสาควิกเพนภเตือวมินโรจ

(เรียกห้มาแล้วสาคน้ำกรต แม่ตาบอกควิกไซ่วตาบอกไปไม่ไหว)

ปะตำออยโทณแดลเนือวโมริ้ว เนียงลออตำริบปรับงามือดเฮย

(จึงสั่งให้ลูก ๆ ที่อยู่มาริบเอา นางคนสวยตามตำราบอกน้องหมดแล้ว)

บทเล่าเรื่องชาดก

เรื่องพระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

โดย นายสมาน เฟื่องนิศ อายุ 37 ปี

เอี้ยกาลเนาะชู้รโมเฮยเนียงเมตตวี เตื่อวรัวเนาะแพลเชอกน่องเป็รีย
 (เอี้ยกาลครั้งนั้นมามาแล้วนางมัทรี ไปหาเก็บผลไม้ในป่า)
 มะเนียะแองเฮยนาลออชัว เมียนเต็ชวดาบันดาลออยเนียงเมตตวี
 (ตามลำน้ำคนเต็ชวทนาคนสวย มีเทวดาบันดาลให้นางมัทรี)
 เนาะแพลเชอกมิมานเลยบานแดแพลกระแฉ็ย ๆ เนียงลออเก๊าเกยมินเต็งเทอชังนา
 (เก็บผลไม้ไม่ได้เลยได้แก่ผลอ่อน ๆ นางคนสวยที่สุดไม่รู้จะทำอย่างไร)
 จวนดีอลละเจียตเนียงเนาะแพลเชอกมิมาน เลยเนียงจิบสำแรกตองแรกต๊ะสะมา
 (จนถึงตอนเย็นนางก็เก็บผลไม้ไม่ได้ แล้วนางจิบสำแรกไม้คานมาใส่ป่า)
 ตลื้อบโมวิลพอเต็รโมตามเพลิวเมียน เต็ชวดาบันดาลออยเมียนชลาชมา
 (กลับมาคืนผลถึงระหว่างทางก็มี เทวดาบันดาลให้ไม้เสื่อดำ)
 ใท้มเด็กเนื่อเน็งเพลิวเนียงเมตตวี ชลาดฮับสลื้อบเมตตวีเนียงเออย
 (ใหญ่นอนอยู่ขวางทางนางมัทรี ชลาดฮับสลื้อบเมตตวีเนียงเออย)
 แสะชะชลาใท้มก็เนรมิตบัดเตื่อว แสะชะเนียงตั้งเลกตองแรกต๊ะสะมาเต็รเพลิว
 (แล้วเสื่อใหญ่ก็เนรมิตหายไป แล้วนางจึงเก็บไม้คานใส่ป่าเดินทาง)
 เตื่อวสถานอาศรมพอโมต้อลเฮย เนียงมินเคัญโกนตั้งริวดริวโกน
 (ไปสถานอาศรมพอมายังแล้ว นางไม่เห็นหน้าลูกนางจึงวิ่งหาลูก)
 กน่องเป็รียปรีกษาดังริวดเตื่อวเฮยนา กิมินเคัญกัถหา ซาลโกนเออย
 (ในไพรพฤษาจึงวิ่งไปหาแล้วหนา ก็ไม่เห็นกัถหาซาลูกเออย)

เมตตรีตั้งใจเอาตำเน็ง เปรี๊ยะเวสสันดรเปรี๊ยะอ็องแย๊กกา

(มีทรีนยามเข้าไปได้ถาม พระเวสสันดรพระองค์พู่คว่า)

ปรับทานแ่นเมตตรีประ โอนเอ็ย โจนชาลี้กัณหายิ่งออยเต็ยนเต็ยวเฮ็ย

(บอกว่ำน้องมีทรีเอ็ย ลูกชาลี้กัณหาเราให้ทานไปแล้ว)

ออยเต็ยนตาจู้วะเฮ็ยยั้งออยเมตตรี เลิกมะเร็ยมได้ต็อบต็ยสถาน

(ให้ทานตาชู้กแล้วเราขอให้มีทรี ยกมือสับนิ้วอักษฐาน)

ออยบองบานตราสเกิดเจ็ยเปรี๊ยะปุต กน็อง โลกแผ่นดินเต็ยเจ็ยตเต็ยวมุก

(ให้พี่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้า ในโลกแผ่นดินชาติหน้าเกิด)

บทเล่าตำนาน

เรื่องการโกนจุก

โดย นางทองพลอน ประดับสิริพรหม อายุ 66 ปี

แสนะนิงบานแ่งตำนานกาลมน

(แล้วตอนนี้จะ ได้แจ้งตำนานครั้งก่อน

กาลแ่นพอเปรี๊ยะน็อบฏญ์เจ็ยเต็ยว

(ครั้งน็อบพรานนุญออกไป

เค็ย โจนตำเร็ยน็ญเจ็ยอบ

(เห็นลูกข้างกุกยั้งตาย

สตัจยัว โมประเจ็ยมนังรูปช็อนเน็ยะทุงกิง

(กษัตริย์เอามาต็อบต็ยกับรูปร่างของทุงกิง กลายเป็นพระกุมาร)

ออยแม เอ็วสตับต็อบต็ยเต็ยวมนอง

ให้แมพ็องต็อบต็ยไปอ็อกครั้ง)

โจลเต็ยวกน็องเปรี๊ยะปรีกษา

เข้าไปในไพรพฤษา)

กัตกบาล โมถวายสตัจตรา

จั้งต็ยเอาศ็ีระมาถวายกษัตริย์)

เกิดเจ็ยกุมาร

กุมารเต็งประสาคลุณบานเนื่อสรุลเจีย	กิดบานกอเสาะ
(กุมารรู้จักภาษา ร่างกายนั้นก็อยู่สบายดี	คิดโกนจุกให้)
เมียนระบับอาจารย์เดลรับตามตำโนง	ตามกำปรี ไบราณ
(มีระบับอาจารย์ที่จัดตามตำรา	ตามคำภีร์ ไบราณ)
เมียนอาจารย์มีวะเปริสม	อาจารย์เดลรับจัดการหิวตามเรื่องราว
(มีอาจารย์ชื่อพรานหม	อาจารย์ที่จัดการทำตามเรื่องราว)
เปริยะจันท์เมียนเรียสเม็ยพลือเอ๊ะแฉมเด็ย	
(พระจันท์มีรัศมีสว่างไสวไปทั่วแผ่นดิน)	
เดลรับบายแล็ย	รุมส้มปั่วด ไส้ลก็อสระแบกปัวะ
(ที่จัดบายศรี	หุ้มด้วยผ้าถึง ไส้ลคือหนังงู)
เด็มเจ็กรับบายแล็ย	ปราปิลเจ็อนสวดตะไลกวรนิกรัวะ
(ตั้งกล้วยบายศรี	เจ็ดชั้นมีพลู ตะไล ควรนิเคราะห์)
ก็อเปริยะอ็องนิงนิตีเียนกุมาร	กอเสาะอากะเงาะเต็อวมุก
(คือพระองค์กับนิทานกุมารโกนจุก	ที่ยื่นไปด้านหน้า)
ก็อไตตำเรียจุนเจะจงนิงเสาะ	นิตีเียนนิตีเียนตามปัญหา
(คือมีงวงข้างส่วนงอนผูกด้วยผม	นิทานนี้เหมาะตามปัญหา)
เดลอาจารย์รับโมโยกเรื่องราว	กรมชะของสังขัณิงกราส
(ที่อาจารย์จัดมาตามเรื่องราว	หอยสังข์กับหวี)
ช็อนเม็ยกองหิงปะโทรเน็ย	หม้ออานกำเม็ดกรอว์ช็อนปรม
(ของนาง ชรณี	ทิมเม็ด โคนของพระพรหม)

บทเล่าตำนาน

เรื่อง อภิขกรรมกำเนิดมนุษย์

โดย นายวินัย แก้วเส้นใส อายุ 55 ปี

โยนโยกกำเนิด อังกาลมะนือซึ่งโมเกิดกนึ่ง ปะเต็ยเมียดา

(โยนโยกกำเนิด ที่คนเรามาเกิดในครรร่มารดา)

มุยแคเกิดเจียปะปัสติก ปีรแคลาลิง เกิดเจียเซียมเวียว

(หนึ่งเดือนเป็นฟองน้ำ 2 เดือนเป็นเลือดข้น)

บ้ายแคขับเหนียว โจนมเต๊ว บูนแคมุล โดจโปงเมื่อน

(3 เดือนเปรี้ยวเหมือนขนมอ่อน ๆ 4 เดือนกลมเหมือนไข่ไก่)

ปรำแควนจะเอ็นปันจะสาขา ปรำมุยแคเหยนา กรังกรบมีอดเหย

(5 เดือนเป็นสาขา 6 เดือนมีเครื่องครบหมดแล้ว)

ปรำปิลแคอังกฤษ อันจยโตงเสาะ อังกฤษแปมูเต๊อวแอดคนองมนาย

(7 เดือนลูกกุกขึ้นนั่งดูดเต๊อด มารดานั่งหันหน้าไปหลังมารดา)

ปรำบ้ายแคเหยมนายซีจำเนียรเห็ร เหยปะสาฟอง สันลือบมางย

(8 เดือนแล้วมารดากินของเผ็ดของเค็มเข้าไป กุมารแสบ 1 วัน)

ปรำบูนแคเหยนา กำเร็กไต กำเร็กคลูน จุนต้อลต้อบ เมียนชย้อล

(9 เดือนแล้วหนา ยกมือ ยกตัว ตลอดถึง 10 เดือน มีลม)

บ้ายเซาะซังวิล บังเว็ลกะบาลเจ้าะ ซ้อสะเตียน ซ้อสะตัส

(ตีกลับเอาศีรษะลงก่อน ปวดสะโพก เริงกราน)

เบอเกิดโมเหยเนียร ออยซังสะเก็อกุมแม่ฮ้อว เมียนภุกบันนา

(ถ้าเกิดมาแล้วนั้น ให้เรารู้จักกับคุณแม่ พ่อ ว่ามีคุณเท่าไร)

เบอทาเปรียะปุดโลกทา กุณเอื้อวเมียมาเนียมยุ กุณแม่เมียนปีตะน้อบ

(ถ้าว่าตามหลักพระพุทธศาสนา คุณพ่อมี 21 คุณแม่มี 12)

เบอเรือบออยกรุปเปรีาะ เอื้อวบังเกิดเทียตแต่ย แม่บังเกิดเทียตติก

(ถ้าหากนับให้ครบถ้วน ชาย พ่อบังเกิดชาตุดิน แม่บังเกิดชาตุน้ำ)

มูขอย่างตัด แม่อาจนิงสงสัย อังกาล บังเกิดเปรีาะแสรีย แม็จเหยย ก็กุณเอื้อว

(อีกอย่างคือ แม่อาจจะสงสัย ครั้งบังเกิดชายหญิง ทำไมคุณพ่อ)

เจริญเจ็ยง เอื้อวมินประปากปีวะทม เอื้อวมินประปากประสอด

(มากกว่า พ่อไม่ลำบากต้องตั้งท้อง พ่อไม่ลำบากต้องประสูติ)

มินบานออยเม็มเบออันแย็ชออยเตริ้ม เปรียะปุด ตอเน็ลเมียนปร่า

(ไม่ได้ให้ม ถ้าพูดให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธอนนี้มี 5)

แม็ก็เมียนปร่า เอื้อวก็เมียนปร่า แคลมนาย เอื้อวปู้ สุก่าเต็ยงเอื้อาเคเน็ย

(แม็ก็มี 5 พ่อก็มี 5 ที่มารดา พ่อ สู้ กรรมทั้งหมดทุกคน)

กรรมฉบับ

เรื่อง วรรณกรรมคำสอน

โดย นางทองพลอน ประดับสิริพรหม อายุ 66 ปี

นิมิงสระแต่ยเจ็ยตเป็ยกมนาย

ตูกตุนเมียนโกนแสรีย

(นี้จะกล่าวคำสอนมารดา

ไว้สั่งสอนเมื่อมีลูกผู้หญิง)

ปีปริงแจงแจ็งจอจากาไฮสงวน

บันโลกเคล็มคณุลำลัญญนาย

(จากวาสนาขึ้นแจงแจ็งเจรจว่าไฮทรมว็ย ถ้านางรู้จักถนอมตัวรักคำมารดา)

จูน็ยงตริองตริ้มตริบสัดบอภิปราช

โกนเอ็ยก็มเน็ยงทว็อเร็ชยเม็ชย

(ให้นางเฝ้ารอรับฟังคำบอกเล่า

ลูกเอ็ยอย่าทำตัวนางเหลวไหล)

ทาเบอคณูเนียงทิมกระมือมเบ็ง	กำปงสำลัญกันจือกราส
(ว่าถ้าตัวนางโตเป็นสาวเต๋วตัว	กำลังรักกระจกหวี)
กระมูมเปรงมะเซาเนื่อวารเมียด	อัญจิลกงเป็ชกเป็ชะจิ่งโต
(ครีมแห้งน้ำหอมอยู่ซุ่มนั้น	แหวนสร้อยช้อมือใส่แขกชา)
คณูเนียงกระมือมก็อมเตีรลิ่ง	เซริมสรวลตามละบงต้องยุบถัย
(ตัวนางเป็นสาวอย่าเดินเล่น	สนุกสนานตามอำเภอใจทั้งคืนวัน)
จัญไรดีอลคลุสงวามินเจีย	ก็มีลืดอันเต็ยะเล็ยะกันแสง
(จัญไรจะถึงตัวทนอมให้ตี	อย่ากระโดดโลดเต้นเบ็ญนีสัย)
ลิ่งจับโกนแคะจนแปลงโกนเต็ย	ลิ่งนุ้มนเจียเตโกนเอช
(เล่นจับลูกแก้หยอกลูกเป็ด	เล่นเช่นนี้ไม่ได้หอรอกลูกเอ็ย)
ลิ่งอ้อบตลาสกาสอำบาย	โศกกาลก็อมเทออำเปอ
(เล่นทอดกล่าวร้ายและอบาย	ดุจแต่ก่อนอย่าทำตามใจ)
การลิ่งแอะระบงแองเจียแสร็จจิ่ง	ก็อมกฤษลิวะรืออังกัดนิงเปรี๊าะ
(การเล่นนี้เป็นผู้หญิงจงอยู่นึ่ง	อย่านั่งพิงผู้ชาย)
ยิวลเจียทอกทอยอับเกรยัวะชาตเคาะ	มินเตรีวนิงจะบับแสร็ย
(มองเป็นราคาถูกถอยเกียรตยศชาตลิ่ง	ไม่ถูกกับฉบบหญิง)
ชรรมดากันเล้าะนิงกระมือม	แดงกฤษแัยยเคนียเต็อวดอยเต็ย
(ชรรมดากนุ้มนกับสาว	นึ่งคุยกันไปตามลำพังในพื้นดิน)
มินเตลตรือองจับ	เจียดเปรี๊าะเคาะตำรา
(ไม่ตรงกับจับ	สัญชาติชายผิดตำรา)

บทเล่าตำนาน

เรื่อง ฉลองพิชิต

โดย นายเสริม เมาลี อายุ 45 ปี

กาลเนิ่นางเมืองเมียนเปรียะเอ็นมุขมัว ท้าววิษณุกรรม

(ครั้งนั้น มีพระอินทร์องค์หนึ่ง ชื่อว่า ท้าววิษณุกรรม)

บานเนือมนัดเจ้าโม ปีสถานคฤหิต โมมอบออยเปรียะ โมคคานะ

(ได้นำพัดลงมาจากสถานคฤหิต มามอบให้พระโมคคคานะ)

เหยเปรียะโมคคคานะบานโย เตื่อวถวายอ้องเปรียะสัมมาสัมพุทธเจ้า

(แล้วพระโมคคคานะบานเอาไปถวายองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า)

แดลเปรียะประทับเนือวนิ่ง ปิยะอัมพวัน มหาวิเทียณ แขวงเมืองกุสินารา

(ที่ประทับอยู่ในปิยะอัมพวันมหาวิหาร แขวงเมืองกุสินารา)

นิงเมืองเทวะทะหะ แดลแต่ยบิตเคนีย กนี้องระหว่างนั้ เปรียะอ้อง

(ในเมืองเทวะทะหะ ในดินแดนใกล้กันกับระหว่างนั้ พระองค์)

บานเตสนาโปรตเปรียะอรหันต์ 1500 อ้องกนี้องวาระราชเทียณ 4 ประการ

(ได้เทศนาโปรตพระอรหันต์ 1500 รูป ในวาระราชทาน 4 ประการ)

มูล ชื่อมออยแสดงกิริยาไม่ประมาณ ปีรชื่อมออยประกอบเพลิวสุจริต

(1 ขอให้แสดงกิริยาไม่ประมาณ 2 ขอให้ประกอบในทางสุจริต)

เบ็ย ชื่อมออยประกอบความเพียร บุน ชื่อมออยเรี่ยชาความเจ็ย ออยเกิดเจ็ยพ้อล

(3 ขอให้ประกอบความเพียร สี่ขอให้รักษาความดีให้เกิดเป็นมรรคผล)

เนือวคางมุก ออยบานรับความช็อก จนโมต้อลสพถงัย

(ในวันข้างหน้า ให้ได้รับความสุข จนมาถึงทุกวันนี้)

เม็ยณคคะล้อง บานพระราชาทาน สมณศักดิ์พิชิตก็อแสดงความเจ็ยตอบ

(ทั้งคคะสงมิได้พระราชาทาน สมณศักดิ์พิชิตคือแสดงความดีตอบ)

พระคุณแม่

เรื่อง งานभवหน้า

โดย นายสมาน เฟื่องพิศ อายุ 35 ปี

แผนแต่ยทาที่มพมเอษทาทจวัน	ก็มีเจริญลิกลวันทจวันเสมอคุณนาย
(แผนดินว่าใหญ่ๆ เขาเอษว่าหนัก	ก็ไม่มากลิกลวันหนักเสมอคุณมารดา)
กะป๊าะอะเวียเสมอมีชเจริญอะเวียเสมอปะกาย	เบอปรับคุณนายเลื่อปะกายและเลื่อมีช
(สูงอะไรเสมอฟ้ามากอะไรเสมอดวงดาว	ถ้าเปรียบคุณมารดา ยิ่งกว่าดวงยิ่งกว่าฟ้า)
ติกเต้าแตลโกนเม้มเกร็ฟเซียมคลุณนาย	เนือมลิ่งกำสานสบายนายบัวเดิรลิ่ง
(น้ำนมที่ลูกดื่มดุดเลื่อจากกายมารดา	พาเล่นสุขสบายมารดาอ้อมเดินเล่น)
โกนแดงเจียดำนิตุกเจียบ้อดจ่าริง	โครพคุณันระอิกตุกลือเซรซาร์
(ลูกแต่งเป็นที่ระลิกไว้เป็นบทเจริญ	เคารพคุณไม่ริงเกียจไว้บนเศียร)

ตำนานจวมโบน

โดย นางสาวจัน มีสติ อายุ 64 ปี

เอษนิงแปลปัญหา ปีเรื่องจวมโบน โจรลดับออยทูน ออยจะปะกะกา
 (เอษจะแปลปัญหา จากเรื่องขันธุ์ 4 คอยฟังให้ชัดเจน ให้ชัดเจน)
 จวมโบนุ้แงนา จัดทาทวีปเตียงบูน สลามลูนุ้ ต๊ะเตื่อวกร์นึ่งจวม
 (ขันธุ์ 4 นั้นเองหนา จัดว่าทวีปทั้ง 4 หมากพลู 4 ใส่ลงไปในขันธุ์)
 ปรับทญอชเจริญะ โจรลนิงแปลปัญหา ปีสลามลูนุ้
 (บอกตัจฉินให้เข้าใจ เกี่ยวกับการแปลปัญหา จากหมากพลูทั้ง 4)

เทียตกนึ่งคลุณเตียงนุณ เสาทาเปรี๊าะแสรีย แอนลัจแอกัดแอกเจิงแอกะโง
 (ซาตุโนร่างกายทั้ง 4 เรียกว่า ซาขหญิง ตะวันตก ตะวันออก ทิศเหนือ ใต้)
 ตามเรื่องวิสุกระแสเบ็ย รือแอนิงแปลป้อังกือ นุ้หนาแทนคลุณรวัะเนื่อ
 (ตามเรื่องวิสุกระแสเบ็ย รือจะแปลจากข้าวสาร นุ้หนาแทนตัวเรามีชีวิตอยู่)
 เมียนอังกือเตียนมุข ตีลืออังกือ แปลเตียนนุ้สัดบอขลลอ
 (มีข้าวสารเทียนหนึ่ง โส้นข้าวสาร แปลเทียนนุ้สัดบอขลลอ)
 เมียนสต่างคัมมุข กันตีต่อศาสนา มลลุเบ็ย เสลอะกือตริยสรวณะ
 (มีเงิน 1 สต่างค์ โส้นต่อศาสนา พลล 3 โบ คือ ไตรสรวณะ)
 กรุปเตียงเบ็ยบ้อด แัจตามก้าหนด สัดบก็อมปรวย ปีตรวยปร้า
 (ครบทั้ง 3 บท แัจตามก้าหนด ฟังอย่าสงสัย จากกรวย 5)
 กือเปรี๊ยะปร้าอ้อง ตำรงตราสสัดบ ก็อมจิงอากปีเตียนปร้า
 (คือพระ 5 องค์ ตำรงตรัสให้ฟัง ให้ชัดเจนจากเทียน 5)
 กือบัณฑิตเตียงปร้า จำจงทาเทศขอมมุข ก้าหนดกือเน็ยะปราชญ์
 (คือบัณฑิตทั้ง 5 ตลอดว่าผ้าข้าวหนึ่งผืน ก้าหนดคือนักปราชญ์)
 ประกาศตามบัญญัติ ประดาร์ปี้ร้เพ็ยะพะอากาสา โดจรูปขี้ง
 (ประกาศตามบัญญัติ เพดาน 2 นั้น ปกนิกภาษา ดูจรูปกายเรา)
 แดลปิงอาสรัย ติกประเตลเจ็ยปรัชญา เบ็ยนนุ้หนา
 (ที่ฟังพาอาศัย น้ำในขันเป็นปรัชญา พานนุ้หนา)
 กือเปรี๊ยะโสดเปรี๊ยะนาเร็ยย อาจารย์เปรี๊ยะมจอง ตุกโมอังกาลเน็าะ
 (คือพระสูตร พระนารายณ์ อาจารย์พราหมณ์ผู้ไว้มากครั้งกระโน้น)
 กือปราชสาทิงนกวรเว็อด ปราชกือดเต็ยวักต เสาณกวรโคกกะโลก
 (คือปราชสาทนครวัด ปราชกฐเทวักต เรียกนครโคกพระ)
 เปรี๊ยะปิสนอร์กา เน็ยะปราชญ์แจตูกขางจะนา ออขลลอชิวาสัดบเต็อวเนอ ๗
 (พระปิสนอร์กา นักปราชญ์แจงไว้อย่างไร ให้คนสวชิวาฟังไปเถิด ๗)

บทกวีพาราสิ

สำนวน 1

โดย นายเสริม เมาลี อายุ 45 ปี

แคแฉตโจลชนำ คลุนบอง	มีอคกรรมช้อมเลียแสร์ย
(เดือนห้าเข้าปีใหม่ตัวนี้	หมดกรรมของ ลาทิง)
มูยรจปีร์รจโจลชนำทะมัย	ช้อมเลียแสร์ยเจตปีร์
(แรม 1 ค่ำ แรม 2 ค่ำเข้าปีใหม่	ชอลาทิงสองใจ)
ปีสากปะกัวเกรียงเอ๊ะกะเม็งยั้ง	เฮยประดับอังก์เกอลโรเนยส
(เดือน 6 ฟ้าร้องเสียงดัง	ทั้งเด็กตัวเรา เตรียมันไถและคราด)
อาคละสู้ออยคนองยั้งเฮงเส็ง	แต่เตร์วังยลำบากตรากตรำ
(บางคนสู้ออยคนองยั้งเฮงเส็ง	ลำบากตรากตรำ)
เบอบองมินบานเนยเจียตตเนะ	บองปรารภนาเจียตทะมัย
(ไม่ได้น้องชาตินี้	พี่ปรารภนาชาติใหม่)
เบอเนียงเกิดกรอแป็ย	บองช้อมเกิดอังก์เกอล
(ถ้าน้องเกิดเป็นภาระป้อ	พี่ขอเป็นคันไถ)
บองช้อมเทิมเมอตระเป็อล	ตร็องเวียเนื่อวกร็อมกันตุย
(พี่ชอดมตุแก้ม	ตรงที่มันอยู่ใต้หาง)

บทเบ็ดเตล็ดทั่วไป

สำนวน 2

โดย นางแหวนเพชร แสนกล้า อายุ 42 ปี

ประกำวเลี่ยนแอสาน (ฟ้าร้องทางทิศอีสาน)	จับจิตปะโชนบาน จับใจน้องได้)
ประกำวนเมออันแนง (มองดูปลาตก)	กรัญลือโมทนับ ๆ ปลาหมอได้ยิบเสียงทนับ ๆ)
ประกำवलอยแยร์ยสลับ (ฟ้าร้องให้ปลาตาย)	เทออยเนียงปราสบอง ทำให้นางพรากจากนี่)
สิ้นเนาะโก๊กจ๊ะตะนำลออ (สงสารโคกเก่าแก่ที่สวยงาม)	มิถาวรจ๊ะเนอมแบก มิถาวรคนแก่จะพาพราก)
ตำโลงตราวเซรีวลออ (มันเผือก ข้าวที่สวยงาม)	มิถาวรทอจ๊ะเนอมแยก ไม่ควรรทอคนแก่จะพาแตก)

บทเปิดเตล็ดทั่ว ไป

สำนวน 3

โดย นายสมาน เเพ็งนิศ อายุ 37 ปี

ทงยลละเจียตเจียะกะแอกโบล

(ตะวันเย็น ๆ กา ร้อง

ต้อล โปตัมภักใช้บ๊ะชีสลา

(ถึง โนบิตำหนักหยุดวางกินหมาก

ตะต้อวลทงยลละเจียตทงยลละเจีย

(รับกำลังตะวันจะคำเย็นลง

เนียงเติรตามเพลิวแยยปีเดิม

(นางเดินตามทางพูดเรื่องเดิม

คลุนเนียงเกิดสรียคลุนบอง

(ตัวนางเป็นหญิง ตัวพี่

คลุนเนียงจันสรียคือยมนอง

(ตัวนางเป็นหญิงผิดครึ่งเดียว

ก๊กก๊กคเมาต้อลนา

กลัก กลักน้องคำพี่ถึงแคไทน)

คเมาบองต้อลนา

น้องคำพี่ถึงแคไทน)

บองแจญเตือวรัวอีฮ

พ้ออกไปหาพี่น)

เปรีาะเนียงมีนกรณคลุนคือฮ

ถึงชายนางมีควรซัง ไม่กลัวผิด)

เกิดเปรีาะคือยปีร์นบียกนัตย

เป็นชายผิดสองสามคิด)

อ้อลก็เฮาสรียอัยปรียัจญไโร

อายเขา เรียกว่าหญิงไม่ดี)

บทกวีพาราสิ

สำนวน 4

โดย นางเลิศอรุณ ฤกษ์จิตร อายุ 39 ปี

กระเดือกขี้ลโหด	แคใจรดกะเดาแฮง
(เดือน 12 ลมพัด	เดือนเก็บเกี่ยวร้อนจัด)
เนียงกิดดีลบองเอง	กันตริกกันแตงดีอลลออ
(นางคิดถึงพี่	กระวนกระวายถึงคนงาม)
เสร์วไสรยแดงเหย	เบอเนียงเนือวบัดแกรง
(ข้าวรวงโรยแล้วหนอ	ถ้าน้องอยู่ใกล้ ๆ พี่)
เมียนกำลังเจิตกำลังแฮง	ทวือกาตระแตงก้อมเนียงเต
(มีกำลังใจกำลังกายมาก	ทำการงานสิ่งใดไม่เห็นเหนื่อยออก)

บทเปิดเตล็ดทั่วไป

เปรี๊าะเจริญะป๊าว (ชายหลายเมีย)

โดย นายประกอบ มงคล อายุ 45 ปี

เปรี๊าะเจริญะป๊าว กิดเต็อวกะจ๊าวน เจ็ดปึก

(ชายหลายเมีย คิดไปก็หนักใจเหลือเกิน)

บอง สุกันลิก เต็อวเด็กนิง โอนมะเน็ยะมนอง

(ต้องหาทางหาเวลาไปมาหาคนละครั้ง)

ยูกรรบานเต็อว คลุนจำเมเพ็ลวบอง ชังเน็ยะมนอง

(นานไปจะได้ไปหา น้องชาก็คอยไปทางนี้ทางโน้นก็คอย)

คางเน็ยะมนอง อัญเอ็ยยากคลุนสะครือนิงสลับ

(ไปทางโน้น ทางนี้ก็คอย แล่นลำบากยากใจแทบตาย)

อาซากก็ยาก อาัยบก็ยิบ อัญเอ็ยนิงสลับแต่เรื่อง โงงแสร์ย

(ยากก็ยาก เห็น้อยก็เห็น้อย เราจะตายก็แต่เรื่องผู้หญิง)

เปรี๊าะเจริญะป๊าว กิดเต็อวก็กะจ๊าวน เจ็ดคลัง

(ชายมากเมีย คิดไปก็หนักใจมากหนอ)

เจริญะเว็ก เจริญะชะนัง มันเกยเน็อวสรวลนิงก็ย

(หลายพันปี หลายหม้อ ไม่เคยอยู่สบายเช่นเขาอื่น)

เรื่องบาย เรื่องตัก โคน มินเค็ญบานซี โงงแสร์ย โงงย

(เรื่องข้าว เรื่องน้ำ ก็ไม่ค่อยได้กิน พวกผู้หญิงผู้ยัง)

เน็ยงเอ็ย เน็อมคะเน็ยอัญเจ็มปะเด็ย อาเห็ว ก็เห็ว

(น้องเอ็ยช่วยกันเลี้ยงสามี เห็น้อยก็เห็น้อย เพ็ลยก็เพ็ลย)

อาเคล็ยนกัเคล็ยน อัญเอ็ยมันเห็ยนแจ็ญเป็ยกล้ำาเด็ย

(หิวก็หิว โหยก็โหย เราเอ็ยไม่เคยกล้าออกปากพูด)

เรื่องนาย เรื่องตึกก็ ออชนองอดก็แค่วัย กะจิลรำไรงิงแสร์ย

(เรื่องข้าวเรื่องน้ำก็ให้เราอด ไม่อยากจะทำพลอดพรำรำไรกับหญิง)

เรื่องมะไซบจำเนียร พอกน อดบาน

(เรื่องอาหาร การกิน พอกนได้)

บทเกี่ยวพาราสิ

สำนวน 6

โดย นายบุญคง เหนทสอน อายุ 35 ปี

แคนจตโจลชนำทะมัย

(เดือนห้าเข้าปีใหม่)

มูยรจปีร์รจโจลชนำทะมัย

(แรม 1 ค่ำ แรม 2 ค่ำเข้าปีใหม่)

ปีสากปะกัวเก็รียงเอ๊ะกะเม็งฮึง

(เดือนหกฟ้าร้องดังทั้งเด็กเรา)

อาคละสู่ออยคะนองฮึงเหย

(บางคนสู้ให้หลังเรา)

มินบานเนียงเจียตเน๊ะ

(ไม่ได้น้องชาตินี้)

เบอเนียงเกิดกระแป๊ย

(ถ้านางเกิดเป็นควาย)

บองช้อมเซ็บมือตระเป็อน

(พี่ชอดมดู้แก้ม)

คลุนบองมื่อดกำช้อมเลียแสร์ย

ตัวพื้หมคกรรมขอลาหญิง)

ช้อมเลียแสร์ยเจ็ดปีร์

ขอลาหญิงสองใจ)

ประดับอังเก็อลโรเนียง

เตรียมคันไถเตรียมคราด)

ประแสงแต่เต็รวะงัย

ตากแต่แสงแดด)

บองปรารธนาเจียตทะมัย

พี่ปรารธนาชาติใหม่)

บองช้อมเกิดเจียอังเก็อล

นี่ขอเกิดเป็นคันไถ)

ต็องเว็ยเน็อวกร็อมกันตุย

ตรงมันฮู้ได้หาง)

บทเปิดเตล็ดทั่วไป

สำนวน 7

โดย นายสมาน เพ็งพิศ อายุ 35 ปี

แคเป็นตึกไหลแจญ

(เดือนเข้าพรรษาน้ำไหลออก

แคกระเดิกตึกนิงแหยพอง

(เดือนสิบสองน้ำจะนิงแล้วหนอ

กระเดิกขย้อลโตงป้อจิ่ง

(เดือนสิบสองลมแรงจากเหนือ

จนพ้อดกระเดิกแคระเงย

(จนพ้นเดือนสิบสองหน้าหนาว

กระเดิกตึกเงาะปรับบองเปรี๊าะ

(เดือนสิบสองน้ำลงบองพี่ชาย

กระเดิกตึกเงาะแคเป๊าะชอมแต่ย

(เดือนสิบสองน้ำลงเดือนสอง

บองนิงปะโอหมเสรียก๊วงบานรุมเคนีย

(พี่กับน้องหญิงคงได้ร่วมกัน

แคจำเนือตึกไหลจรคลอง

เดือนสิบหรือสิบเอ็ดน้ำไหลจากคลอง)

เนียงนิงบองก๊วงตั้งเจ็ดเคนีย

นางกับพี่คงรู้ใจกัน)

เต้อวตะโปงออยจะต้อลเคนีย

ไปทักได้ให้คนแกถึงกัน)

เนียงช้อมเล็กเลียเลงสลัญเคนีย

นางขอเล็กลาหยุดรักกัน)

ออยตั้งคลุนทาบองมินดังปีปะโอ

ให้รู้ตัวว่าพี่ไม่ตัดจากน้อง)

อันเซิบทลียะต้อลแต่ย

น้ำค่างลงถึงพื้นดิน)

แคเมียนแคเป๊าะออยปะก๊วเคนียเซิน

เดือนหนึ่งเดือนสองให้พิจารณาาก่อน)

บทลา

สำนวน 1

โดย นายวินัย แก้วเส้นใส่ อายุ 55 ปี

เหล่าแะเน็งเลียแมเอื่อวบองปะโอิน

(ตอนนี้จะ ได้ลาแมพี่น้อง

แดลเนื่อวเน็งเสร์๊ะแมเอื่อว

(ที่อยู่ใหม่บ้านแม่, พ่อ

ขมาตข้อมเลียเหยเลีย

(กระผมลาแล้ว ลา

เลียเตียงเนียงเนยะจรวง

(ลาทั้งนางนักรจรวง

เลียเตียงมาจ๊ะกุมกริ่งเพลิง

(ลาทั้งเจ้าของคุมเค่รื่องไฟ

ขมาตเลียตะลื้อบเตื่อวจั้งแะ

(กระผมขอลากลับไปในวันนี้

เลิกมะ เรียมไดตื้อบข้อมเลีย

(ขกมือสับนิ้วขอลา

ญีสตสันดานเรื่อลเดเนีย

ญาติทั้งหลายทุก ๆ คน)

แดลโมสัดับประมาณ ๆ

ที่มาฟังทุก ๆ คน)

เตียงเจ้าภาพ เอื่อวเจ้างาน

ทั้งเจ้าภาพ ลาทั้งเจ้าภาพ)

เลียเตียงเนยะพลมเกล

ลาทั้งนักรเป่าแคน)

พลือเหยราขมาตเลียเตื่อวชงาย

สว่างแล้วกระผมขอลาไปไกล)

ข้อมออยปลอดภัยข้อมบยาง

ขอให้ท่านปลอดภัยทุกออย่าง)

เหยราออยไซคเจียกรุปเคเนีย

แล้วหนาขอให้ไซคตีทุก ๆ คน)

บทลา

สำนวน 2

โดย นางประยูรยาด คงสุชาติ อายุ 55 ปี

ปริกเปรี๊ยะสว่างไสวริษาเค็มแต่น้องเลียตาเลียแย้แยะแจ้ญงายเฮย

(รุ่งเช้าสว่างแล้ว เห็นที่จะต้องลาตลาายไปไกลแล้ว)

เลียเตียงเจ้าภาพเลียเตียงเจ้างานแดลอาศรัยเนียงบาน

(ลาทั้งเจ้าภาพลาทั้งเจ้างานที่นางได้อาศัย)

ช้อมเลียแจ้ญงายเลียโรงเลียตระศาลกันเตลแดลกราน

(ขอลาห่างไกลลาทั้งโรงเวที่ ลาเลี้ยงที่บู๊นึ่ง)

กระดานแดลเจอลเงินแดลเจ้าเลียเตียงบองแสร์ริย

(ลากระดานที่เหยียบลาบันไดที่ลง ลาทั้งพี่หญิง)

เลียเตียงบองเปรี๊ยะเลียเตียงประภูมิเจ้าที่อันตีแดลแต่ย

(ลาทั้งพี่ชายลาทั้งพระภูมิเจ้าที่ที่อยู่ที่นี่)

เลียตาจะเสร์ริะโก๊กแต่ยโกนเลียแจ้ญงาย บองปะโอนเตียงหลาย

(ถึงตาปู่บ้านโคกดินอยู่ที่นี่ ลูกลาห่างไกลพี่น้องทั้งหลาย)

แดลโม้นณา เลียเตียงแมกรัวเอ้อกรัวแดลสันลอคณะนำ

(ที่มาเท่าไร ลาทั้งแม่ครัว พ่อครัวที่หุงต้ม)

ลำปากตรากร้าออยเนียงบานไฮ้ปะสาเลียแต่เมื่อด

(ลำปากตรากร้าให้นางได้รับประทานลาแต่ปาก)

เลิกมะเรียมได้ออบโกนช้อมเคารพโกนแะเวยเองรา

(ยกมือทั้งสิบนิ้ว ลูกขอเคารพแค่นี้ก่อนหนา)

บทลา

สำนวน 3

โดย นายแสงจันทร์ คงสุชาติ อายุ 55 ปี

เลิกแสนเลิกเลียเหยแสนเลียเลียอ้อส เรือลเคเนีย

(เลิกแสนเลิกลาแล้ว แสนลา ลาหมดทุกคน)

ขมาตเลียแม่เหยเลียชเณยปะ โอนเญยตสันดาน

(กระผมลาแม่แล้วลาหมอน ลาน้องญาติพี่น้อง)

บองเหยบองช้อมเลียเปรี๊าะกระม้อมมลูลลาเตียงออกนำ

(พี่เอยพี่ชอลาชายหญิงหนุ่มสาวหมากพลู กระทั่งยา)

บองช้อมเลียเตีอวเลียเตียงกรู เกรียงเลียแขวงโกนเนียง

(พี่ชอลาน้องไป ลาทั้งครุ กระดัง ลาชั้นวางกระดังเลี้ยงไหม)

เลียจิงเอมเซวีว เลียจิงกรานจิงชิ่งเลียตะบัลอันเรเลียเสรี๊าะแสร

(ลากระหมับฟอนข้าวเปลือก ลาก่อนเส้าที่วางหม้อ ลาคกรกและสากลาบ้านลานา)

เลียเตียงอ้อสตำเปือน ประเตือลันโกนเปงพะอะสรา

(ลาทั้งพิมพ์และ เรือนไฟ ลาชั้นใหญ่ ชันเล็กสำหรับแบ่งสุรา)

เลียเตียงสันแวกตองเรกตัก ปะ โอนก้อมมิกิดบอง

(ลาทั้งสาแหวก ไม้คานที่หาบน้ำ น้องอย่าคิดถึงพี่เลย)

เลียปะ โอนเตีอวเลียเชเนียงอันรุต บองเลียเตียงชันตุงแต่เรีย

(ลาน้อง ไปลาเครื่องมือจับปลา พี่ลาทั้งเบ็ดตกปลา)

บองเลียตรูเลียมองกันเตือสันมรก บองปะ โอนก้อมเตือลปักแบก

(พี่ลาไซ ลามอง ลากระเเมอ สาแหวก พี่น้องอย่าเพิ่งแตกแยก)

ช้อมเลียเมื่อน เตียกูร์กรอนบี้ยดำเรียจรีกเลียปะเตียะสมง

(ชอลาไก่ เบ็ด วัว ควาย ช้าง หมู ลาบ้านลา เรือน)

เลียบาบิंनाริวะเลียกรรมจ่านอง เลียปะ โอนโตงเวงเตีอวเสรี๊าะบองเหย

(ลาบาปจากนรก ลากกรรมที่จำจอง ลาน้องทั้งหลายไปบ้านพี่แล้ว)

บทลา

สำนวน 4

โดย นางจันทัก ปิ่นทอง อายุ 37 ปี

แสนะเส้าทาบริกเปรียงสว่างไสริยา

(ตอนนี้เรียกว่ารุ่งเช้าสว่างสุริยา

ระเมิลเคิญสะเลอะเซอจ๊ะกะแจ็ย

(มองเห็นไปไม่ถึงแก๊งอ๋อน

เลียแย็ยตาเลียโรงตระกูล

(ลาขายตา ลาโรงเทวีที่แสดง

เลียกระดานเตลเจ็อล

(ลากกระดานที่เหยียบ

แตลจួយสำแลงโงยั้งจนเวือะปริก

(ที่ช่วยให้เสียงแก่พวกเรารุ่งเช้า

ระเมิลเคิญอั้งย็เฮยรา

มองเห็นดวงอาทิตย์แล้วหนา)

โกนง็ย็อ้มเลียแมเอ็อวเฮย

ลูกจะขอลาแม่พ่อแล้ว)

เลียกันเตลแตลกราน

ลาเสื้อที่นั้ง)

เลียเตยงบองแตลเบ็กกรังเพลิง

ลาทั้งพีที่เบ็ดเครื่องไฟ)

เลียแมกรัวแมกรักแตลบานต๋นนำสันล่อ

ลามแมครัวที่ได้หุงต้มแกง)

บทลา

สำนวน 5

โดย นางคำชู มากเหลือ อายุ 42 ปี

เหล่าแสะทาบริกเปรียงสว่างไสริย

(บัดนี้ว่ารุ่งเช้าสว่างสุริยา

โกนอ้อมเลียแย็ยเลียตา

(ลูกขอลาขาย ลาดตา

เคิญแตอั้งย็เฮยรา

เห็นแต่ดวงอาทิตย์แล้วหนา)

เตยงแมเตยงเอ็อวบองปะโอิน

ทั้งแม่ ทั้งพ่อพี่น้อง)

ออยเจ้าภาพเมียนความซื่อ

(ให้เจ้าภาพมีความสุข

ซื่อเมเลียแมกร้าวเอ้อกร้าว

(ขอลาแม่คร้าวพ่อคร้าว

ออยเกียรติสันตตามือดกรรม

(ให้ญาติพี่น้องหมดกรรม

เลียเตียงแม่ค้าพ่อค้า

(ลาทั้งแม่ค้าพ่อค้า

แดลบานโมออยกำลังเจ็ด

(ที่ได้มาให้กำลังใจ

และโกนซื่อเมเลียซม้อจเสร์เราะ

(แล้วตอนนั้นลูกขอลาพี่บ้าน

ซื่อเมเลียกันเตลแดลกราน

(ขอลาเสื้อที่นุ่ง

โกนเลิกมะเรียมได้อบ

(ลูกยกมือทั้งสองนิ้ว

เมียนพ็อลกคู็อลพ็อลบ็อย

มีมรรคผลกุศลผลบุญ)

แดลบานสันเล็ลสจื่อตะนำ

ที่ได้แกงหุงต้ม)

บานสจื่อตะนำออยใส่ปประชา

ได้ต้มหุงให้รับประทาน)

เลียเตียงแย้ยตากันเลียะกระม้อม

ลาทั้งยายตาท่มสาว)

โกนจนเวอะปรักเปริยง

ลูกจนกระทั่งรุ่งเช้า)

ซื่อเมเลียซม้อลแสร์และอารักซ์

ขอลาพี่นา และพี่อารักซ์)

กระดานแดลเจอนเลียโรงตระศาล

กระดานที่เหยียบลาเวทพี่นร่า)

ซื่อเมเลียกับแะหนอแองรา ๆ

ขอลาแค่นี้ก่อนหนา ๆ)

บทลา

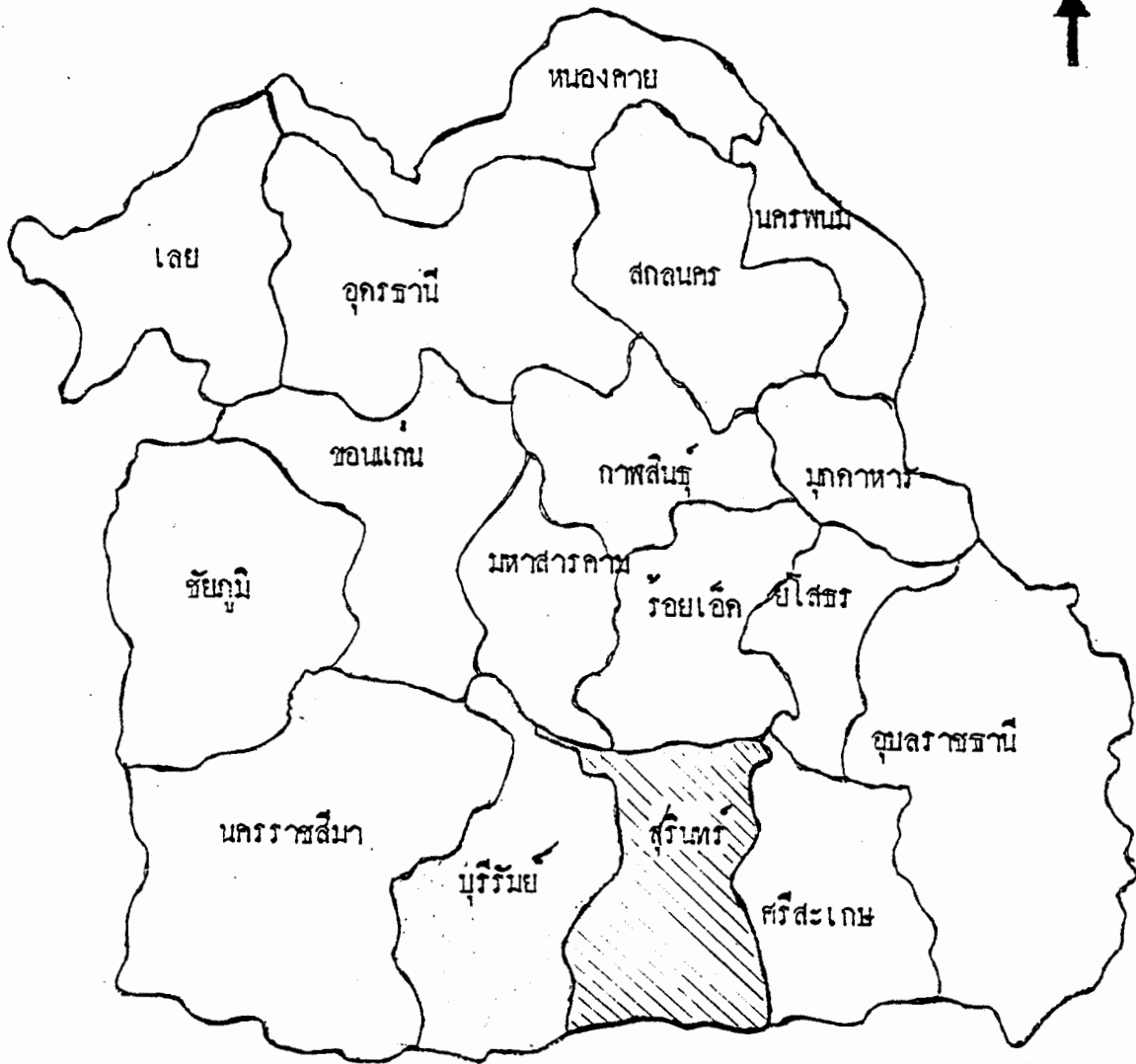
สำนวน 6

โดย นายสมาน เฟื่องพิศ อายุ 35 ปี

เออ เออปริงเปรียงเหยงหน่าช้อมเลีย	แม่เอื้อวแะยตาเรือลเค้นย
(เออเออรุ่งเช้าแล้วหน่าขอลา	แม่ พ่อ ยายตาทุกคน)
ช้อมออยมีฮนแต่ความช็อกโชคเจีย	กรูบเค้นยเวลียก็ไมต้อล
(ขอให้มแต่ความสุขโชคเจีย	ครบทุกคนเวลาก็มาถึง)
โกนช้อมเลกโดมะเรียมต้อบ	ช้อมโครนแะยโครนตา
(ลูกชอยกนิ้วมือทั้งสิบ	ขอเคารพยาย เคารพตา)
ต้อลเวลียเหยงราึงบ้านเจ็ญงาย	กิดต้อลแมกรัวเอื้อวกรัวตะนำบาย
(ถึงเวลาแล้วนาจะ ได้ห่างไกล	คิดถึงแม่ครัวพ่อครัวที่หุงข้าว)
กิดก้อลเนียงงาแดลจรีงนิงบองเปรี๊าะ	กิดต้อลเนียงละออออยกำลังเจ็ด
(คิดถึงนางน้อยที่เจรียงกับพี่ชาย	คิดถึงนางคนสวยที่ให้กำลังใจ)
เลียตัจจะเสรี๊าะตาเสรี๊าะตาแสร	เลียเตียงแมประโทรนเนียงแดนเดี่ย
(ลาตาปู่บ้าน ตาบ้าน ตานา	ลาทั้งแม่พระชานีแดนดิน)
เลียญมิโกกแต่ยเลียแสรี๊อลอ	เลียพนมเลียหมือโกนเปรี๊าะช้อมเลีย
(ลาญมิโคกดิน ลาญิงงาม	ลาญเขา ลาหิน ลูกชายขอลา)
ต้อลเวลียเหยช้อมเลียเตียงเอื้อะ	เลกมะเรียมโตต้อบโกนเปรี๊าะช้อมเลีย
(ถึงเวลาแล้วขอลาทั้งหมด	ยกนิ้วมือทั้งสิบลูกชายขอลา)

ภาคผนวก ง
แผนที่

เหนือ

ภาพประกอบ 18 แผนที่แสดงจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวสุคนธ์ ชื่อสกุล ชัยถาวร
เกิดวันที่ 29 เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช 2502
สถานที่เกิด อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 95/5 หมู่ที่ 7 ตำบลในเมือง อำเภอบ้านไผ่
จังหวัดขอนแก่น 40110 โทร. 043-273845
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน อาจารย์ 1 ระดับ 5
สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนเบญจคามสามัคคี อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2519 เตรียมอุดมศึกษา (แผนกวิทยาศาสตร์) จากโรงเรียนศิริวิฑูรย์
อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
พ.ศ. 2523 ป.กศ.สูง (วิชาเอกภาษาไทย) จากวิทยาลัยครูบุรีรัมย์
พ.ศ. 2529 ค.บ. (วิชาเอกนาฏศิลป์) จากวิทยาลัยครูบุรีรัมย์
พ.ศ. 2535 ศศ.ม. (วิชาเอกไทยคดีศึกษา เน้นมนุษยศาสตร์) จาก
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม